

\$6.00

לוח יומי הלכה למעשה

לחודש תשרי ה'תשפ"ז
חלק ראשון

יו"ל על ידי
בד"צ דק"ק קראון הייטס
כאן צוה ה' את הברכה

גירסת PDF להורדה חינם

להביא את אור "לוח היומי" לבית שלך
להאיר לכל המשפחה

בקראון הייטס: ניתן לרכוש הלוח בחנויות
היודאיקה ובמכולות.

בארצות-הברית: ראה פרטים באתר

www.daytodayguide.com

היה שותף אתנו בהוצאה לאור של
הלוח היומי
באחד האופנים דלמטה

Zelle, Paypal

rabbicampus@yahoo.com

CashApp

347.268.3299

Credit Card

bit.ly/guidegive

לזכות
הרה"ת ר' יהודה ליב שי' וזוגתו מרת חנה שתחי'
בניהם ובנותיהם:
רבקה, יצחק אלחנן, נתן, אהרן, מאריאשא, מרים מושקא
ובת-שבע שיחיו
מרזוב

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לזכות

אריאלה רוז שתחי', נולדה י' אלול תשפ"ו
ולזכות הוריה מנחם מענדל וזוגתו אלינה חוה שיחיו ראקסין
על ידי ולזכות זקניה אפרים וזוגתו רות שיחיו ראזנבלום ורפאל אליעזר וזוגתו חוה שיחיו ראקסין

יהי רצון שיזכו לגדלה לתורה, לחופה ולמעשים טובים
מתוך בריאות, נחת, שמחה והצלחה,
ותאיר את העולם באור התורה וחסידיה

לעילוי נשמת

המשורר הרה"ח הרב צבי מאיר
(צבי יאיר) ב"ר שלמה דוב ע"ה
שטיינמץ נפטר עש"ק י"ב אלול
תשס"ה ת.ג.צ.ב.ה.



לעילוי נשמת

ר' אברהם ע"ה בן ר' אליהו ע"ה

מיכאלשוילי

נלב"ע כ"ה אלול ה'תשע"ט
ויהי רצון שתיכף ומיד יקויים היעוד
"הקיצו ורגנו שוכני עפר" והוא בתוכם



לזכות

התמים משה צבי בן שרה פעסל שי'
לרגל יום הולדתו י"א תשרי
לשנת הצלחה

לזכות

החתן התמים שניאור זלמן דוד שי'
הכלה מרת טשאנא פייגא שתחי' הירש
לרגל יום חתונתם ביום י' אלול תשפ"ו
יהי רצון שיזכו לבנות בנין עדי עד, מתוך
הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב



לעילוי נשמת

הרה"ח הרה"ת ר' צבי הירש
בהרה"ח ר' בן ציון ז"ל שפריצער
נלב"ע ז"ך אלול ה'תש"מ
ת.ג.צ.ב.ה.

ע"י ולזכות בניו הרה"ת ר' שמואל
ויעקב מרדכי שיחיו שפריצער
ובתו מרת גיטל לאה שתי' סטאליק
ומשפחתם שיחיו



לעילוי נשמת

הרה"ח הרה"ת ר' אברהם יצחק
ב"ר אליעזר הכהן ע"ה, נלב"ע ביום
הכיפורים תשע"א
ומרת שושנה בת גבריאל ע"ה,
נלב"ע ביום ב' דחה"ש תשפ"ד
טאובר

ה'לוח יומי' יו"ל ע"י הבד"צ דק"ק קראון הייטס תשע פעמים בשנה
הכולל הלכות ומנהגים בקשר להמועדים וכו' במעגל השנה

רוצה שהקהילה שלך תהנה מהלוח היומי בקביעות?
צור קשר בטלפון: 347-465-7703 או באימייל daytodayguide@gmail.com

ההשתתפות בהוצאות הרבות של ה'לוח היומי', אפשר באמצעות האתר
www.daytodayguide.com

משרד הבד"צ 718-604-8000

לשעות המשרד המעודכנות

www.chcentral.org/resources/rabbonim

כמו כן אפשר לפנות לאתר דרב

www.asktherav.com

תחת פיקוחו של המד"א וחבר הבד"צ הרב ברוין שליט"א

לוח יומי

הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים
לחודש תשרי ה'תשפ"ז

חלק ראשון
מכ' אלול ה'תשפ"ו
עד י"ג תשרי תשפ"ז

מאת

המרא-דאתרא וחבר הבד"צ
הרב יוסף ישעי' ברוין שליט"א

בשיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב נאמר: "יש לעורר ע"ד לימוד ההלכות הצריכות לימים אלו, שבהם ישנם כמה וכמה שינויים בתפילה וכמה מנהגים וכו' – שילמדו הלכות אלו בשו"ע, או כפי שמצינו לאחרונה, שמדפיסים בלוחות השנה כמה וכמה הלכות השייכות לאותו הזמן, הלכות הצריכות, שתועלת מיוחדת בזה בפרט לאלו שאין להם ספרים מאיזו סיבה שתהי', או שיש להם ואינם יודעים היכן לחפש וכיו"ב, שע"י העיון בלוחות אלו – ע"ד לוח כולל חב"ד (ובב' האופנים או כפי שהוא תלוי על הקיר, או בתור ספר קטן) שמלוקטים בו המנהגים וההלכות הצריכות – מוצאים בנקל את ההלכות האמורות. ולכן דבר נכון ביותר הוא שכאז"א יעיין בלוחות הנ"ל, באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרונו, מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו – לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול".

תוכן ומפתח

פתח דבר.....	1
חודש אלול.....	ח
חודש החשבון / המלך בשדה / עניני עבודה המרומזים בר"ת אלו"ל / איחולים ובדיקת התפילין והמזוזות / לדוד ה' אורי / תקיעת שופר / שלשה קאפיטלאך תהלים / הכנות לר"ה שחל להיות בשבת	
יום רביעי, כ' אלול.....	י
יום חמישי, כ"א אלול.....	י
יום ועש"ק פרשת נצבים-וילך, כ"ב אלול.....	יא
ש"ק פרשת נצבים-וילך, "שבת סליחות", כ"ג אלול.....	יא
מוצאי שבת קודש, אור לכ"ד אלול.....	יב
סליחות.....	יב
יום ראשון, כ"ד אלול.....	יז
יום שני, כ"ה אלול.....	יז
יום שלישי, כ"ו אלול, ג' דסליחות.....	יז
יום רביעי, ז"ך אלול, ד' דסליחות.....	יח
יום חמישי, כ"ח אלול.....	יח
ליל ששי, ליל ערב ראש השנה, ("זכור ברית").....	יח
יום ששי, כ"ט אלול, ערב ראש השנה ("זכור ברית").....	יט
התרת גדרים	
הכנות לראש השנה.....	כא
שנת ה'תשפ"ז.....	כד
א' תשרי, ליל א' דראש השנה – יום טוב של ר"ה שחל להיות בשבת.....	כה
ערבית / קידוש	
א' תשרי, יום א' דראש השנה.....	ל
איסור הכנה	
מוצאי שבת קודש, ליל ב' דראש השנה.....	לז
איסור הוצאה ביום טוב.....	מ
יום ראשון, יום ב' דראש השנה, ב' תשרי.....	מג
תקיעת שופר.....	מד
מבצע שופר / התוועדות	

- מוצאי ראש השנה, אור לג' תשרי.....נ
- עשרת ימי תשובהנא
- שאלות המצויות בדיני צום יום הכיפורים
- יום שני, ג' תשרי, צום גדלי' - יהפך לשמחהנב
- שחרית / מנחה
- יום רביעי, ה' תשרי.....סא
- יום חמישי, ו' תשרי.....סא
- יום ועש"ק פרשת האזינו, ז' תשרי.....סב
- שבת קודש פרשת האזינו, שבת (ת)שובה, ח' תשרי.....סב
- מוצאי שבת קודש, אור לט' תשרי - ערב יוהכ"פ.....סג
- יום ראשון, ט' תשרי, ערב יוהכ"פ.....סד
- כפרות
- ליל יום הכפורים.....עא
- חמשה עיניים / סדר ליל יום הכיפורים
- יום שני, יו"ד תשרי, יום הכפורים.....עז
- מוצאי יום הכפורים.....פג
- הכנות לחג הסוכות.....פז
- פרטי דינים בקשר לבניית הסוכה ורכישת ד' מינים - בלוח יומי ח"ב.
- יום שלישי, י"א תשרי.....פז
- יום רביעי, י"ב תשרי.....פז
- יום חמישי, י"ג תשרי - "לכתחילה אריבער".....פז
- ליל ששי, י"ד תשרי.....פז
- מילואים.....פח
- מורה שיעור ללימוד רמב"ם היומי.....צא
- דיני שכחה וטעות - טבלא.....צב
- מקורות וציונים להטבלא.....קב

פתח דבר

על-פי בקשת רבים, מגישים אנו – מטעם הבד"צ – קיצור עיקרי הלכות ומנהגים לחודש תשרי הבעל"ט השכיחים ונוגעים למעשה, במתכונת של לוח יום-יומי.

מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן ערוך אדה"ז. מטה אפרים. ספר המנהגים-חב"ד. לוח כולל חב"ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. **ועוד ועוד.**

כל הלכה הוזכרה בהזדמנות הראשונה המתאימה, אם כי כמה פעמים רלוונטיות גם לימים הבאים, כפשוטו.

בכל מקום (בהערות) שצויין ל"שו"ת באתרא דרב", הכוונה לאתר AskTheRav.com בפיקוח הרב ברוין שליט"א. בכדי למצוא את התשובה המצוינת יש להזין באזור החיפוש שבדף הבית של האתר את מספר השו"ת במספרים (לדוגמא לס' א'סא יש לכתוב 1061), ואז בעזר"י תמצא את מבוקשך. עזר בעריכה הרה"ח הרב **מנחם מענדל שי' ראטנברג**.

* * *

כרגיל בכגון דא, נדפסו כמה תזכורות מענייני "הלכתא למשיחא"¹, מתוך ציפיה ותשוקה לגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש², שאז אפשר יהיה לקיימן כפשוטן להלכה למעשה מיוסד על הוראות כ"ק אד"ש בריבוי שיחות, ומהן:

"מדובר כמ"פ לאחרונה, אז לויט אלע סימנים שטייען מיר היינט אויף דעם שוועל פון דער גאולה, ווען "הנה זה (משיח) בא", ותיכף ומיד רגע לאח"ז – כבר בא. דערפון איז אויך מובן בנוגע צו דער עבודה פון אידן וואס פאדערט זיך . . אז א אידן'ס אויפפירונג אין אלע ענינים אין זיין טאג טעגלעכן לעבן אויך בזמן הזה תיכף ומיד פאר דער גאולה – איז מעין ובדוגמת דעם לעבן און הנהגה פון אידן בימות המשיח ממש. [וואס דאס איז אויך די **הדגשה המיוחדת בתקופה האחרונה בהנוגע דעם לימוד פון "הלכתא למשיחא", די הלכות וואס זיינען נוגע צו דעם לעבן פון אידן בזמן הגאולה**]³."

"מוסיפים גם בהתשוקה והגעגועים להגאולה . . שענין זה נעשה גם ע"י ההוספה בלימוד התורה בעניני הגאולה וביהמ"ק, אשר, הלימוד בענינים אלו ממהר ומזרז עוד יותר קיומם בפועל ממש, כך, שמהלימוד יוצאים תיכף ומיד לפגוש את משיח צדקנו, ואומרים לו שזה-עתה סיימו ללמוד כמה הלכות הקשורות עם באתו! נוסף לכך שכיון ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", נכללים ב"הלכות הצריכות להן" [לנשים] בכל יום כו"כ דינים דהלכות קרבנות וכיו"ב"⁴.

"דער אויבערשטער **בעט** זיך ביי אידן אז זיי זאלן זיך עוסק זיין ב"סדר קרבנות" . . ובכלל זיך עוסק זיין בתורת עולה כו' (וואס דורכדעם איז כאילו הקריב כו') – און דאס וועט ברענגען דעם הקריב עולה וכו' **כפשוטו** – המלך המשיח כו' בונה המקדש כו' וחוזרין כו' מקריבין קרבנות כו' ככל מצותה האמורה בתורה במהרה בימינו ממש, וכו"ל – ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו כו' כמצות רצונך"⁵.

(1) במדור "הלכתא למשיחא" נזכרו לפעמים גם דיני טומאה וטהרה, והוא ע"פ המבואר בתניא (אגה"ק סכ"ו – קמג, א) שלימות המשיח יצטרכו לידע הלכות טומאה וטהרה. (ומצות בטלות לעת"ל – היינו בתחא"מ דוקא. ואכ"מ).

עוד מקורות ושקו"ט בזה – ראה בסוף הקובץ במילואים (א).

(2) ובס' שיעורים מצויינים בהלכה עמ"ס זבחים (מכת"י אאמו"ר, ובתוספת נופך מאחמו"ר הרה"ג הרמ"ש שליט"א) בפתיחה, האריך מאד בגודל החיוב ללמוד דיני הקרבנות הנהוגים לעת"ל. ובתוך הדברים הביא פרפרת נאה מס' אמרות טהורות (תהלים קיט, קסו) על מארז"ל (שבת לא, ב) שבשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו וכו' צפית לישועה פלפלת בחכמה כו', וצ"ב מה ענין זל"ז. וגם למה לא אמר "פלפלת בתורה". אלא דשניהם ענין אחד, שאם ישיב שציפה לישועה, ישאלו אותו "פלפלת בחכמה", דחכמה זה סדר קדשים (כמבואר בשבת שם), דהיינו אם למד סדר קדשים, שהמצפה לישועה מפלפל בסדר קדשים, כי זולת זה על כרחך לא ציפה לישועה, דהא בהא תליא, והמצפה לישועה מפלפל בחכמה.

(3) שיחת שמח"ת תשנ"ב – סה"ש תשנ"ב ע' 39. – חלק מההדגשות אינן במקור.

(4) משיחה לנשי ובנות חב"ד, ספר השיחות ה'תש"ג כרך ב ע' 485.

(5) לקוטי שיחות חלק יח ע' 341.

* * *

הערה כללית: הזמנים שנכתבו כאן הם לשכונת קראון הייטס. כיון שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, לפיכך ראוי להקדים [או לאחר, לפי העניין] את הזמן במידת־מה – ולא לחכות לרגע האחרון.⁶

בברכת כתיבה וחתימה טובה

לשנה טובה ומתוקה

המערכת

אדר"ח אלול תשפ"ו

ברכת מזל טוב!

למרא דאתרא וחבר הבד"צ הרב **יוסף ישעי' ברוין** שליט"א וזוגתו הרבנית תליט"א
לרגל הולדת נכדם **לוי יצחק** שי' לבתם **חי' מושקא** תחי' וחתנם הרה"ת הרב **שלום דובער**
שליט"א **ליבעראוו**
יה"ר שיזכו לגדלו לתורה ולחופה ולמעשים טובים, מתוך הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב.

חודש אלול

חודש אלול הוא חודש הרחמים שבו מאירות שלש עשרה מידות הרחמים. החודש הזה הוא חודש הרחמים, אשר בו נפתחים שערי רחמים לכל הבא לגשת אל הקודש לעבודת הבורא ב"ה בתשובה תפילה ותורה.

חודש החשבון

החודש הזה הוא האחרון משנה החולפת ועוברת מההווה אל העבר, והוא חודש של חשבון הנפש לחשוב ולהתבונן במה עברה עליו השנה, להתחרט על הלא טוב בחרטה גמורה, ולקבל על עצמו להיות זהיר על להבא בקיום המצוות בהידור, לשקוד בתורה ותפילה ולהתרגל במדות טובות.

החודש הזה הוא חודש ההכנה, לקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה בגשמיות וברוחניות.

המלך בשדה

ידוע המשל⁷ למלך, שקודם בואו לעיר יוצאין אנשי העיר לקראתו ומקבלין פניו בשדה ואז רשאיין כל מי שרוצה לצאת להקביל פניו הוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם. ובלכתו העירה הרי הם הולכים אחריו. ואחר כך בבואו להיכל מלכותו אין נכנסים כי אם ברשות ואף גם זאת המובחרים שבעם ויחידי סגולה. וכך העניין על דרך משל בחודש אלול יוצאין להקביל אור פניו יתברך בשדה. ונתבאר בכו"כ מאמרי דא"ח ושיחות קודש מרבתינו נשיאינו⁸.

עניני עבודה המרומזים בר"ת אלול

בשיחת ש"פ ראה תנש"א⁹ נאמר: יש לפרסם ולעורר בכל מקום ומקום ע"ד העבודה המיוחדת דחודש אלול המרומזת בחמשת הראשית יכות דתורה תפלה גמ"ח תשובה וגאולה¹⁰, ובהדגשה מיוחדת בנוגע לר"ת החמישי, ענין הגאולה, כפי שחודרת בכל עניני העבודה, ע"ז שחזוריים ונעשים ברוחה של הגאולה (כולל ובמיוחד ע"י לימוד התורה בעניני הגאולה וביהמ"ק), מתוך צפי' וודאות גמורה שתיכף ומיד ממש רואים בעיני בשר ש"הנה זה (המלך המשיח) בא".

איחולים ובדיקת התפילין והמזוזות

בשיחת ש"פ ראה תשמ"ח¹¹ נאמר: כאן המקום לעורר ולזרז גם אודות ענינים מיוחדים של מעשה בפועל (נוסף על כל האמור לעיל) השייכים לחודש אלול:

א. להשתדל לברך (ולתברך) איש את רעהו ואשה את רעותה (וכן הטף, ילד לחבירו, וילדה לחברתה), לכאז"א בפרטיות ולכלל ישראל, בברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, הן בע"פ, פנים אל פנים, והן בכתב, כמובא באחרונים ש"נוהגים כשכותב אדם לחבירו אגרת שלומים מן ר"ח אלול עד יוה"כ רומז לו . . . שהוא מעתיר עליו שיזכה בימי הדין הבאים לטובה להיות נכתב ונחתם בספר חיים טובים", אשר, ברכתו של איש ישראל, ובפרט בעת רצון, חודש הרחמים, כשהמלך בשדה כו' ומראה פנים שוחקות לכולם, וממלא בקשותיהם כו' – מוסיפה בברכתו של הקב"ה למלא משאלותיהם של כאז"א מישראל, בכל המצטרך להם, בגשמיות וברוחניות גם יחד.¹²

ב. איתא באחרונים "ש אנשי מעשה נוהגין שבחודש הזה מפשפשים בדקדוקי מצוה להיות בודק ובוחן תפילין ומזוזות שלהם, וכל אשר ימצא שם בדק משאר מצוות, והוא מנהג טוב" – שעל ידי זה יתוסף בברכת ה' בכלל, ובפרט בברכת כתיבה וחתימה טובה, לשנה טובה ומתוקה.

(7) לקו"ת פרשת ראה לב, ב.

(8) חלקם נלקטו בקובץ "מלך בשדה".

(9) סה"ש תנש"א ח"ב ע' 778.

(10) אנה לידו ושמתי לך = תורה.

אני לדודי ודודי לי = תפלה.

איש לרעהו ומתנות לאביונים = גמ"ח.

את לבב ואת לבב = תשובה.

אשירה לה' ויאמרו לאמר [או לה' ויאמרו לאמר אשירה] = גאולה.

(11) סה"ש תשמ"ח ע' 610.

(12) וראה גם אצלנו בלוח יומי לחמשה עשר באב.

וכדאי ונכון ביותר שכל אחד ואחד ישתדל לפרסם זה (נוסף על הקיום בעצמו) בכל מקום שידו מגעת, בכל מקום ומקום, לכל אחינו בנ"י – שליט"א.

כתב הברכי יוסף¹³ בשם טור ברקת¹⁴: "יותר טוב בימים אלו להרבות סליחות ותחנונים עם הצבור מללמוד". והוסיף: וכן ראיתי לקצת רבנים שתמיד היו עסוקים בגופי הלכות ובחיבורים, ובחדש אלול היו מניחין קצת מסדרם ללמוד גירסא ותחנונים¹⁵.

לדוד ה' אורי

"מן [יום א' ד'¹⁶] ראש חודש אלול, עד אחר הושענא רבה – אחר שיר של יום, ובמנחה קודם עלינו – אומרים מזמור "לדוד ה' אורי"¹⁷.

תקיעת שופר¹⁸

במשך יום ראשון דר"ח אלול תוקעים להתלמד¹⁹, ומתחילין לתקוע אחר התפלה ביום שני דר"ח. רואים בפשטות, דכאשר מתחילים לתקוע כדי להתלמד, הרי התחלת ההתלמדות היא, שיוצא קול פשוט (ואח"כ לומדים פרטי הקולות, דתקיעה שברים תרועה)²⁰. בהתקיעות בחודש אלול – תשר"ת תש"ת תר"ת. נוהגים לעמוד בעת התקיעות²¹.

אע"פ שאין הבדל כ"כ בתקיעות אלו דחודש אלול בין תוקע שברים-תרועה בנשימה אחת או ב' נשימות, המנהג לתקוע בנשימה אחת²².

אם לא תקעו בסיום תפילת שחרית – מנהג נכון הוא לתקוע לאחר תפלת מנחה²³. אבל אין תוקעין בלילה²⁴.

נכון לזכות גם אחרים בשמיעת שופר בימי חודש אלול²⁵.

(13) סתקפ"א סק"ו. והובא בכמה שיחות קודם.

(14) ראה שם סתקפ"א סק"א.

(15) ולהעיר מאג"ק ח"ח ע' תקנה שאין הזמ"ג כלל וכלל לעיונא מפני עניני ימים אלו, ומציין לברכ"י שם. והנה, בשע"ת סתקפ"א סק"א העתיק בשינוי קצת: ללמוד גירסא רק תחנונים. וכבר העירו שברמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ד נזכר לענין עש"ת להרבות בצדקה ומע"ט ולעסוק במצות ולהתפלל בדברי תחנונים. ולא מענין ת"ת. (וראה לקו"ש חל"ד ע' 89 ואילך). ובפלא יועץ ערך תשובה (לענין עש"ת) שבימים אלו יניח עסק פלפולו ויה' עסוק רק בקריאת ספרי מוסר ובדרכי התשובה ולשפוך שיחה וכו'. ובסיוס"ה שער המים ספ"ד, שבימים נוראים ראוי למעט בלימודים אחרים וירבה בלימוד ספרי יראים.

ובפשטות, כוונת הברכ"י שם, לגבי אמירת סליחות. וכן מוכח בטו"ב שם. ובשיחות קודש הובא ד"ז לגבי העסק בעבודת התפלה. אמנם, עיי"ש בטו"ב גופא, שהעיקר לעסוק בתורה. ובד"ד י"ג אלול תשל"ט שבר"ח אלול עלה מרע"ה להר לקבל לוחות אחרונות, וממילא הוא זמן של לימוד התורה. ועיי"ש בנוגע למש"כ בברכ"י הנ"ל. ונת' בארוכה בשיחת ש"פ שופטים תש"נ (סה"ש תש"נ ח"ב ע' 628 ואילך) שהתגלות המלך בשדה היא ע"י לימוד התורה דוקא, יעו"ש. וראה בר"ד משיחת מוצ"ש ראה תשל"ח, שהוא ע"ד "רווחא לבסימא שכיח", שכשעושים מתוך רצון ותענוג נעשית הרחבה בכחות נפש.

(16) היום יום ל' מנ"א.

(17) ואם מתפלל במקום שנוהגין לאומרו אחרי עלינו, יאמר עלינו עם הציבור ולדוד גו' אורי לאח"ז – אג"ק חי"ט עמ' תל.

(18) אין להפסיק באמצע תפלת העמידה לשמוע תקיעת שופר בחודש אלול – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ל'תרעה. וש"נ.

אין להכניס שופר המיוחד למצוה לבית הכסא וכדומה – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' יט'קטו. וש"נ.

אין להשתמש בשופר של חבירו ללא רשות לתקיעות דחודש אלול (ראה לשון אדה"ז סתקפ"ו ס"ה: תקיעות של מצוה. ואף אם נאמר להתיר גם למאה קולות (כבמט"א, הביאו במשנ"ב שם סק"ט), ושבא לשלול רק תקיעה דרשות – אין לנו להתיר תק"ש דאלול שמעיקרו הוא רק ממנהגא. ויש לחלק בכמה אנפי, דקאי כשכבר לקח השופר לעיקר המצוה, וגם שעיקרו מה"ת, וי"א שברבי התקיעות ה"ז בכלל המצוה, ועוד שקיבלו ע"ע כחובה, משא"כ בנדוננו. ושק"ט בכ"מ אם להתיר לנשים במ"ע שהזמ"ג. כן להעיר משו"ת תרומה"ד סי' ק: רק כדי לברך ברכת הלולב ולענעו כהלכתה. ומשמע דאיתא לאפוקי נענועים בהלל. וראה הנסמן בשו"ת בית מתתיהו ח"ג ס"א סק"ה ד"ה וילהס"ת – ע' ח. וראה בכיו"ב אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ד'תתצג. שם סי' כד'שפח. וש"נ).

(19) נת' בשיחת אדר"ח אלול תשמ"ב ובלקו"ש חל"ד ע' 95 ואילך (משיחה הנ"ל).

(20) לקו"ש שם ע' 97 (עיי"ש הביאור). ותקיעת עשר קולות – מתחילים רק מיום ב' דר"ח (בשיחה הנ"ל).

(21) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' ל'תרעו.

(22) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'סא.

(23) משיחת כ"ד אלול תנש"א לנשי ובנות חב"ד (התוועדיות ח"ד ע' 314).

(24) ולא נהגו לתקוע בלילה – ראה בסוף הקובץ במילואים (ב).

(25) ראה הנסמן אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' מה'תכו. ועיי"ש גם ע"ד תק"ש ביחידות.

שלשה קאפיטלאך תהלים

כשהי' הצ"צ בן תשע שנים אמר לו רבינו הזקן: קבלתי ממורי (הרב המגיד) שקיבל ממורו (הבעש"ט) בשם מורו הידוע, אשר מיום שני דר"ח אלול עד יום הכפורים, יאמרו בכל יום ויום במשך היום שלשה קאפ' תהלים, וביוהכ"פ שלשים וששה קאפ': ט' קודם כל נדרי, ט' קודם השינה, ט' אחר מוסף, ט' אחר נעילה. ומי שלא התחיל ביום ב' דר"ח יתחיל באותו יום שהוא עומד בו, ואת אשר החסיר ישלים²⁶.

מסופר שבאחד מימי חודש אלול שלח כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע את הרה"ח ר' אברהם ע"ה פאריז לוויטעסק לצורך קופת פדיון שבויים. ואמר לו "כשתהיה בוויטעבסק תקנה לי תהלים", והוסיף "עס איז דאך איצטער דער סעזאן פון דעם".

בחודש אלול, כבכל השנה, אין אומרים תהלים בלילה (עד חצות הלילה)²⁷.

להרבות בצדקה בחודש אלול²⁸. לספק צרכי החגים בהרחבה לעניים.

מותר לקנות עליות בבית הכנסת בימים נוראים מדמי מעשר כספים, ובתנאי שכך הי' בדעתו בעת קניית המצוה²⁹. אם אחר כבר הציע סכום נמוך, וברצונו להוסיף על הסכום שהציע הראשון, יש מחמירים, שאין לשלם כולו מכספי מעשר, ומותר לו להשתמש בכספי מעשר רק עבור התוספת על הסכום הראשוני. ומכל מקום, אם לא היה קונה המצוה אלא אם כן יכול לשלם כולו מכספי מעשר, אפשר לשלם כולו מדמי מעשר. וכן אם הראשון גם רצה לשלם מדמי מעשר.

מקומות ישיבה בבית הכנסת אין לקנות מכספי מעשר, אלא אם כן יש הרבה מקומות פנויים, וקניית המקום היא רק עבור חיזוק בית הכנסת³⁰.

הכנות לר"ה שחל להיות בשבת

בר"ד משיחת אור לכ"ד אלול תשמ"ט: בכל זה ניתוסף ענין מיוחד בשנה זו כי... ר"ה של שנת תש"נ הוא יום טוב של ר"ה שחל להיות בשבת". ואף שבודאי יבוא משיח צדקנו לפני זה ויש מקום לשאלה כיצד יחגגו את ר"ה לעתיד לבוא כו' – הנה, השאלה היא רק בנוגע ליום ב' דר"ה (כיון שלע"ל אין מקום לחשש שמא לא יבואו העדים, וכל הענינים השייכים למולד הלבנה יהיו בתכלית השלימות כו'), משא"כ בנוגע ליום א' דר"ה, הרי ודאי שקביעותו תהי' ביום השבת. ואדרבה – לשבת ישנה שייכות מיוחדת להזמן דלע"ל, "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים". וממילא, ההכנות לחודש אלול, חודש ההכנה לחודש תשרי... כוללות גם הכנות לר"ה שחל להיות בשבת. ובמכ"ש וק"ו – אם חודש אלול הוא חודש ההכנה לכל חודש תשרי, עאכ"כ שהוא חודש ההכנה לר"ה תשרי, ראש השנה.

יום רביעי, כ' אלול

הלכתא למשיחא: בעשרים באלול, זמן עצי הכהנים והעם לבני עדין בן יהודה. בני עדין בן יהודה הן הן בני דוד בן יהודה דברי ר"י, ר"מ אומר הן הן בני יואב בן צרוי³¹.

יום חמישי, כ"א אלול

חנוכת בית הכנסת ובית המדרש המרכזי דליובאוויטש שבליובאוויטש ("770") בשנת ה'ש"ת³².

(26) ובקובץ מכתבים בסו"ס תהלים אהל יוסף יצחק ע' 208: אבל לא יותר משלשה קאפיטלעך בכל יום. והושמט בהיום יום. וכנראה הכוונה שלא להתקדם משיעור היום.

(27) ראה להלן בלוח לעש"ת.

(28) לקר"ת ראה כה, ב. ושם נתבאר. וראה גם סיום ד"ה אני לדודי – שם לב, ד. וראה לעיל שהוא א' מהענינים המרומזים בר"ת אלו"ל.

(29) ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' א'קמג. וש"נ.

(30) ראה אצלנו בהלכה יומית אות תג.

(31) נתבאר בלקו"ש ח"ד ע' 1104 ואילך. ח"ט ע' 86 ואילך. ושם בהערה 16, ע"ד המעלה בנדבת עצים בעשרים באלול על עשרים באב.

(32) וראה מאמר ד"ה על שלשה דברים תשי"ד [נדפס בסה"מ מלוקט ח"ד ע' שפג], והוא ביאור על ד"ה זה שאמר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע בחנוכת בית הכנסת הנ"ל. וראה שיחת ר"ח סיון תשי"י (בקשר עם תשלום המשכנתא "מארגעדיז") על רכישת בית רבינו, בביאור מה שאמר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע כשנכנס לביתו בפעם הראשונה (יום ראשון, י"ט אלול ה'ש"ת).

יום ועש"ק פרשת נצבים-וילך, כ"ב אלול

אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור, חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום. ונוהגין מטעם הידוע לגמור כל הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ערב שבת אחר חצות. [ומצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת שחרית, ועדיף לפני שחרית].

העברת הסדרה שמו"ת – פ' נצבים-וילך³³.

הדלקת נרות בשעה 7:04 (18 דקות לפני השקיעה).

ש"ק פרשת נצבים-וילך, "שבת סליחות"³⁴, כ"ג אלול

יארצייט "זקני הרה"ג הרה"ח וכו' ר' מאיר שלמה הלוי ינובסקי (מהיושבים אצל אדמו"ר מהר"ש ורבה של ניקאלאייב)³⁵.

בשיחת חג הפסח תרצ"ד נאמר: "מיט יעדן טאג איז מען געהנטער געווארען צו שבת סליחות. די חסידות פון שבת סליחות האט מען געהערט גאר מיט אן אנדער כוונת הלב. די שבת'דיקע נאכט פון ערב סליחות האט מען עפ"י רוב ווייניקער געשלאפען עס האט געהויבן פון בעט, מען האט ניט געהאט קיין רוה, און אין מקוה פלעגט מען גיין נאך איידער עס איז טאג געווארען.

קומענדיג אין מקוה האט מען שוין געטראפען א היבשען עולם, אלע איילען. אויף אלעמען איז צו דערקענען, אז דער שבת איז אנדערש פון אלע שבתים פון א גאנץ יאר: עס איז שבת פאר סליחות.

און ביי זיך אליין קלאפט אין קאפ און עס מישן זיך רעיונות און מחשבות. אין רעיון לויפט דורך דער שטורעמדיקער געשריי פון ולך ה' הצדקה און מעהרער דער דערהער פון ולנו בושת הפנים. מיט א צובראכענער הארץ איז מען זיך טובל, און מען איז זיך אליין מבקר צי איז די טבילה א אמת'ע תשובה על העבר וקבלה על להבא, צי איז דאס ח"ו ניט קיין פאל פון טובל ושרץ בידו . .

דער אמירת תהלים פון דעם שבת איז אויך געווען אנדערש פון דעם תהלים פון א גאנץ יאר . .

די סעודת ש"ק פון שבת סליחות – על שלחנו של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע – איז אויך געווען אנדערש פון סעודות ש"ק דכל השנה, זי איז געווען א סך בקיצור'דיקע.

אמירת כל התהילים בהשכמה³⁶.

סוף זמן קריאת שמע של שחרית בשעה 9:38.

שחרית. קריאת התורה פרשת נצבים-וילך. בעליית "כהן" נוהגים להגביה את הקול בפסוק האחרון ("הנסתרות").

הפטרה: שוש אשיש (האחרונה משבעה דנחמתא).

אין אומרים ברכת החדוש³⁷.

(33) ובהיום יום ל' סיון מובא שבעהעברת הפרשה שמו"ת קורין שתי ההפטרות בפרשיות מחבורות. ולא נתברר אם כ"ה גם בכגון דא שההפטרות הן "לפי הזמן ולפי המאורע" ולא "מעין הפרשיות דומה בדומה" (אף שנת' בכ"מ שכיין שכל הענינים שבתורה הם בתכלית הדיוק מובן שגם הפטרות אלו שייכות להפרשיות).

והמקפידים שלא להפסיק באמצע קריאת שמו"ת, ה"ה בפרשיות מחבורות ואפילו בין הפרשיות – ראה שו"ת באתרא דרב סי' כז'תתקי. ושי"נ.

(34) לביאור השם "שבת סליחות" – ראה לקוטי שיחות חכ"ד ע' 647. שיחות שבת סליחות תשכ"ח. תשל"ד. תשמ"ה. תשמ"ח. ועוד.

(35) סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 713 הערה 83. וראה שיחת ש"פ נצוי, כ"ג אלול, תשמ"ו. תשמ"ט.

(36) ראה בקובץ מכתבים שבסו"ס תהלים אהל יוסף יצחק, בהערה 5. ונת' (וגם בנוגע להתוועדות ככלל שבת מברכים) בלקו"ש ח"ט ע' 184 הע' 8. ועוד.

(37) לערבב השטן שלא ידע יום שהוא ר"ה, כיון שלא קדשוהו. ונת' בארוכה בלקו"ש חכ"ד ע' 222 ואילך. וב"היום יום" כ"ה אלול, מה שסיפר אדה"ז ששמע מהה"מ בשם הבעש"ט, שהקב"ה בעצמו מברכו. ונתבאר בכ"מ – ראה לקו"ש ח"ד ע' 1139 ואילך. ח"ט ע' 184 ואילך. חכ"ט ע' 173 ואילך. ועוד. ועד"כ בכור"ב שיחות קודש בהתוועדות בשבת שלפני ר"ה. וראה לקו"ש ח"ב ע' 55 הע' ד"ה המשובע – תיקון הלשון ב"היום יום".

וראה בר"ד משיחת נצוי" תש"ג, שאף שלא נתפרש הזמן המדויק דברכתו של הקב"ה בשבת מברכים חודש השביעי, מסתבר לומר שברכתו של הקב"ה היא באותו זמן שבו מברכים ישראל את החדשים "א פעמים בשנה – בין שחרית למוסף (ראה גם בשיחת נצוי"י

מולד תשרי³⁸: ליל שבת קודש בשעה 8:59 (בערב) ו-1 חלק.

אומרים אב הרחמים³⁹.

יום התועדות⁴⁰ כבכל שבת מברכים⁴¹.

בשיחת ש"פ וילך, ו' תשרי תשמ"ט⁴²: כאן רואים דבר נפלא (שכמה לא שמו לב עליו) שהענין ד"שמחת תורה", שמחה לגמרה של תורה, שייך גם לפרשת וילך שבה **מפורש בתורה** הענין דגמרה של תורה [ובהערה: ומבחינה מסויימת, עוד יותר מאשר בסוף פרשת ברכה – לא רק "גמרה של תורה" **בפועל ממש**, אלא "גמרה של תורה" כפי **שנתפרשה בתורה** (באופן נעלה יותר מהמציאות בפועל ממש)], ובמילא, יש כבר בפ' וילך (מעין ודוגמת) השמחה דשמח"ת – שלימות השמחה ד"זמן שמחתנו", למעלה מהשמחה דשבעת ימי הסוכות (שבעת ימי ההיקף), ואולי י"ל – למעלה אפילו מהשמחה דשמיני עצרת (שומר ההיקף) שמחה שלמעלה ממדידה והגבלה.

מנחה: קריאת התורה פ' האזינו. צדקתך. פרקי אבות⁴³ פרקים ה'–⁴⁴ (סיום מסכת אבות בפעם הרביעית והאחרונה לשנה זו).

מוצאי שבת קודש, אור לכ"ד אלול

מוצאי שבת קודש בשעה 8:03.

השנה, כש'יו"ט של ר"ה חל להיות בשבת, אומרים ויהי נועם ואתה קדוש הלילה.

מלוה מלכה – סעודתא דדוד מלכא משיחא.

סליחות

ימי הסליחות: ההכנה דחדש אלול היא הכנה כללית, וצריכה להיות גם הכנה פרטית, שההכנה הפרטית לעבודה דר"ה היא בימי הסליחות בבקשת רחמים ותחנונים, כעבדים המתחננים אל אדונם בבקשת סליחה בהבנת האמת דלך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים. וההכנה פרטית להעבודה דיוהכ"פ היא בהימים שבין כסא לעשור.

באור התורה⁴⁵: והם [י"ג מדות הרחמים] מאירים בימי הסליחות שאז הוא זמן ועת רצון למעלה.

באור התורה⁴⁶: בימי הסליחות (ש)אז יש גילוי הארה יתירה כי בכ"ה באלול נבה"ע כו'.

תשל"ה בארובה), לאחר יקום פורקן ב"פ, שמורה על הכפל בענין הישועה ("פורקן") ע"ד נחמה בכפלים.

(38) להעיר שבסידור תורה אור נדפס לוח המולדות, הכולל גם מולד תשרי, לפני ברכת החודש, אף שמה ש"נכון לידע המולד קודם שמברכים את החודש" – לא שייך, כיון שאין מברכים חודש תשרי. אמנם, ידיעת המולד נוגעת (בין השאר) גם לזמן קידוש לבנה.

(39) ראה ג' ר"ד משיחת נצוי' תש"נ.

(40) ולהעיר שבשיחת ש"פ נצוי' תשמ"ב נתבאר המנהג להתוודע בשבת סליחות, מצד הענין דשבת שלפני ר"ה, שנפעל הענין ד"שוש אשיש בה", בדוגמת השמחה ד"זמן שמחתנו". וראה בשיחת ח"י אלול תשמ"א – המקור בגמרא (שבת ל, ב) שאע"פ שלימוד התורה צריכה להיות באופן של "שפתותיו נוטפות מר", מ"מ לפנ"ז בתור הכנה לכך, נהג רבה לומר "מילתא דבדיחותא ודחיי רבנן", ואח"כ "יתבי באימתא ופתח בשמעתתא" באופן ד"לבו דואג בקרבן". וראה להלן – ליל ערב ר"ה.

(41) ובר"ד משיחת נצוי' תשמ"ג: לכל לראש צריכה להיות ההכרזה ששבת זו היא שבת מברכים, ואף שלאחרי קריאת התורה לא היתה ההכרזה הרגילה ככל שבת מברכים החודש – הרי ישנה כבר הכרזת כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו מלפני כו"כ שנים, שבה גילה ופירסם והכריז ענין זה (ראה שם בארובה).

(42) סה"ש תשמ"ט ח"א ע' 6.

(43) נהוג להחמיר שלא לבטא האזכרות שבפסוקים בשעת הלימוד כשאינו פסוק שלם. ומפי השמועה שכן הורה כ"ק אד"ש בקשר לאמירת פרקי אבות, לפי שהוא לימוד, משא"כ ב"כגוונא" שהוא תפילה (והארבנו בדבר בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג ס"ג במילואים (ג) בשו"ת הא' להערה בד"ה ובהיותי בזה. וע"נ).

ובפרק ה' – במשנה יח פסוק "צדקת ה' עשה". ובפרק ו' – במשנה י פסוק "עד יעבור" ופסוק "מכון לשבתך" אינם בשלימות.

(44) בכ"ב שיחות שקו"ט בנוגע לאמירת "כל ישראל" ו"ר' חנניא בן עקשיא" פ"א או ב"פ – ראה סה"ש תש"ג ח"ב ע' 681 הע' 104. סה"ש תנשיא ע' 797 הע' 15. וראה גם שיחת ש"פ כי תצא תשמ"א. כי תצא תשמ"ה. נצוי' תשמ"ו. כי תבוא תשמ"ז. נצוי' תשמ"ז. כי תצא תשמ"ט.

(45) נציבים ע' א' קצץ (הובא בלקו"ש חכ"ט ע' 534 בהערה. והועתק באוה"ת מלקוטי תורה פ' תצא (לו, ב), ושם בשינויים קלים: והן נמשכות בימי הסליחות שאז הוא זמן ועת רצון למעלה. וצ"ע"ק במה שלא נסמן בלקו"ש ללקו"ת.

(46) דברים ח"ד ע' א'תרפד.

בלקוטי תורה⁴⁷: בסליחות ממשיכין ויעבור הוי' על פניו וגו' להיות בעשרת ימי תשובה בבחינת ההזכירנו בתשובה שלימה לפניך.

בר"ד משיחת שבת סליחות תשל"ד: חודש אלול כולו הוא זמן מיוחד של "עת רצון", חודש הרחמים, וכפי שמבאר רבינו הזקן ענינו של חודש אלול "על פי משל למלך שקודם בואו לעיר יוצאין אנשי העיר לקראתו ומקבלין פניו בשדה, ואז רשאים כל מי שרוצה לצאת להקביל פניו, והוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם". ולכאורה: לאחר גודל מעלת חודש אלול – מה ניתוסף בזה בימי הסליחות?! ובפרט על פי המובא בטור ש"י מי שמרביץ לומר סליחות ותחנונים מר"ח אלול ואילך", ולאידך גיסא מביא באותו סימן גם שיש נוהגים לומר סליחות ותחנונים בעשרת ימי תשובה בלבד. ומביא שם בשם רב האי גאון: "מנהג לומר תחנונים בהנך עשרה ימים לחוד", אלא ששמע "דבמקצת אתרוותא קיימי מר"ח אלול", ואילו "אנו מנהגינן כהנך דקיימי מר"ח אלול". וזה מתאים גם עם דברי הרמב"ם, שאף על פי ש"התשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד", ולכן "נהגו כולם לקום בלילה בעשרה ימים אלו ולהתפלל בבתי כנסיות בדברי תחנונים ובכיבושין". והרמב"ם אינו מזכיר אודות חודש אלול. ואם כן צריך להבין: מהו העילוי המיוחד שניתוסף בימי הסליחות לגבי כללות חודש אלול? והענין בזה: ידוע מאמר רבינו הזקן בשם הבעש"ט, שבחודש תשרי נותן הקב"ה מזונותיו של אדם בהקפה. כלומר, הקב"ה נותן לאדם את כל הענינים הטובים של השנה, והאדם צריך במשך השנה לשלם את החוב – על ידי תורה ומצוות, תשובה ומעשים טובים. וכשמגיע חודש אלול, זהו הזמן של עבודת התשובה. האדם צריך לעשות חשבון ולפרוע את החוב. הוא מתחיל לשלם, על ידי תשובה ועבודה. אלא שיכול להיות שגם עבודת התשובה לא עשה בשלימות. הוא אמנם עבד, הוא אמנם עשה תשובה, אבל עדיין נשאר אצלו עודף, עדיין נשאר משהו שהוא לא הצליח לשלם. ואז מגיעים ימי הסליחות. כשהקב"ה רואה את הרצון שלו, שהוא באמת רוצה לפרוע את החוב, שהוא רוצה ומתחיל לשלם, ומשתדל לעשות מה שביכולתו – אז הקב"ה מוחל לו את העודף. וזהו הענין דסליחות: שהקב"ה מוחל את העודף, את שיירי החוב שנשארו לאחר שהאדם עשה את כל מה שביכולתו. ויש על זה משל מרבינו הזקן, שמביא כ"ק מו"ח אדמו"ר במאמר ד"ה "כי עמך הסליחה", ומקורו ברישומות הצמח צדק לתהלים על הפסוק "כי עמך הסליחה": מי שחייב לבעל חוב סך רב ואין ידו משגת כי אם לפרוע המחצה, וגם זה בכמה שנים, מעט מעט מידי שנה – אם בעל חובו יהי' טוב ויקבל זה ממנו, אזי ישתדל בכל לב לסלק לו מעט מעט כפי שידו משגת. אבל אם הבעל חוב קשה ורוצה שישלם לו עד גמירא ולא ישאיר לעצמו כלום, אזי הלווה יתייאש מזה ולא יסלק לו כלום. ומזה מובן, שכאשר הקב"ה רואה שאדם רוצה לשלם, ואפילו אם הוא יכול לשלם רק מעט – הוא מקבל את זה, ואחר כך מוחל לו את מה שנשאר. ומרומז ענין זה גם בנגלה דתורה. הטור מביא את מאמר המדרש: "משל למדינה שחייבת מס למלך ולא נתנו לו, בא אליה בחיל לגבותו. כשנתקרב אליה בעשרה פרסאות, יצאו גדולי המדינה לקראתו ואמרו לו, אין לנו מה ליתן לך, הניח להם שליש. כיון שנתקרב יותר, יצאו בינוני העיר לקראתו, הניח להם שליש השני. כשנתקרב יותר, יצאו כל בני העיר לקראתו, והניח להם הכל. כך המלך זה הקב"ה, בני המדינה אלו ישראל שמסגלים עונות כל השנה, ערב ראש השנה הגדולים מתענין ומוותר להם שליש עונותיהם, בעשרה ימים בינונים מתענין ומוותר להם ב' שלשים, ביום הכיפורים הכל מתענין ומוותר להם הכל". ולכאורה, המדרש מדבר כאן על ערב ראש השנה, עשרת ימי תשובה ויום הכיפורים. אבל יש להוסיף בזה, בהקדם המוזכר בטור אודות חילוקי המנהגים בנוגע לאמירת הסליחות. רב האי גאון אומר שהמנהג היה לומר תחנונים בעשרת ימי תשובה בלבד. ואילו "מנהג אשכנז" הוא לומר סליחות גם לפני ראש השנה, לכל הפחות ארבעה ימים, כשחל ראש השנה ביום חמישי, כדי שאותם שמתענים בעשרת ימי תשובה יוכלו להתענות ארבעה ימים קודם ראש השנה, כנגד שני ימי ראש השנה, שבת וערב יום הכיפורים שאין מתענים בהם. ומזה מובן שגם ימי הסליחות שלפני ראש השנה שייכים לענין הסליחה ומחילת שיירי החוב, ולא רק ערב ראש השנה. וביאור טעם חילוק המנהגים יובן על פי מה שמבאר אדמו"ר הזקן בנוגע לתפילה, ש"בזמן שבהמ"ק הי' קיים לא היו מאריכין כ"כ בתפלה כמו עכשיו", כי אם "קריאת שמע ומעט תפלה", וברכות שלפניה ופסוקי דזמרה בקיצור. והטעם הוא, שבזמן הבית היו בדרגה נעלית יותר, ולכן לא היו צריכים הכנה כל כך גדולה לתפילה. היה מספיק בקיצור. מה שאין כן עכשיו, שנתמעטו הדורות, יש צורך באריכות התפילה, ולאחרי הקדמת ההכנה לתפילה וכו'. ועד"ז יובן גם בנוגע לאמירת הסליחות. בזמן הגאונים היה מספיק לומר

סליחות בעשרת ימי תשובה בלבד. הם היו יכולים לפעול את כל העניינים בעשרת ימי תשובה, ולא היו צריכים הכנה נוספת לפני ראש השנה. מה שאין כן עכשיו, מצד מיעוט הדורות, ואין כח לפעול ענין הסליחות בעשרת ימי תשובה בלבד – לכן צריכים את ההכנה של ימי הסליחות לפני ראש השנה. אבל מצד שני יש כאן גם מעלה. בדורות האלו, כשעושים אפילו קצת – הרי זה פועל וממשיך עוד יותר. ולכן, על ידי אמירת הסליחות קודם ראש השנה, פועלים כבר ענין הסליחה עוד קודם ראש השנה. וזהו הענין של שני הדברים: מצד אחד, צריכים הכנה קודם ראש השנה, ולא כבזמן הגאונים שלא היו צריכים לזה. וזה מפני שנתמטעו הדורות, ואין לנו הכח לעשות את כל העבודה בעשרת ימי תשובה בלבד. אבל מצד שני, אדרבה: על ידי אמירת הסליחות קודם ראש השנה פועלים שהקב"ה מוחל את העודפים כבר קודם ראש השנה. כלומר, בזמן הגאונים היו אומרים סליחות בעשרת ימי תשובה, ואז היו פועלים את ענין הסליחה לאחר ראש השנה. ואילו עכשיו צריכים אמנם הכנה לפני ראש השנה, אבל על ידי העבודה של ימי הסליחות פועלים כבר את הסליחה עוד קודם ראש השנה. וזהו מעלת ימי הסליחות: מצד אחד הם הכנה לראש השנה, ומצד שני, עוד לפני שהשנה החדשה מתחילה, כבר פועלים את ענין הסליחה – שהקב"ה מוחל את העודפים, את שירי החוב. והיינו, שעוד לפני השנה החדשה כבר פועלים ענין הסליחה. ואז נכנסים לשנה החדשה כשהחוב של השנה שעברה כבר נמחל, והקב"ה נותן שוב בהקפה את כל העניינים הטובים לשנה הבאה.

באגרות קודש אדמו"ר מוהרי"צ⁴⁶: די וועלכע פארשפעטיגן די אלע זמנים פון חשבון הנפש האבן דעם לעצטן זמן אויף דעם די סליחות טעג. . באמת זיינען די ימי הסליחות נישט דער זמן פון חשבון הנפש נאר א זמן פון עבודה און תשובה, עס איז מער נישט אז די וואס האבן זיך פארשפעטיגט מיטן חשבון הנפש קענען דאס דאן ממלא זיין, אבער דער עיקר פון ימי הסליחות איז די עבודה פון תשובה. חמשת זמני התשובה דחדש אלול סליחות ר"ה ימי התשובה ויוה"כ פ"ה חמשת אופני התשובה. חמשת אופני תשובה אלו הם בחמש דרגות דלבושי וכחות הנפש, לבושי הנפש מחשבה דבור ומעשה [תשובה דחודש אלול], וכחות הנפש מדות [תשובה דימי הסליחות] ושכל [תשובה דר"ה] הם פנימים, רצון [תשובה דעשיית] ותענוג [תשובה דיו"כ] הם מקיפים.

בר"ד משיחת ש"פ נצוי" תשמ"ג: סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר שפעם הלכו לאמירת ה"סליחות" וואקלדיקערהייד... ובפשטות: מכיון שביום השבת היתה התוועדות חסידית ולקחו "משקה"⁴⁹ – פעל הדבר על הראש, וכתוצאה מכך גם על הרגל, שהלכו לאמירת הסליחות "וואקעלדיק"!

תורה, תפילה וצדקה: בשיחת שבת סליחות תשל"ד נזכר שכדאי שבשעה שאומרים סליחות, שסליחות זה ענין של תפלה, יהי יחד עם זה ג"כ לימוד בענין בתורה, ורצוי שיהי' קודם סליחות, כי לאחר סליחות זה קשור בטירחא דצבורא. ועד"ז בנוגע לנתינת צדקה, שבנוגע לנתינת צדקה בלילה, הרי עכ"פ לאחר חצות אפשר בוודאי לתת⁵⁰. והרי ניתן לאחר את אמירת הסליחות בכמה דקות כדי שיוכלו לתת צדקה לאחר חצות⁵¹ לפני סליחות. ובנוגע לתורה, אפשר לעשות זאת קודם חצות. ועד"ז בשאר הימים של סליחות ג"כ. ובנוגע לענין שבתורה, כדאי שיהי' ענין שיש בו ג"כ מסקנא להלכה, שאז יש לזה את המעלה של לימוד הלכות. וישנו המאמר לך ה' הצדקה מאדה"ז שמודפס בתחילת הסליחות, שיש שם ענין בתשובה⁵², וגם ענין בתושבע"פ, וכמו"כ ענין של מסקנא להלכה. וכדאי שיפרסמו את זה בכל מקום שאפשר, שלפני סליחות ילמדו ענין בתורה ויתנו צדקה. ולכן כדאי שילמדו את המאמר ועכ"פ את תחילתו וסיומו. ובקיצור בנוגע לפועל: שקודם סליחות ילמדו ענין בתורה בהלכה, וקודם לזה יתנו צדקה, כדי שיפעל בהבנה והשגה שבלמוד וכן בתפלה שלאח"ז, ואז הוא פועל את בקשת הסליחות וההמשכה שלאח"ז [עיי"ש בפנים השיחה בארוכה].

סליחות הא' – מתחילין אחר ובסמוך לחצות לילה. והטעם לכך, מפני שאומרים במוצאי מנוחה. ואין אומרים סליחות וי"ג מידות קודם חצות לילה⁵².

מי שישן על מטתו וקם לפני חצות לאמירת סליחות, יטול ידיו בלא ברכה ויאמר ברכת אלקי

(48) ח"ג ע' תפכ ואילך.

(49) ובשיחת ח"י אלול תשמ"א: לאחר שביום השבת שמעו מאמר חסידות מהריב.

(50) וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א'תשכא.

(51) חצות הלילה בשעה 12:55.

(52) ובשעת הדחק יכול לומר סליחות (בלי ידידו ותחנון) משעה העשירית (11:05) – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'סט.

נשמה בלי החתימה, ואינו מברך ברכת השחר וברכות התורה⁵³. ואם ניעור משינתו אחר חצות, מברך כל ברכות השחר מיד שנתחייב בהן⁵⁴, וכן מברך ברכת התורה.

ב-770 – סליחות בשעה 1:00.

הש"ץ מתעטף בטלית שאולה⁵⁵ (בלא ברכה). וגם ש"ץ שהוא בחור מתעטף⁵⁶ בטלית⁵⁷.

גם נשים אומרות סליחות.

המנהג שאומרים סליחות הלילה כשלבושים עדיין בבגדי שבת.

כמובן, נכון ללמוד פירוש המילות של הפיוטים והסליחות⁵⁸.

צריך לומר הסליחות בנחת ובמתון ובכוונה. ואסור להזכיר י"ג מדות שלא בכוונה⁵⁹.

טוב לעמוד בשעת אמירת הסליחות, ומי שקשה לו יעמוד עכ"פ בשעת אמירת א"ל מלך יושב⁶⁰, י"ג מדות, ובשעת אמירת הוידוים.

הנשמה לך: הש"ץ מתחיל בקול רם.

המתפלל ביחיד אינו אומר י"ג מדות⁶¹, ולא ויעבור⁶². המתפלל במתינות ואינו מספיק להגיע למקום שהציבור עומדים בסליחות, יפסיק במקום עמידתו בסליחות גם באמצע הפרק בכדי לומר י"ג מדות עם הציבור⁶³. וממשיך אח"כ לומר כדרכו⁶⁴.

(53) ראה שו"ת באתרא דרב סי' יא' תקנו. וש"נ.

(54) ואם אינו שומע קול תרגול (כרגיל) – לא יברך ברכת הנותן לשכוי עד שיעלה עמוד השחר. וראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' א'תתקנז.

(55) הטעם לזה, נתבאר בארוכה בסוף הקובץ במילואים (ג).

(56) ובעטיפת הראש. ויתעטף בטלית שאולה (ולא בטלית הקהל) כדי שלא יצטרך לברך (גם בשאר ימי הסליחות) – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ה'תרגז.

(57) וכמ"ש (בכללות הענין) במנהגי מהר"ק ס"ב. מנהגי מהר"ל הל' ימים נוראים. מנהגים טירנא ימי הסליחות. ועוד. ובט"ז סתקפ"א סק"ב: דודאי בלא עטיפה כלל אי אפשר משום כבוד השכינה, ובפרט בסליחות שאומר ויעבור [י"ג מדות] ואיתא בגמרא שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור. ובמג"א סק"ג בשם לבוש שם ס"א: צריך להתעטף בשעה שאומרים י"ג מדות. אבל ראה בית דוד לר"י משאלוניקי או"ח ס"ט. שו"ת עני חיים ס"ט. וראה מח"ב סי' קלא סק"ו בשם מהר"י אלבו (והובא כלשונו בחי' דינים מרבני ירושלים רס"ט סק"ח, שנדפסו בסו"ס טל אורות ח"ב במהדורת אור ודרך. אבל אפשר דקאי איחיד). ולהעיר מל' אדה"ז סי"ח ס"ז: כל העובר לפני התיבה אפילו לומר סליחות ותחנונים צריך להתעטף בטלית גדול מפני כבוד הציבור. ומשמע דסליחות קיל טפי. אמנם, באג"ק חט"ז ע' צח מחלק בין סליחות למנחה וערבית. ושם: צו סליחות איז מען זיך נוהג אומעדם אז דער ש"ץ זאגט סליחות באם עמוד אנגעטאן אין א טלית.

וכבנפים, גם בנוגע למי שאינו נשוי (למרות דברי המג"א ס"ח סק"ג. אבל הושטט בשו"ע אדה"ז. והרי בכ"מ הקשו על המג"א. וגם למג"א אין איסור אלא להיכיר שאינו נשוי. ולהעיר גם משמועות וסיפורים מהדורות תש"נ ח"א ס"ע 314. אבל ראה אנ"ק ח"ט ע' ריד. ח"ט ע' רמט) – ידוע שכן הורה למעשה הגר"ש ע"ה דווארקיין.

ובכל אופן, אינו מוכב (ראה נוסף להל'ל, בפמ"ג סתקפ"א סק"ג. מט"א שם ס"ט.ו. ועוד).

(58) ובנוגע לאמירת הסליחות ע"י הנשים בשפה המובנת – ראה שו"ת אתרא דרב סי' ד'תר.

(59) וברבינו בחיי תשא לד, לו: צריך אתה לדעת כי כל המבין שלש עשרה מדות וידוע פירושן ועיקרן ומתפלל בהם בכוונה אין תפלתו חוזרת ריקם.

(60) בנוגע לנוסח "כהודעת" ו"כמו שהודעת" ב"א"ל מלך" וב"א"ל ארך אפים – ראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'תרסה.

(61) בנוגע אמירתו בניגון וטעמים כקורא בתורה (והובא ד"ז גם לענין סליחות – כ"ה בפשטות בשו"ע או"ח סתקפ"א ס"ה דקאי לענין סליחות. וראה במט"א סתקפ"א סכ"א ועוד) – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ד'תרעא. ולדעת הנה"ח סי' קלא סק"ג, רק בסדר התפלה נכון לאומרו בניגון וטעמים. אבל ראה אצלנו שם.

(62) והנה, י"א שידלג גם תיבות "יכור לנו היום ברית שלש עשרה" וכן בסליחות במקום שנזכר זכות שלש עשרה מדות – כ"כ במט"א שם. וראה ט"ז סתקפ"א סק"ה. והעתיקו בשתיקה בא"ר סק"ז (וצ"ע במשנ"ב שם בשעה"צ סק"י שהעתיק באו"א). וראה בערוה"ש שם ס"ז. וראה שו"ת מנח"א ח"ג סכ"ב שכ"ה גם באומרו בניגון וטעמים, עיי"ש.

אבל י"ח בזה, וס"ל דשפיר דמי לומר תיבות אלה בכל גווי – כ"מ קצת בדעת המג"א סק"ו. וכ"כ בברכ"י סי' קלא סק"י. וראה הנסמן בכה"ח שם סק"ה. ובקצה המטה סתקפ"א סק"ה שכן המנהג. ושכך מפורש בשב"ה"ל סרפ"ב.

(63) ואם התחיל אמירת י"ג מדות עם הציבור די בכך, אף שמאריך באמירתו, וכן יכול להתחיל כשהציבור באמצע אמירתו. אבל לא די בכך שהתחיל א"ל אך אפים וכדומה, וכן אם הציבור כבר גמרו אין ליחיד להתחיל לומר י"ג מדות – ראה בכ"ז שו"ת באתרא דרב סי' כג'תרנז.

(64) ב"זכור רחמיד" – להעיר שבסידור תורה אור (ותהלת השם בהוצאות הישנות) הנוסח "זכרנו ה' ברצון עמך ופקדנו בישועתך". (וכ"ה בכמה סליחות ומחזורים ישנים. ולהעיר ממנחת שי תהלים קו, ד. וראה התמים חשון תשס"א ע' 27).

באמירת "שמע קולנו" – לכאורה צריך להפסיק כן: "אל תעבנו ה', אלקינו אל תרחק ממנו" (והפסיקו בהוצאות חדשות אינו נכון).

בתפלת "מי שענה" צ"ל "לְפָנֶיךָ" בציר"ה תחת היי"ד, ולא כטעות העולם לומר "לְפָנֶיךָ" בציר"ה תחת האל"ף. (ולהעיר מטיב גיטין בש"א סוף אות ד' סק"ו, הובא בשו"ת הצ"צ אה"ע סוסי' רכג. ואכ"מ).

כמו כן, המתפלל ביחיד⁶⁵ אינו אומר התפלות בלשון ארמי כגון "מחי" ⁶⁶ ומסי" ⁶⁷.

פתיחת הארון: כשהס"ת מונחת בארון הקודש אע"פ שהוא פתוח אין צריכים לעמוד, אלא שהעולם עושין כן דרך כבוד לעמוד כל שהארון קודש פתוח ואין חיוב בדבר. ויש מחמירים עכ"פ כשרואה הס"ת. ויש להקל בזקן וחלוש⁶⁸.

מה שנהגו קצת לומר עננו אבינו וכו' עשה למען שמך וכו' במהירות גדולה יש לבטל מנהגם⁶⁹.
וטוב לומר מעט סליחות בנחת מהרבה במרוצה⁷⁰.

בקריאת שמע שעל המיטה (לאחר חצות) **אומרים** תחנון.

יום ראשון, כ"ד אלול

שיעורי חומש ("חת"ת") דשבוע זה – פרשת האזינו, בפעם הראשונה.

יום שני, כ"ה אלול

יום הנקבע ליארצייט הו"ח ר' דוב בער⁷¹ הי"ד שניאורסאהן (נרצח ע"י שלטון הנאצי בשלהי תש"א).

בלקוטי שיחות⁷²: ועפ"ז יומתק מה שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר שחסידים הראשונים היו לומדים בכ"ה אלול פרשת בראשית עד "יום אחד"; כ"ו אלול – "יום שני" וכו'⁷³: התכוונו בכך להביא תוכן של **עבודה** גם בהענינים של "בראשית ברא גו" (אתעדל"ע).

סליחות⁷⁴ מיום שני ואילך באשמורת הבוקר⁷⁵. ואפשר לאמרו בלילה לאחר חצות. [באם אומרים סליחות לפני זמן "משיכיר" (היום בשעה 5:39), יתעטף הש"ץ בטלית שאולה ללא ברכה].

זמן סליחות ב-770 בשעה 7:00 בבוקר⁷⁶.

(65) וכ"ז ביחיד המתפלל לבדו בביתו (או אפילו בביה"ג), או במקום שיש עשרה שאינם מתפללים. אבל אם התחיל הסליחות עם הציבור ומאריך בתפלתו, או יחיד המתפלל לבדו במקום שהציבור מתפללים תפלות אחרות (כגון העומד בסליחות והציבור מתפלל שחרית) יכול לאומן – ראה באתרא דרב שם.

(66) במדן דבשמיא: "כבר שביא דמתחנן לשבוייה" – לכאורה צ"ל השי"ן בתבית "לשבוייה" בפת"ח. וכן שם, "בדיל קימא דגזרת" – לכאורה צ"ל הת"ו בתבית "דגזרת" בשב"א. וכן בכמה הוצאות.

(67) ראה בסוף הקובץ במילואים (ד).

(68) וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' כב' תפג.

(69) כ"ה בברכ"י סתקפ"א סק"ה בשם הרמ"ז ומהר"ר ישראל שלמה לינג בתשובות כת"י. ולאחרונה נדפסה בקובץ עץ חיים באבוב ח' לב. ושם: שאומרים אותם הקהל והש"ץ כולם יחד במהירות ומרוצה כ"כ גדולה שהנה בשמים עדי שאין לי כח ויכולת לעולם לאומרם עמם אם איני מזור להקדים להם ואיני יודע למה נוהגים כזה בסדרים אלו ומה פשעם ומה חטאתם לגלגלם כך הלא הם דברי הקדש ודברי אלהים חיים ככל שאר סליחות ואדרבה המדקדק בסדרים אלו יראה ברוך שהם יותר מוכרחים לאומרם בישוב הדעת ולא בחפזון ומנוסה וכו'.

(70) מג"א סתרכ"ב סק"ב. משנ"ב שם סק"ג.

(71) בנוגע לכתיבת שם זה – ראה בשו"ת באתרא דרב ס' כב' שסט.

(72) חט"ז ע' 488 הערה 54. מנהג זה נתבאר גם בשיחות ש"פ נצו"י תשכ"ו (שיח"ק ע' 606 ואילך) ושם: "סי' יעניין **פאראן** חסידים". ש"פ נצו"י תשל" (שיח"ק ע' 504). ש"פ נצו"י תשל"ג (שיח"ק ע' 387 ואילך). נצבים תשמ"א (שיח"ק ע' 724). כ"ה אלול תשמ"ח (התוועדות ח"ד ע' 349 ואילך).

(73) ובשו"ת ג' שם: ראה גם ס' יעב"ץ דיני חודש אלול אות כב.

(74) כשיש מילה אומרים סליחות כרגיל (ובנוגע לבעלי ברית עצמם – ראה שו"ת באתרא דרב ס' כ' תרס"ז), וכן גם כשיש חתן. (וראה בשו"ת באתרא דרב כג' תריח, ע"ד ההוראה לחתן שיצא בשעת אמירת תחנון שבסליחות, ונתבאר שם).

(75) מפני שהקב"ה שט בסוף הלילה בעוה"ז והוא עת רצון – מג"א סתקפ"א סק"א.

(76) וראה אלף המגן למט"א סתק"א סק"ב. ערוה"ש שם ס"ד. (ומש"כ בהתוועדות תנש"א ח"ד ע' 327 הע' 6 – להעיר שבר"ד מסרט ההקלטה הוא באו"א).

וראה שיחת כ"ט אלול תשמ"ה בסופה שהעיקר להשכים מוקדם מהרגילות שלו. ויש שכתב ליישב מה שמאחרים גם אחרי עלות השחר (ואפילו נץ החמה) לפמש"כ במג"א ס' א סק"ד בשם שערי ציון, שלענין תיקון חצות חשבינן הלילה ל"ב שעות (ובמג"א סתקפ"א סק"א – בנוגע לעת רצון שבאשמורת הבוקר – ציין לדבריו שם), ונמצא שגם אחרי עלוה"ש ונה"ח הוא בכלל לילה לענין זה (אלא, שאדה"ז בסידורו בהערה לתיקון חצות כתב דלא כמג"א).

וכבר נתפרסם המענה (ליקוט מענות קודש תשמ"ח עמ' 140 – מענה שלא) להרש"ז ע"ה גו"א בשלילת ההנהגה ש'**אומרים סליחות קרוב לאחר זמן ק"ש**'. [ולהעיר מדרכי חיים ושולם (מנהגי הרה"צ וכו' ממונקאטש) אות תרצו: מאד ה' מקפיד על אותן שאיחרו והתחילו באמירת הסליחות בשעות מאוחרות ביום וכו' כאשר נודע לו כי המאחרים לקום בבוקר עם רב יבואו לפרוודיו של בית המדרש גדול

באור התורה⁷⁷: באור המאיר⁷⁸ פי' בשם הה"מ נ"ע ענין משכימים לסליחות להמשיך מקדמות השכל.

צריך להיות זהיר לומר ברכות השחר – ולפחות ברכת התורה – לפני סליחות.

בספר השיחות קיץ ה'ש"ת⁷⁹: איך געדענק דאס פון זיך אליין. ווען איך, אלט זייענדיק אין גאנצן 8 יאר, בין בייגעווען אזעלכע פאר אלול'דיקע פארבריינגענס, וואס האט אויף מיר געוויקט אויף בעסערער אויפירונג אין מיין קינדער לעבן. מיט דעם אנקומען פון די סליחות טעג האט זיך אלץ מער און מער פארשטארקט די ערנסטע שטימונג און עס האבן זיך אנגעהויבן אנרוקן די ימים נוראים.

יום שלישי, כ"ו אלול, ג' דסליחות

יום מיוחד: בפתח דבר לקונטרס ח"י אלול תש"י⁸⁰: "פרשת יום ג' דסליחות סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ אשר יום זה "הוא יום המוגבל והמיועד להוד כ"ק אדמו"ר הזקן לדורותיו לאמר רק לפני בנו המיוחד הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי, וכשה' הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צ"צ כבן עשר אמר גם לפניו, מאמר חסידות ביחידות ויצו עליו אשר איש לא ידע מזה. והוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צ"צ ה' אומר ביום ג' דסליחות מאמר של הוד כ"ק אדמו"ר הזקן לפני הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש, ויצו עליו אשר איש לא ידע מזה. והוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש ה' אומר דרוש ביום ג' דסליחות לפני הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק. וביום ג' דסליחות תרנ"ה הואיל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לאמר לפני דרוש זה⁸¹ ויצוני על הסוד עד הזמן שיצוה לגלות. . . שנים רבות ה' ענין חי אלול וענין ג' דסליחות בהעלם, ועכשיו ניתנה רשות לגלות, ופירסמם כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ בכל קצוי תבל. ואף דלכאורה וכי אכשור דרא, אלא שהיא הנותנת, מפני ההעלמות וההסתרים דעקבתא דמשיחא שגדלו ביותר "פותחים גם את האוצרות דהון יקר שה' כמוס וחתום מעין כל רואה" עד עתה. . . הנה על כל אחד ואחת מאתנו כלנו להתחזק ולהתקשר באילנה דחיי ובנשיאנו, הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ, ביתר שאת וביתר עז. ובעזרת אוצרותיו ואוצרות אבותיו שפתח ומסר לנו – להסיר את ההעלמות וההסתרים, אשר זהו ג'כ הכנה והכשרה צו מקבל זיין די כתיבה וחתומה טובה⁸²."

בשיחת כ"ו אלול תשמ"ט נאמר: ידוע שכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו גילה שיום השלישי דסליחות הוא יום מיוחד – דבר שלא ה' ידוע לפני זמנו. ולהעיר, שכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו לא אמר הטעם על יחודו של יום זה. ובמילא, יכול כל חד לפום שיעורא דילי' לחפש הסברה בזה⁸³. והעיקר הוא שכאז"א יוסיף עוד ענין של לימוד, עוד ענין של הנהגה טובה (וכיו"ב), וכל הוספה בענין של תורה ומצוות, ופנימיות התורה, הו"ע של אמת, ואמת לאמיתו.

לימוד מאמר: בשיחת ג' דסליחות תנש"א: ידוע שיום זה (כפי שראו) היה אצל נשיא דורנו כ"ק מו"ח אדמו"ר מהימים הקבועים לומר מאמרי דא"ח ברבים, וכפי שרואים שכמה וכמה מאמרים של כ"ק מו"ח אדמו"ר מיום זה כבר נדפסו ונתפרסמו, ומכיון שכל ענין מזכירים בקשר למעשה בפועל – הרי מהנכון שבמשך המעת לעת של יום ג' דסליחות ילמדו על כל פנים חלק מא' המאמרים, איש כחפצו, "במקום שלבו חפץ", שהרי ישנם ריבוי מאמרים דיום זה.

התוועדות: בהמשך השיחה: "ובודאי יחליטו גם לערוך (עוד בלילה זה) "א שטורעמדיקן

ויאמרו סליחות עד אפי' שעה עשירית ביום על כן ראה והתקין להכריז ולהודיע שלא יאמרו סליחות ברבים רק לכל היותר מאוחר עד שעה שבעה בבוקר וזה ה' רק בשעת הדחק וכו'.

בדין מי שהתאחר ולא אמר סליחות בבוקר – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' יא'נב.

77) שמות ח"ה ע' א'תשסד. וראה גם אוה"ת דברים ח"ב ע' תתעג.

78) דרוש לר"ה ד"ה הישאג ארי'. ושב: רגיל בפי העולם לומר לכו ונלכה לסליחות כאלו כבר מוכן ומזומן לפניכם סליחתם וכפרתם על עונם, ולמה לא יתן החי אל לבו וכו' והוא אומר נשכימה לסליחות, הגם שכן נמצא משכימים לסליחות, הכונה בזה ע"ד ששמעתי מהמגיד זללה"ה וכו' וע"פ הדברים האלה הטיבו אשר דברו ורמזו משכימים לסליחות, להורות וכו' מי שרוצה לשאול עבור סליחה ומחילה ולהתחנן על נפשו צריך לבוא תחלה למדריגה וכו' שישכים לקדמות השכל וכו' עד שאינו מרגיש מעמדו ומצבו היכן הוא מגודל הפחד ומורא ליבטל ממציאות, וכאשר השכים לקדמות השכל משם יכול למשוך סליחה וכפרה.

79) ע' 10.

80) נדפס גם באגרות קודש ח"ג ע' תלב.

81) דג' סליחות ה'תש"ה – ד"ה שיר המעלות ממעמקים.

82) וראה עוד מזה בשיחת ג' דסליחות תשכ"ט. תשל"ה. ועוד.

83) וראה בשיחת ג' דסליחות תשל"ה ותשמ"ח.

פארבריינגען", וההתוועדות תהי' דוקא בשמחה גדולה, ועד למעמד ומצב דעד דלא ידע (עכ"פ אצל אחד מהמתוועדים, והוא יוציא בזה את כל המשתתפים) – אם כי עם הגבלות כו', שהרי סוף סוף אין זה פורים ("ס'איז דאך פארט נישט פורים")... אבל אעפ"כ, הרי פורים קשור עם יום הכפורים ("כפורים"), סיום וחזרת עשרת ימי תשובה, ובמילא קשור גם לתחלתם – ראש השנה, כולל גם ימי הסליחות⁸⁴.

יום רביעי, ז"ך אלול, ד' דסליחות

בסליחות ליום רביעי, בפזמון חוקר הכל, בתיבות מאד נגש (בשין ימנית) צ"ל מאד נגש (בשין שמאלית)⁸⁵.

במגן אברהם⁸⁶: כתוב בשל"ה מסכת ראש השנה, השליח ציבור והתוקע צריכים להפריש עצמם ג' ימים קודם מכל דבר המביא לידי טומאה וילמדו הכוונות מהתפללות והתקיעות, והוא מהזהר. "[ב]תפלה (ש)צריך להבין פירוש הדברים. [ולכן] ודאי צריך ללמוד ולהסדיר תחלה [את נוסח התפלה ופירושה] שאין ספר [מחזור] מועיל לו בזה, בפרט בפיוטים שחמור פירושם".

נהגו מאז שהש"ץ ילמד פירוש המלות של כל הפיוטים (נוסף על פירוש המלות של התפלה) ולא מלתא זוטרתא היא, ובפרט בפיוטים המיוסדים על מרז"ל אשר במדרשים וכו'. הוראת נשיאינו הק', אשר היורד לפני התיבה ובפרט בימים הנוראים, יעבור תחלה על התפללות, ובפרט הפיוטים, לדעת לכל הפחות פירוש המלות, ואף אם עשה כזה לפני שנה, הנה יעשה ככה גם בכל שנה קודם שיורד לפני התיבה בתור ש"ץ.

יום חמישי, כ"ח אלול

במנחה שלפני ערב ראש השנה אומרים תחנון⁸⁷.

ליל ששי, ליל ערב ראש השנה, ("זכור ברית")⁸⁸

יום הולדת של כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק בשנת תקמ"ט.

תשובה עילאה מתוך שמחה: בשיחת ליל ו' דסליחות, אור ליום ועש"ק פ' נצבים, ז"ך אלול תנש"א: בעמדנו בסיום העבודה דחודש אלול ומתכוננים כבר לאמירת הסליחות בפעם הששית, הרי בודאי שכל הענינים הבלתי רצויים לא זו בלבד שלא נשאר מהם שום רושם, אלא אדרבה שנתהפכו לטוב ונעשו לא רק כזכיות אלא זכיות ממש. וכיון שכן, הרי עבודת התשובה עתה היא – לא כדי לפעול ענין של כפרה, באופן שאין מזכירין לו דבר וחצי דבר ביום הדין – דמאי קמ"ל?! לא זהו החידוש של עבודת התשובה שיהודי לא צריך לחשוש מפני יום הדין! ובפרט לאחר כל הענינים שעברו בני"י, ולאחרי מעשינו ועבודתנו משך אלפי שנים, ועוד והוא העיקר, לאחר ההתעסקות בלימוד פנימיות התורה וכו', הרי בודאי שאין שום חידוש בכך שיהודי אינו שייך לענין של דין, ואפילו לא חצי דבר של דין – אלא עבודת היום בענין התשובה (שזהו"ע דאמירת הסליחות) היא תשובה עילאה, ועד להאופן היותר נעלה בתשובה עילאה גופא. . ועוד זאת שכיון שתשובה עילאה היא בשמחה רבה צריכה להיות עבודת היום בשמחה רבה. וזהו שאומרים לכא"מ מישוראל: אין מה לחשוב אודות ענין של דין או אפילו חצי דין – כיון שכבר קיבל כתיבה וחתימה טובה החל מר"ח אלול, ושבת מברכים אלול, ועוד לפני"ז – החל מחמשה עשר באב, עליו אמרו חז"ל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים, היינו שמדמים אותו ליוה"כ, אחת בשנה, אשר עבודת התשובה שבו היא פנימיות התשובה ותשובה עילאה, ובתשובה עילאה עצמה – בפנימיות שבפנימיות. . ועוד והוא העיקר, שעבודת היום בענין הסליחה והתשובה, תשובה עילאה, צריכה להיות בשמחה הכי גדולה באופן דכפלים לתושי', ועד לשמחה נעלית יותר משמחת פורים שהיא באופן דעד דלא ידע. ואף שלכאורה

(84) וראה עד"ז בשיחת ליל ו' דסליחות תנש"א – נעתק לקמן.

(85) וכו' לנכון בסליחות הוצאת תשט"ו. ובדפוסים חדשים הנפוצים (מהדורת אה"ק) – שיבשו. ולא תפסו שהוא ע"פ לה"כ ישע"י נג, ז (כדמוכח שלא ציינו לזה. אלא שבכ"מ חסר שם ציון ללה"כ).

(86) סתקפ"א סק"ט.

(87) סידור אדה"ז.

(88) בטעם קריאת השם "זכור ברית", אף שלמנהגנו אין אומרים פיוט הנ"ל – ראה שיחת ערב ר"ה תשכ"ג.

אינו מובן איך יתכן שמחה נעלית יותר מאשר עד דלא ידע? הרי זהו ענינו של יהודי, שבכחו וביכולתו להתעלות ממצב של עד דלא ידע למצב נעלה יותר בעד דלא ידע, ע"ד ששמחת פורים דשנת תנש"א היתה באופן נעלה יותר – מעלין בקודש – משמחת פורים בשנת נסים. . ועוד זאת, שכיון שיהודי הוא בעל הבית על מציאות הזמן, הרי הוא פועל שתיכף ומיד נעשית גם החתימה וגמר חתימה טובה ופתקא טבא, ותיכף ומיד עורך הוא שמחת תורה, (ולפנ"ז גם השמחות דימי בית השואבה, ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה), ולא עוד אלא ביתר שאת וביתר עוז, דכיון שנערכת שלא בזמן הרגיל, הרי גם השמחה היא שלא בערך מכמו שהיא בזמן הרגיל.

בספר השיחות קיץ ה'ת"ע⁸⁹: די זכור ברית נאכט איז געווען די וואך נאכט פון ימים נוראים. פון מיין זעקסטן לעבנס יאר געדענק איך נישט אז מען זאל אין דער ערב ראש השנה נאכט גיין שלאפן ווי אין א געווענלעכער נאכט. יעדער איינער אויף זיין שטייגער האט זיך מכין געווען צו דעם אנקומענדן ערב ראש השנה וואס פירט אריין אין די מיין דין ומשפט.

בספר השיחות תרצ"ד⁹⁰: החסידים, הרי גם בליל א' דראש השנה פלעגט מען גיין א רקוד – מעהר אף די קוארטירען, וג"כ אחרי סליחות. וקרה ג"כ שלזכור ברית האט מען זיך געשאקעלט אף די פיס'ן.

בקריאת שמע שעל המטה אומרים תחנון.

יום ששי, כ"ט אלול, ערב ראש השנה ("זכור ברית")

מרבית בסליחות⁹². אומרים תחנון ["ויאמר דוד אל גד"] בסליחות גם לאחר שהאיר היום⁹³.

שחרית: אין אומרים תחנון, למנצח יענך, ותפלה לדוד.

אין תוקעין בשופר (כל היום)⁹⁴. [ואם צריך לכך, מותר להתלמד בציינא ובחדר סגור⁹⁵].

כתב הפרי חדש⁹⁶: "ונוהג אני לשלוח מנות לעניים ערב ר"ה".

(89) ע' 10.

(90) ע' 457.

(91) לאחר שהתוודעו כל הלילה, ראה גם שיחות ח"י אלול תשי"א. ש"פ נצ"י תשי"ג. נצ"י תשט"ז.

ובשיחת צום גדלי' תשנ"ב, שכבר בערב ר"ה עורכים סעודה גדולה ובודאי נהגו כן גם בערב ר"ה זה, עכ"פ בלילה או במשך המעט לעת. ועיי"ש, שהוא על יסוד פס"ד הטור או"ח סי' תקפא בשם המדרש [הועתק בשלימות לקמן] "ישראל אינם כן לובשים לבנים ומתעטפים לבנים וכו' ואוכלין ושותים ושמים וכו' לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס". ועד"ו בר"ד משיחת ז' תשרי (ל"מחנה ישראל") תשנ"ב וליל ב' דחגה"ס תשנ"ב. וראה ר"ד משיחת ער"ה תשנ"ב (ועד"ז בסה"ש תשנ"ב ע' 6 (משיחה הנ"ל)) שההכנה להאכילה דר"ה היא בער"ה.

(92) בפיוט מרובים צרכי עמך – בסליחות הוצאת קה"ת "ותיטיב לנו החתימה". אבל בכל שאר הנוסחאות, כולל נוסח ליטא רייסין זאמוט, "ותיטיב לנו הכתיבה והחתימה". (וכנראה אצלנו הוא העתקה (וצילום) מתפלת נעילה, ששם אומרים רק "החתימה"). והעירו, שכן תוקן בכת"י באחת מהוצאות קה"ת הראשונות.

בפיוט שלש עשרה מדות – בליקוט טעמים ומקורות שבסופו, כו"כ שינויים. ובהוצאות מאוחרות תוקנו בפנים, והוסיפו לשנות (כנראה מסברא) גם מלשון זכר לנקבה. אלא שבנוסף לזה שינו מ"ב קש רחמים" ל"בקשי רחמים עליהם".

ובסליחות הוצאת קה"ת סניף כפ"ח – שנפלו שם גם כו"כ טעויות – הוסיפו ושינו מעצמם מ"ידידות תזכור מנעימך" ל"ישרי ידידות מנעימך". וכן שינו (בטעות) מ"אם שבו אמנם כולם" (כנדפס בליקוט טעמים ומקורות) ל"אם אמנם שבו כולם".

וראה בכ"ז קובץ העו"ב נצבים תשפ"ה.

בפיוט מלך אחד – "ועמלק תעקר". ולכאורה צ"ל "ועדינה תעקר". והוא שינוי מפאת הצנוורה. וכ"ה בסליחות ישנות. ולהעיר מליקוט טעמים ומקורות לסליחות ליום רביעי בפיוט "חוקר הכל".

(93) וגם אם התחיל בסליחות אחרי שהאיר היום – כן המנהג. וכן מעשה רב. וראה שו"ת עמק התשובה ח"ו סי' קפז.

(94) ואפילו ליל ערב ר"ה אין תוקעין – מ"א סתקפ"א סק"ד. [וראה לעיל במנהגי חודש אלול, בהערה, בנוגע לתקיעה בלילה].

וגם בקביעות שנה זו שחל ר"ה בשבת שאין תוקעין בו (כיון שאומרים זכרון תרועה בשבת – אלף המגן סתקפ"א סק"ג. פת"ע שם סקט"ו. משנ"ב בשעה"צ סקל"ה. כה"ח סקע"ז. וראה שו"ת דברי יציב לקוטים והשמטות סנ"ו סק"ב).

ובשיחת ער"ה תשל"ט נת', שאף שבקביעות כזו שאין תוקעין בו כבר ישנו הפסק בין תק"ש דאלול ממנהגא לתק"ש של חובה בר"ה – כיון שאחכה לו בכ"י שיבוא ויתקנו בשופר בירושלים בר"ה שחל בשבת. וראה עד"ז באלף המגן שם, לפי שבמקדש היו תוקעין.

(95) ראה מג"א סתקפ"א סק"ד ובפמ"ג ג שם. השלמה לשו"ע אדה"ז סתקפ"א בסופו.

(96) סו"ס תקפא, הובא באלף המגן למט"א סתקפ"א ס"ק קק, ובכמה שיחות קודש – ראה לקו"ש ח"ד ע' 371 הע' 22. חכ"ד ע' 314 הע' 18.

סה"ש תנש"א ח"ב ע' 771 הע' 49. שיחת ש"פ תצא תשמ"ה.

התרת נדרים

התרת נדרים⁹⁷ אחר התפילה וקודם חצות (בשעה 12:51). מן הדין – בשלשה גדולים⁹⁸ כשרים⁹⁹, וטוב שיהא עדה שלמה (בעשרה)¹⁰⁰. נהוג שהמבקש להתיר נדרו אומר בעמידה, והמתירים – בישיבה.

מתירים כמה נדרים לאיש אחד אפילו בהיתר אחד ולכמה אנשים בהיתר אחד. ועם כל זה, מה שלפעמים כדי למחר אומרים יחד וכל הציבור חוזרים, אין לעשות כן¹⁰¹.

מי שאינו מבין, יאמר בשפה שמבין. ואם מבין כללות הענין, ע"י שקרא פירוש המלות לפני זה, די בכך¹⁰².

קטן: בנוגע לקטן המופלא וסמוך לאיש שנדריו נדר – לא נתפשט המנהג שיעשו התרת נדרים¹⁰³.

נשים: וכן בנוגע לנשים – לא ראינו שימנו לבעליהן שליח להתיר עבורה ושיבקש התרה עבורה. וסומכות על מסירת מודעה לבטל הנדרים שלאחר מכן שב"כ נדרי¹⁰⁴.

התרת נדרים זו מועילה רק¹⁰⁵ לנדרים שלא זוכרים אותם, שאז סומכים על זה בדיעבד¹⁰⁶.

גם לגבי נוסח מסירת המודעה על הנדרים העתידיים לבוא – נכתב בשו"ע¹⁰⁷ שסומכים על זה רק בצורך גדול. אבל סתם נדרים שנדר במהלך השנה וזוכרים, וכן מי שנהג במנהג טוב ודעתו לנהוג כן לעולם, או מי שנהג באיזה מנהג טוב שלושה פעמים¹⁰⁸ – חייב לקיים את נדרו¹⁰⁹. לכן חשוב מאוד לומר "בלי נדר" כאשר מקבלים על עצמם הנהגה טובה וכדומה.

מי שרואה שאינו יכול להמשיך לקיים נדר או מנהג טוב שהתחיל לנהוג כן – צריך ללכת לבית דין

(97) בלקו"ש חכ"ט ע' 332: "הנהגה טובה שנהגתי שלש פעמים". ובהערה 42 שם: להעיר שבכמה דפוסים שלפנינו: שלשה, וכנראה ט"ס וצ"ל: שלש.

אבל מעשה רב (כנשמע בסרט הקלטה כמ"פ) לומר "שלשה פעמים".

(98) ורק כשנתמלא זקנם (שכשאנו ידוע אם הביאו שתי שערות אין סומכים על חזקה דרבה לענין התרת נדרים – הגהות רעק"א יו"ד סרכ"ח ס"ג). שו"ת רעק"א ח"א סע"ג ובהשטמות לשם. שו"ת ובהרת בחיים סכ"א. נדרי זריזין ח"ג בתשו' לשו"ע יו"ד שם. בא"ח ש"ב פ' ראה סכ"ו. וגם בסדר התרת נדרים בער"ה – קצה המטה סתקפ"א סקצ"ב. שו"ת שבה"ל ח"ד סנ"ד סק"ד. ויש שכתבו לסמוך להקל בער"ה). (99) וכשאין בנמצא ג' כשרים – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'רנא.

(100) ושק"ט אם הנודר בכלל העשרה. אבל בשל"ה ריש מס' יומא: עומד בפני העדה. ובשו"ג תריט, א: עומד על רגליו לפני עשרה ת"ח. ועד"ז בכ"מ. ולהעיר גם מסה"ש תשנ"ב ע' 1 בהערה: עדה שלמה הדמיתרין.

(101) כ"א בעת שהשעה דחוקה – ראה מט"א סתקפ"א סמ"ט. ויש שהעמיסו בכוונתו, שבדאי מועיל גם לכתחילה בב"א, וכמפורש בשו"ע יו"ד סרכ"ח סמ"ו (נעתיק בפנים), ומשו"ה כתבו שר"ל ענין אחר לגמרי, דקאי במה שעושים שלושה יחד ולא בעשרה, ושאינן לעשות כן, דעדיף שיהא בעשרה. אמנם, לפ"ז העיקר חסר מן הספר. וגם פ' הנ"ל רחוק מאד מכוונת הדברים, ובפרט שכתב שאומרים ביחד. וכפי שכתבנו, כן הבין בדבריו בלקוטי מהר"ח ער"ה. ועוד. גם תיקשי שאם כדבריהם כן הוא, עדיפא הול"ל שבכדי למחר יעשו בעשרה אלא שיאמרו כולם יחד. ואיכא דאמר, דקאי במאי דסליק מינה, והיינו רק לענין נזיפה. וגו' דחוק. וראה גם שו"ת אול"צ ח"ד פ"א סי"ב. הנסמן באלביא דהלכתא גל' קג' ע' נא.

ולכא' טעמא רבה איכא, דתרי קלי לא משתמעי – ראה שו"ת מנח"י ח"ט סס"א סוסק"א. ובשו"ע שם לא מיירי מד"ז כ"א בגוף דין ההתרה, אבל בודאי צריך לבקש ההתרה (ולפרט הנדר) כאו"א בפ"ע. וראה מה שהאריך בזה (ובדחיית הראיות שהביאו) בביאורים והערות בענינים שונים ע' 1388 ואילך. ודפח"ח.

(102) ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'קלז.

(103) וכ"כ אאזמ"ר בשערים מצוינים בהלכה קו"א לסימן קכח סק"ד. ובטעם המנהג – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'פו.

וקטן שהגדיל בעשי"ת, יעשה התרת נדרים לפני יוה"כ פ – ראה שם.

(104) וי"ל בטעם המנהג בכמה אופנים. ולהעיר משר"ת משנת יוסף ח"א סוס"י קנא. ואכ"מ.

(105) וכן כשנודר או נשבע לחבירו.

(106) דה"ח ה' התרת נדרים בער"ה. אלף המגן למט"א סתקפ"א ס"ק קא. ועוד.

וצ"ע לנוסח דין"ן הן אותם הידועים לי". אלא שכבר כתבו ליישב מה שאין מפרטים הנדר בער"ה באו"א כיון שאינו מבקש על אותם הנדרים שאין להתיר אותם. ומ"מ לכתחילה עליו לפרט הנדר. וי"ל שנוסח הן אותם הידועים לי היינו שבדיעבד תועיל התרה גם בזה. וראה מה שכתבנו בקובץ אור ישראל גל' סא במילואים להע' 3. ושם – גם באו"א.

(107) יו"ד סרי"א ס"א.

(108) שו"ע אדה"ז סתס"ח סי"ז.

(109) שו"ע יו"ד סרי"ד.

שיודעים הלכות נדרים¹¹⁰ לאחר שיפרט לפני הרב את הנדר והסיבה שבשבילה נדר¹¹¹, הרב יוכל לצרף עוד שנים אחרים להתיר את נדרו. מי שאינו יכול לעשות התרת נדרים בער"ה, יקדים לעשות לפני כן¹¹². ואם לא עשה התרת נדרים, יעשה בעשי"ת (ואפילו לאחר מכן)¹¹³.

הכנות לראש השנה

אין מקיזים דם בערב יו"ט, גזירה משום הקזת דם בערב חג השבועות שיש בו סכנה¹¹⁴. כותבים פ"ג, גם עבור בני ביתו. נוהגים לילך על הקברות¹¹⁵ ולהרבות שם בתחינות ונותנים צדקה לעניים. ונוהגים – הנמצאים בקירוב מקום – להשתטח על הציון. לפני ההליכה נוהגים שאין אוכלים אבל שותים¹¹⁶.

כתבו האחרונים¹¹⁷ בנוגע למעשר כספים, שבכל חצי שנה או שנה יעשה חשבון, לפי שכל שנה הוא חשבון בפ"ע, והדרך הרצויה אם אפשר לעשות חשבון כל חצי שנה, ועכ"פ לא יאוחר מסוף שנה, שהריוח מחשבין בכל שנה ושנה מר"ה עד ר"ה, ואם בשנה זו היו לו עסקים שיש שהריוח בהם ויש שהפסיד בהם עושה חשבון כללי, ומה שנשאר ריוח נותן מעשר לצדקה. והנכון לקבוע ערב ר"ה, כי בר"ה נגזר הכל וקצובים מזונותיו.

הלכתא למשיחא

מעשר בהמה: אין מעשרין מן הנולדים בשנה זו, על הנולדים בשנה אחרת. כל הנולדים מאחד בתשרי עד עשרים ותשעה באלול מצטרפין, ומעשרין מאלו על אלול.

קבעו חכמים שלשה זמנים בשנה למעשר בהמה. ומשיגיע זמן מהן, אסור לו למכור או לשחוט עד שיעשר. וכל זמן מאלו, נקרא גורן מעשר בהמה. ואם שחט, הרי זה מותר. אחד הזמנים הוא ביום חמשה עשר קודם החג, היינו ביום אחרון מחודש אלול. ולמה קבעו הגרונות בימים אלו, כדי שתהיה הבהמות מצויות לעולי רגלים¹¹⁸.

תרומת הלשכה: תורמים את הלשכה [=מוציאים כסף משלש הקופות הגדולות הנמצאות באחת

(110) וראה שו"ת צמח צדק יו"ד סקפ"ט.

(111) שו"ע יו"ד סרכ"ח סי"ד.

(112) ראה שו"ת באתרא דרב סי' לז'תשכא.

(113) ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'רצא.

(114) ושק"ט בכ"מ בנוגע לתרומת דם ובדיקת דם שבזמננו. ואכ"מ. לענין הקזת דם בער"ה ועיור"ב – ראה מש"כ בשו"ת רבבות אפרים ח"א סע"מ בשם אאזמור"ר זצ"ל. ומצאתי שמפורש כן בנוהג כצאן יוסף ע' רסב שאין מקיזין בו ג"כ.

(115) נהגו הנשים שלא לילך לבית החיים להתפלל בימי נדתה (אבל בימי ליבון מקילים). ונהגו להחמיר גם בקברי צדיקים. ובערב ראש השנה יש מקום להקל. ונכון לעמוד בריחוק ד' אמות – ראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'תשסג. וש"נ. (116) והכוונה שמפקדים לשתות.

(117) ראה שו"ת אבקת רוכל ס"ג. שכנה"ג יו"ד סרמ"ט בהגה"ט. בל"ש שם סק"ג. שו"ת חו"י סרכ"ד. נוב"י יו"ד מהדו"ת סי' קצח. ערוה"ש יו"ד סרמ"ט ס"ז. אהבת חסד פ"ח ס"ב. שו"ת שבה"ל ח"ה סי' קלג. ועוד.

ולהעיר ממש"כ במל"כ בנוגע לחודש אלול בכלל, נעתק בהערה הבאה (בדני מעשר בהמה).

והאריכו בכ"מ באופן החשבון, וכונן שיש לו כמה עסקים, והריוח בחלק והפסיד באחרים, שו"א לחשב לפי השנה, ושאלו לנכות הפסד שנה אחת מחשבון חברתה. וי"א לחשב לפי העיסקה וכשל עיסקה ענין לעצמו. ועוד כמה אופנים ושיטות: שהכל תלוי לפי זמן עשיית החשבון, וי"א שאין לנכות מהחשבון אחרי שבא כבר ליד העני וכו'.

ולמעשה, המנהג לקבוע יום מיוחד, לא יאוחר מסוף השנה, ולחשב כל העסקים גם יחד. ואכ"מ. וראה הנסמן בפסקים ותשובות יו"ד סרמ"ט סקכ"ח (ע' שפג). וראה גם שם סקכ"ב – ע' שעד).

(118) ולהעיר ממל"כ סי"א ס"ד: טוב שיפריש מעשרותיו בחודש אלול דהרי מצינו במדרש מגילת אסתר זכות המעשר האניא בימי המן דלא עלה הגורל בחודש אלול והגם דהוא על זמן מעשר בהמה מ"מ מי שאין לו מה מלהפריש מעשר בהמה מה טוב דיהי' מפר"ש פרש"ה מעשר כספים בימים האלה ומה גם דהוא סוף השנה ועושה חשבון מכל השנה וגם יהי' לו כתריס בפני הפורענות ביומא דדינא ויהי' לו זכות יותר דמכריעו לטובה ויתבן ויחתם בספר פרנסה וכלכלה וחיים טובים אמון ומה טוב דהחודש הזה שבטו הוא זבולון כמ"ש בספר עמודי שמים והרי הוא ה' המחזיק ביד לומדי תורה ולפחות בחודש הזה יאחז צדיק דרכו של זבולון לעשות צדקה עם עמלי תורה.

מהלשכות שבמקדש ומניחים לתוך קופות הקטנות בכדי שיספיק להוצאות הקרבנות עד לפעם הבאה של תרומת הלשכה] בראש חודש תשרי קודם יום טוב או אחריו. ותיקנו בסדר תרומת הלשכה לפני חג הסוכות כדי לעשות פרסום לדבר, שיתפרסם ויוודע שמהמקומות הרחוקים מירושלים צריכים להביא תרומתם לפני חג הסוכות.

מכבסים ומסתפרים¹¹⁹, נטילת צפרנים, רחיצה בחמין, חפיפת הראש וטבילה במקוה. ולובשים בגדי שבת¹²⁰ להראות שאנו בטוחים בחסדו יתברך שיוציא לאור משפטנו.

בכמה שיחות קודש הובאו ובהרחבת הביאור דברי הטור¹²¹: ורוחצין ומסתפרין על פי המדרש¹²² וכו' כתיב¹²³ כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו וכו' איזו אומה כאומה זו שיודעת אופי' של אלו' פירוש מנהגיו ודיניו, שמנהגו של עולם אדם שיש לו דין וכו' אינו יודע איך יצא דינו אבל ישראל אינם כן, לובשים לבנים ומתעטפים לבנים וכו' ואוכלין ושותים ושמחים בראש השנה לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס, לפיכך נוהגין לספר ולכבס בערב ראש השנה ולהרבות מנות בראש השנה (וביל"ש שם: ומוציא דינם לכף זכות וקורע להם גזר דינם).

במאמר ד"ה אתם נצבים תשט"ז: וזהו ג"כ מה דאמרו במדרש הובא בטור הלכות ר"ה, אומה זו יודעת אופי' של אלקי', דכל האומות מתעטפים שחורים ולובשים שחורים, אבל ישראל לובשים לבנים ומתעטפים לבנים, לפי שיודעים שהקב"ה יעשה להם נס. דלכאורה אינו מובן מהו השמחה דלובשים לבנים, דאף אשר יודעים שיעשה להם נס, מ"מ, הרי ה' יותר טוב שלא יהי' משפט כלל. אך הענין הוא, שהמשפט דר"ה הוא בשביל המשכת אור נעלה יותר, ולזה היא השמחה. וזהו מ"ש יעשה להם נס, דנס הוא למעלה מהטבע, דהיינו אור שלמעלה מהשתלשלות. . אמנם להיות שנמשך אור נעלה ביותר, הרי יש מקטרגים שלא יומשך האור, לזה הוא אומר, אתם נצבים היום כולכם לפני הוי', דכל המדרגות שבנש"י, ראשיכם שבטיכם גו' היינו בעלי השגה שעבודתם הוא ע"ד עבודת השרפים, מחוטב עציץ עד שואב מימין שעבודתם הוא בקבלת עול ע"ד עבודת האופנים, הנה כל המדרגות נצבים קיימים ועומדים וזוכים בדין, שיומשך להם האור נעלה, לפני הוי', למעלה משם הוי', ונמשך זה למטה מטה בעוה"ז בכל עניני הדין ומשפט דראש השנה, שיהי' א' געזונטער יאָהר א' לעבעדיקער יאָהר און א' פריילעכער יאָהר בכל הפרטים, ובבני חיי ומזוני רויחי.

הלכתא למשיחא: כתב הרמב"ם¹²⁴: כל ישראל מזהירים להיות טהורים כל רגל מפני שהם נכונים להכנס למקדש לאכול קדשים. בנוגע לר"ה ויוה"כ פ' (שאין חיוב עלי' לרגל והקרבנות היחיד) – ראה בהערה¹²⁵.

יש להכין: חלות עגולות¹²⁶, תפוח מתוק, דבש, רמון, דגים, וראש איל [או ראש אחר], וכן פרי חדש (עבור ליל השני של החג). כל פרי עונתי (הגדל בעונה מסויימת כל שנה או פעמיים בשנה) שלא אכלו ממנה עדיין בעונה זו נקרא "פרי חדש"¹²⁷.

כשרות הדבש: יש ליזהר לקנות רק דבש שעבר תהליך סינון, כדי להסיר את חלקי הדבורים שאינם כשרים. ובכלל, יש לקנות רק דבש עם הכשר כאשר רוכשים בחבילות קמעונאיות כי הדבש מחומם בכדי לייעל את הביקבוק. אין להשתמש בדבש המכונה בשם "דבש יער", "דבש

119) ועדיף להסתפר בער"ה אף אם לא יוכל להסתפר בערב סוכות – ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' ל'תצג. ושנ"ת.

120) משמע, לא בגדי יו"ט. אבל להעיר מר"ד משיחת שבת שובה תשמ"א שמה שבגדי יו"ט טובים יותר קאי גם בר"ה. ומשמע שם גם שחייב לקנות בגדים לאשתו לר"ה. וצ"ע, שהרי אין מצות שמחה נוהגת בר"ה. ואולי לגבי ר"ה קאתי עלה מדיון כבוד יו"ט (אף מייירי התם מדיון שמחה). [ולהעיר גם משיחת ש"פ נצו"י תשל"ה לענין אכילת בשר ושתיית יין בר"ה, אף שאי"ב חובת שמחה].

בגוף הענין שבגדי יו"ט טובים יותר – ראה אצלנו בלוח יומי לשבועות תשפ"ב.

121) אור"ח סי' תקפא.

122) ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג. יל"ש ואתחנן רמז תתכה.

123) ואתחנן דברים ד, ז.

124) הובא ונתבאר בלקו"ש חלב"פ שמיני באורך.

125) ראה לקו"ש שם ע' 64. וש"נ. [וראה גם שבה"ל סרפ"ג. רא"ש יומא פ"ח סכ"ד (הובא שם בלקו"ש ע' 62 הע' 31). טור אור"ח סתר"ג. שו"ת שאג"א סס"ז (הובא בלקו"ש שם). שו"מ ח"ג סקכ"ג].

126) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' י'תשט. וכן נוהגים בכל סעודות שבת ויו"ט עד וכולל הושענא רבה – ראה שם סי' כ"תתצו.

127) אם הפרי אינו מצוי בכל השנה (אף שאפשר למצוא באיזה מקום), ואפילו מצוי אך ניכר שהוא חדש, יש לברך שהחיינו. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ט"רב. ומטעם זה אין מברכים שהחיינו על פרי יבש – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ו'תתיב.

יערה"ו"דבש עץ אשור" או הקרוי על שם סוגים אחרים של עצים כגון אורן, אשוח, אלון וכדומה, וכן לא "מזון מלכות" (מוצר שהוא הפרשה ממשית של הדבורה).

אין משתמשים בחומץ במאכלי החג. וכן נמנעים מלהכין מאכלים מרירים או חמוצים (בטעם חומץ או לימון וכדומה)¹²⁸, כשטעם החומץ נרגש¹²⁹). והמנהג לימנע גם ממאכלים חריפים¹³⁰ אבל אין קפידא באכילת שום¹³¹.

קבלת זהירות נוספת בהידור מצוות עשה, בזהירות מלא תעשה ובהנהגה טובה לקראת השנה החדשה.

יש שכתבו להסיר המדבקה מעל השופר שמא נסדק ולא יבחין בכך, וכן יתכן שישפיע על קול היוצא מן השופר¹³².

אין קוראים שנים מקרא ואחד תרגום בערב שבת, כפשוט¹³³.

משעה קודם מנחה (עד תפלת ערבית במוצאי ר"ה) – לשקוד באמירת תהלים לילה ויום, להזהר מדבור חול עד קצה האחרון למעט בשינה ולהרבות בתפלה ובתחנונים מקרב ולב עמוק ובכל רגע פנוי לאמר תהלים.

מנחה: בקביעות שנה זו אומרים הודו, פתח אליהו, וכו'. תפלת מנחה [האחרונה של שנת תשפ"ו] באריכות. נכנסים להתפלל מנחה בבית הכנסת בעוד היום גדול כדי להתפלל תפלת מנחה בכוונה הרבה.

בספר המאמרים תש"ג¹³⁴: ערב ראש השנה קודם תפלת מנחה שהיא תפלה אחרונה דשנה העברה עושה חשבון צדק בנפשו מכל אשר עבר עליו במשך השנה הן בעניני מ"ע ומל"ת והן בעניני המדות ויראת שמים בין בהענינים שבין אדם למקום והן בהענינים שבין אדם לחבירו, והחשבון שעושה הוא אדעתא דנפשי' באמת לאמיתו שאינו לא מחמיר ומגזם ולא מיקל כ"א הדברים כמו שהן, וכשמתבונן במעמדו ומצבו הכללי בגשמיות וברוחניות רואה הוא כי השי"ת התנהג עמו ועם ב"ב בחסד חנם. שלא כפי המגיע לו עבור הנהגותיו וכשמוסיף להתבונן בכל העבר עליו רואה הוא ומכיר בהשגחה הפרטית ברחמים גדולים ומוסר כליותיו תיסרהו על קלות דעתו בהנהגתו במשך השנה שלא להתפלל בציבור וקיריותו בקיום המצות, די קאלטקייט צו תורה ומצות און די גלייכגילטיגקייט צו אלע ענינים הרוחניים. . כאשר מתבונן בכל זה באריכות והתבוננות ה"ה מכיר בחטאו ופשעו ובתפלת המנחה שהיא התפלה האחרונה דהשנה העוברת ה"ה מתעורר בהתעוררות גדולה בחרטה מעומקא דליבא על כל העבר, והוא שב לה' לקבל עול מלכותו ית'.

בערב ראש השנה, סמוך לראש השנה, היו רבותינו נשיאינו נכנסים לשוחח זמן מה עם זוגתם הרבנית (ובשיחות נזכר שהנהגה זו היא הוראה לכאן"א).

צדקה עבור שני ימי ר"ה.

לקראת השנה החדשה תורמים סכום 385 לקרן השנה.

הכנת אש לנרות: אין מוציאים אש ביו"ט מפני שהוא מוליד דבר חדש ודומה קצת למלאכה, וכיון שהיה אפשר לעשות מערב יו"ט אסור לעשות ביו"ט¹³⁵, לכן, בערב החג יש לדאוג להשאיר אש דולקת [ואפשר אש מהגז] שיוכלו להעביר אש מאש להדלקת הנרות לליל ב' דראש השנה.

128 ראה כף החיים סי' תקפג סק"ח.

129 כפשוט. וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים ח"ו סי' שח.

130 וכ"ה בלקט יושר ע' 124. מאור ושמש פ' תולדות עה"פ ועתה שא ד"ה אמנם יראה. וכ"מ בערוה"ש סתקפ"ב ס"ג (שבפליין המתקנים המאכל ש"ד). וראה ברית כהונה או"ח מערכת ר סק"א. ובס' המזכיר ח"ב ע' 255, שפעם הכניסו חריין ולא אכל (אף שבשנים שלפנ"ז אכלו), ומאז הפסיקו להכניס.

131 ראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' ה'תרעג. ואולי אינו בגדר חריף כ"כ, ובפרט כשמבושל.

132 שו"ת באתרא דרב סי' ה'תקדב. וש". בנוגע מריחת "שעלאק" על השופר, ראה שו"ת באתרא דרב סי' ה'תעד.

133 וכמפורש גם בסה"ש תנש"א ח"א ע' 427 הערה 7. (וראה גם בכת"ק שנתפרסם בקובץ יחי המלך גל' תרמג ע' 14: "הרי בעש"ק זה אינו כ"א בערב דסיום וכו"). אבל להעיר משיחת יום ב' דחגה"ש תשמ"ו שיש שנהגו בה.

134 ע' 41 ואילך. ועיי"ש בארוכה.

135 שו"ע אדה"ז סתק"ב ס"א.

המדליקים בפתיל צף, אם צריך להכין נקב יעשו כן לפני החג עבור שני הלילות של חג. נר נשמה ליארצייט שחל ביום טוב, עדיף שידליקו היום בנר שדולק לשתי ימים, שכן לכמה דעות אסור להדליק ביום טוב (אלא אם כן מדליקם ביחד עם שאר הנרות במקום ולצורך הסעודה, או כשמדליקים בבית הכנסת אצל עמוד התפלה לכבוד בית הכנסת)¹³⁶.

ונשמרתם מאד לנפשותיכם: ארגוני הבטיחות והצלה ממליצים שאם משאירים את מבער הכיריים דולק במשך החג אזי יש לוודא שיש בסמוך חלון פתוח לפחות 4 אינץ', ועוד חלון נוסף פתוח בצדו השני של הבית, כדי לאפשר אוורור ראוי. כמו כן לוודא שהגלאי (לפחמן חד-חמצני) פעיל.

המשתמשים בשעון-שבת, יכוונו אותו לשני ימי החג.

סדר הדלקת נרות: מומלץ שהמשתמשים בנרונים שבכוסיות זכוכית יניחו מעט מים או שמן בכוסית **בערב יו"ט** [ומותר לעשות כן, אבל לא הרבה מים¹³⁷] בכדי שהדיסקית (המחזיקה את הפתילה) שבתחתית הכוסית לא תידבק אליה – ראה להלן בליל ב' דראש השנה.

מצוה על כל אדם שיממש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשיכה, שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת.

הדלקת נרות בשעה 6:53 (18 דקות לפני השקיעה), שתי ברכות: ברכת להדליק נר של שבת ושל יום הזכרון, שהחיינו. איש המדליק יברך שהחיינו בקידוש. [טענתה בברכה או שכחה שהחיינו – ראה בטבלא שבסוף הלוח].

אם איחרו את הזמן, אין להדליק בשבת חס ושלום מאש דולקת.

שנת ה'תשפ"ז

שנת ה'תשפ"ז – סימנה: זש"ה. כלומר: ז – שר"ה חל ביום השבת קודש. ש – שהשנה שלמה, חשון וכסלו מלאים. ה – שר"ח ניסן ויום ראשון של חג הפסח חלים ביום חמישי.

שנה מעוברת, ימיה שפ"ה ושבתותי' ג"ה.

שנה זו קביעות שנת ה'תשל"ו.

שנה חמישית במחזור שנות השמיטה. מעשרות: מעשר ראשון ושני.

תקופת ניסן בשנה זו היא תחילת שנה י"ט למחזור גדול של חמה.

שנה י"א למחזור קטן של לבנה.

3339 שנה¹³⁸ ליציאת מצרים ומתן תורה.

1959 שנה¹³⁹ לחורבן בית המקדש ("העכער ניינצן הונדערט יאר אין גלות!").

שנת 2,338, לשטרות.

280 שנה לעליית נשמת הבעש"ט להיכל מלך המשיח ושאלו "אימתי קאתי מר" (ר"ה תק"ז).

230 שנה להדפסת התניא בפעם הראשונה (כ' כסלו תקנ"ז).

200 שנה לגאולת כ"ק אדמו"ר האמצעי (י' כסלו תקפ"ז)

¹³⁶ וראה שו"ת באתרא דרב סי' ז'תתקס. ולהעיר, שמנהגנו גם שלא להדליק נר מיוחד להבדלה במוצ"ש שחל ביו"ט בכדי שיוכל להבדיל על אבוקה. (וראה שו"ת ריב"א אה"ע סי' קז).

¹³⁷ שאסור גם בערב שבת ויו"ט מחמת גרם כיבוי. וביו"ט חמור טפי שהרי מדליק הנרות ביו"ט גופא. וראה שו"ע ר סי' תקיד ס"ט ושם ק"א סק"ג.

וראה שו"ת מראה יחזקאל או"ח ס"ז.

¹³⁸ בניסן וסיון השתא – ראה שיחת ז' אדר תשמ"ח (סה"ש ח"א ע' 281 ואילך).

¹³⁹ בחודש מנחם אב השתא – ראה שיחה הנ"ל (ושם). וראה שם ע' 283 הע' 35. ועיי"ש ע"ד עוד כו"כ מאורעות עד"ז – ירידה למצרים, כניסה לארץ ישראל, בנין [וחורבן] בית ראשון ושני).

190 שנה להדפסת התורה אור בפעם הראשונה (ג' שבט תקצ"ז).

130 שנה לנשואין של כ"ק אדמו"ר הרי"צ (י"ג אלול תרנ"ז).

130 שנה להתייסדות תומכי תמימים (ט"ו אלול תרנ"ז).

100 שנה לגאולת כ"ק אדמו"ר הרי"צ (י"ב תמוז תרפ"ז).

40 שנה לדידן – הדספרים – נצח (ה' טבת תשמ"ז).

מכתבים כלליים "אל בני ובנות ישראל בכל מקום שהם ה' עליהם יחיו" בקשר עם ראש השנה שחל בשבת וכן בקשר לשנת העיבור – ראה בהערה¹⁴⁰.

מברקים לר"ה שחל בשבת – בשנות: תשל"ז. תש"מ. תשמ"ג. תשמ"ז. תש"נ.

א' תשרי, ליל א' דראש השנה – יום טוב של ר"ה שחל להיות בשבת

ערבית

אומרים תהלים לפני ערבית. אין מנגנים אבינו מלכנו בשבת.

מתפללים תפילת ערבית באריכות (הנהגת רבותינו נשיאינו, ומעין זה שייך לכל החסידים).

בספר המאמרים תש"ג¹⁴¹: כאשר מתחרט ושב אל אדונו הנה זה שמבקש סליחת אדונו אינו מספיק עדיין אלא עוד צריך להתרפס לרגלי אדונו ולהתחנן אליו כי יחזור לקבלו לעבד דזהו פירוש המאמר אם כבנים ואם כעבדים, אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים דגם כאשר הבן נכשל בכבודו והידור הורים הנה כשמבקש מחילה וסליחה ומקבל עליו להיטיב דרכיו האב מרחם על בנו וסולח לו, ואם כעבדים שעבר עליהם רוח שטות למרות עיני אדונם ושבים ומתחרטים ומבקשים סליחה ומקבלים עליהם שלא ישובו לכסלה עוד הנה עינינו לך תלויות אשר תקבלנו לעבדים דזהו העבודה דתפלת לילה ראשונה דר"ה בתחנונים ובכ"י מעומקא מליבא אשר יקבלנו לעבדים לעבדו ית' בקיום התומ"צ וזהו העבודה בקבלת עול מלכותו ית' בר"ה שהוא בהזזת כל עצמותו.

קבלת שבת: מתחילים מ"מזמור לדוד". בבואי בשלום אומרים "ברנה ובצהלה" (כי ימים אלו לא ניתנו לשמחה).

עניית אמן: לא יחטוף וימהר לענות אמן קודם שיסיים המברך¹⁴². וכן לא יפסיק התיבה לשתיים¹⁴³. ולא ימתין עם עניית האמן אלא מיד¹⁴⁴ שכלתה הברכה מפי המברך יענה אמן. ואם הש"ץ מאריך

140 ראש השנה שחל בשבת: ח"י אלול תשל"ב (וראה בהמשך לזה – ו' תשרי תשל"ג). ח"י אלול תשל"ה. מוצש"ק ימי הסליחות תשמ"ב. ח"י אלול וערב כ"ה אלול תשמ"ט.

שנת העיבור: ראה מכתב כללי וא"ו תשרי ה'תשל"ו. וא"ו תשרי ה'תשל"ח [ובסיומה – ח"י אלול ה'תשל"ח]. ששי לחודש השביעי התשד"מ. [וראה גם מכתבים כלליים: ר"ח ניסן וי"א ניסן ה'תשד"מ]. וא"ו תשרי ה'תשמ"ט. [וראה גם מכתבים כלליים: ר"ח ניסן ואור ל"א ניסן תשמ"ט].

כמה ממכתבים הנ"ל נדפסו בהוספות לספרי "לקוטי שיחות" (בדרך כלל – בכרכים של ספר דברים, בהוספות ל"ספר השיחות", ובכרכי סידרת "אגרות קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א". בתרגום ללח"ק – בספר "אגרות מלך".

141 ע' 42.

142 ונוגע ביותר כשהש"ץ מאריך בניגון בתיבות האחרונות של הברכה.

143 וגם לא יאריך בה יותר מדי, דהיינו יותר משיעור שיוכל לומר א"ל מלך נאמן.

144 בשיעור תוך כדי דיבור.

ואם לא כלתה אמן מפי רוב הציבור עונה עמהם (אע"פ שיש שיהיו בין גמר הברכה להתחלת ענייתו, לפי שכל שלא כלתה אמן מפי רוב העונים עדיין לא נשלם ענין הברכה לגמרי שעניית אמן גם כן מן הברכה היא). אבל לאחר שכלתה אמן מפי רוב הציבור אע"פ שהמיעוט מאריכים אין בהארכתם כלום (שהמאריך באמן יותר מדאי אינו אלא טועה וא"כ נשלם כבר ענין הברכה לגמרי, וזה שמתחיל עתה לענות אמן יתומה היא כיון שיש שיהיה הרבה בין גמר הברכה מפי המברך להתחלת ענייתו). ויש מי שאומר שאפילו כלתה אמן מפי רוב הציבור, ואפילו סיימו כולם, יכול לענות אמן אחריהם (ונחשב כעונה אחר הברכה כיון שכולם התחילו מיד אחר הברכה) והוא שיענה אחריהם מיד. ולענין מעשה הכל לפי ענין שיהיו שמגמר ברכת המברך לסיום עניית העונים. וכן בקדיש וקדושה וברכו, כל שלא סיימו רוב הציבור עונה עמהם, ולסברא האחרונה אפילו סיימו רובם [אבל לא כולם], כל שנשארו ט' עמו שהם עשרה עם הש"ץ.

הרבה בניגון¹⁴⁵ של ואמרו אמר¹⁴⁶ יאמר מיד אמר¹⁴⁷.

הוספות לימים נוראים ועשי"ת בשמונה עשרה [זכרנו, מי כמוך, לדור ודור (רק בר"ה ויו"כ), חתימת המלך הקדוש, וכתוב, ובספר, עושה השלום (וכן בקדישים)]. שכח או טעה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בתפלת העמידה מזכירים של שבת במקומות המתאימים¹⁴⁸ (וכן בשאר התפלות). דין הטועה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אחר תפלת לחש: ויכולו¹⁴⁹. ברכת מעין שבע. לדוד מזמור.

בברכה מעין שבע שבילל שבת ("מגן אבות") אומר המלך הקדוש וחותרם בשל שבת לבד ("מקדש השבת") ואינו מזכיר ראש השנה. דין הטועה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

(145) ובמקורו, בהגהת יש נוחלי, שהובא במג"א סק"ד, שאריכות שמאריך החזן היא שלא כדון, והקהל שוהין ואין עונים אחריו עד שתכלה אריכות הניגון מפי המנגן, ומפסיקים יותר מדי בין הקדיש ובין עניית אמן.

(146) והנה, במג"א בא"א סק"ד, שכשמאריך בניגון בקדיש יאמרו אמן מיד אחר דאמירן בעלמא, אבל במאריך בסוף הברכה בניגון אין לענות אמן כל זמן שלא סיים הברכה. אבל במג"א גופא לא נזכר למעשה לחלץ בין קדיש לברכות, ולפמש"כ כוונתו במחש"ש שם, החילוק הוא רק בין מאריך למאריך הרבה. ולכאורה כ"מ בשו"ע אדה"ז שהוסיף תיבת "הרבה". אבל במשנ"ב סקל"ה נראה שנקט דתרווייהו אליבא דאמת, שגם בקדיש הוא רק במאריך הרבה, ועי"ז כתב לאידך גיסא כדברי הפמ"ג (וצוין בשעה"צ שם), שהוא דוקא לענין קדיש שכבר כלה עצם הבקשה אחר תיבת בזמן קריב או אחר תיבת דאמירן בעלמא, אבל אם הש"צ מאריך בשאר ברכה בסופה באיזה ניגון לא יענה אמן כל זמן שלא סיים את עצם התיבה של הברכה.

(147) כי הארכת הניגון הרבה הוא הפסק.

(148) טעה ואמר "יום תרועה" במקום "זכרון תרועה" וכבר סיים הברכה אינו חוזר.

בנוגע לנוסח התפלה בשבת "זכרון תרועה" (כבמס' סופרים פי"ט ה"ח), או "יום זכרון תרועה" – הנה, בכ"מ (וגם אצל אנ"ש) נהגו לומר "יום זכרון תרועה". וכבר העירו שלא מציון לשון ה"ל בשום דוכתא בקרא (אף שכל"ה הוה מציון בספרים וגם בדא"ח. ולהעיר מתורת שמואל תר"מ ד"ה יונתא פכ"ד) ע' תקמו. תורת שמואל תר"מ א' ע' תקעו, וכן שבכ"מ מוכח להדיא שבשבת יש לומר "זכרון תרועה" לחוד (בהשמטת תיבת "יום"), ונגרר הדבר מצורת ההדפסה בסידורים ובמחזורים. והוכיחו כן מל' הראשונים וכמה פוסקים (ראה שבה"ל סרפ"ו). ראב"ה מסכת ר"ה סתקל"ז. רא"ש ר"ה פ"ד ס"ד. אמרכל ליקוטין מהל' מועדים – הל' ר"ה. מנהגי מהרי"ל (במהדו"ח) ע' רפה: דבחול אומר יום ובשבת זכרון. מנהגי מהר"א טירנא. הגמ"י שבת פכ"ט ה"כ. לבוש סתקפ"ב ס"ז. מנהגים דק"ק וורמייא (לר"י שמש) ע' קמו (ובהערת המהדיר). דברי הילולת ע' 134. מ"טא סתקפ"א סכ"ה. שם סתקפ"א ס"ז. ועוד). ושכן דייקו להדפיס בסידורים ומחזורים ישנים. וכבר נתעורר מהר"א ח"ג תפלות ר"ה, וכן בעל מלמד להועיל בכתבים נבחרים (ירושלים, תשכ"ט) ח"א ע' 129. וקדמם בהגהות מהר"ם באנעט (בסו"ס ח' מהר"ם באנעט ח"א) לשו"ע סתקפ"ב במג"א סק"ד. ועוד לפניו – בפסקי חמודי דניאל הל' ר"ה ס"ו. ומ"מ, מאן דעביד הכי לא משתבש, והנח להם לישראל, שכן נהגו בכ"מ, וכבר ציינו שכן מציינו גם באיזה מקומן (ראה נועם מגדים להפמ"ג. פמ"ג בא"א סתקפ"ב סק"ד. ועוד. וכבר נמצא כן במנהגות וורמייא קירכום ע' קה. אבל ראה שם ע' צח וע' קכב. וראה סידור עבודת ישראל).

וראה בהכ"ל שו"ת אבן ישראל ח"ז סו"ס' לה. הנסמך בס' סכותה לראשי דבליצקי ע' ו. קובץ העו"ב תתקפ"ו. שם תתקפ"ו. מבוא לס' ר' שבת ע' רמח.

ויש להוסיף ולציין גם לבית אהרן מקארלין דרושים ל"ה קלב, ג. ברוך שאמר (לבעל פל' תו"ת) תפלות השנה ע' שס. וראה גם ברכת ישראל אויערבאך ס"ע ס"ה. ועוד. וראה שו"ת בית אב"א ח"א ג' סכ"ט מה שנדחק בזה.

(149) וכל עיקר אמירת ויכולו בשבת אחר התפלה משום יו"ט שחל בשבת הוא שאין אומרים אותו בתוך התפלה (טושו"ע סרס"ח ורדא"ה ז' ס"ז וסי"ב).

אמנם, בכ"מ משמע שכוונה בדבר לאומרו ג"פ דייקא (כמו שהובא בראשונים בשם המדבר – ראה ראב"ה ח"א ס' קצו. כלבו סל"ה. או"ח ח"ב ס"ב. הגמ"י הל' תפלה פי"ט סק"ד. שם הל' שבת פכ"ט סק"ט. ורוח הל' שבת סמ"ט. שו"ת בנימין זאב ס' קעג. ובר"י ג' יב"ח כ"כ, והב"ד בא"ד סרס"ח סק"ב, לפי שיש חזק בג"פ. ובפסקי ר"י חלאווה (בספר קידוש והבדלה (שטרן) ס"ו) שהוא בדרך ע"פ ג' עדים יקום דבר. וראה תו"ש בראשית ב, ד. וז"ל ע"ד הסוד (ראה מעט"מ סתכ"ח בשם צורו המור. סידור תפלה למשה להרמ"ק ש"י ס"י. של"ה מס' שבת תו"א ספ"ג במהדו"ח. ועוד. וראה אוה"ת על הסידור ע' שלח. שעור הכולל פי"ז סכ"ו. וראה בארוכה בשו"ת ויצבור יוסף בר ח"ב ס"ט. וש"נ. והביא גם מ"מ ע"ד הפשט), ובפרט ע"פ הארז"ל, בשביל המשכת המוחין ג"פ, מנה"ג מתח"ת ומח"ד לנוקבא (ראה פמ"ח שער השבת פי"ג (מהחברים). שעה"ג ענין ערבית ליל שבת דרוש ב, (ע, א). כה"ח סרס"ח סק"ג. ועוד). ולפ"ז צ"ע במה שביט"ט שחל בשבת אין מקפידים לומר ויכולו ג"פ, שהרי אין אומרים בתפלת העמידה. וכבר נתקשה בזה באוצר מכתבים (אלתר) ח"ב סרנ"ו סק"ד. ועוד. ובדוחק י"ל בחלק מהנ"ל שנתכוונו לומר שלמעשה במציאות אומרו בשבת ג"פ (מחמת הטעמים שבפוסקים), ולא שיש הכרח בדבר. ואכתי תיקשי ע"ד הסוד אין נעשית המשכת המוחין ביו"ט. גם צ"ע ביו"כ שחל בשבת שאומרו רק פ"א. ולהעיר מיפ"ל סרע"ג סק"א. כה"ח שם סק"ד. וכדונמנו – להעיר מתוה"ג שעת"ס סק"ו כשאין סעודה בליל שבת.

וצ"ל שביט"ט נעשית המשכת המוחין מנה"י מאילו ללא מעשה התחנות. וכ"כ לבאר בדברי שלום עפנין סתצ"ד ס"ט. ואכן, מציון בשל"ה (שם ס"פ), שרמז לדבר ע"פ שנים או שלשה עדים, והיינו שבאמת ביו"ט יש רק ב' עדים. וכ"מ בפע"ח שם. וראה גם אור לשמים פ' שופטים ד"ה על פי. (אבל בסידור תפלה למשה שם פי' בפסוק הנ"ל שאומרים ג"פ בכדי לעשות שלשה כשנים, עיי"ש הסוד שבדבר). ומצאתי במנהגי ק"ק אשכנזים במטובוה (נכתב בשנת תקנ"ז לערך, ונדפס מכת"י בקובץ מן הגנוזים ג' ו' ע' קכח). שבקביעות כגון דא, אמרו ויכולו לפני תפלת העמידה (עם אמירת ושמרו ויודבר משה – כמנהג העולם), וכנראה מה"ט – ראה גם בהערת המהדיר לשם. אבל אין במנהג כן.

לדוד מזמור (בכוונה עצומה. ומסוגל שלא יחסרו מזונותיו כל השנה; הכלי להשפעות גשמיות על כל השנה).

אחרי לדוד מזמור: קדיש שלם. מזמור לדוד ה' רועי. חצי קדיש. ברכו בתרא. עלינו. קדיש יתום. מאחלים לשנה טובה תכתב ותחתם (ולנקבות: תכתבי ותחתמי) בלשון יחיד. וכן מאחלים [בשנה זו: גוט שבת] גוט יום טוב¹⁵⁰.

בכתבי האריז"ל: בצאתו מבית הכנסת ילך לביתו וישמח לבו ויגל כבודו ויבטח בהש"י ויקדש בלב שלם ובנפש חפיצה וירחק ממנו כל יגון ואנחה ויסדר שולחנו ויאכל וישמח כי הוא יום טוב.

קידוש

כשחל ר"ה בשבת אומרים שלום עליכם, אשת חיל, מזמור לדוד, דא היא סעודתא¹⁵¹ – בלחש¹⁵². בקידוש: יום הששי, בורא פרי הגפן, ומזכיר של שבת במקומות המתאימים, וחותרם מקדש השבת וישראל ויום הזכרון, שהחיינו. [אם הרימון הוא פרי חדש יכונו לפטור אותו בשעת ברכת שהחיינו¹⁵³].

אשה המקדשת ובירכה שהחיינו בהדלקת נרות לא תברך שוב¹⁵⁴.

דין הטועה בקידוש, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

מטבילים פרוסת המוציא בדבש¹⁵⁵ (עד אחר הושענא רבה¹⁵⁶). [בכ"מ, שמכל מקום צ"ל מלח על השולחן. ומעשה רב – להטביל גם במלח¹⁵⁷].

(150) ולהעיר שבשולחן ערוך אדמו"ר הזקן הובא שגם האומרים "במה מדליקין" בכל שבת (ובסידור אדמו"ר הזקן לא הובא בכלל) – אין אומרים אותו ביו"ט (או בחוה"מ) שחל בשבת "כדי למהר בשמחת יו"ט". וכן גם בר"ה שחל בשבת – מט"א סתקפ"ב ס"ב. וצ"ע אם טעם הנ"ל מתאים לר"ה. ואולי משום לא פלוג.

(151) ובפשטות, הכוונה לומר בלחש עד גמירא, עד "לסעודא בהדה". וכן"כ הרי"ג ע"ה בהערות וציונים בסידור עם דא"ח (לקידוש לילי ר"ה. אבל בקידוש ליל שבת, דקאי בשאר יו"ט שחל בשבת, ליתא). אלא שציון למחזור השלם, ושמ – הוא בשינוי, כפנים]. ובפרט שבר"ה אין אומרים אתקינו ליו"ט. וראה בארוכה בלוח לילי א' דסוכות ש"ז.

בנוגע לזמירות לשבת – אומר בשבחין וכו' – ביו"ט שחל בשבת, לא שמענו מזה. וכמדומה ברור שלא נהגו בכך (והיינו גם הנהגים לאומרים בכל שבת, ראה בס' המנהגים ע' 29 ובהערה). וכן גם המנהג בכ"מ. לאידך, ראינו מעשה רב, וברבים, לומר "בני היכלא" בהתוועדות דיו"ט שני כחל בשבת. וילע"ע.

(152) בלחש – כ"ה הלשון בס' המנהגים ע' 56. וראה שם ע' 28. וכ"כ בהערות וציונים (שבהערה הקודמת בקידוש לר"ה, משא"כ בהערות לקידוש ליל שבת). וכו"ה (לענין שבת חוה"מ), בהיום יום (הוצאת תשי"ז ואילך) י"ט ניסן וי"ז תשרי. ובכ"מ. אבל בליקוטי מנהגים שבמחזור חב"ד ושבסוף קונטרס ר"ה תשי" (נדפס בסה"מ תשי" ע' 26): בלחשיה. וראה למען ידעו (שוטערמאן) ע' 97 שכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע תיקן בכת"ק תיבת "בלחש" וכתב: בלחשיה. וכו"ה (לגבי סעודת היום דר"ה) בס' המנהגים גופא ע' 57 (כמקורו בליקוטי מנהגים שם). ולא נתברר טעם השינוי מהכת"ק.

(153) כן מעשה רב. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב ס' א' תקלג.

ובנשים, שממברכות שהחיינו בעת הדלקת נרות מערב יו"ט, לא יכונו אז על הרמון, אלא יברכו שהחיינו על הרמון.

(154) כ"ה בהוספה לליקוטי מנהגים (נדפס גם בס' המנהגים ע' 60).

בנוגע לעניית אמן ע"י נשים על שהחיינו (כיון שבירכו כבר בשעת הדלקת נרות) – נהוג עלמא לענות אמן. ואף שכמה אחרונים כתבו לחוש משום הפסק, ולכאורה נכון לחוש לדבריהם – כבר כתבו בכ"מ ליישב המנהג. וגם אנו בענייתנו, יש לנו אריכות דברים במק"א מזה. ואכ"מ.

(155) ובשארין דבש בהישג יד, או מי שקשה לו לאכול דבש, יטביל בסוכר – ראה הנסמן אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' ה' תרסד.

(156) הפרטים בזה – ראה סה"ש תש"ד ע' 24. ספר המנהגים חב"ד ע' 67. לקו"ש ח"ד ע' 372 הערה 27.

(157) אבל ראה סה"ש שם.

(158) ש"צריך לאכול במקום הקידוש לאלתר אחר הקידוש, אבל אם לא אכל עד לאחר זמן לא יצא ידי חובתו. . ואין חילוק בין זמן ארוך לזמן קצר" (שו"ע אדה"ז סרי"ג ס"ה). ובשו"ע אדה"ז סתפ"ב ס"א: ובתחלת הסעודה יכיר המוציא ויאכל ממנו כזית מיד כדי שיהיה הקידוש במקום סעודה. ובשו"ע אדה"ז סרי"ג ס"א: יאכל כזית מחמשת אחרי קידוש מברך ברהמ"ז לפני התחלת הסעודה. וממש"כ במג"א נפ"מ טוב יותר שתה' [אכילת התפוח] אחר נטילת ידים כדי לסמוך הקידוש לסעודה עד כמה שאפשר.

ומ"מ, בהפסיק ואכל מהתפוח לפני"ז אינו הפסק בין קידוש לסעודה – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב ס' ג' קפג. וש"נ. ובארוכה – שם ס' יב' קפא. וראה שם אצלנו ממג"א סרי"ג ס"ק"ג להפסיק תפלת מוסף. (אבל יש חולקין. ואדה"ז שם ס"א השמט ד"ז). ובפשטות לפי שהוא צורך סעודה. וכן מצוינו בפסחים קב, א, שש"ר"י שמפסיקין לשבתות אחרי קידוש מברך ברהמ"ז לפני התחלת הסעודה. וממש"כ במג"א שם להתייר ההפסק גם לאכילת פירות, משמע שאכילה בכלל אינה הפסק לפי שהיא כעין התחלת הסעודה. ובנדו"ד נמי נראה שהוא בגדר צורך סעודה. וכ"מ בשו"ע אדה"ז סרי"ג ס"ק"ג שאין בזה חשש. וגם בליל הסדר, נוסף לאכילת כרספ והגדה ושתיית כוס שני ש"ל שאינו חשוב הפסק שכן תיקנו (וראה תוס' פסחים קב, ב ד"ה רב אשי. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתפ"ג ס"כ) – הרי מותר לשתות גם באמצע הגדה מעיקר הדין. (וראה בשו"ע אדה"ז סתפ"ב ס"ג, שאוכל בתשילוי תחילה. וראה בשבילי דוד סתפ"ב ס"א. שו"ת מגדנות איליו ח"א ס' קמא.

אחרי אכילת [לפחות כזית]¹⁵⁸ המוציא¹⁵⁹: תפוח מתוק בדבש, בורא פרי העץ¹⁶⁰, יה"ר מלפניך שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה, ואח"כ¹⁶¹ אוכלים¹⁶². ויתעורר אדם בתשובה כשיאמר יהי רצון ויתפלל על זה בלב שלם¹⁶³.

בשעת ברכת העץ על התפוח יתכוון לפטור הרמון¹⁶⁴. אם לא התכוון לפטור הרמון אבל הרמון היה על השולחן – אין מברך עליו בפני עצמו. ואם לא היה על השולחן וגם לא היה בדעתו לאוכלו, מברך עליו שוב¹⁶⁵. אבל אורחים הקרואים אצל בעל הבית כיון שדעתם על בעל הבית שזימנם הרי דעתם על כל מה שיביא לפניהם ואינם מברכים עליו שוב¹⁶⁶. (בנוגע לפטור קינוח סעודה – מעשה רב להשאיר חלק מהתפוח לסוף הסעודה ומכוון בברכת בפה"ע לפטור הקינוח¹⁶⁷).

בשיחת כ"ה אלול תנש"א (מסרט הקלטה): דער מנהג איז דאך אז מ'עסט א רמון בליל ראשון של ראש השנה. כדי ניט מאכן קיין שאלות בנוגע צו מאכן א ברכה בפני עצמה אויפן רמון, און דערנאך ווערט דאך אויכעט די שאלה בנוגע צו די ברכה אחרונה לאחר הרמון אויב ער האט געגעסען א שיעור שלם ומלא¹⁶⁸,

ושקו"ט מזה בקובץ העו"ב ג'ל' תתצ"ד).

וראה שש"כ פ"ד סי' ט' ובהע"נ נה להתיר בשתיית מים בין קידוש לסעודה, שפותח האצטומא לאכול.

וכש"כ להסבירא להתיר בפחות מכדא"פ (וצע"ק דמשמע במג"א סק"ג סק"ה שהדלקת נר והליכה בטרקלין מצ"ע גם הן בגדר הפסק). ולהעיר ממנהגנו בליל ב' דר"ה לאכול הפרי חדש מיד אחרי קידוש ולברך ברכה אחרונה על הפירות ולא על היין. וראה שש"כ פ"ד הערה סט.

וכן נהגו בכ"מ לאכול דגים בין קידוש לסעודה (ראה דברי תורה ממנוקאטש מהדורא תליתיא סי' ט). דרכי חו"ש שש"כ. אורות מרדכי נדבורנא ע' שעד. והאיש משה סובייציק ח"א ע' קנז ובהערת הגר"ק. יחז"ד (חזון) ח"ב או"ח סכ"ג. אלא שיש שאכלו מזונות תחילה). ולהעיר ממנהג הקדמונים שאכלו קרימז'ל, ובשו"ע אדה"י סרמ"ט בקו"א סק"ג שאכלו מרקחת (אבל אפשר שאכלו גם מזונות, יעו"ש). וראה שו"ת פתולת צדיק ח"ב סוף"ג, והובא בשושינת המלך הל' ברכות ס"ב (נעתיק בהערה לאלף המגן סתקצ"ז סק"ד) שנהגו לאכול פירות, ובהערה שם (מספרו עץ חיים) שא"ב משום הפסק. אמנם, בספרו תכלאל עץ חיים בסדר הקידוש (קיא, ב) יישב מחמת שאצ"ל לאלתר. וראה שו"ת או"צ ח"ב פ"ב הערה כה.

159) ויש לזהר לאכול במשך הסעודה לפחות כביצה פת (מחמת ברכת על נטילת ידים), וכל כזית שבו בכדי אכילת פרס, והכזיתים יהיו תכופים זל"י. ומצד סעודת יו"ט – יותר מכביצה.

160) ואינו מברך על הדבש לפי שהדבש הוא טפל לתפוח. (ושקו"ט בטענה וחושב שהדבש העיקר לסימן טוב ולא התפוח. וראה בין הדברים שו"ת באתרא דרב סי' מו'תלט).

161) בטעם מנהגנו – ראה אנ"ק ח"ג ע' קמו.

162) ובס' המזכיר ח"ב ע' 254 וע"ד ליל א' דר"ה תשח", שאכל פחות מכזית. (ואם כנים הדברים – שו"ל שלא דק, ובפרט שידוע שכמה ממדידות כזית גדולות ביותר מהשיעור. ואכ"מ – שו"ל שהוא כחרוסת שהוא לזכר בעלמא וא"צ כזית. אבל להניי מר"ד משיחת כ"ה אלול תנש"א, נעתיק להלן בפנים, ובהערה לקמן, בנוגע לאכילת הרמון, שבר"ה שצ"ל האכילה באופן ד'אכלו משמנים" בודאי צ"ל שיעור מלא).

163) משנ"ב סתקפ"ג סק"ב מא"ר שם סק"א בשם של"ה (ר"ה נר מצוה ד"ה ולכאורה). והובא גם במט"א ס"ב.

ובשל"ה שם: אין שום רמז באכילת הפרי רק הפרי הוא סימן שייכור האדם ויתעורר בתשובה ויתפלל על הדבר הזה וכו' נמצא העיקר הוא ההתעוררות והתפלה ולאחר שהתפלל ואוכל דבר זה אז הוא רושם שתתקיים תפלתו. ובבאר הגולה למהר"ל באר ה' שהאילה לעשות פועל דמיוני. ועד"ז בחי"א כלל קלט סי' ט. ובכ"מ. וכן בסידור יעב"ץ, שמחזק הסימן לטוב ע"י הדבור, שהכל הולך אחר הפה.

אמנם, בהגהות חכמת שלמה רס"י תקפג כתב שאין הכוונה דרך תפלה, שאין מקום לתפלה בשעת אכילה, רק הוא לכבחות ואמונה, שמראה שמאמין ובוטח שכך יהי'. וכו' ויהי' נהפך ע"י אמירה זו לטובה, עכת"ד.

ובכמה ראשונים מוכח שא"צ לומר כלל. וכן מנהגנו שאומרים יה"ר רק על התפוח. ובאיזה מקומן בראשונים משמע שאומר רק שם הפרי והסימן ולא בדרך תפלה. ואכתי י"ל שמתפלל במחשבתו.

אבל במט"א סתקפ"ג סק"א דמינן באכילה בלבד דסימנא מילתא הוא, והבקשה היא דבר נוסף. ובמאמרי הוריות יב, א שהוא דרך סימן לעורר לבבו להנהיג טובה וכדי שלא ליכשל בהם לעשות דרך נחש תיקנו לומר עליהם דברים המעוררים לתשובה. וראה בחיבור התשובה שלו מ"ב פ"ב. וע"פ הישויבים בכ"מ במה שא"ב ניהוש בא"א (שהוא ניהוש מסיוד המקרא והאגדות, שניהוש לובה שאני, שאינו סומך ע"ז רק לסימן, שהוא סימן שיש בו ממש, שהוא רק לצד אחד) – משמע נמי שהסימן הוא באכילה גופא ולא שהוא דרך התעוררות לחוד.

164) וביומן ליל א' דר"ה תש"ל: כאשר הגיעו לאכילת התפוח הביט על השולחן ושאל מדוע אין רימונים והורה להביא מחדרו. המתין באכילת התפוח עד שהובאו הרימונים.

165) אא"כ יש עדיין לפניו מהתפוח. וראה להלן בפנים ע"ד מעשה רב בזה.

(ואף אם נאמר שהרמון חשוב טפי מחמת שהוא מ' מינים (אף שהתפוח חביב), וי"א שאינו חשוב אינו פוטר חשוב אא"כ נתכוון לפטורו בפירוש – למעשה ספק ברכות להקל (סדר ברה"ט פ"ט ה"ז)).

166) נסתפק בד"ז בנוגע אורחים יא אטאכא דבעה"ב מהני רק לענין דעתם לאכול או גם לענין שתהא דעתם לפטור, ובנדו"ז – את"ל דבדבר שאינו חשוב לפטור החשוב צ"ל דעתו לפטור ולא רק דעת לאכול (ושהרמון בגדר חשוב כבהערה הקודמת) לא מהני מה שדעתם על בעה"ב שזימנם. והארכנו בכינוי תורה באסור חגה"ש תשע"ו. ומו"מ, למעשה ספק ברכות להקל (כנ"ל). ואכ"מ.

167) ועד"ז הוא בכ"מ. אבל ראה ספר המנהגים ע' 56. וצע"ג הכוונה. ושקו"ט בזה בכ"מ. ובמקורו – הוא בנוגע לפרי חדש בליל ב'.

168) ושם: ובפרט אז דאס רעדט זיך דאך וועגען אכילה בראש השנה, וואס ראש השנה דארף דאך זיין די אכילה אין אן אופן פון מנות, און בלשון הכתוב אכלו משמנים, דארף דאך זיין די אכילה אין אן אופן פון משמנים, איז דאך א זיכערע זאך אז ס'דארף זיין א שיעור מלא.

און כדי ארויס פון די ספיקות¹⁶⁹, וכידוע די שיחה פון נשיא דורנו בזה בנוגע צו דעם תפוח מתוק בדבש וואס שטייט דאך אין סידור אז דאס דארף מען עסען דוקא אין תחילת הסעודה, האט מען קיין ברירה ניט, וויבאלד אז דאס איז תחילת הסעודה, דארף דאס קומען לאחר אכילת המוציא (וואס דאס איז דאך פארבונדן מיט די נטילת ידים¹⁷⁰), און דערנאך איז המוציא [ברכת המזון] איז דאך כולל כל ברכות אחרונות אין וועלכע ס'ווערען געגעסן אין די סעודה, וואס אע"פ וואס ער מאכט א ברכה בפני עצמה אויף פירות שנאכלין בתוך הסעודה, מאכט ער אבער ניט קיין ברכה אחרונה, ווארום דאס ווערט נכלל אין ברכת המזון, וכמדובר כמ"פ די אריכות און די שקו"ט שבדבר.

מצוה לאכול ולשתות ולשמוח¹⁷¹. אוכלים דגים (לסימן שפרים ורבים).

אין אוכלים בראש השנה¹⁷² אגוזים, לוזים [=אגוזים קטנים], וכן שקדים¹⁷³, ומאכלים חמוצים (כשטעם החומץ נרגש).

אוכלים רמון (שנרבה זכויות כרמון) וראש איל (זכר לאילו של יצחק, או ראש כבש. ואם אין לו, ראש אחר [דג], שנה' לראש ולא לזנב). אבל אין אומרים יהי רצון [כי אם על התפוח, כנ"ל]¹⁷⁴.

בנוגע אמירת לחיים בסעודות ראש השנה – ראה בהערה¹⁷⁵.

בברכת המזון: רצה ואח"כ יעלה ויבוא. הרחמן הוא ינחילנו (לשבת), הרחמן הוא ינחילנו (ליו"ט), הרחמן הוא יחדש. (עושה שלום ולא השלום). טעה או שכח רצה או יעלה ויבוא – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בר"ד משיחת יום ב' דר"ה תשט"ז: (בבהמ"ז אמר הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה הזאת לטובה ולברכה, בקול רם, ואחרי בהמ"ז אמר:) בשעת מען האט געדרוקט דעם סידור, האב איך געפרעגט דעם רבי'ן וועגן דעם הרחמן שבר"ה צי מען זאל עס דרוקן, ווייל אין שער האכול בריינגט ער גאנצע ראיות אז מען זאל אים ניט זאגן, האט דער רבי געענטפערט אז מען פלעגט דאס זאגן בלחש. לפועל, האט עס דער דרוקער אפגעדרוקט מיט גרויס קידוש לבנה אותיות, צי ער האט ניט געהאט קיין אנדערע אותיות אדער מטעם אחר, אבער עכ"פ האט ער דאס געדרוקט מיט גרויסע ווערטער, איז פון יעמולט אן – זאל זיין א שנה טובה ומתוקה לטובה ולברכה.

169) הן בנוגע לברכה ראשונה והן בנוגע לברכה אחרונה. והעצה, לאכול תוך הסעודה (כמו בתפוח) ובהמשך לאכילת התפוח.
170) ומשמע שלכן א"צ ליטול ידיו על תפוח (משום דבר שטיבולו במשקה) כיון שנאכל בתוך הסעודה. וראה גם בלוח לליל הושע"ר.
171) ראה לקו"ש חכ"ד ע' 304. סה"ש תשמ"ח ע' 613 הערה 13.
172) גם במשך כל היום, אפילו אחרי התפלה – ראה שו"ת באתרא דרב ס' א'קנד.
ויש שנהגו בכך גם בעש"ת, או לפחות בעי"כ, ויש עוד הושענא רבא – ראה שו"ת באתרא דרב ס' א'קצ.
173) אבל שקדים טחונים בתערובת לית לן בה, וכן עוגה עם חמאת בוטנים – ראה שו"ת באתרא דרב ס' א'פ. שם ס' ה'תרפ"ו.
174) ולא נהגו באכילת שאר המינים. וע"פ הידוע, בכ"מ לא נהגו בכך עד לדור האחרון.
ואפשר (נוסף לזה שלא היו מצויים) לפי שהכל תלוי בלשון המדינה (ראה מג"א ודא"ה רס"י תקפג), ולא נקראו בשמות אלו בלשוננו (ראה גם ערוה"ש שם). ואכן במהרי"ל וכן בלקט יושר ועוד, לא נזכרו רוב המינים שבגמרא. וגם במנהגי וורמיישא ויוסף אומץ וכו' נזכר רק תפוח בדבש. ובהנהגה כצאן יוסף הובא מהמיינים שבגמרא רק רוביא. וגם פשטות ל' הטור משמע שבאשכנז אוכלים תפוח במקום שאר המינים. וכ"מ בל' הרמ"א שכתב שיש נוהגין לאכול תפוח וכו', ול"כ לאכול "גם תפוח". וראה גם בל' מחז"ל ששכ"ג. וכ"מ באו"ז הל' ר"ה סריג' ופסקי או"ז ר"ה. הגהות אשרי ר"ה פ"א ס"ה, הובא בב"י סתקפ"ג. המנהגי הל' ר"ה. ומפורש כן בצרור החיים לתל' הרשב"א דרך הרביעי ס"ג. ואף גם זאת, שאינו חיוב מדינה, ולכן הושמט ברמב"ם רא"ש ועוד (ראה שלחן לחם הפנים לר"י רוקח ס"א). אבל ראה שו"ת בית דוד לר"י משלונקי סוסי' שעד, והובא בשלחן גבוה סק"א). ולהעיר שהכותרת בשו"ע: דברים שנהגים לאכול (אלא שאפשר שהוא מחמת ראש כבש שבס"ב שאינו בגמרא).
175) בר"ד מסעודות יום ב' דר"ה תשל"א: ביקשו מאד"ש לומר לחיים, ואמר שאומר בהתעודות, אבל כאן דאס איז דער שווער'ס א טיש, ואיני רוצה לשנות ממנהגו שלא הי' אומר לחיים בר"ה. (ונזכר המנהג גם בר"ד דסעודות יום ב' דחה"פ תשל"ל. ושם: בליל א' דר"ה). ובהמשך לזה, בעת הסעודה דמוצאי יו"כ תשל"א, הורה לומר לחיים ולנגן להשלים מו"ה. וראה ר"ד דסעודות יום ב' דר"ה תשכ"ז, בנוגע אמירת לחיים, שעכשיו כבר אחרי ה"דינא רבא". ובר"ד דסעודות יום אדר"ה תשכ"ט, במענה למה שאמר א' המסובים שאמר לחיים ברמז על סמך זה שביים א' דר"ה אחר תק"ש נפעל כבר ה"דינא רפיא" – דאינא בשו"ע שבר"ה צ"ל הכל בפירוש ולא ברמז.
ולהעיר, שבכמה מהתועודות דר"ה נזכר ע"ד אמירת לחיים דכל הקהל. וראה לקו"ש ח"ט ע' 283 ואילך. ובר"ד משיחת יום ב' דר"ה תשמ"ו, שיאמרו כל הקהל לחיים מתוך שמחה וטוב לבב, וינגנו ניגון שמו, א שמחת תורה דיקון ניגון.

א' תשרי, יום א' דראש השנה

יום טוב של ר"ה שחל להיות בשבת

בבוקר משכימים לקום. (הנץ החמה (הנראה) בשעה 6:34).

כתבו הפוסקים¹⁷⁶, שצריך להזהר שיתעורר משינתו בלילה¹⁷⁷ קודם עלות השחר, או לפחות קודם הנץ החמה¹⁷⁸, ועכ"פ – מוקדם הרבה מרגילותו. (ואם יש לו כאב הראש או שאר מיחוש שמוכרח לישן ביום יתאפק וישן אחר חצות היום).

ונהגו מאז ששמש בית הכנסת קורא בעוד לילה כמו שעה קודם עלות השחר, כדי שבעת האיר היום יהיו כולם בבית הכנסת. ויש לזרז גם הילדים מעת שהגיעו לחינוך שישכימו גם כן.

והאחרונים כתבו ללמד זכות במה שלא נהגו כך בזמננו שהדור חלש מכמה טעמים¹⁷⁹. אבל כשהתעורר כבר משינתו ראוי הוא שכשיעלה עמוד השחר יתגבר כארי ויקום ממטתו, ולא יחזור לישן. ואם השינה נצרכת לו כדי שיוכל לכון כתפלה כראוי, אין לו להימנע ממנה בימי ראש השנה אלא יישן כדרכו.

אדון עולם: כל מי שמכוון בעת התחלת אדון עולם, כתב ר' יהודה חסיד ורב האי גאון ורב שרירא גאון, ערב אני בדבר שתפלתו נשמעת, ואין שטן מקטרג על תפלתו ואין לו שטן ופגע רע בר"ה ויוהכ"פ בתפלתו, ואויביו נופלין לפניו¹⁸⁰. ועל כל פנים, אם לא יכול לכוון כל פעם יזהר לכוון בר"ה וביוהכ"פ¹⁸¹.

סוף זמן ק"ש: 9:40.

כשחל ר"ה בשבת ואין תוקעים בשופר, מותר לאכול לפני התפלה, כרגיל בכל השנה, והיינו כשרעב וצמא ואינו יכול לכוון בתפלה.

בספר אור תורה להרב המגיד ממעזריטש¹⁸²: בני ישראל המתפללים בראש השנה. . מנהג המון העם להתפלל התפילות של עמידה מלה במלה ובכוונה גדולה כל אחד ואחד לפי השגתו ועיניו ולבו רק אל הרגה ואל התפילה ולא אל דבר אחר איזה מחשבה זרה ח"ו. . אבל לא כן התפילות שלפני העמידה כמו פסוקי דזמרה ויוצר אור שבהם הורגלו כל השנה לפנייהם. . כאשר דשו בהם כל השנה במרוצה כאשר הולך על גבי גחלים ובלי כוונה כלל. . בזה אני מזהיר אתכם בשארי התפילות והתחנונים וקרבתות ופסוקי דזמרה וק"ש וברכותיה שאתם דשים אותם בעקב והם עומדים ברומו של עולם כל אחד ואחד בפני עצמו הוא עולם שלם עליון רם ונישא. . הגם שבאמת העמידה היא העיקרית שהיא כמדבר לפני המלך בעולם האצילות עצמו אכן מי שאין לו מפתחות של חדרים החיצונים האידך יכול לכנוס בחדרים הפנימים כי לכן תקנו הקדמונים מתחילה העולמות על הסדר¹⁸³. . תיקנו קודם עמידה קרבתות ופסוקי דזמרה ושארי שבחים וברכות. . לכן צריך להזהר בהם מאוד לאמרם בכוונה ובהתלהבות ושמחה גדולה להראות שאנו בטוחים בחסדו שיוציא לאור משפטינו והטוב בעינינו [נ"א בעיניו] יעשה.

כשחל בשבת, אין מנגנים ניגון אבינו מלכנו לפני שחרית.

(176) ראה מט"א סתקפ"ד ס"א. בא"ח ש"א פ' נצבים סי"א. ועוד.

(177) ובאג"כ כ"ק אדמ"ר מוהרי"צ ח"י ע' תכה: למעט בשינה בב' לילות אלו.

(178) שהדיון מתחיל משעת הנה"ח בג' שעות ראשונות (וכבדיני נפשות. וראה ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג שהוא בשעה שעסקין במצוות. אבל במט"י סוסי' תקפג בנוגע לעלוה"ש ששעה אחת היא התחלת ג' שעות ראשונות שהקב"ה יושב ודן העולם. ויש שכתבו בשעת תקיעה ותפלה – ראה באבן שויעב דרשה לר"ה (הובא בב"ח או"ח סוסי' תקצ"ז) בשם הרמב"ן שבירושלמי אמרו "אידך בר נש דדמיך בריש שתא ועוסקים בדיני". וכע"ז הוא בוח"א קפט, א. וראה שו"ת תשעה"נ ח"א סשל"ט.

(179) כיון שהתחיל בשינה בלילה, ונמשך אחר שינת הלילה, ולא החמירו רק בשוכב לישן לכתחילה ביום. ועוד, שהחמירו רק בימיהם שהיו נוהגים לקום למיד בעלות השחר, אך בימינו אין קפידא כלל ויכול לקום כרגילותו כל השנה. אבל יזהר להשכים מוקדם שלא לאחר זמן התפלה. וראה הליכות שלמה תשרי פ"א סכ"ז. אשרי האיש ר"ה פ"ד סי"א. וקדמם במט"י שם.

(180) מט"מ סל"א, והובא בא"ר סמ"ו סקט"ו בשם מהרש"ל, הביאו בסה"מ תש"ג ע' 11.

(181) ספר זכירה (ערך סגולה), הובא במל"ח סי"ג סקי"ח.

(182) רמז רסא. וראה יושר דברי אמת קונטרס שני אות נו. מל"ח סי"ג ס"ג.

(183) ראה שם בארוכה כמה טעמים, בפרט בר"ה.

בשחרית: שיר המעלות ממעמקים (שכח ולא אמרו – ראה בטבלא שבסוף הלוח) – עד יום הכיפורים. הכל יודוך וכו'. בתפלת העמידה¹⁸⁴ – ההוספות לעשרת ימי תשובה ולשבת.

פתיחת הארון: אסור לעבור כנגד המתפללים בתוך ד' אמות שלפניהם שמא תבטל כוונתם, ואפילו לצורך פתיחת הארון¹⁸⁵. בצדיהם מותר לעבור ולעמוד שם, אבל לא ילך להלאה שלא יהיה כנגד פניהם שכל שיוכל לראותו אסור מפני שמתבטלת כוונתו. וחכמי הזהר אוסרים אפילו בצדיהם תוך ד' אמות. ועדיף לוותר על פתיחת הארון מלעבור בצדי המתפלל. והעולם נוהגים בחזרת הש"צ להקל לפתוח הארון, אף שעוברים בצדי הש"צ (ולפעמים גם כנגד הש"צ). ויש שכתבו ללמד זכות בכמה אופנים¹⁸⁶.

כתבו הפוסקים¹⁸⁷ שבשעה שמחזיר החזן התפילה חיוב גמור להאזין לקול החזן באימה וביראה אפילו בשאר ימות השנה, ואין לעשות מהעיקר טפל, לעמוד על רגליהם באימה וביראה כראוי בשעת פיוטי ימים נוראים וניגונים, ובשעה שמחזיר החזן התפילה בטלים במחשבות חוץ.

יש לגעור באותם המגביהים קולם עם החזן, אע"פ שאינם אומרים פתיחת הברכות וחתיתתן, ואפילו יש תשעה שומעים, ואפילו היו מכוונים לברכת שליח ציבור ויענו אמן אחריו, כיון שמזמרים עם השליח ציבור ומגביהים קולם הוה כיוהרא, ונראה כקלות ראש¹⁸⁸. וראה בהערה בנוגע למנהג העולם בימים נוראים.

לענין אמירת הקהל זכרנו כו' ובספר בעת חזרת הש"ץ – שיש חוזרים ג"כ זכרנו ומי כמוך – אין מנהגנו לחזור זכרנו ומי כמוך, אבל הקהל חוזרים וכתוב [ובנעילה – וחתום] ובספר, וגם בשבת ויו"ט¹⁸⁹.

184 בפסקי חמודי דינאל הל' ר"ה ס"ד: נראה כיון דמדינא היו צריכים להזכיר ר"ח בפ"ע אלא דזכרון אחד עולה לכאן ע"כ צריך לכיון כשאומר זכרון בשחרית ובמוסף [ובמנחה] לר"ח. וראה גם מ"ל ס"ג ס"ו.

185 פשוט. ודלא כווי העמודים וחשוקיהם ח"ס ע' קי. ולהעיר משו"ת יד אליהו ס"ו. א"א מבוטשאטש ס' קב ד"ה לא ראיתי, הב"ד באלף המגן פתיחה לדיני קדיש ס"ד. כה"ה שם סק"ט. שו"ת מנח"י ח"ח ס"ו. וראה הנסמן בס' עבודת שלמה טירחא דציבורא קוסובר ע' מג.

186 ובפרט שעומד לפני עמוד המפסיק, ומהני גם בצדדים – ראה א"א שם ד"ה ונראה שכמו. וראה שו"ת שבט אפרים לנדאו ח"א ס"ד. תשובות ישראל טו"ב ח"ה ס"ד.

187 יוסף אומץ ס' תתקסז.

188 שו"ת הרא"ש כלל ד ס"ט, הובא בטור או"ח ס' ככד. ב"י שם. פמ"ג שם בא"א סק"ח.

ובהגהות יש נוחלין פ"א הגה יד: וז"ל האיד מצאו ידם ורגלם אותן המזמרים עם החזן בתפלת י"ח, וגם בימים האדירים והנוראים שהיה לנו לדקדק ולתקן יותר ויותר, אנו מקליין יותר שזמרים עם החזן בקול רם כמעט כל התפלות מתחלה ועד סוף, גם משמיעים קולם יותר מהש"צ עד שלא נשמע קולו של הש"צ. וראה גם פלא יועץ ערך ראש השנה.

ופשוט, שהקפידא מצאה מקום לחול רק באומר עם הש"צ בקול רם, ולא בלחש.

ועוד זאת, שבמקום שנוהגים שכל הציבור אומרים עם הש"צ אין בו משום ק"ר. וכ"מ בפמ"ג שם שנקט הטעם משום יוהרא.

ואף אם אין שומעים הש"צ – ז"ל שכיזון שאומרים התיבות ביחד ה"ז כתפלה בציבור (ראה שו"ע אדה"ר רס"י קכה לענין אמירת נקדיש עם הש"צ. ויתירה מזו, במודים דרבנן, שאומרים עם הש"צ, אף שאומרים בנוסח אחר (ראה א"ר סק"ז סק"א. מאמר"ר שם סק"א), כיון שהוא ענין אחד, וגם שומעים התחלת הברכה וסופה. [נמ"מ הש"צ צ"ל בקול (אף שא"פ לשמוע כ"ז שעונין, ראה תו"ה עד – סוטה לט, ב) – ראה משנ"ב סק"ד סקמ"א, הב"ד בקצו"ש סכ"ב בבד"ה שסק"ג. וכו"ה בס' המנהגים ע' 12. והוא דלא כמ"ש בקצו"ש סע"ז בבד"ה שסק"ז ליישב המנהג כיון שבלא"ה א"פ לשמוע. וראה שם לענין מנן אבות בליל שבת. ושק"ט מזה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' יח'תקסו]. גם בעת שיש שלום אומרים הציבור אדיר במרום (ראה השמטות לקצו"ש שם). ויתכן ג"כ לפי שהוא מענין הברכה. וכבר עמדו קמאי בכל הנ"ל. וראה באריכות גדולה בס' הזכרון שירת מרים ע' וצ"ע במה שהכנהים אומרים יה"ד בברכת מודים, ורבש"ע בשים שלום. ואפשר, כיון ששאר הקהל שומע (ראה כע"ז לענין אחר בא"ר סק"ל סק"ח. וצ"ע בליכא תשעה דצייתי. ראה גם אני אודך עניני ברכת כהנים סכ"ב. ולפלא מש"כ באפיקי מגינים סק"ח בחידושים סק"ז שטוב שגם הקהל יאמרו). כן צ"ע בט"ז סוס"י קלב.

וכ"נ בשיחה דלקמן בפנים. וראה אבוא ביתך פינ"ק ס"ג סק"ז.

ואין להקשות שכשמנגנים עם הש"צ הו"ל ברכה שחצי בשמיעה וחצי באמירה – שכיזון שהמברך אומר ברכה שלימה שפיר דמי. וראה הליכות יצחק בורדיאנסקי בברכות סס"א.

וראה בשו"ת סק"ז סק"ט, ובאריכות יותר בסתקפ"ב סק"ח, שהביא משלמי חגיגה (דיני נוסח תפלת ר"ה ס"ח בהגהת מהר"א חיון, בשם שו"ת בית דוד טשע"א וטשע"ח) שנוהגים לומר עם הש"צ בימים נוראים, דכיון דכל השנה עבדי והשתא לא עבדי לית לן בה. ושם: אבל הם שנוהגים להרים קולם יותר מהש"צ, זה ודאי אינו הגון וראוי לגעור בהם.

אבל בשו"ת סיים עלה, שבמדיניותנו לא נהגו בזה, רק הציבור שותקים ושומעים לדברי הש"צ, אלא שבפסקי מלכויות זכרונות ושופרות י"א בלחש עם הש"צ, ואף שמזכיר שמות הקדושים כיון שהם פסוקי תנ"ך הוא כקורא בתורה, אך יש לומר בלחש שלא יבטל הש"צ מתפלתו. גם יזהר כשיצא לומר עם הש"צ ששאר נוסח התפלה כדי לכוון לבו בהתעוררות תפלה ותחנונים לא יזכיר שום שם. ואפשר שג"ז יכול לומר דרך בקשה, ועכ"פ יזהר שלא לסיים הברכה, וגם אין לעשות כן רק כשמרגיש בנפשו שיתעורר ע"ז לכוון לבו לאביו שבשמים.

189 (ע"פ מט"א סתקפ"ד ס"י). קצה המטה שם סק"ב. אג"ח ע' ה. ועיי"ש הטעם. וראה קובץ הערות הת' ואנ"ש מאריסטאון גל'

בר"ד משיחת יום ב' דחגה"ס תשכ"ג: בנוגע למנהג שנקבע לאחרונה לנגן "אתה בחרתנו" בכל יו"ט בחזרת הש"ץ – יש להעיר, שכאשר הקהל מנגן "אתה בחרתנו" צריך גם הש"ץ לומר (לנגן) עמם, שהרי הוא צריך לחזור על כל התפלה (כולל גם "אתה בחרתנו") כדי להוציא י"ח את הציבור. ואין לנגן את הבבא שבה חוזרים וכופלים התיבות, שהרי בתפלה בכלל אינו מן הראוי לחזור ולכפול תיבות (כי גם מספר התיבות שקבעו בתפלה הוא בדיוק) אפילו במקום שמותר להפסיק, ועאכ"כ במקום שאסור להפסיק, כבנדו"ד, בתפלת העמידה, ולכן, יש לנגן רק את הבבא שבה אין כופלים התיבות.

בפיוטים, מדלגים במקומות שנזכרה שם תקיעת שופר, וכמצויין במחזור.

אין אומרים אבינו מלכנו בשבת (מפני שאסור לתבוע צרכיו בשבת).

אין אומרים הלל בראש השנה.

הלכתא למשיחא¹⁹⁰: יש שכתבו שלעת"ל יאמרו הלל בר"ה¹⁹¹.

אומרים י"ג מדות ג"פ ורבש"ע בעת פתיחת הארון גם כשחל בשבת.

מוציאין שני ספרי תורה. בקביעות שנה זו קורין בראשון שבעה מן וה' פקד את שרה עד פרשת העקידה לפי שבראש השנה נפקדה שרה ומפטיר קורא בספר תורה שני בפרשת פנחס ובחודש השביעי, ומפטיר בתחלת ספר שמואל עד וירם קרן משיחו לפי שגם חנה נפקדה בראש השנה. מפטיר לאדם חשוב. בברכת ההפטורה מזכיר של שבת ושל יום הזכרון. וחותרם בשניהם. טעה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אחרי ההפטרה וברכות' – יקום פורקן וכו' (בקביעות שנה זו).

אין תוקעין בשופר בראש השנה שחל להיות בשבת¹⁹².

אע"פ שהתקיעה בשופר אינה מלאכה ואינה אסורה בשבת ויו"ט אלא מדברי סופרים משום עובדין דחול, ולמה אין דוחין איסור קל כזה מפני מצות עשה של תורה כמו שדוחין אותו בכל יו"ט של ראש השנה הואיל ואין בו שבות גמור? לפי שהכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאים בתקיעת שופר גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירונו ד' אמות ברשות הרבים.

מבואר בנוגע ליו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת שאין תוקעין במדינה משום גזירה דרבה שמא יעבירונו (להשופר) ד"א ברה"ר – דלכאורה: "מה ראו חז"ל לעקור מ"ע דשופר כו' משום גזירה דרבה בעלמא, והלא החשש הוא להדיוטים וקלי הדעת ואיך מנעו המצוה לגמרי מכמה צדיקים גדולים וטובים" – שההסבר בזה (בפנימיות הענינים) דמה שאין תוקעין בר"ה שחל בשבת אין זה דיחוי של (תוקף) מצות תקיעת שופר, אלא שאז אין צורך (כ"כ) בתקיעת שופר, כי ההמשכות שנמשכות ע"י תק"ש נמשכות הן ביום השבת מצ"ע בלא תקיעת שופר.

בלקוטי שיחות¹⁹³: היות אז אויך בשבת איז (לויטן ס"ד) דא דער חיוב פון מצות תקיעת שופר, קען דאך ניט זיין אז מען זאל דארפן חושש זיין פאר "שמא יעבירונו" – ווארום דאן וועט דאך אויסקומען אז דער **אויבערשטער** האט איינגעשטעלט די בריאה אין אזא אופן אז עס זאל **מוזן פעלן** די מצוה פון תקיעת שופר בר"ה שחל בשבת. . . און פון דעם וואס חז"ל האבן דעם חשש יע אנגענומען, און צוליב אים גוזר געווען אז בר"ה שחל בשבת זאל מען ניט תוקע זיין בשופר, איז חסידות מכריח אז בר"ה שחל בשבת דארף מען צו תקיעת שופר ניט אנקומען¹⁹⁴.

תשלח ואילך.

וצ"ע בהנהגת הש"ץ מנגן זכרנו, והקהל מנגנים התיבות עמו.

(190) להעיר שי"א שלעת"ל יחולו ר"ה ב"ז תמוז ויוכ"פ בעשירי באב (ראה שתי ידות להר"א חזקוני פ' אמור עה"פ ובחדש השביעי. ועוד).

(191) ראה לחמי תודה (לבנו של בעל ההפלאה) דרוש לש"ש ד"ה ובוז יש לפרש (עו, ג). שפת אמת אלול ור"ה בלקוטי יהודה ע' לח. וראה קובץ העני"ב נצ"ר תש"ע. ויצא תשע"א.

(192) בכללות הענין – נתבאר בכ"מ במאמרי דא"ח ושיחות ואגרות קודש. וראה הנלקט בס' שערי המועדים שער ר"ה שחל בשבת.

(193) חלק ז (שיחה לחגה"פ).

(194) וראה בישיבת י"ג תשרי תש"מ בטעם מה שהוצרכו לגזירה דרבה ("שמא יעבירונו"), אף שבלא"ה אין צורך בתק"ש, שהרי ההמשכה נפעלת מחמת השבת מצ"ע – כיון שבכ"ז היו תוקעים בשופר במדינה מצד "זכר למקדש", שבתק"ש זכר למקדש ישנה מעין ההארה שבמקדש. ומ"מ אין תוקעים זכר למקדש מחמת גזירה דרבה.

בשיחת ש"פ נצו"י תשמ"ט¹⁹⁵:

"צריך להבין: איך יתכן שבר"ה שחל בשבת שאין תוקעין בשופר (כיון שנמשך התענוג מעצמו, מצד ענינו של יום השבת) יחסר הענין שההכחצ"ל ע"י עבודתם של ישראל דוקא?! ויש לומר, שגם זה שאין תוקעין בשופר הוא חלק מכללות העבודה דתק"ש (בנפש האדם) היינו שאין הכוונה שבר"ה שחל בשבת לא קיימת העבודה דתק"ש, כי אם שהעבודה דתק"ש היא באופן של שלילה, שאין תוקעין בשופר, ולא עוד, אלא שבעבודה זו יש עילוי לגבי העבודה דתק"ש בפועל ממש בר"ה שחל בימות השבוע (דפשיטא שקדושת השבת אינה גורעת ח"ו ממעלת ר"ה, אלא אדרבה, שע"י השבת ניתוסף עוד יותר במעלת ר"ה). . החילוק שבין הביטול בר"ה שחל בימי השבוע שמתבטא ע"י תקיעת שופר, להביטול בר"ה שחל בשבת שמתבטא ע"י שאין תוקעין בשופר: התקיעה בשופר היא "פעולה" של "התבטלות", שמבטל את עצמו להקב"ה, ומכתירו למלך עליו ועל העולם כולו, ע"ד הכרזתו של אדה"ר "בואו נשתחוה גו", היינו, שישנה מציאותו של האדם המבטל את עצמו להקב"ה ומכתירו למלך על כל העולם, היינו שנרגשת מציאותו. אבל כשמגיע לדרגה כזו שהוא בטל במציאות לגמרי (לא רק שמבטל את עצמו אלא שבטל בעצם) – לא שייך שיתקע בשופר ויכריז על הביטול להקב"ה, "בואו נשתחוה גו", כיון שאין מציאות כלל זולתו ית'. . ומזה מובן שגם בר"ה שחל בשבת נעשה הקב"ה מלך ע"י עבודתם של ישראל, אלא, שעבודתם אינה באופן של עשי' ופעולה חיובית, אפילו לא הפעולה דהשתחוואה (הביטול שע"י תקיעת שופר) כי אם, ע"י שבתלים בתכלית עד שאין יכולים אפילו לתקוע בשופר."

הלכתא למשיחא: בגאולה האמיתית והשלימה, בביהמ"ק השלישי (וביבנה) ובכל מקום שיש סנהדרין¹⁹⁶, יתקעו בשופר בפועל גם ביום השבת, ואדרבה – ביתר שאת וביתר עוז. וי"ל דגם בכל מקום ומקום, כי אז יתבטלו כל הענינים דגזירות¹⁹⁷.

אין אומרים "אב הרחמים". לפני מוסף אומרים אשרי.

אחר שמסיים אשרי נוטל הש"ץ¹⁹⁸ הס"ת האחרונה שקראו בה למפטיר בימינו ואומר יהללו¹⁹⁹

ועוד נת' שם, בהמבואר בדא"ח שהשבת בכחה לפעול ההמשכות דתק"ש, דלכאורה בכ"מ מבואר שתק"ש ממשכה מפנימיות דעצומה²⁰⁰, והרי שבת הוא ב"סדר זמנים", ואפילו בא"ק (שהוא למעלה מהזמן) שבת וחול הם בהשוואה, וכש"כ שאין שייך לומר שבכח השבת לפעול ההמשכה מפנימיות דעצומה²⁰¹. ומבאר שם, דאה"נ לגבי ההמשכה מפנימיות דעצומה²⁰² אין נפק"מ בין שבת לחול, אלא שהמשכה זו היא רק בכח גדולי ישראל. והביאור בדא"ח שהשבת פועלת ההמשכה דתק"ש – היינו בנוגע לפעולת תק"ש בסדר השתלשלות. ומ"מ, גם ההמשכה מעצומה²⁰³ שייכת לכאן א"מ מיראל, והיא נפעלת ע"י אמירת פסוקי שופרות.

(195) בסה"ש תשמ"ט ע' 704 ואילך. ונת' גם עד"ז במכתב כ"ה אלול תשמ"ט (נדפס בסה"ש תשנ"ג ע' 715).

(196) כ"ה בכ"מ שלעת"ל יתקעו רק במקדש ולא במדינה. וראה שו"ת מהרש"ם ח"ג ס' קפח במה שאין תוקעין בזה"ז בשבת, אף שאין לנו רה"ר בזה"ז, אין דרכו דבזמן המקדש בא"י היו דין רה"ר ויתקעו שלא יתקעו בגבולין בשבת, שוב גם בזה"ז אין לתקוע, דכל חיוב המצות בחול' משום עשיית ציונים כשיחזרו לא", ולכן אין לתקוע בשבת, שהרי כשיחזרו לא"י יהיו פטורין במקום שאין ב"ד. ונת' בפנימיות הענינים בשיחת כ' מנ"א תשנ"ו.

(197) כ"ה בסה"מ מלוקט ח"א ע' תכח. ועי"ל בזה, להדעות (ראה פמ"ג או"ח סוסי' תקפח במ"ו. הגהות פורת יוסף ר"ה כט, ב) דלב"ש ליכא גזירה דרבה, והרי לעת"ל הלכה כב"ש.

ובשיחת ליל ג' דחה"ס תשמ"ח שבימות המשיח יהיו כל בני' סמוכים איש מפי איש עד מרע"ה, ויתקעו בכ"מ, כבבית דינו של הר"ף ובב"ד שביבנה, ואפילו ביחיד. (וצ"ב, שאם יחזרו הדבר ליושנו כמו לפני גזירה דרבה, או לרמב"ם ודעמי' שמקדש היינו בירושלים ושכל יחיד תוקע שם (וראה רמב"ן בהר כה, ט. פ' החח"ל לת"כ בהר ב. וצ"ע ברמב"ם שמטה ויובל פ' הי"ב דקאי בזמן שהיובל נהוג), או דקאי במקדש ממש (וראה דר"א שמטה ויובל שם בבה"ל ד"ה ובר"ה. קנין פירות עמ"ס עבדים ס"ט), מ"ט בעיניו שיהיו בדרגת סמוכים. ואם מוחמת התקיעה בפני ב"ד, וכדהע"ה שצ"ל סמוך בא"י, ה"ז רק בפני ג'. ועוד, שתקיעה בפני ב"ד היא תקנת קאי, ולא כל התקנות יחזרו ליושנן. הדברים ליושנן (רמב"ם לולב פ"ז ה"ט). וראה בצפע"ז שם מה שהראה מקורו. ובאמת הוא בתוספתא ר"ה פ"ב ה"ז, והיינו שיתקעו רק במקדש, אבל לא בפני ב"ד. אבל מצינו בדרשת הרמב"ן לר"ה במה שהביא הר"ף ר"ה ח, א (בדפי הר"ף) הא דרב הונא שתוקעין בפני ב"ד: ובהלכות רמזה שכתב אמר רב הונא ועם ב"ד וכו' ואין דרכו לכתוב דברים שאינם אלא לימות המשיח. (ודלא כראש ר"ה פ"ד ס"א שכתב באו"א: ואין דרכו להביא אלא דבר הנוהג בזה"ז. ועד"ז בבעה"מ שם). ואולי מפרש דלאו אכולהו קאי, ולא כל התקנות יחזרו ליושנן. וראה בשו"ת הרי בשמים ח"ג סע"ה במה שהביאו הרמב"ם, משום שלעת"ל תהי' השבת השופטים קודם שיבנה המקדש ויאסר אז לתקוע טעבת כי אם בפני ב"ד הראויים לקדש החודש. וראה שם ח"ה ס"ז. ואולי קאי לדעה שצ"ל בפני ב"ד סמוך, ונתחדש כאן דין יחיד מומחה, ולהסבירא שהוא בתורת ב"ד, עכ"פ לענין זה, אף דלא מהני לשאר מילי. ואכתי לא תברא, שצ"ל ב"ד שקידשו את החודש ויחיד מומחה איך לקדש. וצ"ע).

ובשיחת ליל ער"ה תשל"ט – בכל א", כיון שעתידיה ירושלים שתתפשט בכל א".

אבל ראה שיחת כ' מנ"א הני"ל. וכ"ה בכ"מ בשיחות קודש – במקדש דוקא. ובסה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 713: בביהמ"ק השלישי ובירושלים. ולהענין מהממנה בקשר עם שיחת ליל ג' דחה"ס תשמ"ח – נדפס בריש ס' מעייני הישועה הוצאה חדשה. וראה חסדי דוד ר"ה פ"ב ה"ז.

(198) הש"ץ למוסף או המגביל. וראה שו"ת באתרא דרב ס' מב'תתקפה.

(199) אם על הקהל לומר יהללו ג"כ – ראה שו"ת באתרא דרב ס' לז'דפה. וש"נ.

כו'. ואם טעה ולקח הראשונה לא יחזירנה ליד מי שהיה מחזיק בה וליקח הס"ת האחרונה אלא אומר יהללו עם ס"ת שבידו²⁰⁰.

בסדר היום: יכין עצמו להתפלל תפלת מוסף כראוי, והיא ארוכה בכמות ובאיכות וכו', שיהיה עיניו פתוחות ואזניו קשובות לכל מה שמוציא בשפתיו, ויכין לבו למעלה²⁰¹ ועיניו למטה בין בתפלת לחש בין בחזרת ש"צ בקול רם, ולא יסיח דעתו כלל, ויהיה מחזורו בידו כדי שלא יביט אנה ואנה, אלא יאמר עם הספר.

במוסף (וכן בכל מוסף ובמנחת שבת ובנעילה): "מי כמוך אב הרחמים" ולא "הרחמן"²⁰². הוספות לשבת. צריך להזכיר של שבת קודם ליום המאורע, דהיינו שיאמר ותתן לנו ה' אלקינו את יום השבת הזה ואת יום הזכרון הזה כו' ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון הזה כו' (וכולל פסוקי שבת, "וביום השבת", ושל ראש השנה, "ובחודש השביעי"). ישמחו במלכותך. וחותרם מקדש השבת וישראל ויום הזכרון. דיני הטועה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הלכתא למשיחא: מוסף ר"ח (2 פרים, איל, 7 כבשים לעולה, ושעיר לחטאת) ומוסף ר"ה (פר, איל, 7 כבשים לעולה ושעיר לחטאת). וזאת בנוסף למוסף שבת (2 כבשים לעולה) בקביעות שנה זו.

נופלים כורעים²⁰³ באמירת עלינו רק בחזרת הש"ץ [באם הרצפה מאבנים – לשטוח מטפחת וכדומה²⁰⁴ להפסיק בין פניו²⁰⁵ לרצפה].

כשהש"ץ אומר "הוא אלקינו אין עוד" [וצריך לאומרו בקול²⁰⁶] – יאמרו הקהל פסוקים אלו "אתה הראת וגו'".

אין הציבור אומרים "אוחילה" שאינו אלא רשות לש"ץ²⁰⁷.

בר"ד משיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב: בסיום ברכת שופרות "תקע בשופר גדול לחרותנו", דקאי על השופר גדול לדלת"ל, נהוג שהש"ץ מגביה את קולו במיוחד, עוד יותר מהגבהת הקול בברכות מלכיות

200 שעי"א ש"י סמ"א ובפתחי שערים שם. מקראי קודש יוטס של"ח ס"ב.
201 ולהעיר מהסבא (שו"ת משה שכיר (מהר"ח) ח"ב סרכ"ט. שלמי שמחה ח"ב ס"ג. בד קודש מועדים ע' שיד) שבברכת מלכיות כוונה מעכבת, שאם אמר בלא כוונת הלב לא יצא.
202 על פי קבלת הארז"ל.

203 בכריעה: תחלה כריעה על ברכיו ו[צפורני] גודלי רגליו. אח"כ על גודלי ידיו וההשתחואה (מתקומם מברכיו. במצחו מגיע עד הרצפה [ובלי נוגע לרצפה במצח]. ונשאר עומד על [צפורני] אצבעות רגליו וגודלי ידיו). אם אי אפשר טוב יותר להשען במצח על האגרוף. בכלל, ע"פ קבלה, צ"ל הפסק בין המצח והרצפה: הטלית, האגרוף וכדומה (כ"ה בסה"ש תרצ"ה ע' 465. אמנם, בסה"ש תרצ"א ע' 141, שבמצחו מגיע עד הרצפה. וצ"ל, שעד הרצפה – היינו עד ולא עד בכלל. כן להעיר מליובאוויטש וחיילה ע' 30, שראשו הקדוש ה' נוגע ברצפה ולפעמים ה' ניכר אבק על המצח. וכנראה לא דקו כ"כ. ואין חילוק בין כורעים בעלינו לכורעים בזהבניהם.

ויש שר"ל ולתוהו, שהזהירות ע"פ קבלה להפסיק בין המצח לרצפה היינו רק ברצפת אבנים, משא"כ ברצפת קרשים. ולא נהירא, שהרי נגיעת המצח ברצפת אבנים – אסורה מצד הדין (שהעיקר להפסיק בין פניו לקרקע, ובל"ה הרמב"ם ע"ז פ"ו ה"ז: בין פניהם ובין האבנים, ודלא כמנהג העולם להפסיק בין ברכיים לקרקע. וראה שו"ת אבני ישפה ח"ב ס"ז). ולדידך, אין להקשות שא"כ צ"ל הפסק ע"פ קבלה היאך ד"ז מכון להנזכר בס' המנהגים ע' 57 שאין נוהגין אותם המדקדים לשטוח מטפחת וכו"ג על רצפת קרשים – דהתם מיירי בהפסק מטפחת וכו"ג, משא"כ ע"פ קבלה דסגי גם בשאר הפסק באגרוף וכו' (שלידנא לא מהני, כדלקמן בהערה).

נשים אינן כורעות – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יא' צא.

204 ואפשר גם בכנף מטליתו (ס' המנהגים טירנא הל' יוכ"פ. ד"מ או"ח סתרכ"א סק"א. של"ה שעה"א קדושה אות לב, הובא בא"ר סק"א סקט"ו. מ"ט"א סתרכ"א ס"ד. ועוד. וביוסף אומץ סתקצ"ג, שיפרוס הקיטל לפניו. וכ"כ נכדו בנהג כצאן יוסף הל' ר"ה ס"ג והל' יוכ"ב ס"ט. אבל ראה מהרש"ם בדע"ת סק"א ס"ח. ואפשר טלית עדיף משאר בגדים שאינו דבוק – שו"ת שבת הקהתי ח"ב ס"ס. אלא שבקיטל לא מהני סברא זו. ואפשר, דמיירי במושך הטלית או הקיטל הלאה בחלק שאינו לבוש בו. ויותר נראה דשאני דין אבן משכית, ובדע"ת לא קאי בד"ז – ראה כרע רביץ' תקן ואילך. אבל בדין לא מהני.

205 ולא בין הברכיים לרצפה – ראה בהערה לעיל.

206 שהוא ממטבע הברכה של מלכיות וא"כ צריך החזן לאומרו כולו בקול רם כמו שאר חזרת הש"ץ שצריך לומר בקול רם – מעורר ישנים סקמ"ט. זה השולחן ח"א סתקצ"ב. שו"ת רבבות אפרים ח"א סת"ד סק"א.

אבל ביה"כ שאנו עלינו אנו ממטבע הברכה אלא פיוט בעלמא אין להקפיד זה, כמובן.

207 ריטב"א ר"ה לד, אבודרם תפלות ר"ה. טור או"ח סתקצ"א. רמ"א שם ס"ז. לבוש שם ס"ז. ועיקר כוונתם שלא לאומרו בתפלת לחש. אבל ה"ה שאין לציבור לאומרו בעת חזרת הש"צ. וראה מ"ט"א סתקצ"ב ס"ב. אלא שברמב"ם הוא בנוסח התפלה. אמנם, לדידי' היחיד אומרו גם בתפלת לחש. ולפ"ז לדידך שאין יחיד אומרו בתפלתו, אין מקום לאומרו עם הש"צ ג"כ. וראה מש"כ הרי"ש ע"ה לינגי תלמיד הרמ"ב – נדפס מכת"י בקובץ עץ חיים ח' לב ע"כ כא.

אבל ראה א"ר סתקצ"א סק"ז. שעי"ת סתקצ"ב סק"ח. וראה מה שהאריך בקובץ יתד המאיר גל' 152 סרי"ב.

וזכרונות, ואפילו יותר מברכת שופרות גופא עד לבקשה זו.

ברכת כהנים. אין הצבור עונים אמן עד שתכלה הברכה²⁰⁸ מפי הכהנים²⁰⁹. עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה. יחזירו פניהם נגד פני הכהנים, ולא יחזירו פניהם אנה ואנה שנשיאת כפים אינה אלא פנים כנגד פנים. וצריך לשמוע ולכוון לברכתם.

כשאומרים תיבת יברך – המתברך ראשו באמצע. ה' – מיסב ראשו לימינו, שהיא שמאל המברך. וישמרך – באמצע. יאר – לשמאלו שהיא ימין המברך וכו'. שלום – ראשו באמצע. אמירת רבש"ע – בשעה שהכהנים מנגנים דוקא, אבל כשאומרים התיבות צריך לשמוע. כשמנגנים ל"ושים" אומרים רבשו"ע... הצדיק. כשמנגנים לתיבת "לך" ואם... אלישע. ל"שלום" וכשם... לטובה. כשאומרים "שלום" – אומרים "ותשמרני ותחנני ותרצני". אדיר במרום אומרים אחר עניית אמן כשעדיין הטלית על פניו.

בפיטו "כהיום הזה" – התיבות "וצדקה וברכה וכו'" צריך הש"צ לומר בקול²¹⁰.

אחר הדוכן לא יאמרו יישר כח כהנים עד אחר כל הקדיש תתקבל. ולכן במקום שנוהגים לומר יישר כח נכון שלא ירדו הכהנים מן הדוכן עד אחר סיום הקדיש כדי שלא יתבטלו מעניית אמן.

על-פי הוראת כ"ק אדמו"ר (מהררי"צ) נ"ע²¹¹ אומרים "ולקחת סולת".

הלכתא למשיחא: בקביעות שנה זו חולקין כל המשמרות בשוה בלחם הפנים.

שש זכירות אומרים אותם גם בראש השנה.

בר"ד משיחת שבת ראש השנה תש"נ: כיון שנהוג לאחרונה לערוך התוועדות מידי שבת בשבתו וכו' יש לנהוג כן גם (ואדרבה במכ"ש וק"ו) ביום הש"ק זה – שבת שיש בו עילוי מיוחד שחל בו ראש השנה.

בקידוש: כשחל בשבת אומרים מזמור לדוד, אתקינו, ושמרו, אם תשיב, דא, זכור, על כן – קודם תקעו – בלחישא²¹². תקעו, כי חק, סברי מרנן, בורא פרי הגפן.

לא בירך שהחיינו בליל הראשון ונזכר למחר אומר בשעה שנזכר אפילו שלא על הכוס²¹³.

(208) היינו ברכת כהנים.

אבל על ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן, עונים הציבור אמן גם לפני שכלתה ברכה מפי רוב הכהנים. ונוהגים בברכת כהנים שמברכים יחד ויש מקצר ויש מאריך והעולם עונים אמן אחר ברכת כאו"א (מט"א סתרכ"ה באלף למטה סק"פ). ואם מסיימים כל אחד תוך כדי דיבור לחבירו, יענה אחר הראשון או האחרון ויעלה לכולם (ראה עז"ז שו"ת הלק"ט ח"ב סמ"ח. משנ"ב סנה"ס סק"ד). ונכון שייסמו כולם הברכה ביחד (לקט הקמח החדש סקכ"ח סקע"ב).

וראה בסוף הקובץ במילואים (ה).

(209) ובפשוטות, לא סגי ברוב כהנים וצ"ל כל הכהנים. הארכת הניגון מכלל הברכה היא, אא"כ מאריך הכהן הרבה, שאז יענה אמן מיד. (210) שהוא מעין חתימה סמך לחתימה, וצ"ל בקול (ראה תנ"י ותור"פ יומא ע, א ד"ה ובעשור. תוס' הרא"ש סוטה מ, ב ד"ה ובעשור). והנמשך במחזורים "חזן" היינו שחתימת הברכה אומר רק החזן.

(211) ראה שיחת ש"פ אחרי תשמ"ו. [ולחע"ר שבקטע זה ניתוספו כמה מלים בכתי"ק].

(212) כ"ה בס' המנהגים במנהגי ר"ה ע' 57 בהערות.

(213) ואדרבה, אין לו להמתין ולאומרו בקידוש, שאין בזה טעם וצורך (וור כהנא מסדר לה אכסא – היינו בקידוש הלילה (ולא מחמת שרוב ברכות תיקנו על הכוס, כבלבש סק"פ ב"ס"א לגבי ברכהמ"ז). וראה שאילתות שאילתא נד. מרדכי יומא שתשכ"ז, אלא) ששייכת לקדושת היום (ומה"ט נהגו הנשים לאומרה בשעת הדלקת נרות). אבל להעיר משבה"ל סרפ"ה בשם הגאונים שמה שנהגו לאומרו על הכוס משום דהכי שפיר לאקרובי דעת' טפ. וראה אבודרהם סדר תפלת יו"כ ד"ה ערבית. ומצינו במנ"ח מ' ש, שעלה בספק שבפסח שמא ימתין לקידוש בשש"פ. והיינו לא מחמת הכוס אלא מחמת הקידוש. ולבסוף נראה דדחוי' קרי לה. (וראה נתיבות הי"ם אונסבכר מ' ש. שו"ת מנחת חן ח"ב סכ"ה. המאור גל' תיח ע' ל). ומוכח מזה גופא, שלא תיקנו בשכח לאומרו בקידוש שיאמר על הכוס ואומרו בשוק. וראה פ' ר"י בן חכמון עירובין מ, ב שגם לכתחילה א"צ כוס. ורק לקס"ד בגמ' עירובין זמן בעי כוס. (וצל"ע מש"כ במור קציעה סתרצ"ב, הביאו בבה"ל שם, דשפיר הוא למסמך זמן אכוס דסעודה למאן דלית ליה מגלה למיפק בה י"ח. וגם לדירי, התם שאני שמסדרו אמצעות היום דמשתה ושמחה. ודוגמא לדבר מש"כ בהגמ"י חנוכה פ"ג שלא יברך שהחיינו על הראי' דנ"ח עד שישדר כולן על הדלקה שבביתו. וראה שלמי תודה שבועות ס"כ סק"ג שחידש שלכתחילה בשכח יאמרנו על הכוס. ולא נמצא כן בשום מקום).

וגם איכא חשש הפסק, ובפרט לפמש"כ אדה"ז סתרמ"א ס"א שברכת שהחיינו בקידוש היא בשביל מצות קידוש היום (והארכנו בדבר בקובץ מבית חיינו חו' ט ה' 2). וראה קובץ ותלמודו בידו חו' א ע' ג.

מצוה לאכול ולשתות ולשמוח²¹⁴ בראש השנה [ובפרט כשחל בשבת]²¹⁵, אמנם לא יאכלו כל שבעים למען לא יקילו ראשם ותהי' יראת ה' על פניהם. ובאגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע: למעט באכילה ושתל²¹⁶.

בראש השנה דרך בני ישראל להרבות בסעודה²¹⁷, באכילת בשר (שביום זה אי אפשר בלא בשר והכל קונים) לכבוד יום טוב, מפני שבתחילת השנה סימן יפה הוא להם להרבות בסעודה²¹⁸.

שכח רצה או יעלה ויבוא בסעודת היום – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

נוהגים שלא לישון ביום. והיושב ובטל הוא כישן.

"מנהג עתיק ללמוד בכל ר"ח פסוק אחד עם פרש"י, ואפשר להוסיף עם עוד פירושים, מהקאפיטל בתהלים שהוא מסומן כמספר שנות חייו, ואם הקאפיטל מחזיק פחות מ"ב פסוקים, וכן בשנת העיבור, אז כופלים שיעלה כמספר חדשי השנה ואם הוא מרובה בפסוקים אזי לומדים שנים או יותר פסוקים בכל ר"ח". בקשר ללימוד הנ"ל בראש השנה (שכן מורה סתימת הלשון "י"ב פסוקים", "כמספר חדשי השנה"), שאין מזכירים בו ר"ח – לא ראיתי ולא שמעתי בזה.

דין טלטול השופר בשבת זו כדין טלטול בכל שבתות השנה שאין מטלטלין אותו כי אם לצורך מקומו או לצורך גופו. וי"א שבזמנינו אין לטלטלו כלל (כי אם בגופו שלא בידיו וכגון באחורי ידיו או בין אצילי ידיו).

קטן התוקע בשבת זו צריך למחות בו אע"פ שעושה לדעת עצמו, שהקול נשמע לרבים ויבאו לטעות ולומר שתוקעין גם כשחל בשבת, ובית דין מצווין להפרישו אע"פ שלא הגיע לחינוך.

מנחה: קרבנות. אשרי ובא לציון. אומרים "ואני תפלתי"²¹⁹. קריאת התורה (פ' האזינו). מנחה לראש השנה עם ההוספות של שבת. במנחת שבת אומרים "מי כמוך אב הרחמים" ולא "הרחמן"²²⁰. (וכן: "שבתות קדש וינוחו בם"). אין אומרים אבינו מלכנו.

נוהגין שאין אומרים צדקתך ב"ה שחל בשבת, מפני שכתוב בו "משפטיך תהום רבה" ואין לעורר הדין ביום דין, ועוד שהיום ראש חודש ואין אומרים צדקתך בראש חודש.

לדוד ה' אורי. עלינו.

כשחל ר"ה בשבת, אומרים סדר תשליך ביום ב' דר"ה [ונתבאר בארוכה בשיחת ו' תשרי תש"ל, שהתקינו כן, כיון שראו בפועל שהדבר מביא לידי תקלה (ולא רק חשש) שמציאים סידורים בשבת במקום שאסור לטלטל, ומביא לידי חילול שבת ח"ו. ולכן נקבע המנהג אפילו בבית הרב שהולכים לתשליך ביום שלאחריו, יום שני של ר"ה. וכיון שעושים זאת ע"פ תורה, הרי בודאי שפועלים עי"ז כל מה שהיו פועלים ביום ראשון של ר"ה].

אין אומרים פרקי אבות החל משבוע זה.

214 כ"ה בשו"ע אדה"ז סתקצ"ז ס"א. והוא מהטור שם. וראה גם טור סתקפ"א: אוכלין ושותין ושמיין. אמנם, בנוגע למצות שמחת יו"ט ב"ה – ראה שו"ע אדה"ז ס"א תקכט ס"ו שאין בו מצות שמחת יו"ט. וראה שם ס"א תקכ"ב ס"י. ובס"י תקצט ס"א שאינו לא חג ולא רגל. ול' הרמב"ם חנוכה פ"ג ה"ו: לא ימי שמחה יתירה. ולהעיר מסה"ש תנש"א ע' 6 שיש בו מעין שמחת יו"ט ונקרא יו"ט. וראה גם סה"ש תשמ"ח ע' 613 ה"ג 13.

הלכתא למשיחא: בשו"ת התעוררות תשובה או"ח סש"ל: ר"ה הוא קדוש בקדושת יו"ט אבל אינו חייב בשמחה כמו שאר ימים טובים שכתוב בתורה ושמחת וכו' וממילא [להדעות שגדלי' נהרג ב"ה] כאשר יהיה צום גדלי' לששון ולשמחה יהיה ר"ה לששון ולשמחה. (אבל ראה ח' חת"ס ר"ה יט, א – צוין בהערת המהדיר לשם – הובא להלן בלוח בצום גדלי' בהלכתא למשיחא בהערה).

215 ועד, שאין להאריך בניגונים יותר מחצות.

216 ח"ד ע' תטו. וראה גם סה"מ קונטרסים ע' 636. ועוד.

217 וכמובן, הכוונה באופן שאינו אוכל כל שבעה, כנ"ל.

218 ולכן, העמידו חכמים דבריהם על דין תורה בערב יום טוב שהמעות קונות (וא"צ משיכה). והמוכר בהמה לחבירו בערב יו"ט צריך להודיעו אמה או בתה מכרת לישחוט.

219 לפי שאסור בתענית ובעינין לכם, ראה פמ"ג סרצ"ב בא"א סק"א.

220 לפי שבמנחת שבת יש עלי' דומיא דמוסף (ולמעלה יותר, שבמוסף עולים ז' עד או"א, ובמנחת שבת – למעלה מא"א). והיינו לפי שאב הרחמן – שם התואר, והוא ממדות דאצילות, רחמים דהשתלשלות, אבל אב הרחמים היינו מקור הרחמים, המדות שבכתר, שלמעלה מהחכמה, רחמים שלמעלה מהשתלשלות.

ביום א' בתשרי תק"ז – 280 שנה, עשה הבעל שם טוב עליית נשמה להיכלו של מלך המשיח ושאלו: "אימת קאתי מר" (=מתי יבוא אדון?) והשיבו מלך המשיח "כשיתפרסם לימודך ויתגלה בעולם ויפוצו מעיינותיך חוצה מה שלמדתי אותך והשגת".

בר"ד משיחת ש"פ בראשית תשמ"ג: כמה מאמרי רבותינו נשיאנו שנאמרו בר"ה שחל בשבת מתחילים בפסוק וביום שמחתכם גו'. ועיי"ש הטעם.

איסור הכנה

אסור להכין שום דבר לצורך יום שני דר"ה²²¹ עד צאת הכוכבים בשעה 227:51 ואמירת "ברוך המבדיל וכו'", או "ותודיענו" בתפלת ערבית, כדלהלן. ולדעת אדה"ז – גם ע"י נכרי אסור²²³. אין להוציא בשר וכדומה מהמקפיא ביום ראשון להפשיר עבור יום שני של חג²²⁴.

חלב שנחלב ביום ראשון של ר"ה או ביצה שהוטלה ביום זה אסורים בשתי' או באכילה ביום הראשון וביום השני של ר"ה.

מוצאי שבת קודש, ליל ב' דראש השנה

בשנת תש"ג: ביום שני דר"ה הובילו להכבשוונות במחנה טרעבלינקע, "בתו הצעירה של כ"ק מו"ח אדמו"ר צוקללה" נבג"מ זי"ע הכ"מ גיסתי הרבנית מרת שיינא" הי"ד הארענשטיין²²⁵.

שני ימים טובים של ראש השנה נחשבים כיום אחד ארוך²²⁶ וקדושה אחת הן, וביצה שנולדה

(221) שהן קדושה אחת ונחשבים כיום אחד ארוך להחמיר אבל לא להקל (שו"ע אדה"ז סתק"ג ס"ג).

(222) זמן צאת הכוכבים הנוהג במוצאי שבת וחג.

(223) ראה שו"ע אדה"ז שטי"ט ס"ח. ששכ"א ס"ו. סתנ"ה ס"ד. סתנ"ט ס"כ. וראה בפמ"ג סתק"ג בא"א סק"א (נסתפקנו). דע"ת למהרש"ם סתמ"ד ס"א (מסתבר להקל. אבל מש"כ כן בדעת הפמ"ג, צ"ע – ראה פמ"ג סתמ"ד בא"א סק"ה. ובעוד כ"מ, נסמנו לקמן). שו"ת לבושי מרדכי מהדו"ת או"ח סע"ו (אפשר דשרי וצל"ע כעת).

ולהעיר משו"ת נוב" ממהדו"ת סמ"ד ששבות דשבות במקום מצוה הותרה רק בשבות קרובה ולא רחוקה (והיינו לא רק בשבות גמור (ככ"מ דלהלן) אלא אף שבד"ש. ומדויק גם בל' הרמב"ם מילה פ"ב ה"ט: כדי לעשות מצוה בזמנה. ועפ"י יל"פ כן בשיטה להר"ן שבת קל, ב בדעת הרמב"ם שלא התיר שבות דשבות בכל מצוה ורק בשופר ולולב, וכוונתו רק במצוה עוברת. אמנם יל"פ ברמב"ם לאידך גיסא, שגם אם המצוה לא תתבטל לגמרי כבמילה, הותר בשביל מילה בזמנה). וכבר כתב כן בשו"ת תשב"ץ ח"ב סוס"י קצו. ו"מ בט"ז סתרנ"ה סק"ב – ראה מחש"ש שש"ז סק"ח. וראה א"ר סתרנ"ה סק"ג שראוי להחמיר (וצ"ע בא"ר סרנ"ב סק"ב. סרע"ו סק"י). בכור"ש שם. ערוה"ש שם ס"ג. וכ"פ בחי"א כלל קמח ס"ח. אבל להעיר מעיקרי הד"ט ס"ד סקצ"ט כשלא ימצא גוי למחר. וראה גם שו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סע"ד סק"ד. [ובדעת המ"א – ראה סתרנ"ה סק"א (ופמ"ג שם). סרנ"ב סק"ד (ואדה"ז שם ס"ג ופמ"ג שם. תהל"ד שם סק"ד) וסק"כ בסופו. סרע"ו סק"ח. סתנ"ה סק"ד (ואדה"ז שם ס"ב). ושם ההיתר משום שבות בביה"ש במקום מצוה. וראה פמ"ג שם). סתנ"ט סק"ב. תק"י סק"ג (ובפמ"ג שם). סתקכ"ז סק"ג (ואדה"ז שם בקו"א סק"ד). מחש"ש ששל"א סק"ה ככוונת מו"א שם. תהל"ד ששכ"ה סק"ט בסופו ככוונת מו"א שם סק"א. וראה שו"ת רב פעלים ח"ד ס"א מש"כ ליישב. ועו"ל – ראה מהר"ם בריסק שם].

וראה שו"ת כת"ס או"ח סי' קצו. מנחת פתים יו"ד שש"כ. פמ"ג סתקמ"ד בא"א סק"ב. (וראה מנחת פתים שם. תורת חיים סופר או"ח סרמ"ד סק"ד ד"ה ולפמ"ש" (י, ד)). משנ"ב סרנ"ד סקמ"ד (ובסקמ"ג שם, היתר במידי דפלותא). שם שש"ג סקנ"ג. שם ששל"ג סק"י ויא. סתרנ"ה בשעה"צ שסק"ב.

וקצת ראו מהדו"ת שש"ו סכ"ב שני' הטעם שאין דוחין איסור מפני הספקו, ומשמע דהא לא"ה שרי משום שבד"ש. וראה מ"מ וציונים לשם. וראה בארוכה מילואים לשו"ת דברי רננה סכ"ו, והביא להקת אחרונים בד"ז. והעיר שם מראבי"ה הל' עירובין ששצ"א (בראבי"ה השלם – ע' שלו). ואפשר, דשאני התם שתדוהה המצוה.

ויש להעיר שבשו"ע אדה"ז שש"ז ס"ה השמיט מלת "בשבת" שבשו"ע שם ס"ה (ובדעת המחבר בשו"ע – ראה מור קוציעה שש"ז ס"ה. פתה"ד שם סק"ו. עיקרי הד"ט ומהר"ש ה"ג. הנהגה ורע"א רס"י תרנ"ה. מאמר"ש שם. גוג ישי מערכת א ס"ק קפא. סנ"א. תורת שבת שש"ז סק"י. שו"ת כת"ס שם. (ושניהם – תו"ש וכת"ס – כתבו שמש"כ המחבר "ויש אוסרים" איכא לפרושי דקאי אהא מילתא). מעט מים עוגת אליהו ס"ג (כא, א). רב פעלים ח"א סכ"ז ד"ה ולכאורה. מהר"ם בריסק שם. ועוד. ויש שכתבו לבאר דשאני התם שבאמת הותרה רק שבות דאמירה, איסור ודבר דבר, לצורך מחר – ראה הנסמן בליקוטי העדות לנו"י שם. ואפשר עוד בדעת המחבר, דשאני ר"ה דכיומא אריכתא דמאי, וגם בלא"ה – שחזאי יו"ט הסמן לשבת, ראה שו"ת שאילת שאול ח"א סמ"ז סק"ב. חקרי הלכות שווימער ח"ב סצ"ח. (ושקו"ט בדעת אדה"ז כאן (וכמה אופנים בדבר, נוסף להנ"ל, עדדיף שיאמר לו ביו"ט דקיל טפי (ע"פ אמ"ב דיני שבת ס"ב ד"ה ואם. אבל בשו"ע אדה"ז סתקפ"ו ס"ד) משמע להיתר גם כשיאפשר בע"א, ורק לענין נולד החמיר שם סכ"ה), או שבשבת איכא נמי איסור מוקצה (ושקו"ט באם מותר בב' שבותין כאחד – ראה שו"ת ב"צ סמ"ב סק"ג. אמרי יושר ח"ב סכ"ז). ויש להעמיס בשו"ע אדה"ז שש"ז ס"ב שבאפשר בע"א אין להיתר אמירה בא"צ שסק"ב. וראה בארוכה במילואים לתהל"ד מהדו"ח לשש"י סק"ג – (סא, א). ואכ"מ.

(224) אבל באם מוציאו בעוד היום גדול שראוי לאכילה בו ביום, אפשר להיתר (ע"פ שו"ע אדה"ז סי' תק ס"כ). ובשבת לצורך יו"ט שלאחריו – צ"ל מבושל ג"כ. אבל ביו"ט לצורך שבת מותר אם הניח עירוב תבשילין (ראה שו"ע אדה"ז סי' תק ס"ג. וראה קובץ העו"ב שבועות תשע"ד. הערות הת' ואנ"ש 770 סוכות תשנ"ה. ואכ"מ).

(225) פתח דבר לקונטרס פו – סה"מ תשי"א ע' 106.

(226) ומה שאסור לבשל מיו"ט ראשון לשני, ולדידן דבקיאיין בקביעא דירחא, יום ראשון עיקר והשני חול, וה"ז כמבשל מיו"ט לחול (ראה

בראשון או דבר שנתלש מן המחובר בראשון או דבר שניצד בראשון, כשם שאסור בו ביום משום מוקצה ונולד כך אסור ביום שני שהם כיום אחד ארוך²²⁷.

בכ"מ בדא"ח נתבאר שגם הלילות הן בגדר יומא אריכתא, בבחינת "לילה כיום יאיר", שאין חושך והעלם כלל (וע"ד ר"ה הראשון ביום ברוא אדם הראשון, של"ו שעות שימשה אותה האורה)²²⁸, ולכן גם ממעטים בשינה.

עוד נתבאר, שענין ר"ה הוא להמשיך בחינה שלמעלה מזמן ושינוי לתוך גדרי הזמן, וזהו תוכן ענין דיומא אריכתא – שנוטלים שני מעת לעת ועושים אותו מעל"ע אחד, שזהו הענין דלמעלה מהזמן כפי שנמצא בזמן גופא. ונתבאר גם שר"ה הוא מועט בכמות המחזיק את המרובה באיכות, ונשתלשל מזה שמרובה גם בכמות, יומא אריכתא, ומזה מובן יוקר הזמן שבר"ה.

בספר השיחות תש"א²²⁹: דער טאג פון ר"ה איז א יאהר, א יומא אריכתא, מען בעדארף זיין די שני ימים של ר"ה עסוק בתפלה ובאותיות התורה. די עבודה פון די מ"ח שעות של ראש השנה איז מבטל קליפת ח"ם און מהפך דעם חום דקליפה וחום הטבעי אויף חום אלקי אין תורה ותפלה ומדות טובות.

לפני הדלקת נרות או כל מלאכה אחרת המותרת ביום טוב (ולפני הכנה ליום טוב שני, כדלעיל) יש להתפלל ערבית ולהבדיל בתפלה באמירת "ותודיענו", או לומר עכ"פ "ברוך המבדיל בין קודש לקודש"²³⁰.

ב"י רס"י תקג, מג"א שם סק"א. שם סת"ז סק"א. קו"א לשו"ע אדה"ז סתק"א סק"ב.

(227) וראה ר"ד משיחת יום ב' דר"ה תשי"ב, דהיינו רק בנוגע לזה שר"ה הוא ה"ראש" לכל השנה, חיות הכללי דכל השנה, אבל בנוגע לחיות פרטי דכל יום בפ"ע, שר"ה הוא גם אחד מימי השנה כשאר הימים (כמו שה"ראש" הוא גם אחד מאברי הגוף), נחשב יום ב' דר"ה ליום בפ"ע. ומה"ט חייבים לברך בו ברכות השחר – אף שכבר בירך ביום א' דר"ה – כבכל יום, ואין אומרים ששינת הלילה נחשבת כשינה באמצע יומא אריכתא.

(228) ואור וחשך משמשים בערבוביא, כלומר שאהבה ושמחה (אור) ויראה ומרידות (לילה) משמשים ביחד, לפי שבר"ה הוא גילוי כוחות עצמיים, ומצדם אין ההתחלקות דכחות הנ"ל.

(229) ע' 26.

(230) טענה והדליקה נר לפני שאמרה המבדיל ולא אמרה ותודיענו – תאמר מיד אחרי ההדלקה לפני הברכה.

(הנוהגים לברך לפני ההדלקה (ביו"ט או בכלל) ונוכרה אחרי הברכה שלא אמרה המבדיל, אסור לה להפסיק באמירת המבדיל אחרי הברכה לפני ההדלקה (ע"פ רמ"א סרע"א ס"ה. מג"א סרע"ט סק"ט. שו"ע אדה"ז שם ס"ב. מחה"ש ותהל"ד שם). ואם אפשר תרמו למי שעומד אצלה לומר המבדיל ותצא מדין שומע כעונה (ע"פ שו"ע אדה"ז שם ס"ח), ואם אין שם מי שיוציא אותה, עכ"פ תהרהר בלבה ברכת המבדיל.

איברא, שאדה"ז (שם ס"ב) דייק וכתב "שאם יבדיל מתחלה תהא ברכת המוציא לבטלה שאחר כך יצטרך לחזור ולברך המוציא כיון שהפסיק כל כך בין ברכה לטעימה", ומשמע שרק בהפסק מרובה דינא הכי. וכסברא זו כתב מד"ע באקים את יצחק בשו"ת שבסוה"ס סט"ו. אמנם, גם את"ל בדעת אדה"ז דלדיוקא נחית, ותידוק מינה שבהפסק מועט לית לן בה (וראה לענינו בקובץ תורת יודא צבי ח' י' יעו"ש), ונצטרך לחלק ולקבוע בכמות ההפסק, ונתת דברך לשיעורים, ובנדו"ד – ה"ז חמשת תיבות (ולהעיר מהדעות דתיבה אחת ל"ה הפסק, ויל"א ע"ג תיבות וגם בהפסק בין ברכה"ג לאכילה, ולא רק בין נטילה לברכה – ראה פמ"ג סר"ה במ"ז סק"ב. יו"ד ס"ט במ"ז סק"ד. שו"ת רב פעלים ח"ג אור"ח סוס"י מב. ועוד). ולהעיר מהדיוק דגביל תורי וטול ברוך נשנה ב"פ, והיינו ד' תיבות – ראה עטרת ראש ברכות מ, א. שו"ת בית הלוי ח"א ס"מ. פאה"ש ס"ג בבית ישראל סק"ח. שו"ת ר' עקיבא יוסף אור"ח ס"ה. שו"ת חתן סופר ס' כבח. תורת חיים סופר סר"ו סק"ד. ועוד. ובשו"ת ביה"ל שם נטק, דיותר מד' תיבות לא הותר גם בגביל לתורי. ובאקים את יצחק שם דגביל לתורי הוא ב' וג' תיבות משא"כ סק"ה – שאני ה"ה דס"ל אדה"ז שבאמת הבדלה היא בגדר גביל לתורי לפי רמ"א, ודלא כריצב"א, שהרי היא בשביל להתיר לו לאכול פרוסת המוציא, וגו' בגדר "מענין דברים שמברכים עליו" (רמב"ם ברכות פ"א ה"ח) ו"מילי דסעודה הוא" (ראש"ש ברכות פ"ו סכ"ג), ולא חשיב הפסק, דהא "בני למיפטר נפשי" מלמינעב איסורא" (פר"ח אור"ח ס"ו סק"ח), אלא שההפסק מרובה מדי. (ובהכי מיישב אדה"ז דעת הרמ"א, שאינו מחמת החילוק של פל"א דאורייתא לדרבנן כריצב"א, שהשקע ע"ז טובא. וגם לא מחמת הסברא שאין להפסיק לכתחילה בברכה מעט"ל ס' קצו במב"ל ד"ה יומ"מ, בין מדוע התייר אכילה קודם הבדלה. וראה בשו"ת מנחת שלמה ח"א ס"ח בהערה.) ושם כתב טעם מחודש, שכשיש איסור חיצוני אינו בגדר צרכי סעודה, ושאינו גביל לתורי דאסמכ' אקרא. והוא מחודש. אבל ע"ד"ל כתב באקים את יצחק שם. ובמחש"ש סרע"א סק"ב כתב כע"ז אבל באור"א. וראה פמ"ג שם. אלא טעם אחר בדבר, שבהפסק גדול ל"ש סברת גביל לתורי, ולכאורה ס"ל הכי גם בדאורייתא. אמנם, בנדו"ד דהוי ברכהמ"צ ל"ד כ"ז, והוי עיקר ההיתר דגביל תורי שהוא "מענין דברים שמברכים עליו" – שו"ת דסעודה הוא. ושק"ט בנוגע היתר דגביל לתורי או הביאו מלך בברכת מצה. ובכ"מ מצינו דהפסק בברכהמ"צ גרע טפי – ראה תוס' פסחים קטו, ב. וראה מג"א ס' קצו סק"ט. פמ"ג במ"ז שם סק"ח. אבל בכ"מ משמע דאדרבה בברכהמ"צ קיל טפי. כן מצינו כמ"ג גם בברכהמ"צ סברת גביל לתורי. ואכ"מ עוד.

[ובכ"מ כתבו ליישב בנוגע לתחינות אחר הברכה קודם שנהנית מהאור משום הפסק. ולהסברא דליכא בהדלקת נרות משום הפסק – ראה שו"ת תשוה"ח ח"ב סנ"ג. ועוד – שם ג' בנדו"ד. אבל פשוט שיש לחלק בין נדו"ד לבקשת רחמים, וכיה"ר שעל התפוח בדבש (ואולי ז"כ מחה"ש סתקפ"א סק"ב שהוא לצורך האכילה. וראה אצלנו התמים חשוון תשס"א 18, ע' 25 הערה 18), תפלה וקריאת שם אחר ברכת המילה, זה חליפתי אחר ברכת השחיטה, בקשות אחרי ברכת הבדלה וכו', וכמובן כמה חילוקים בדבר (ולהעיר ממאמ"ר סרע"א סק"ב שאין לחלק בזה בין הפסק מועט למרובה). וראה הנסמך בקובץ הע"ב ש"פ שמות תשע"ה].

וראה בנדו"ד שו"ת מגדנות אליהו ח"ב ס"ב. שבת ומועדים פריינד ח"ה ע' קא. חזקת אהרן חשין ס"מ. נתיבות הברכה ברונר סכ"ז סק"ח. אבי בעזרי ורט סתרפ"א ס"ב. הנסמך בקובץ אור מודרי כסלו תש"פ.

גם המעשנים ביו"ט נמנעים מלעשן בר"ה (גם בצניעא) וישפיעו גם על מכירהם.

הדלקת נרות (אחרי שעה 7:51 ואחרי אמירת ברוך המבדיל בין קודש לקודש) מאש הדלוקה לפני החג (בסמיכות לקידוש). באם שכחו להשאיר אש דלוקה לפני החג, מותר לבקש מגוי שידליק אש מוכן עבור היהודי.

אף שמותר לטלטל בחוץ נר של שמן, או נר פרץ שנחפץ לנוזל, בתנאי שהולך בנחת ולא במרוצה – מכל מקום אסור להעמיד הנר במקום שהרוח שולטת אפילו אין רוח מנשב כלל. ולכן צריך להזהר שלא ילכו בנר דלוק מבית לבית דרך החצר אל הרחוב רק אם הוא בכלי, ויזהרו שיהיו הדפנות של זכוכית באופן שלא יכבה אף אם יהי הרוח מנשב אז²³¹.

אין לכבות הגפרור אלא יניחו ויכבה מאליו.

מדליקים הנרות לפני הברכה כבשבת. בהדלקת נרות שתי ברכות: ברכת להדליק נר של יום הזכרון, שהחיינו. לובשות בגד חדש לאמירת שהחיינו, או מסתכלות בפרי חדש שנאכל מיד אח"כ, אחרי קידוש, ויש להן להדליק סמוך לקידוש ממש כדי שתאכל אח"כ הפרי מיד²³². (ואם אין להן, יברכו שהחיינו מכל מקום). איש המדליק מברך שהחיינו בקידוש. [טענתה בהברכה או שכחה שהחיינו – ראה בטבלא שבסוף הלוח].

יש מחמירים שלא להשתמש בנר של יום טוב כדי להדליק עמו נר אחר של חול או להדליק את הגז.

אסור לחמם נר ולדבוק בפמוט גזירה שמא ימרח (שישפשפנו להחליקו על פני שטח הפמוט). גם **אסור לחתוך שולי הנר** בכדי שיוכל לתוקעו בנקב הפמוט, משום איסור מחתך. אבל מותר לתחוב נר בתוך הפמוט לצורך הדלקת נרות יום טוב, אף שהנר נשחק מעט ואין בזה משום מחתך.

אם הפמוט מלא בשיירי נרות, אף שמותר לנקות את הפמוט, ואין בזה משום תיקון כלי, וכן המשתמשים בנרונים בתוך כוסיות זכוכית, שמותר להם לנקות את הכוסית מדיסקית המתכת של הנרונים שנדבקה לתחתית כוסית-הזכוכית בכדי להניח במקומה נר חדש – מכל מקום, שיירי הנרות וכן הדיסקית שבנרונים, דינם כמוקצה ואסורים בטלטול²³³. ולכן, יניח מעט שמן בפמוט, ואז מותר לטלטלו, ויטלטלו עד מקום האשפה, וישליך השירים באופן ששיירי הנר יפלו ישר לאשפה. בנרונים, שהדיסקית נדבקה לתחתית הכוסית, ואפשר להוציאם רק ע"י כלי – אסור לנקותם ולגררם ע"י סכין, כיון שהסכין נעשה לו כיד ארוכה²³⁴. והעצה לזה, להניח מעט שמן או

(231) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' כח'תדר. ושנ"ת.

(232) מט"א סתקצ"ט ס"ט.

והקידוש אינו נחשב הפסק, לפי שאסורה לאכול קודם קידוש (אלף למטה סתקצ"ט סק"ה. ושם סתקפ"א סק"ג, שעדיף שתברך על בגד חדש. ועיי"ש שהקשה על הא"ר סת"ר סק"א, שכתב שתניח האשה בהדלקת נרות את הפרי שיניח אח"כ, ומ"ט לא חייש להפסק. והציב ציון לדברי מחה"ש שם סק"א. ועיי"ש במחה"ש (העתיקו בקצה המטה שם סק"ז), שאינה מברכת על הראי', כיון שכבר ראתה הפרי לפני", ונחלקו אם אפשר לברך על ראי' שני'. ובקצה המטה סתקפ"א סק"ק (וראה שם סתקצ"ט סק"ה) השיג על הקיצור שו"ע שהעתיק דברי הא"ר, ואישימטית' שבמחה"ש ואלף למטה דחו דבריו, והתפלא על בעל הגהות מסגה"ש שלא הרגיש עליו להוציא את העולם מטעות, אם לא כמ"ש במט"א שם, שתדליק סמוך לקידוש ממש כדי שתאכל אח"כ הפרי מיד.

אבל ראה בכה"פ סק"ו, שאף שאינה אוכלת מן הפרי בשעת הדלקה, מ"מ כיון שהעיקר שא"צ לפרי חדש רק למצוה מן המובחר יש לסמוך בזה על דברי הפוסקים שמברכין על הראי'. (וראה סברא כע"ז בקצה המטה סת"ר סק"ה לענין שהחיינו על הבוסר). וז"ל עד"ז שאף אם ראתה לפני", סומכים על הדעות לברך על ראי' שני'. וראה שו"ת כת"ס או"ח סק"ה, שבראי' שני' שלפני האכילה עדיף מחמת השמחה שבאכילה, ומברך עליו. והב"ד לענינו בשו"ת לבושי מורכי או"ח תניינא סד"ד סק"ג. וראה שעה"צ סר"ב סקט"ו. ולפי"ז אפשר שבדוקא תניח אותו פרי שיניח בעלה בקידוש כבא"ר שם (ודלא כשע"ת שם סק"א שהוא לא דוקא), שדעתה על האכילה שלאחרי הקידוש, ובכונן דא אפשר לסמוך לברך על ראי' שני'. (ולהעיר משמעות סידור אדה"ז שהברכה כאן על הראי'. (וכ"ה בביהגר"א סת"ר. אבל אזיל לשיטתו בכלל בברכת שהחיינו – ראה מע"ר סע"ב וסר"י)). ומ"מ, לא פליטין מפלוגתא, ולדינא אין לברך על ראי' שני' בכל גוונא מספק, ואף שהעיקר לדינא שא"צ לפרי חדש, הרי מ"מ מפסידה ברכת שהחיינו על הפרי למ"ד שאין לברך אז, ועוד שלמנהגנו להקפיד לאכול הפרי חדש מיד אחרי קידוש, הה"נ שעל"י שם, שתדליק נרות סמוך לקידוש. וראה ברכת רפאל רובינשטיין ר"ה סע"ב).

(233) בזמנינו שאינם עומדים לתשמיש אחר. וגם בזמנם, כתב אדה"ז, שאף שמעיקר הדין אינם מוקצה, נכון לזהר שלא לטלטלם כי אם לצורך הרבה. וגם אין להתיר לטלטלם משום צורך אוכל נפש מכמה טעמים, ובפרט בזמנינו. ואכ"מ. ואולי י"ל דה"ז כגוף ש"ר. וראה קצה"ש סקמ"ו סק"י.

(234) הארכנו ברגע של הלכה פ' שמות. והועתק גם בשו"ת באתרא דרב סי' מח'תקלח.

מים בכוסית בערב יו"ט, שהדיסקית לא תידבק, ואז יכול ביום טוב לטלטל הכוסית כנ"ל עד מקום האשפה, וינער הכוסית באופן שהדיסקית תפול ישר לאשפה.²³⁵

יו"ט שחל להיות אחר שבת אסור להדליק ביו"ט שיורי הפתילות שנדלקו וכבו בשבת (אלא אם כן נדלקו וכבו פעם אחת קודם השבת) מפני שהם יותר נוחים להדליק כשנדלקו כבר פעם אחת וכבו שהאור נאחז בהן היטב ונמצא שהכבייה שנכבו בשבת היא מכשרת ומכינה אותם להדלקה ביו"ט ואין שבת מכינה ליו"ט לפיכך אסור להדליק ביו"ט אפילו בצד השני שלא נדלק עדיין גזרה שמא ידלק באותו צד שנדלק כבר ונכבה בשבת ויש לחוש לסברא זו ולעשות פתילות חדשות.

תהלים לפני ערבית. ניגון אבינו מלכנו (כן נהוג ברוב השנים).

במעריב אומרים ותודיענו²³⁶. שכח ותודיענו – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

"אולי יש מקום לאמירת לשנה טובה ותחתם גם בליל ב' דר"ה, קודם תקיעת שופר דיום ב'... ועצ"ע"²³⁷.

איסור הוצאה ביום טוב

למרות שמותר להוציא מרשות לרשות בחג, אין בזה היתר גורף. מותר רק לטלטל חפצים שיש בהם צורך קצת בו ביום. דבר שזקוקים אליו רק לאחר החג, אסור להוציא מרשות לרשות ביו"ט.

מותר להוליך מחזורים לבית הכנסת כשצריך לקרות בהם בו ביום. וכשם שמותר להוליך כן מותר להחזיר לביתו²³⁸. אבל אם יש לו מקום משומר בבית הכנסת, אסור²³⁹. ואם צריך לו בביתו לומר שירות ותשבחות בו ביום, מותר בכל אופן.

כמו כן²⁴⁰, מותר להוציא טלית מביתו לבית הכנסת, וכן גם להחזירה לביתו, אא"כ יכול להצניעה בבית הכנסת שלא יגנבו משם. אבל, י"א²⁴¹ שביו"ט בעת שיוצאים מבית הכנסת, שאין בו צורך

(235) והנה, יש שכתבו להקל שבדברים קטנים שא"ר לכולם (כנוצות דקות) ואין להם חשיבות אין דין מוקצה – ראה קצוה"ש סי' קטז בבדה"ש סי' ק"י. שם סי' ק"י קנה בבדה"ש סי' ק"ח. אבל הו"ע כתב שזהו דבר חדש. וצ"ע שברעי הותר מדין גש"ר ולא מטעמו – ראה הקדמת הב"י לס' ש"ח. ויש להעיר גם מדין כיבוד הבית – ראה שו"ע אדה"ז שסל"ז סי' ב. וכן קליפות שא"ר לכולם הו"ו מוקצה (ובדוחק י"ל דחזי להסקה). ובכ"מ מוכח דלא כסברא זו. גם מש"כ לחדש בנוגע לזבוב שכיון שא"ר ל"ה מוקצה, צ"ע דמאי שנא מפרעוש (ראה ר"א שבת פ"ד סי' ס"א). ב"י או"ח ששט"ו. לבוש שם סי' טו. מג"א סק"ח. אדה"ז סי' ס"ח). וי"ל דקאי רק בזבוב מת. וראה בקצוה"ש גופא סק"ד בבדה"ש סק"ג דלא נחית לכן. ובכ"מ שם סק"ט בהיתר להפלות כליו, מ"ט ל"ח למוקצה. וכתבו ליישב בכמה אנפי. וראה נתיב הקודש מוקצה ברונו סי' ב. אוצר נחמד גל' ט' ע' לב ואילך בארוכה.

ויש שכתבו, שאוכל המעוכב ע"י מוקצה ל"ח לטלטל מוקצה אלא תיקון האוכל (חזו"א סמ"ז סקט"ו). ויש שכתבו עפ"ז בניקין הכלי וכן בתיקון גופו (אם בכנים או בצואת האף וכו'). וכן בקליפות שבפה. וכנראה ש"ל לחלק בין פרעוש לכנים). אמנם, מדין נוצות (גדולות) שבבגד וכיבוד הבית מוכח גם שילית סכרות אלו. וכן בשו"ע אדה"ז סי' ס"ח סס"ז מוכח שאין להוציא הקליפות מהפה. וכן נסתר מדין קוץ ברה"ר, ושעוה ע"ג הכתב, ועשבים שברגליו.

ואכ"מ עוד.

(236) בגדר ההבדלה בתפלה וכן הבדלה ידיקה"ז, ראה בארוכה בקובץ "באתרא דרב" גליון ג.

(237) ספר השיחות ה'תנש"א.

(238) אף על פי שבחזרה זו אין בה צורך יו"ט כלל, שהרי אינו מחזירין אלא כדי שלא יגנבו ויאבדו, והתירו לו חכמים להחזירין כדי שלא ימנע מלהוליכם מחמת שיתירא שלא יוכל להחזיר.

(239) במג"א סתק"ח סי' ק"ב שאם מונחים שם מימים רבים אסור. אבל בשו"ע אדה"ז שם ס"א שינה וכתב, שאם הוליך לשם קודם יום טוב (וכע"ז הוא ב"י ה"ט"ז סי' ק"א) אסור להחזיר לביתו ביו"ט, ומבאר, דל"ש להתיר סופו משום תחילתו בכגון דא, לפי שבשביל זה לא ימנע מלהוליכו קודם יו"ט שהרי אפשר להחזירו קודם יו"ט. ומזה מובן, שגם בקביעות שנה זו, שיום ראשון של יו"ט חל בשבת, והוליכו לשם קודם יום טוב, כיון שהולכו לצורך יו"ט, ולא לצורך עיו"ט, שייך להתיר סופו משום תחילתו, שסו"ס שייך שימנע מלהביאו ונמצא מכשילן לעת"ל (אף שלמעשה הביאו בעיו"ט, למרות שידע שיתכן ויגנבו או ייאבד בשבת. ויל"ע). וכ"מ בשו"ע אדה"ז סתצ"ז סל"א וסתצ"ט ס"ה, שבאופן שאין לו שהות לעשות בעיו"ט מותר. ודון מינה ואוקי באתרין.

(240) ראה ערוה"ש סתק"ח סי' ו. ועוד.

(241) ראה תשובת מהר"ש ענגיל, הועתק בשו"ת משנה שכיר ח"ב סי' קלח.

וצ"ע, דלאו רישא סיפא, שבריש דבריו כתב "בעת שיוצאין מביהכ"נ אסור לשאת את הטלית בידו", ואילו בסיומו כתב רק ש"מהראוי לכל בעל נפש להחמיר". ונראה ברור, שפתח דבריו קאי רק אעיקר דין הוצאה שלא לצורך מצ"ע, ובשו"ת משנה שכיר לא הועתקו דבריו בדיוק. ואכן, מצאתי שכ"ה בתשובה מכת"י שנידפסה בהירדן חו' א ס"ב. קובץ כרם שלמה אלול תשמ"ג. וראה גם הלכות המועדים (גרסמן) פ"ה סי' י.

[ולהעיר מראב"ה ביצה סתש"ח שמה שמותר לשלוח תפלין וכלים שאינם תפורים היינו רק דרך מלבוש].

עוד היום, וכיון שאפשר ללובשו דרך מלבוש, א"כ אין בו שום צורך ליטלו ביד, על כן בודאי מהראוי לכל בעל נפש להחמיר על עצמו שלא לישא ביד. ויש המדקדקים²⁴² גם בהליכה לבית הכנסת, שלא לטלטל ביד רק דרך מלבוש²⁴³.

יש אומרים שאין להוציא מחזיק מפתחות בחג, באם לא כל המפתחות נצרכים לצורך שימוש בו ביום²⁴⁴.

מותר לטלטל השופר בלילה²⁴⁵.

במענה לשאלת רבים: להוציא האשפה מביתו ביו"ט – באופן שאין חשש משום מוקצה²⁴⁶ – הנה, יש שכתבו להחמיר שאסור להוציא ביו"ט כשמטרת ההוצאה רק בכדי לסלק החפץ ממקומו. ולדינא יש להקל כשהריח מפריע, או כשצריך למקומו להכניס עוד זבל. אמנם, בנמצא כבר בחצירו שאינו קובע שם ישיבתו וכל שכן אם רוצה להוציאו לרחוב בכדי שיאספוהו עובדי העיריה למחרת אסור²⁴⁷.

מותר לחתוך ירקות המפיגים טעם דק דק ביו"ט ואפילו בסכין המיוחד לכך²⁴⁸.

במוצאי היום הראשון, שהוא גם מוצאי שבת, צריך גם להבדיל, וממילא סדר הקידוש הוא יקנה"ז – יין קידוש נר הבדלה זמן. אם שכח להבדיל, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

סדר הקידוש: **יקנה"ז:** בורא פרי הגפן, מקדש ישראל ויום הזכרון, בורא מאורי האש, המבדיל בין קודש לקודש, שהחיינו. טעה ושינה הסדר – ראה בטבלא שבסוף הלוח. אין מברכים על הבשמים²⁴⁹.

בהבדלה אין מקרבים הנרות ואין מאחדים השלהבת, וכן אין מביטים בצפרנים. בעת ברכת מאורי האש מסתכל בנרות כמו שהן, כל אחת בפני עצמה.

נוסח ההבדלה: המבדיל בין קדש לקדש. טעה ואמר בין קדש לחול, ראה טבלא שבסוף הלוח.

בעת ברכת שהחיינו מסתכל בפרי חדש (ואם אין לו, יברך שהחיינו מכל מקום). בשעת ברכת שהחיינו לא יכוון על הפרי חדש בלבד אלא יכוון על שמחת יו"ט שהגיע עכשיו ועל שמחת הפרי

גם לפעמים יש לחוש משום הכנה. וראה שו"ת חיי הלוי ח"ג סכ"ח.

(242) להעיר מרשימות דברים חטריק (בהוצאת תשס"ט – ע' 184): אחד מאברכי אנ"ש הלך ביום טוב להתפלל, ובידו נשא את טליתו. ואמר לו כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ: עס פאסט דאס פאר שמואל יעקב'ן, אבער ניט פאר דיר צו טראגן דעם טלית אום יו"ט. וכע"ז ברשימת הרמ"ז ע"ה גרינגלאס, באהלי ליובאוויטש ח"ב ע' 63 (ציוני שם). ומשמע, שאינו איסור מן הדין.

ולהעיר מכו"ז בר"ד בעת הסעודה ליל ב' דר"ה תש"ל (המלך במסיבו ח"ב ע' יז. ובשינויים תורת מנחם תש"ל ע' 5).

(243) לכאורה יש להעיר משו"ע אדה"ז סתמ"ו ס"ה בנוגע לשריפת חמץ ביו"ט, שאף שמלאכת השריפה הותרה לצורך אכילה אין אומרים שמתוך שהותרה לצורך אכילה הותרה לצורך מצוה כיון שמן התורה אפשר לקיים המצוה בלא חילול יו"ט. ונת' בארוכה בקו"א שם. (וראה עד"ז בהגהות רעק"א למג"א שם סק"ב. שאנ"א ספ"ג ד"ה והנה). וראה עפ"ז בשו"ת ארץ צבי סי' סו ד"ה והנה מתחלה. חידושי ארץ צבי ביצה יב, א ד"ה ואמר (נדפסו בקובץ מקבצאל ח"ג – כד, ב). ראשית בכורים בכורות ט, ב ד"ה ועי' דוגמא (במהדו"ח – ע' קה). חקרי הלכות לשו"ע אדה"ז שם. קובץ כינוס תורה ח' ב (להג"ל) ע' יג. ולכאורה התם קאי רק בשריפה לצורך מצוה, שאי"ב צורך היום מצ"ע רק מחמת המצוה, והרי אפשר באו"א (ראה בארוכה בקו"א שם) משא"כ בשאר צורך היום דלא אישתימיט בשום מקום דמהדרין אהיתרא. וראה בארוכה שו"ת ויברך דוד ח"א סי' ס ד"ה ויותר. יו"ט כהלכתו פ"ג ס"ט ובהערות. שם במילואים סל"ז. דברי חפץ לעדענער ס"ו סק"ט. דרכי יוסף ביצה (ליברמן) סכ"ג סק"ג. קובץ העוב"ב ש"פ וישב תשע"ט.

ובחוט שני יו"ט ע' עא שהוצאת בגדים שהם לכבוד בעלמא ולא להנאת הגוף, לא חשיבא הנאה להתיר מלאכה משום מתוך לרמב"ן (בתו"א), והועתק בחידושי רמב"ן ביצה ו, א, דל"ש מתוך שהותרה אלא לצורך היום להנאת הגוף ממש, דומה לאכילה כגון מדורה להתחמם כגדה וכו', ובענין נמי הנאה דגוף ממש דומה לאכילה לאפוקי תפירת בגדים ללבושן דלאו הנאה הנכנסת לגופו של אדם כגון אכילה היא. ובחוט שני שם כתב להג"י "לאפוקי הוצאת בגדים". ונדחק שם, שבעשוי לחימום והנאת הגוף גם לרמב"ן שרי. וראה אבני המקום קולדצקי ביצה ח"א סי' קנו סק"ג, ושיש לחוש לדבריו. אבל טלית אינה בכלל, שו"ה צורך מצוה. וכ"כ שם בהמשך. (לאידך, להסברא הנ"ל שבצורך מצוה חמיר טפי דמהדרין אהיתרא, גרע טלית משאר בגדים, אלא שבתלית איכא גם גדר מלבוש. אבל להעיר מתו"ה ועל ביצה כז, ב (נת' בלקו"ש ח"ט ע' 193)).

(244) ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ב סק"ג. משנ"ח ח"ה סע"ו. שש"ב פ"ט הע' יד.

(245) ראה בארוכה אצלנו בלוח לסוכות בנוגע ללולב, ושופר עדיף מינה.

(246) כיון שהוא גרף של רעיו וכו'. ואכ"מ.

(247) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כ"א תקסט.

(248) ויש שהצרכו שינוי. וראה בשו"ת באתרא דרב סי' מא'תתעט.

(249) וראה בארוכה בלקוטי שיחות חל"א ע' 191 ואילך.

שהגיעה לו השמחה עכשיו.

אכילת פרי חדש אחר קידוש **קודם** נטילת ידים לסעודה. ברכה ראשונה על הפרי. אוכלים כשיעור ומברכים ברכה אחרונה (רק על הפרי ולא על היין).

הנשים ובתולות שבירכו שהחיינו בעת הדלקת נרות, ודעתם על הפרי חדש לפנייהם, לא יברכו שהחיינו שוב כעת באכילת הפרי.

נוהגים העולם שכל אחד מבני הבית [=הגברים] השומעים שהחיינו מהמקדש נוטל מן הפרי חדש ומברך עליו ברכה הראויה [=ברכת הפרי]²⁵⁰ ואוכלו לסימן טוב לחידוש השנה.²⁵¹

יו"ט שחל במוצאי שבת, מרבה קצת בסעודה בשביל סעודה הרביעית – מלוה מלכה – סעודת

(250) אבל בברכת שהחיינו יוצא מהמקדש.

ולא העתקתי מש"כ במט"א (שבעה) הבאה. ונגרר אחריי בהוספת המ"ל בסידור יעב"ץ (שיברכו על הפרי גם שהחיינו, שהרי המנהג שיוצאים יד"ח גם בברכת היין מהמקדש, ומאי שנא שהחיינו. והמט"א לשיטתו אזיל, שגם בברכת היין כא"א מברך (ראה מט"א סת"כ"ה באלף למטה סק"ד בסופו).

ואדרבה, גרעונות איכא בהכי, שנמצא שאינו מסדר שהחיינו על הכוס. וגם נחית לשק"ט דהפסק בשמיעת שהחיינו וענייתו אמן בין קידוש לטעימה. וכן מוכח גם מההוראה שכא"א יקדש בעצמו בליל שמח"ת בכדי שיוכלו לברך שהחיינו (ראה בלוח במקומו). והיינו שאין מקום להנהיגה לצאת רק בקידוש ולברך שהחיינו בפ"ע.

ויש ליישב דעת המט"א דנקט שמכוון לצאת מהמקדש רק בשהחיינו על היום ולא על הפרי. ואולי טעמו דס"ל שלכתחילה אין להוציא שניהם בברכה אחת, ושאינו המקדש שמוכרח בכך מחמת ספק ברכה לבטלה. וכן בתק"ש דא"פ בע"א. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'תקל"ג. וש"י. אבל למעשה נקטין שאפשר לברך ברכה אחת גם כשיש כמה מחייבים. וכן מעשה רב לפטור שהחיינו על הרמון בליל א' דר"ה בשהחיינו בקידוש. והארכנו מזה שם. ולאידך, באם יברך שהחיינו בפ"ע, נכנס לבית הספק בשהחיינו שבקידוש, למ"ד שיש משום ברכה לבטלה בשומע כעונה (ראה צ"ח ברכות כא, ב. שו"ת אבני' אור"ח סתמ"ט. ועוד). ועוד איכא בגווה, שכמ"פ בפירות המצויים ספק אם אפשר לברך שהחיינו, ובשלמא המקדש בשל"ה מברך שהחיינו על היום לית לן בה, אבל אין למסובים לברך בעצמם א"כ ודאי שאפשר לברך עליהם.

איברא שבא"א מבוטשאטש סת"ר ס"ב (ובמהד"ב שם) ר"ל שאין להוציא אחר בשהחיינו כבשאר ברכה"ג, שאין קבע לפירות. והוא מחדש. וכעני' כתב בבירך את אברהם סס"ה סק"א, הובא בשד"ח מערכת ביהמ"צ כלל א סק"ד, דשמא אינו מוציא רק בסעודה אגב הפת. אבל מפורש הפכו בפמ"ג סרי"ג בא"א סק"א, דדוקא נהנין ממש בעינן הסיבה או ישיבה לדידך, ובברכת השבח והמצות א"צ קביעות ולא שייך קביעות בהם. ואפ"י את"ל שדין שהחיינו כברכה"ג (ואכן כ"כ בא"א מבוטשאטש). נוסף לזה שג"ז צ"ע, עוד זאת, שמפורש בפמ"ג סת"כ"ה בא"א סק"א, לגבי שהחיינו בפרט שמוציא חבירו (והשק"ט) רק לגבי ערבות, אם יכול להוציא כשלא נתחייב ואי אמרין אע"פ שיצא מוציא. וראה גם שו"ת חת"ס אור"ח סי' קמג. שו"ת אבני' אור"ח סתמ"ט. ואכן, לכמה דעות ל"א אע"פ שיצא מוציא מכמה טעמים: שאינו יכול לברך על שמחת הבל שאינו שחמ, ודלכא ערבות כיון שאינה חובת הגוף, ועוד שהיא רשות, וכברכת הנהנין דמיא ולא ליתנהי ולא ליברך. אבל בכ"מ הקשו על כל הנ"ל. ובפרט, שגם כשלא נתחייב א"צ להגיע לדיון ערבות, ומוציא מצד שוב"ע. וגם שבכ"מ מפורש שאע"פ שיצא מוציא גם בשהחיינו. ובפשוטו, קאי גם בשהחיינו על הפירות. ומוכרח שא"צ קביעות. ושור"ד שבה"כ בשש"כ פמ"ג הע' רכו. (ומש"כ בטעם הדבר שכא"א מברך לעצמו, לפי שלפעמים המקדש מכון בברכותו לפני אחר והמסובים כבר אכלו פרי זה ומכוונים בברכת שהחיינו על המקדש לפני אחר, ויש להסתפק אם יכול להוציא – צ"ע, שמאיה טעם לא יוכל להוציא בכה"ג. ומה שהביא מהגהות רעק"א אור"ח סרי"ט ס"ה, אם יכול לברך הגומל על הצלה מחולי ולהוציא אחר שניצול מסכנה אחרת – ראי' לסתור, דמוכח שכשמברך על הצלתו מחולי זה פוטר אחר שניצול מחולי אחר). כן צ"ע, דלכאורה דומה יותר להנאת מוגמר שא"צ שיהיו קבועים יחד (ראה מג"א סרי"ג סק"א ואדה"י שם ס"ה), שכולם נהנים ביחד מהראי'. ואף את"ל שהברכה על האכילה – עדיין היא הנאה כעין חובה, כברכת הריח והאור (ראה אדה"י שם). גם צ"ב מש"כ שם, ש"אינו שייך להקידוש ממה נפשך שאם א"צ פרי אינו שייך להקידוש ואם צריך פרי הרי אין שהחיינו מצד הקידוש כלל, דלכאורה אם א"צ פרי, הברכה שייכת להקידוש אלא שמוציא גם הפרי אגב שהחיינו על היום, ומדוע לא נאמר שיכול להוציא אחרים אגב הקידוש.

ושור"מ בהגהות מנחת פתים על הא"א לסת"ד שם, ונדפס במהד"ח, שהקשה עליו, דהא ברכת שהחיינו היא כמו הטוב והמטיב, וכיון דברכה הדטוב והמטיב מוציא חבירו, ה"ה שהחיינו על הפרי. אלא שהוכחתו מברכת הטוהמ"ט צ"ב קצת, שאם המדובר בברכת הטוהמ"ט על שינוי יין (ושהחיינו על הפרי דמי להטוהמ"ט על היין), הרי מברך רק כששותים בחבורה. ובכלל, שאני פירות שאין קבע לפירות.

[וכבר נתקשו טובא בכ"מ (ראה גם שו"ת מנח"ש מהד"ת סי' ס סק"ח) במש"כ הפמ"ג ס"ח בא"א סק"ד ד"ה והוי, והובא במש"ב שם סק"ד, בעשרה שקנו טליתות חדשות שכא"א מברך שהחיינו בעצמו. והמצויין שם לרמב"ם הל' ברכות פ"א ה"י מייירי כשמברך שהחיינו על מצוה שעושה אחר, ואינו מן הענין. וסותר לפמ"ג בסכ"ה הנ"ל. ובכ"מ כתבו שבהכרח דמייירי כשמברך אינו מתעקף בעצמו. ויש שכתבו שט"ם נפלה שם. ואכ"א, כבר כתבו לחלק, דשהחיינו על פרי חדש שאינו.

והסברא שבברכת השבח אינו מוציא חבירו רק בעשרה (ע"פ שו"ע אדה"י ס"ט ס"ד) – מוכח הפכו מזה שבשהחיינו על המועדים ודאי מוציא ב"ב גם ללא עשרה. ועכ"פ ל' ולחלק בדבר. וכמה אופנים פרטים בדבר. וראה אצלנו במקורות ועינינו להל' יומית אות שעז.

(251) היינו לא רק הנשים ובתולות שכבר בירכו שהחיינו בהדלקת נרות, ודעתם על הפרי חדש לפנייהם, וזקוקות לאכילת הפרי (אלא שאין מברכות כעת עופ"פ, כפשוטו), אלא גם הגברים, שם שאין צורך בדבר (לפי שמן הדיון אין לחוש משום ספק ברכה לבטלה בשומע כעונה, כדעת רזה"פ. ובפרט בבדו"ז דקדיל"ן שטמיער הדיון מברך שהחיינו גם ללא פרי חדש).

וכ"ה להדיא במט"א סת"ר ס"ו. וכ"כ בסידור יעב"ץ (אלא שאי"ז מהיעב"ץ כ"ה מהמ"ל. ונעתק ממט"א בשינויים). ולהעיר מר"ד תשרי תרצ"ז (ונדפס כהוספה לאח"ד, בספר השיחות תרצ"ה ע' 461), שאדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ה' מהדר לאכול כמה מיני פירות גם מאותם שכבר אכל. (וראה גם בשו"ת שיח יצחק סש"ו. וש"י).

ובא"א מבוטשאטש (שבהערה הקודמת) ר"ל יתירה מזו שאין לצאת יד"ח שהחיינו על הפרי מהמקדש, עיי"ש.

דוד מלכא משיחא²⁵².

בר"ד משיחת ליל הוש"ר תשמ"ז: ביו"ט של ר"ה שחל בשבת, הרי, הסעודה דליל ב' דר"ה היא (לא רק סעודת יו"ט, אלא) גם "סעודתא דדוד מלכא משיחא" . . . שכן, העילוי דסעודת יו"ט (חיוב מן התורה כו') בודאי אינו גורע מאומה, ח"ו, בענינים השייכים למצאי שבת, ובנדו"ד, "סעודתא דדוד מלכא משיחא".

ברכת המזון כדאיתמול. בלי ההוספות של שבת. דין הטועה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

יום ראשון, יום ב' דראש השנה, ב' תשרי

סוף זמן ק"ש: 9:40.

הבריאים אין אוכלים לפני תקיעות. והרבה מקילים לשתות²⁵³. הרבה נשים מקילות לאכול, ויש להם על מה שיסמוכו.

אין לתקוע ביחידות (וכן להתפלל מוסף) בשלש שעות ראשונות של היום [עד סוף זמן ק"ש] (אא"כ לא יתאפשר אח"כ²⁵⁴).

התוקע [וכן התוקעים במבצע שופר] ילמד בבוקר מאמר "להבין ענין תקיעת שופר" שבסידור [עם דא"ח²⁵⁵]. ונדפס גם בתחילת כמה מהמחזורים החדשים] [כמובן, בנוסף לחיוב ידיעת ההלכות].

ניגון אבינו מלכנו לפני שחרית.

שחרית כדאיתמול. חוץ מהשינויים של שבת.

אבינו מלכנו (עד יום כפור). באבינו מלכנו קרע וכו': "רוע גזר" בנשימה אחת.

בקריאת התורה קורין מוהאלקים נסה את אברהם עד סוף הסדר כדי להזכיר עקידת יצחק ומפטיר קורא בתורה כמו אתמול ומפטיר בירמיה כה אמר וגו' עד הבן יקיר וגו' מפני שחובת היום להזכיר זכרונות ובאותו ענין נאמר זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי וגו'.

רבתינו נשיאנו נהגו לומר בחשאי יזכור בראש השנה²⁵⁶. וכאו"א יחליט כיצד להתנהג בענין זה.

(252) חיים לראש (הגש"פ) ריש שולחן עורך.

(253) ובמכל שכן מטעמיהם [אכילת פירות וירקות ושתית משקה שאינו משכר אפילו הרבה, ואכילת מזונות עד כביצה] שהותר מעיקר הדיון, עכ"פ לצורך גדול.

ולענין טעמים – ראה מג"א סרל"ה סק"ד. ט"ז שם סק"ג. מג"א סתל"א סק"ד. מג"א סתר"ב סק"ז. מג"א סתר"ב סק"ד. שו"ע אדה"ז סת"ע ס"ו. הגהת מהרי"ל לשו"ע אדה"ז סתל"א ס"ה – בדפו"ח. כה"ח סתקפ"ה סק"ו.

ושת"י ינדיפא מינה – ראה ערוה"ש סתר"ב ס"ה. שו"ת השיב משה סי"ט – הובא בדע"ת סתקפ"ה ס"א. אבל ראה כה"ח סתר"ב סק"ח לגבי לולב. שד"ח מערכת ד' מינים ס"ג סק"ב. וכן המנהג להחמיר בנטילת לולב.

[ולענין שבש"ת התעוררות תשובה ח"ג או"ח ששע"ד (במהדו"ח) התעורר בזה שלא נזכר איסור אכילה קודם תק"ש ואף לא ברמז בש"ס ופוסקים, וכתב כמה טעמים לחלץ בין תק"ש לשאר מצוות. אלא שהביא מריטב"א סוכה לה, א דפשיטא ל' דתק"ש דינו כלולב. וכ"ה ברשב"א שם. אבל ראה בהמשך שהעיר לו שזנזר כבר בתוספתא שבת פ"ד ה"ד, והובא במג"א סתר"ב סק"ז. ועכ"ז עמד בדעתו, יעו"ש. ובפשטות, ילפינן לה מכללל, וא"צ להזכיר בכ"מ (נוסף לזה שבד"כ ה"ז גם לפני התפלה). וכ"נ שתפס בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א ס"מ ד"ה מכל מקום. ורוה"פ האחרונים נקטו לדינא לאסור. וגם בשו"ת שבו"י ח"א סכ"ח נראה בפשיטות שנקט לאיסורא.

גם בבה"ח שם העיר שלא נזכר מזה בשופר, ומה"ט כתב להקל במי שתש כוחו ואינו יכול להיות בתענית עד צאת ביהכ"ג, וגם בזה – רק באכילת ערא.

ובאחרונים האריכו במנהג שנתפשת בכ"מ להקל בטעמיה. ויש שיישבו כיון שמאריכים בתפלה – וגם בניגונים – גם אחרי חצות, ואין להתענות ביו"ט. ועוד סניף ברבים דמידכרי אהדדי. ובפסקים ותקנות ריק"א ס"כ בזמן החוליר"ע שהחמיר לאכול רק אחרי תקיעות דמיושב, מיירי בסעודה ולא בטעמיה, וגם אכלו כאו"א בביתו ולא ברבים].

(254) וב"מבצע שופר", בשעת הדחק כזו, באופן שלא יתאפשר לתקוע לאחר נץ החמה, מותר לתקוע אפילו מעלות השחר (ע"פ תוספתא ברכות פ"ג ה"ט. וראה שו"ת באתרא דרב סי' יזקמא).

(255) להעיר מפלי יוניץ ערך תוקע: אף אם אינו יודע לכוון הכוונות, כמו בדור יתום זה שבני עליה היודעים לכוון הם מועטים, כי הדברים עתיקים, עמוק עמוק מי ימצאנו, מכל מקום טוב לגבר שיסתכל בכתבים שכתובים בהם הכוונות, וילמד בספר הזהר הקדוש במאמרים המדברים בסוד התקיעות, למען ידע ולבבו יבין שיש סודות עמוקים, ויחשוב בהן בשעת התקיעות, ויסתכל בהם כסומא באורבה. ולא יגרע מללמוד ולכוון כוונות פשוטות שיד כל אדם משגת אותם. ולבו למו א"ב יצעק, שיתקנו הדברים בתקיעותיו במקום עליון, כאילו כיוון בכל הכוונות התקיעות היודעים והמכונים לדעת רשב"י וכל קדושים. וה' ברחמיו לא בזה ולא שקץ ענות עני ולא הסתיר פניו ממנו, ושומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים.

(256) ובמ"א נתפרט שמנהג רבתינו נשיאנו להזכיר נשמות בלחש ביום ב' דר"ה.

תקיעת שופר

יכן עצמו לתקוע בשופר (כל חד לפום שיעורא דילי'. וגם הכנה כללית לעבודת השם במשך כל השנה כולה שלמעלה מפרטים²⁵⁷). יש לכוון לצאת ידי חובת מצות שופר²⁵⁸.

במכתב הבעש"ט לתלמידו ה"מ ממעזריטש²⁵⁹: בב' ימים של ר"ה הקדוש הבע"ל קודם התקיעות תצייר ג"כ את צורתי לפניך וגם צורת קדשו של מורי הידוע שזכית לראותו²⁶⁰ פעם אחת.

הברכות²⁶¹: לשמוע קול שופר ושהחיינו. אין עונין ברוך הוא וב"ש על ברכות תקיעת שופר²⁶². השנה אין צורך בבגד חדש בשעות התקיעות ביום ב' דר"ה. טעה בהברכה – ראה בטבלא שבסוף הלוח²⁶³.

טוב לתקוע בצד ימין של פיו אם אפשר לו בכך²⁶⁴. וטוב שיעמיד פה השופר למעלה ולא יטנו לצדדים.

(257) ראה בארוכה לקו"ש חל"ט ע' 43 ואילך.

(258) הי"ה"ר שלפני התקיעות – הוא לבעל תועק. וכ"ה להדיא בלקו"ש חל"ט ע' 44 הערה 7.

(259) מעש"ק סליחות תקט"ו – נדפס בקובץ התמים חו' ב ע' כז.

(260) בכ"מ נדפס: "לראותי". והוא טה"ד דמוכה, הן מצד ל' המכתב, והן מצד המציאות שנפגשו כ"מ לפנ"ז. ובמקורו, בקובץ התמים, נראה ברור שהוא וא"ו קטיעא מחמת הדפוס. וכ"ה בקובץ התמים חו' ה' ע' יג ב' תוכן קצר מהמכתבים".

(261) הגיע באיחור ולא שמע הברכות, מברך באמצע בין סדר לסדר. (וגם למ"ד שיצא בתשרי"ת מה"ת, או שספק אם יצא, עדיין מברך משום תקנת ר' אברהם לשמוע כל הסדרים. וכבר הוכיחו בכ"מ שמדרבנן לא יצא עד שיתקע כל הסדרים. ובהגמ"י שופר פ"ה ה"א אות ט בדעת רבינו שמהם, שבשם קודם שסיים סדר התקיעות דמיושב חוזר ומברך עד שיצא מכל הספיקות. וכבר כתבו שמברך גם באמצע לפני שאר הסדרים, דלא גרע ממה שמברך על נרות ההידור. וכנראה ז"כ הפמ"ג בא"א סתקפ"ג סק"ג. אלא שנשאר בצ"ע (ולשיתו בסתרע"א במ"ז סק"א שאינו מברך על נרות ההידור. ועצ"ע מאי שנא ממה שאפשר לברך על נענועים משום שיירי מצוה. וראה מש"כ לחלק בארחות חיים ספינקא סתרע"א סק"ג). וכן מפורש בפר"ח סתקפ"ה ס"ג, הביאו בנה"ש סתרע"ב סק"א: אם נשאר לו עדיין שום תקיעה. וכ"כ בתורת אביגדור רס"י תקפו. אלף המגן סתקפ"ה סק"ט. ועוד. ושקו"ט בדעת הפר"ח בפמ"ג סתקפ"ה בא"א סק"ג ובשם יוסף ברכות פ"א ה"ט"ז ובשו"ת מעט מים סוסי' נה. וכדבריהם, עולה גם משו"ת בנין עולם ס"ג שאין לברך על הספק בכגון דא. אבל ראה בתורת חיים סופר סתק"צ סוסק"ב, שהרבה להקשות על הפמ"ג. וראה גם בקצה המטה למט"א סתקפ"ה סק"ב. וראה מתנת יוסר ר"ה ע' תתקעב ואילך).

וגם אם שמע כל התקיעות דמיושב מברך על תקיעות דמעומד לפניהם, באמצע חזרת הש"צ. (וכ"ה בחיבור התשובה למאירי ע' 289. וראה בשר"י אדה"א וא"ח סתקפ"ב ס"ז שתקיעות דמעומד מברכים עליהם אלא שנפטרים בברכה שבייכו על תקיעות דמיושב. וראה שפ"א ר"ה לג, ב ד"ה שם מי שבידך. וכן מוכח במג"א סתקפ"ט סק"ד ואדה"א שם ס"ב. וכ"ז שו"ת פרי הארץ ח"א ס"ט, הובא בעיקרי הד"ט ס"ל ס"א (מטעם אחר, ע"ד ברכת על נטילת לולב קודם נענועים שהם גמר המצוה. ויתר על כן בבני ישכר תשרי מ"ב ס"ל"ד, לברך גם על השלמת מאה קולות אחרי חזרת הש"צ). ובכנה"ח סתקפ"ה סל"ט השיגו. ולהנ"ל א"ש בלאו ה"ט. ואולי נזקק לטעם אחר, דס"ל שבאמת א"צ בברכה על תקיעות דמעומד מצ"ע (ראה ראב"ן ס"א שאין אלא כדי לרובב הששון וא"צ ברכה. ובערו"ג ר"ה טו, ב, שלא תיקנו ברכה לפי שאין אלא מנהג). ורק כשלא בידך לפנ"ז אהני ל' הך טעמא. אבל בריטב"א ר"ה לה, א, שאין האחרונות כדאי לקבוע ברכה לעצמן שאינו אלא כתשלום הראשונות ומכשירי מצוה ונוייה וכדאי הם להפטר בברכת התפלה שעל התקיעות. ומשמע כדברי אדה"א).

ואם הגיע לפני תקיעות דתפלת לחש – לא יברך באמצע תפלתו לפני התקיעות. ועדיף שיכוון שלא לצאת בתקיעות דלחש, ויברך על תקיעות דחזרת הש"צ, כנ"ל (שו"ת שבה"ח ח"י סי' קח. וראה שם ח"ט סי' קלד. ונראה, שכיון שאין הכרעה לדינא שחייבים לתקוע בלחש, רק שנהגו להחמיר כערוך, ובשלמה בתק"ש גרידא שאינה בדיבור ל"ח להפסק (ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סל"ט ז"ר"ג), אבל אין להפסיק לברך. ולהעיר מכע"י, שאסור להקריא בתפלת לחש. ויתר על כן, במג"א סתקפ"א סק"ב, שבמקום אין מתפללים בלחש והקהל מתפלל עם הש"צ, אין לתקן התקוע באמצע התפלה. ויש לחלק. וראה משנת יעקב רוזנטל שופר פ"ג ה"י. שו"ת יושב סופר ח"א סצ"ח. מרקחת חיים ווייס ס"ב. קובץ הלכות קמיניצי פט"ז הע' יז).

(262) ואם ענה "אפשר שפאילו בדיעבד לא יצא ידי חובתו" (שו"ע אדה"א סי' קכד ס"ב). אבל לא יברך שוב מחמת ספק (קצוה"ש סכ"ב בבדה"ש סק"א).

(263) בידך "לשמוע בקול שופר" במקום "לשמוע קול שופר" – יצא (כ"ד רה"פ ודלא כמי שכתבו שלא יצא. וציינו לשו"ע אדה"א סתקפ"ה ס"ד. וליתא. ולא רזמו שם לא דבר ולא חצי דבר מזה. ופשוט, דהתם קאי לכתחילה דוקא. ואדה"א העיתק דברי ב"ח ט"ז ומג"א כהוייתם בטעם הדין, ותו לא. ופשוט, דליכא לאוכוחי מידי מסו"ד שם במש"כ שאם בידך על תקיעת שופר וכיו"ב יצא, ולא הזכיר נדו"ד. ואדרבה, אתיא בק"ו, ובכלל זאת, ובלהעיר, שרק בנוגע לתקוע וכדומה מצינו חולקים, ומשו"ה נזקק להוציא מדעתם. ובאמת, כדיוק הנ"ל איכא למימר גם בב"ח ומג"א סק"ב. ועמד בזה בפמ"ג במ"ז סק"ב. ולמעשה נקט בא"א סק"ב שיצא. והביא כן מהא"ר סק"ד. וכ"כ במט"א ס"ג. חיי"א כלל קמא ס"ז. משנ"ב סק"ד. כה"ח סק"ז (ושם כ"כ בדעת אדה"א). ועוד. ובכ"מ כתבו אפי' לכתחילה לברך כן. וכ"ה הנוסח בריבוי ראשונים, רבו מספור, וכש"כ שאין לומר שבדיעבד לא יצא. (וראה מזה בשו"ת שאילת יעקב ח"ב סוסי' ט. דברי שלום מזרחי ח"ד סי' קא מזה). וסב"ל. ובפרי שנראה שמינו אפי' בגדר ספק. וראה הערות הת' ואנ"ש מאריסטאון חיי"ש תשמ"ט. ובביאור ב' הנוסחאות ע"פ דא"ח – ראה תורת שמואל תרל"ו ע' ח"ב ע' שמו).

(264) ואיטר יתקע בשמאל (ראה מג"א סתקפ"ה סק"ד. מט"א שם ס"ד. והנה, בשו"ע אדה"א השמיט ד"ז. וגם לא הביא הטעם משום תפלין. ובמשנ"ב שם בשעה"צ סק"ח בדעת אדה"א שתוקע בימין. אבל ראה פמ"ג בא"א ס"ד שגם להטעם ששטן עומד על ימינו התקיעה בימין ידיה, והיינו בשמאל. וכ"מ בר"ד משיחת ש"פ האזינו תשל"א).

לשמוע לפחות 30 קולות מתחילה ועד הסוף. קטן²⁶⁵ שהגיע לחינוך²⁶⁶ חייב בשופר²⁶⁷. מנהג ישראל להביא ילדים לתקיעת שופר. אין להביא קטנים שלא הגיעו לחינוך לביהכ"נ של הגברים בעת התקיעות שלא יבלבלו.

בנוגע למכשירי שמיעה²⁶⁸ (עם בטרייה), יש להורידם לפני תקיעת שופר. פתרונות אפשריים: לעמוד קרוב לתוקע או לשמוע תקיעת שופר ביחידות ממי שתוקע בקול רם. ואם אפשר לו לשמוע תקיעת עצמו ללא המכשיר תוקע לעצמו בברכה. ואם אינו יכול לשמוע כלל ללא המכשיר, תוקע לעצמו ללא מכשיר בלי ברכה²⁶⁹.

ה' קול שופר עב מאד או דק מאד או צרוד ויבש, באיזה ענין שיהי', כשר, ויצא בו, שכל הקולות כשרים בשופר²⁷⁰. והוא הדין אם קול השופר הוא טוב, אלא שהתוקע לא תקע בחוזק, שתוקע בו בנחת ולא השמיע הקול יפה²⁷¹. ואם תקע כסדר, אפילו בנחת וקול חלש, לא יחזור ויתקע פעם שנית²⁷². ואם אין לו כח שאם מרים קול לא יוכל למשוך התקיעות כשיעור, מוטב שלא ירים קול כדי שימשוך כראוי²⁷³. אבל, לפעמים, כשמתחיל התקיעה בקול נמוך, בקל יבוא שאין נשמע התקיעה כולה²⁷⁴.

ומכל מקום, עכ"פ צריך קול. ורוח שעובר בתוך השופר אינו נחשב קול, וגם אינו נחשב קול לפסול, ואינו הפסק בין פשוטה לתרועה²⁷⁵. אבל אם עלתה לו נפיחה של רוח בתוך תקיעתו ונפסקה התקיעה לשתיים, יש להחמיר לפסול תקיעתו²⁷⁶, אלא אם כן יש שיעור תקיעה באחד מחלקי

265) ואם כבר יצא ידי חובתו, אין לתקוע לקטנה (דל"ש חינוך – ראה מלא הרועים ערך חינוך אות ב. מגדל עוז תעלה ג סכ"ז. וגם לא לעשות נח"ד לנשים). ויש שכתבו להקל (דסו"ס מצוה איכא שמרגילן במצוות).

266) ושיעור החינוך הוא בכל תינוק לפי חריפותו וידיעתו בכל דבר לפי עניינו (שו"ע אדה"ז ס"ג. אלף המגן סתקפ"ט ס"ה). והוא לפי ענין הן לימודו בתקיעה (מאירי ר"ה ב, ב). משעה שיועד לתקוע כסדר (ראה פסקי תוס' ערכין אות ח. וצ"ע דמשמע שם דאיכא תרי אנפי בהגיע לחינוך, יעו"ש), או עכ"פ להטות אוזן לשמוע כל התקיעות, וגם יודע ענינים.

והנה, לפירוש"י ערכין ב, ב ד"ה שהגיע הוא כבן ט' וי"ד. אבל היינו לשיטתו דילפינן מדין תענית שעות (ובאחרונים ביארו בדעתו דשאני שופר משאר מצוות). ולא קייל"א הכי. וברבינו מנוח שופר פ"ב ה"ז, שבני שש ושבע עדיין לא הגיעו. וכע"ז בר"י מלוניל ר"ה ל, ב. שהשיעור כבן שבע ושמונה. וברבינו חננאל ר"ה ל, ב. שהגיע לחינוך בתק"ש הוא בן י וי"א. וכ"ה בעיטור ה' שופר (צט, ב). ראה שו"ת תשוה"ג ח"ב סרפ"א. הערות הגריש"א ר"ה ל, ב. אשרי האיש ח"ג ע' צט. חוט שני שבת ח"ד ע' שח. ויל"ע בנוגע שיעור חינוך בתקיעות דממוז. 267) כפשוטו. ודלא כשו"ת להורות נתן ח"ג ס"ז (בטעם ההשמטה ברמב"ם ובשו"ע. וישי"ש מה שהעמיס בדין שאין מעכבין התינוקות מלתקוע וכו'. ועיקר דבריו דל"ש חינוך אלא כשהקטן עושה המעשה והאב מכוון בשבילו לשם מצוה שמצדדים מעשה הקטן עם כוונת האב – צ"ע ג). ומפורש דלא כדבריו בכ"מ. ומהם: ערכין ב, ב. רמב"ם נחלות פ"א ה"י. שו"ע חו"מ ס"ר צ"ט ו'. ועוד. וראה מנהגי מהר"ל ה' שופר. שו"ע אדה"ז סתקצ"ב ס"ח. סתקצ"ו ס"ב. מט"א סתקפ"ט ס"ד. משנ"ב סתקפ"ט סק"ח. שם סתקצ"ו סק"ה.

268) באם רק מחזקים את הקול באופן מכני, ולא ע"י זרם אלקטרי, יוצא בזה ידי חובת תקיעת שופר – ראה באג"ק (נדפס בהשמות ודילוגים ושינויים בלקו"ש חכ"א ע' 496. ובשלמות) – בהיכל מנחם ע' נב. ועי"פ הנת' שם מובן שאין מקום כלל לחלק בין שופר למגילה כמו שעלה ע"ד כמה. ומה שנז' שם מכשירי שמיעה רק בנוגע לשופר, פשוט כיון שביי"ט ל"ש טלפון ורדיו.

וחקר ומאחרוני זמננו בנוגע לשתל קוכליארי, אם דינו כמכשירי שמיעה. ובפשוטו, ועי"פ הנת' שם, ה"ה והוא הטעם. ואדברה, אפשר שגרוע יותר, שאינו קול השופר אלא קול חשמלי, ואפילו את"ל שכיון שאין כאן רמקול אינו קול חשמלי (שהו גופא חידוש) – הרי אינו שומע דרך האוזן וממילא אינו בגדר שמיעה. וראה תורת החרש ע' 46 ואילך ובהערה.

269) ראה בלוח לפורים אשתקד (תשפ"ו), ושם נתבאר.

270) וברבינו מנוח: לפי שאין הכוונה בשמיעת קול עצום צלול יוצא מתוקע בעל כח, כמו שדימו רבים שלא תעלה להם שנתם אם לא ישמעו התקיעות מאיש חזק ואמין תוקע בכח גדול, וזה הבל כי לא בחיל ולא בכח ירצה השי"ת רק בהעיר הלב מתרדמת הטפשות והיותו חדר לעיזוב הבליו זמנו. ולהעיר מתוס' ר"ד ר"ה ב, א: הוא מראה כחו וחכמתו בתקיעתו שהוא יודע לתקועו יפה ובחזקה.

271) טושו"ע סתקפ"ו ס"ו. (וראה הגהות י"א פ"ש). יראים סק"ז ושם חדש שם (צד, ד). לבוש ס"ו הובא בכה"ח סקמ"ט. מט"א ס"ח ואלף המגן שם.

272) רוקח ס"ב הובא בב"י סתק"צ.

273) ס"ח החדש סתתת"ד.

274) לקט יוסף.

275) ונראה שז"כ ערוה"ש סתקפ"ו ס"ג. וראה חזו"ע ימים נוראים ע' קנב. קיצור מרדכי קונטרס בענין תק"ש ע' לח. [ויש שר"ל דמהני גם בנשיפת אויר. וה"ר מדין הרחיק ונפח ומדין תקע בצד הרחב, אף שאין קול יוצא בכה"ה. אלא שבמציאות יתכן שיצא קול באם עושה חדר לעיזוב הבליו זמנו. ולהעיר מתוס' ר"ד ר"ה ב, א: הוא מראה כחו וחכמתו בתקיעתו שהוא יודע לתקועו יפה ובחזקה. בחזק. ולא תיזק מל" ונפח"ה ולא "ותקע" – שר"ל שנפח בחזק וממילא יצא קול. ולהעיר מל" רש"י ר"ה ל, ב ד"ה מתעסק, שנפוח בשופר ועלתה בידו תקיעה].

276) במט"א אתק"צ ס"ה בדין הפסק בשתיקה באמצע התקיעה, שאין שיעור לדבר, אלא כשהוא יותר מכדי נשימה ולאזן השומע נראה כב' קולות מפורדין הרי נפסד הקול ההוא ונתקלקל. והקשו בקצה המטה שם סק"א ובאלף המגן שם סק"ח שח"ו שיהי' כשר בתקיעה כשיפסיק מעט שהרי הוא עני שברים גמורים. והרי לדינא קייל"ן שהג' שברים צ"ל בנשימה אחת, וא"כ בהכרח שתקיעה צ"ל ללא הפסק

התקיעה שעלתה לו תקיעה. והחכם עיניו בראשו שאם רואה שעולה לו נפיחה יפסיק תקיעתו²⁷⁷.
שברים תרועה בתקיעות אלו ("דמיושב") – בנשימה אחת, אבל עם הפסק כלשהו ביניהם. מנהגו
בשברים: ג' שברים ומחצה²⁷⁸.

אין לדבר עד סיום תקיעות דמעומד²⁷⁹ רק מענין התקיעות והתפלות²⁸⁰.

"בעת תקיעת שופר איז די תשובה מעומקא דליבא, דער וידי בלחש – בעת תק"ש²⁸¹ – איז דער
שינוי ממהות למהות, און אויב מ'קען דאס ניט טאן אליין דורך עבודה, דארף מען בעטען ביי השי"ת,
אז ער זאל משנה זיין ממהות למהות."²⁸²

"דער יתודה בלחש איז דער בכך פון דער גאנצער עבודה פון תשובה וועלכע הויבט זיך אן ר"ח
אלול, וואס דאס איז דאך א השתלשלות פון דרגות אין תשובה. . דאס איז דער יתודה בלחש. דאס
איז שוין א דרגא פון געגועים וואס דער קינד ציהט זיך צום פאטער. די תשובה וואס ברעש איז, דאס
איז די חרטה על הלא טוב שעשה וכו' און דער יתודה בלחש דאס איז די אינעווייניגסטע געגועים
צום טאטן."²⁸³

מנהג ישראל, וכנראה בפועל, שהבעל תוקע מאריך בתקיעה גדולה, עי"ז שתוקע בכל כוחו עד

(אא"כ להסבירא ההחלוק בין שברים לתקיעה אינו בין ארוך לקצר ובקטנם וגדלם, אלא שזה קול פשוט סופו תחילתו, וזה קול שבור
שיפסיק הקול בשבר ניגון, כמ"ש הרמב"ן בדרשה לר"ה. אלא שלרמב"ן מותר מה"ט להאריך בשבר, ולא קייל"ן הכי. וגם הרמב"ן עצמו כתב
שטוב ליהור). ולא מסתבר לחלק ולומר שהתקיעה כשרה כשהפסיק באמצע רק מחמת שהוא הפסק אחד, אבל כשהפסיק ב"פ, איכא ג'
קולות והו"ל כשברים. והביאו שם בשם ס' אש דת שבדאי איזה תלמיד טועה הוסיף דברים אלו בתוך המט"א ונתן מכשול לפני המעיינים.
ועיי"ש בקצה המטה במש"כ ליישב בשם אחיו (והיה לו נדפסה בשו"ת לחם שלמה או"ח סי' קז), ונשאר בצ"ע. ובישובו, לא העלה ארוכה
להקושיא בעיקר החילוק בין שברים לתרועה. גם בערוה"ש סי"ב כתב שבתקיעה מעכב גם בדיעבד כשהפסיק שהרי אינו פשוט. (אמנם
אפ"ל דקאי בהפסק נשימה ממש, ולא בהפסק בשתיקה. וכ"מ בחי"א כלל קמב ס"ח שרק בכח"ג פסול). ובדעת מט"א, צ"ל שכל שנשמע
לבני"א כשברים ה"ז גדר שברים. וראה בא"א מבוטשאטש מהדו"ת סתק"צ ד"ה שמעתי, שלגבי דיעבד אולי י"ל שכל התקיעה אחת היא
גם שנשמעת כעין ב' קולות, אך לכתחילה הרי טוב לזהרה, וצלע"ע היטב, עכ"ד. אלא שבא"א מיירי שאין הפסק בשתיקה, וקאי במנהג
לעשות שינוי קל בקול באמצע התקיעה או בסופה, ונשמע קצת כב' קולות (ונהגו כן בכ"מ). ודלא כמקפידים שיהא קול אחד ישר ללא
שינוי. ואכ"מ).

אמנם, כבר הביאו משו"ת תשב"ץ ח"ג סר"ט שהביא שנהגו שהתקיעה שעושים בנפיחה אחת אין עושין אותה פשוטה כולה אלא
מפסיקין בחצי דכיון דבנפיחה אחת הוי קול אחד. וכן העירו שברשב"א ר"ה לד, א ד"ה ודילמא גנוחי בסופו, ממה שדימה משך בשני'
כשתים לתקע תר"ת בנפיחה אחת, משמע דס"ל שמשך כשתים מיירי בהפסק מועט. וכן מצינו במג"א סק"א, שכשהתחיל לתקוע ואין
קולו עולה יפה ומתחיל לתקוע שנית נחשבת הכל לתקיעה אחת. ומשמע קצת שגם תחילתו עולה לו לשיעור תקיעה (ולא רק שאינו
פוסל), אף שהפסיק באמצע. ויל"ד.

אלא שגם בתשב"ץ הב"ד החולקים, וסיים ש"מ לצאת ידי כל הספיקות אם אפשר לעשות הקול פשוט זהו הטוב והישר. ובכ"מ משמע
לפסול בהפסק באמצע (ראה ריטב"א ר"ה לג, ב ד"ה והא דתנן בסופו. וגם בתשב"ץ הביא בדעת הרמב"ן שחולק). וגם בתוס' ערכין י, א
ד"ה אין בין, שאסור להפסיק התקיעות, והיינו בתוך התקיעה גופא (ראה הגהות צ"ק שם. ברכת הזבח. עולת שלמה. מעשה חושב לוריא.
ו"מ באור"י. ומקום לפרש ככוונתם, דמיירי באופן שהפסיק בנפיחה (ראה מגדל דוד זילבר שם). וראה בשו"ת אבנ"א או"ח סתמ"ד סק"ז,
שאפילו עשה שני תקיעות בנשימה אחת יחשב שנים ע"י ההפסק מעט שעושה שלא ייה' הכל קול אחד פשוט (ועיי"ש שדחה הוכחת
התשב"ץ, אלא שלא הב"ד). וכש"כ אם מפסיק בשיעור כדי נשימה. וראה גם שו"ת משכנות יעקב או"ח סי' קנן. חי' הצ"צ ספ"ד דר"ה.
ואכתי י"ל, דנדו"ד עדיף טפי, שאינו מפסיק התקיעה כלל, והכל הוא בנפיחה אחת ממש בלי הפסקת הנפיחה. וכ"כ בקובץ הלכות
קמינציק פי"ז הע' ב. אלא שאין הדברים מוכרחים. וראה זכור לאברהם ראזענפעלד ח"ג ס"ג סק"ז.

(277) ראה בכ"ז קובץ יתד המאיר גל' קפ.

(278) וראה עוד באופן מנהגו בשברים בשו"ת באתרא דרב סי' א'קלא.

(279) והמנהג שלא להפסיק עד גמר המאה קולות בסוף קדיש תתקבל, שכונת הברכה היא על כל התקיעות הנוהגות באותו יום (ראה
חי"א כלל קמא סי"ט. כה"ח סתק"צ ב' סק"ז).

ויש שהקפידו שלא להפסיק גם אח"כ עד אחרי השלשים קולות הנוספות שתוקעים למנהגו אחר כל התפלה (כן מעשה רב, שלא אמר
ישר כח לכהנים עד אחרי השלשים קולות (משא"כ בשאר יו"ט – אחרי קדיש תתקבל). אבל בשנת תשנ"ב אמר כן אחרי קדיש תתקבל.
ולהעיר מכע"ז – ענינה געגועים של, בשח"ח ריש של, שיש נזהרין שלא להשיח משבירך עד אכילת מצה עד אכילת האפיקומן, וחומרא יתירה היא
(ח"י סתע"ה סק"ד. שו"ע אדה"א סתע"ה סי"ח).

(280) וכן מברך אשר יצר באם עשה צרכיו.

(281) בשו"ע אדה"א סתק"פ ס"ב משמע דקאי רק על התוקע. וראה שקו"ט בר"ד יום א' דר"ה תשכ"ט. ליל ב' דר"ה תשל"א. ושם גם
שקו"ט אם דביביו אר במחשבה. וראה שיחת ש"פ האזינו תשל"ג. [הנה שקו"ט בכ"מ במצוות וידי הרהור, אבל כאן לא אתנין עלה מחמת
מקו"ט וידוי, ואדברה – ענינה געגועים ולא וידוי. ומצאתי שבשעה"כ בדרושי (צ, א) כתב "בלחש שלא ישמעו הדברים לאזניו
וכו' שבספר הזהר לא אסר אלא בקו"ר ולא בלחש", ובפע"ח שער השופר הוא בשינוי "שלא ישמעו דבריו", ומשמע דקאי על אחרים].

(282) סה"ש תש"ד ע' 31. וראה שם ס"ע 41. ובארוכה – בסה"מ תש"ד ע' 32 ואילך. וראה גם לקו"ד שבקטע הבא. לקו"ש ח"ט ע' 435.
ח"ד ע' 1360. שיחת ש"פ וילך תשכ"ט.

(283) לקו"ד ח"א ע' 100 ואילך.

שכלה כוחו²⁸⁴.

להסתכל בפני התוקע (אחר התקיעות).

אחרי פסוקי אשרי העם וגו', בשמך יגילון וגו', כי תפארת וגו' אומרים אשרי.

מוסף כדאמול חוץ מהשינויים של שבת.

תוקעים עוד 70 קולות (במוסף בתפלת לחש בחזרת הש"ץ ובקדיש שלם). סך הכל 100 קולות. והמתפלל ביחידות, אינו תוקע על סדר הברכות. אבל נכון להשלים מנין מאה קולות אחרי התפלה.

שברים תרועה בתקיעות אלו ("דמעומד") – בשתי נשימות.

תקיעות בלחש: המנהג שבתפלת לחש אין השליח ציבור מסיים הברכה בקול, רק בהגיעו לשם דופק מיד, וידעו הציבור לשמוע התקיעות. ומי שהגיע לסיום הסדר של מלכיות ממתין עד שיגיע התוקע לשם ויתקע²⁸⁵, וכן בשאר הסדרים. ואם יש יחידים שמאריכים יותר ולא הגיעו לסיום הסדר, והבעל תוקע מתחיל לתקוע, יש להם לשתוק ולכוון אזניהם לתקיעתו. ואם יודע מראש שיצטרך להמתין על התוקע, עדיף שימתין מלהתחיל השמונה עשרה (ויאמר בינתיים תהלים או יעיין באיזה ספר), כדי שלא יצטרך לעמוד ולשהות הרבה באמצע השמו"ע לצורך התקיעות, ויכוון להתחיל להתפלל השמו"ע דלחש באופן שיסיים יחד עם התוקע בסוף סדר מלכיות, ולשמוע התקיעות על נכון²⁸⁶.

הלכתא למשיחא: "לעתיד לבוא . . לא יהיה באופן שהוא עתה שתוקעים מלכיות וזכרונות ואח"כ שופרות אבל לע"ל יהיה שופרות בלבד" – לקוטי תורה²⁸⁷.

אחרי התפלה – עוד 30 קולות לערבב השטן²⁸⁸. אסור לתקוע עוד בחנם²⁸⁹.

בקידוש: (אין אומרים אתקינו סעודתא), תקעו, כי חק, סברי מרנן, בורא פרי הגפן.

ברכת המזון כדאמול חוץ מהשינויים של שבת.

שכח לברך "שהחיינו" בקידוש ליל שני, אפילו בירך כבר בליל ראשון, חייב לברך אימתי שזכור עד סוף היום.

מבצע שופר

לכתחילה יברך מי שיוצא כעת ידי חובתו ויכול אחד לברך עבור כולם. כשתוקעים למי שאינו יודע לברך, יכול אחר לברך עבורו גם אם כבר יצא ידי חובתו. אין לאנשים שכבר יצאו ידי חובתם לברך עבור נשים²⁹⁰, וכן כשתוקעים למי שיודע לברך בעצמו, יברכו הם בעצמם, אא"כ גם התוקע

284 ר"ד משיחת יום ב' דר"ה תש"נ. ובסה"ש תש"נ (משיחה הנ"ל ע' 15: דקיעה גדולה, וועלכע דער תוקע בלאזט בכל כחו און איז אין דעם מאריך עד כמה שאפשר.

ובכתהאריז"ל (פנ"ח שער השופר פ"א ופ"ג. סידור האריז"ל כוונת שופר. ועוד) בנוגע לתקיעות בכלל, והובא בכ"מ בדא"ח, שצריך להאריך עד שיאדימו פני התוקע.

285 ובשעה שממתין יכול ללמוד בהרהור.

286 ראה מט"א סתקצ"א סי"ג. שו"ת אבנ"ז רס"י תמה (בהנהגת הרה"צ מקאצק). מנח"א ח"ד סוסי' לו. ברכת הבית פמ"א סכ"ה. שו"ת תפארת אדם ח"ג ס"ח. דרכי חיים ושלום סתשכ"ח. ולהעיר משו"ע אדה"ז סתקצ"א סי"ג.

287 דרושים לר"ה (נט, ד). וכן להעיר שלעתיד תתברר הספק במהות התרועה (נטע שעשועים מיייליש תצ"ה (ז, א). ויל"ע לדעת הזהר והמקובלים ד"כולהו אצטריכו"). וכן יתקעו גם בחצוצרות.

ולהעיר משו"ת שו"מ תליתאה ח"ב סי' קלג (לע"ל ל"ש מצות שופר). אדרת אליהו (להבא"ח) נצבים (קסד, ב ד"ה והנה ג"פ – לע"ל ל"ש תרועה שהיא סימן יללה רק תקיעה שהיא סימן שמחה. ולהעיר מכע"ז בעוללות אפרים ח"ב ע' לד מאמר רכו בסופו). שו"ת דברי יציב ח"ז סנ"ז סק"ט (לא יתקעו בכפילא רק מעומד). אנ"מ או"ח ח"ג סוסי' ע (לע"ל יתקעו בשחרית. ולהרמב"ם כפי שירצו בין בשחרית בין במוסף. וראה ברכת רפאל ר"ה (רובינשטיין סכ"ח).

288 כ"ה במחזור. והוא מהלבוש סתקצ"ו ס"א. אבל בט"ז שם סק"א ובשו"ע אדה"ז שם: שחוששין שמה מקצת הציבור לא שמעו כל התקיעות כראוי וייצאו בשמיעת תקיעות אלו. אמנם, התם קאי למנהג שלא תקעו עדיין מאה קולות בתפלה.

289 אבל מותר לומר לקטן שיתקע כדי שיתלמד בין שהגיע לחינוך בין שלא הגיע לחינוך ומותר לו לתקוע כל היום אפילו לאחר שישמע התקיעות בבית הכנסת לפי שמצוה על הגדולים ללמד את הקטנים ולחנכם במצות.

290 וגם לא לומר עמה כל הברכה מלה במלה, כיון שאינה חייבת בברכה.

יוצא ידי חובתו כעת.

בחור שהולך למבצע שופר ותוקע, לכתחילה יש להחמיר שיהי' ברור שהוא גדול על פי התורה (שהביא ב' סימנים)²⁹¹.

מוכרח לתקוע לכאור"א 30 קולות (תשר"ת תשר"ת, תש"ת תש"ת, תש"ת תש"ת, תשר"ת תשר"ת) גם אם כתוצאה מכך לא יספיק לתקוע לאחרים²⁹². אבל²⁹³ כשאי אפשר כלל לתקוע 30

(291) מט"א סתקפ"ט ס"ז. בנוגע ליום השני – שקו"ט זוה. ואכ"מ.

(292) וכבר האריכו במה שבב"י יוסא נראה שהכריע כדברי הרמב"ם (ע"פ פשוט לשון הרמב"ם וכהבנת הב"י ועוד) שהדבר ספק, אבל נתן מקום גם לדעת רה"ג שכל הסדרים כשרים ונכונים. ועד"ז צ"ב בדברי אדה"ז בכ"מ. והאריכו בכ"מ בדיקוי הלשונות בל' אדה"ז (כולל דין אורח השברים). ולמרות כל הדיוקים, פשוט לשון בכ"מ מורה שהדבר ספק, וכדעת הרמב"ם ודעמי'. וראה גם בחי' הצ"צ רה"פ ד"מ ט"ז סדר, ש"משכ' הפוסקים טעם לזה לסמוך ע"ד רב האי כבר נמגם ע"ז במלחמות.

ויש שרצו לדון לתקוע בכנון דר' א' קולות, מדין ס"ס (ולהעיר מפמ"ג סתק"צ במ"ז סק"א. סתק"צ במ"ז סק"א. סתק"צ בא"א סק"א. וראה הליכות שלמה ר"ה פ"ב בדבר הלכה סק"ט), ספק שמא קייל"ן כרה"ג, וגם לרמב"ם ודעמי' שמא יצא יד"ח בתרועה זו (אלא שכ"ז רק בתוקע תשר"ת ג"פ (או סדר אחר) ג"פ, אבל בתוקע תשר"ת תש"ת ודאי לא יצא יד"ח להרמב"ם. וראה בהע' לקמן). ויל"ע שה"ז משם אחד, שמא זו תרועה כמאמרה, ואין הא' מתיר יותר מחבירו. וגם אי"ז ס"ס המתהפך. (וראה שו"ת יבי"א ח"א או"ח סל"ו סק"ו. שם ח"ג או"ח סל"ד סק"ג). ויל"ל.

כן י"ל באר"א, ספק שמא כרה"ג, וגם להחולקים שהוא ספק גמור, שמא הלכה כמ"ד שרק סדר א' מה"ת (ראה הע' לקמן). אלא שגם להנ"ל, מ"מ מד"ס חייב לתקוע שלש סדרים ואזלא ספק בתרא. (אלא, שיל" שג"ז בכלל ספק לגבי חובתו מה"ת). ובתוקע תשר"ת ג"פ, יש לצרף גם דעת ר"ת שאין קול שופר בגדר הפסק (ראה פמ"ג שם, וכבהערה לקמן. אמנם, אם נאמר דר"ת גופי' ס"ל כרה"ג – ראה ר"ן ר"ה ג, ב. רשב"א שם, ל"א. אבל ראה ריטב"א שם טו, ב. לד, א – אא"פ לצרף סברא זו לעשות ס"ס, שה"ז ספק א'). ואכתי לא תברא, שהרי לאחר התקנה יצא מגדר ספק וחייב בכלום (ראה יבי"א שם. וראה הע' לקמן). ועוד ילה"ק, ובסגנון אחר, ובקדם מש"כ ברשב"א ור"ן (ר"ה לד, א ד"ה ודילמא – בתי' בתרא) בטעם שתיקנו לתקוע גם תש"ת ותשר"ת, אף לדעת ר"ת שאין קול שופר מפסיק, לפי שלכתחילה אסור להפסיק. ובהכרח לומר בטעם התקנה אף שלמעשה כבר יצא יד"ח בדיעבד, שה"ז בגדר לב ב"ד מתנה שאינו יוצא בתשר"ת לחוד, רק אם כלפי שמאי גליא שתשר"ת אמת (ראה שו"ת יבי"א שם. אלא שבשו"ת עולת שמואל ספ"ח לא ס"ל הכי, עיי"ש בטעם ההיתר להפסיק בידיו בין הסדרים. וגם במג"א מצינו שצירף דעת ר"ת לומר שאינו הפסק, ראה בהע' לקמן. וגם הפמ"ג צירף דעתו לס"ס). ונמצא שגם לר"ת אכתי לא יצא מגדר ספק. ואיך שיהי', גם בס"ס אין לכרז ע"ז.

[ואגב, בכ"מ עמדו במש"כ ככה"ח לפרש בדברי המט"א סתקפ"ו ס"ז לגבי מודר הנאה, ושם סתר"א ס"ג בקיבל כבר שבת לתקוע רק תשר"ת תש"ת תר"ת, והב"ד המט"א במשנ"ב סתקפ"ו סק"ב וסתר"א סק"ז, שכוונתם לשלשים קולות (כה"ח סתקפ"ו סק"מ. סתר"א סק"ז). ולהעיר שעד"ז כתב מד"ע בשונו הלכות בדעת המשנ"ב ושט"ס (היא) – דלכאורה מפורש בלשונם "עשרה קולות". אבל, באמת, כמעט ומוכרח לומר כן. ולמרות הדוחק (שנוסף לזה שבמשנ"ב סתקפ"ג בבה"ל ד"ה ואם ידע מפורש שבדעת ר' א' הסדרים אינו מברך, וכ"ה במט"א סתקפ"ג ס"ג, ואילו בגד"ד משמע מסתימת דבריהם שמברך, וכן במט"א סתקפ"ה ס"א נראה שנקט שהוא ספק גמור כדעת הרמב"ם. ואף גם זאת, שמדוע לא יתקע סדר א' ג"פ, ועדיף תש"ת או תר"ת, והרי משמע שדעתם אסור לו להוסיף בכה"ג על המוכרח – עוד זאת ועיקר) שלשון המט"א "לצאת ידי ספק חייב התקיעות שהם מה"ת" (אבל במשנ"ב שינו וכתבה "שהן מעיקר הדין"), ואם כשיטת רה"ג אין כאן ספק בחיוב מה"ת, דוחק לומר לדור דוקא הוא, ולחילוקי המנהגות קרורא ספק (ועד"ז מש"כ בב"י סתק"צ בדעת רה"ג בלשון הגמרא "מספקא ל"י". וראה קצה המטה סתק"צ סק"א שכ"כ גם בדעת (ובלשון) השר"ע. ובאמת, כ"כ במגדל עוז שופר פ"ג ה"ב גם בדעת הרמב"ם. אבל בב"י לא הבין כך. ולא נהייה לפרש בדבריו בשו"ע ההיפך ממה שפי' בעצמו בל' הרמב"ם. גם דוחק קצת לומר שכוונתו מדין ס"ס, א"נ למ"ד שא"ה מה"ת ושתיים מד"ס, וכדלקמן בהע'). ונצטרך לדחוק ש"עשרה קולות" – היינו עשרת הקולות וגם לרבות ספקותיהם. ומוטב לסבול דוחק הלשון מדוחק הענין].

(293) ובאופן שמוכרח לקצר בתקיעות, עדיף טפי לתקוע כשיטת רש"י, שהוא קצר ביותר (ששיעור תרועה כג' כוחות, ובשברים כל שבר פחות מג' כוחות אבל באופן שיהא עליו שם גניחה ולא יללה, ותקיעה דתשר"ת כשיעור שברים ותרועה הנ"ל).

אבל אין מקום כלל להנהגה שהנהיגו ב"מבצעים" לתקוע רק תשר"ת ג' פעמים ולהתנות שמה שאינו נצרך למצוה יהא רק לשורר (בצירוף סברת ס"ס שבהע' הקדומת). ומכמו כמה טעמים. ולהעיר מערך ש"י או"ח סתק"צ. פני אפרים בומבאך שם. ברכת רפאל רה"ה סק"ו. וכשהשומע אינו מתנה, יל"ע אם באופן כזה יל"ע אם באופן כזה בגדר הפסק. וכמזמור ברור שלא מצינו קצעה הנ"ל בשום מקום. ויתירה מזו, את"ל כן מדוע התקין ר' אבהו באו"א. אלא שבזה יש ליישב בכמה אנפי. ועד"י הישובים בקושיות הראשונים עד"ז – ראה בב"י על אתר. מ"א סתק"צ סק"ו. ומהם ששייכים רק בעיקר התקנה ולא במצב דשעה"ד. וילה"ע משו"ת הצ"צ שעה"מ ח"ה (הנדפס לאחרונה) ס"ג (מגוכתיק), עייש"ה. והארכנו בכהנ"ל (ועוד צדידים) במ"מ וציונים להלכה יומית אות תקי, ומשם תדרשנו.

ועוד להעיר שגם לש"י א"ג שמא"ת יוצא יד"ח בכל האופנים, שקו"ט אם תקנת רב אבהו היא שאינו יוצא יד"ח אא"כ תקע ל' קולות כאילו הוא בגדר ספק. וכדמוכח שהראשונים הביאו ד' רה"ג, ומ"מ נקטו שגנוחי גנח ויוללי ליל הוא בגדר ספק (משא"כ בתקיעות דמגומד אחרי שכבר קיימו עיקר התקנה). ומצינו שהראשונים שהביאו דעת רה"ג נקטו ששיעור תקיעה צ"ל דוקא כתרועה שבאותו סדר. וכן שקו"ט שתקיעה אחרונה תעלה לו לתקיעה ראשונה של סדר הבא – ראה גם עטרת המועדים ס"ז. ויל"ד. והאריכו בזה בכ"מ. ואכ"מ.

כן להעיר, שגם דעת הזהר (ח"ג רלא, ב) והמקובלים, ודרווייה אצטריכו. וראה מגדל עוז שופר פ"ג בדעת רה"ג. שו"ת מ"ע מפאנו ס' קז ד"ה ומטעם. וכן דוד (מודינא) ח"ב מ"ג פס"ו. כה"ח ס' תק"ק סק"ו וסק"א.

ואף גם להתנות בתקיעה אחרונה של סדר תשר"ת שתעלה גם לו לתקיעה ראשונה של תש"ת (שאם תשר"ת עיקר המצוה תעלה לאחרונה של תשר"ת ואם תש"ת עיקר המצוה – לראשונה של תש"ת), וכן גם בתקיעה אחרונה של תש"ת שתעלה לתר"ת, אין הדעת נוטה מזה (וראה משנ"ב סתק"צ סק"ב). ובלא"ה, מרויח עי"ז רק ב' קולות. ויש שהציעו לתקוע רק כ"ד קולות באופן דלהלך: "תשר"ת שברים תר"ת ג"פ, ולהתנות בתקיעה אחרונה של תשר"ת ובראשונה של תר"ת.

קולות, ניתן לתקוע 10 קולות (תשר"ת תש"ת תר"ת²⁹⁴) וללא ברכה.

כל היום כשר לתקיעת שופר מנץ החמה²⁹⁵ ועד צאת הכוכבים. אחר שקיעת החמה (בשעה 7:07), תוקע ללא ברכה²⁹⁶.

שיעורי חומש ("חת"ת") דשבוע זה – פרשת האזינו, בפעם השני'.

מנחה: קרבנות. אשרי ובא לציון. מנחה לראש השנה. אבינו מלכנו. לדוד ה' אורי. עלינו.

סדר תשליך אחר מנחה לפני שקיעת החמה²⁹⁷. הולכים לבאר מים או מעין שיש בו דגים חיים²⁹⁸ (הכוונה בזה הובאה בסיפור). מדייקים שיוכלו לראות את הדגים שבמים²⁹⁹. אומרים הפסוקים שבסיפור ומכוונים ל"ג מידות (כמ"ש שם), ואח"כ מנערים שולי הט"ק.

בנוגע לנשים, מצינו בפוסקים שהתריעו שלא ילכו ח"ו במקום שיש גברים.

התוועדות

נהוג שנוטלים ידים לפני השקיעה, ואוכלים פת (לפחות בשיעור "כביצה"), ומנגנים ניגוני רבותינו נשיאנו ומזכירים אותם לפני כל ניגון.

בספר המנהגים³⁰⁰ חב"ד: ביום ב' דר"ה לפנות ערב נוהג כ"ק אדמו"ר שליט"א ליטול ידיו לסעודה³⁰⁰, בה אומר מאמר דא"ח. ברהמ"ז, ערבית, הבדלה, חלוקת כוס של ברכה.

יש להחמיר כסברא שצריך לבצוע על שתי ככרות שלמות, ואפילו סועד פעמים הרבה צריך לכל סעודה לחם משנה, אלא אם כן אין לו שנים שאז לא יפחות ממכר אחד שלם³⁰¹.

כשנמשכה סעודתו עד שחשיכה אפילו כמה שעות בלילה מזכיר יעלה ויבוא בברכת המזון לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום [כמובן, רק באם לא קרא ק"ש³⁰² או הבדיל בתפלה או על הכוס]. דין השוכח,

(294) כ"ה בכ"מ, והיינו לפי שגם לדעת רה"ג עדיף טפי לתקוע כל שלושת סוגי הסדרים לפחות פ"א בכדי לקיים עיקר התקנה דרב אבהו שלא יאה אגודות אגודות, ולהראות שכא"מ מהסדרים כשרים ונכונים. וכבר העירו מהלכות גדולות בטעם תקנת רב אבהו לערבב השטן. ואתאי בשיטת רה"ג (ראה הגהות בן ארי' לשם). ועד"ז בס' הרוקח סר"א. וגם למ"ד שהדבר ספק, כתבו ליישב ע"פ דעת התוס' ר"ה לה, ב ד"ה שיעור תרועה, דקאי למ"ד שרק א' מה"ת וב' מ"ס. (וה"ז עדיף מלתקוע תשר"ת ג"פ, דשמא תרועה שבתורה היא גניחה או יללה לחוד ונמצא שהפסיק בקול אחר). וראה ח' הצ"צ שבה' הקודמת. וכן ילח"ר קצת מד' הב"ח סתקצ"ב ד"ה ומ"ש דכל תקיעתא. [ולהעיר מדעת הריטב"א ר"ה לה, א סד"ה תשלום הבריתא, בקטע המתחיל והנכון, דמדינא בתקיעה אחת גם ללא תרועה יוצא].

ויש שכתבו לתקוע תשר"ת ג"פ (וב"מ קצת במג"א סתקצ"ג סק"ג – בידוע לתקוע כולם ואינו יכול או שלוקחים השופר ממנו. וראה מחמ"ש שם. אבל ראה בשו"ע אדה"ז ששינה הל' והתוכן), שבכך יוצא יד"ח לפי א' האופנים, וגם תוקע כל סוגי הקולות. אבל כשתוקע תשר"ת תש"ת תר"ת, נמצא שלדעת כמה פוסקים לא תקע כשום אופן מאופני התקיעות. (ולאידך, בכגון דא שתוקע תשר"ת לצאת כל האופנים, הרי מוכרח לתקוע שברים תרועה בשתי נשימות, ושוב אינו תוקע בשום אופן לכמה דעות). ועוד כתבו לצרף דעת ר"ת שאין קול אחר הפסק. (וכן מצינו במג"א שצריך דעתו – ראה מג"א סתקצ"ב סק"ג. מג"א סתקצ"ב סק"ג. בסופו. אבל בשו"ע אדה"ז שמעט שדעת אחרת יש אצלו בכ"ז – ראה שו"ע אדה"ז סת"צ ס"ב. סת"צ ס"ג. סתקצ"ב ס"ג). וראה בה' לעיל. וכבר האריכו בכ"מ. ואכ"מ. ולכא' עדיף במקום שאפשר לעשות שניהם, תשר"ת תשר"ת תשר"ת תשר"ת.

[ולהעיר מתשורה סימפסא-טייכטל י' טבת תשפ"ד ע' 14: "וישלח מי שהוא שילמדס ט' קולות עכ"פ". ולכאורה הכוונה לתש"ת או תר"ת, שהרי אם בתשר"ת עסקינו (נוסף לזה שהלשון דחוק) הרי כבר כל הקולות בידם. אבל התם מיירי בדאמ"פ כלל באו"א, והרי מסיים שם "ובכל אופן זיכר השופר במראיתו כו"כ ענינים וכמש"נ זכרון תרועה". וק"ל].

(295) וכבר נזכר לעיל, שבשעת הדחק באופן שלא יתאפשר לתקוע לאחר נץ החמה, מותר לתקוע אפילו מעלות השחר.

(296) וראה בארוכה אצלנו בלוח לפורים בנוגע לקריאת מגילה של יום הפורים בבין השמשות.

(297) ואם איחר, יארמנו גם אחרי שקיעת החמה (או ביום י"ג מדות בקביעות שנה זו, יום חמישי, ו' תשרי, הבעל"ט) – ראה שו"ת באתרא דרב ס' יא'קצא.

(298) אם נמצא במקום שאין באר או מעיין (או מי שנמצא בסגר), יעשה סדר תשליך ליד קערה של מים או ברז פתוח, ואח"כ לכשייתאפשר – יעשה ליד באר, ומה טוב – במוציא ראש השנה וכן ביום י"ג מדות (בקביעות שנה זו, יום חמישי, ו' תשרי, הבעל"ט). וראה הנסמן שו"ת באתרא דרב יא'קסט.

(299) ראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב ס' יא'קפג.

(300) ראה בשיחת יום ב' דר"ה תשי"ב ותשי"ג ע"ד התייחסות המנהג.

(301) ע"פ שו"ע אדה"ז סרצ"א ס"ז – בנוגע לשבת. ובפשוטו, כ"ה גם ביו"ט – ראה כה"ח סתקצ"ט סק"ב. שש"כ פנה' הע' ו. שו"ת שבט הקהתי ח"ב סי' קיז. דברי שלום ח"ה סי' ק. וכ"מ קצת בערוה"ש סרצ"א ס"א. ואולי איכא למישמע הכי גם מל' המנהיג ע' קנב. וכן מל' המ"מ שבת פ"ל ה"ט. וכן מעשה רב. ודלא כמשמעות המשנ"ב סתקצ"ט סק"ט. אבל ראה שו"ת בעל שבה"ל (ועוד) בס' זכור לאברהם רוזנפלד ח"ב ס"א סמ"ט.

(302) ראה שו"ת באתרא דרב יא' כד'תשצג.

ראה בטבלא שבסוף הלוח.

לחבר השעות דראש השנה והתחלת מוצאי ר"ה בלימוד החסידות. ובלשון הרב: "ואני בהצעת, אשר גם כל אחד ואחד ינהוג כן, לחבר שעות דראש השנה והתחלת מוצאי ראש השנה בלימוד החסידות, ובשביל אשר סללו לנו נשיאינו – יומשך גם לנו בכל עניינינו אור החסידות עד למטה מטה".

כבר נתפרסם קול קורא מהבד"צ, שאין לצלם ולהסריט בכל אופן שהוא עד לאחר שהציבור מתפללים תפילת ערבית. ולשומעים יונעם.

הלכתא למשיחא: לפנות ערב (שעה אחת קודם לשקיעת החמה. ויש אומרים מחר בבוקר) מפרישים כהן גדול מביתו ללשכת פרהרין שבמקדש.

מוצאי ראש השנה, אור לג' תשרי

צאת החג בשעה 7:49.

ערבית מוצאי ר"ה – ההוספות לעשרת ימי תשובה. וגם "אתה חוננתנו". ובברכת "השיבה שופטנו" – "המלך המשפט"³⁰³. דיני השוכח ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בהבדלה: נוסח ההבדלה כרגיל, רק ללא ברכת הבשמים והנר. ואין אומרים ויתן לך.

בשנת תקנ"ג: יארצייט הרבנית דבורה לאה נ"ע, בתו של אדמו"ר הזקן, ואמו של אדמו"ר הצמח צדק.

כל תענית שאוכלים בו בלילה הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר³⁰⁴. והוא שלא ישן שינת קבע³⁰⁵. אבל אם ישן³⁰⁶ שינת קבע אינו חוזר ואוכל ולא שותה³⁰⁷, אלא אם כן התנה³⁰⁸ לאכול³⁰⁹ או לשתות³¹⁰. והרגיל לשתות בלילה אחר השינה³¹¹ מותר לשתות בלא תנאי.

(303) בטעם שאומרים המלך הקדוש והמלך משפט בעשי"ת כשכבר אינו יושב על כסא דין – ראה לקו"ת נצבים ג, א ואילך. (304) ראה לקמן בהערה עד"ז.

(305) אפילו שלא על מטנו. ולא נקרא עראי אלא במתנמנם שכשקוראים לו הוא עונה. (ויש מקילים גם בישן תוך סעודתו שדעתו לאכול עוד). וראה קרא עלי מועד פ"א הע' ז, שכתב בשם הגר"ק להקל בנרדם על השולחן ללא כוונה לישון. וכ"מ בשו"ת מכתב לחזקיהו ס"א (ד"ה ועוד נלענ"ד), דמייירי במשכב עצמו לישון אף שאינו על מטנו אלא על הכר, יעו"ש. (306) הלך לישון ולא נרדם, יכול לאכול (שו"ת שבט הקהתי ח"א סי' קפ). (307) גם לא פחות מרביעית – פמ"ג סתקס"ד בא"א סק"ג.

שכח ואכל, לא איבד תעניתו, ויכול לעלות לתורה וכו'. (וגם להדעות שהתענית מתחיל מהלילה, עכ"ל שאינו בדין תענית ממש, שהרי לשתי' א"צ תנאי. וחזי לאצטרופי הדעות שבאכל קודם הנה"ח לא איבד תעניתו (ראה שו"ת חקרי לב או"ח סי' קו. תורת לשמה סס"ז. רב פעלים ח"ג סל"ד. וראה בארוכה נר ציון סניור ימים נוראים פ"ד סכ"ב ובהערה לשם). וכ"כ לדינא בנדונו בשו"ת שבט הקהתי שם. וכ"ה בשו"ת פרי עץ חיים דלקמן, שקיים נדרו. אבל התם נכתבו לצרף בטעם ההיתר לפי שה' דעתו לאכול קודם עלוה"ש, אלא שלא התנה בהדיא. ומ"מ, נראה שהוא לרווחא דמילתא. ועוד, דהתם קאי לענין קיום נדרו, ולא דמי לנדו"ד לענין ת"צ, אף שיש לחלק גם איפכא, שסתם נדר דעת הנדרר להתענות רק ביום).

(308) וא"צ תנאי בפה, כפשוטו סתימת הפוסקים, שהכל תלוי בהיסח הדעת.

(וכ"ה גם להסביר שהתענית מתחיל מהלילה ולא משום נדר. וגם להדעות שבישן באמצע סעודתו אסור לאכול, אף שבדאי דעתו לאכול – שכיון שישן בסעודתו הו"ל כמי שגמר סעודתו וסילק משום דאסח דעת' למיכל (ראה רא"ש תענית פ"א סי"ד בשם הראב"ד). ועוד, דשאני התם שלא חשב להדיא שרוצה לאכול לפני עלוה"ש אלא שבסתמא דעתו לאכול עוד.

ולהעיר ממח"ש סתקס"ג סק"ב, והובא במשנ"ב שם סק"ב, שאחרי סעודה המפסקת טוב להתנות בפה או בלב שאינו מקבל התענית. ובחיי"א כלל קמד סי"ב: יאמר בפירוש וכו' ונ"ל דמי שה' דעתו כן נמי מותר. ובמשנ"ב סת"ח סק"ב: יאמר בפירוש וכו' ועכ"פ יחשוב בלב.

וצע"ק ה' בכלבו סס"א (ועד"ז בא"ח ה' תענית ס"ו): אם התנה ואומר שעדיין בדעתו לאכול או לשתות. וכ"ה ה' בפי' שדה יהושע לירושלמי תענית פ"א ה"ד: דוקא כשישן בלא תנאי ולא אמר שום דבר אבל אם התנה בשעה שנטה לישן ואמר על תנאי זה אני ישן וכו'. ונראה, דלאו דוקא הוא.

ושו"מ בשו"ת פרי עץ חיים (אמשטרדם, תקס"ז) ח"ב שכת, א ואילך בארוכה דהרהור כדיבור דמי בענין זה. ודלא כשו"ת אול"צ ח"ג פל"א ס"ב. וראה אליבא דהלכתא גל' קז ע' קעט. והנפלע"ז כתבנו. וכ"כ בקרא עלי מועד שם בשם כמה אחרוני זמננו. קובץ הלכות ביהמ"צ פ"ב ס"א. והאריך בקובץ טובו אהלך יעקב חוברת טו).

(309) ואם התנה רק לאכילה מותר אף לשתות.

(310) וי"א שבשתי' א"צ תנאי. וראוי לפסוק כהאומרים שצריך תנאי אף לשת'. וכן נוהגין להתנות אף לשת'.

(311) וה"ה ברגיל לאכול – ראה משנ"ב סתקס"ג בשעה"צ סק"ג. שו"ת משיב הלכה ח"ב סי' קצא.

ומכל מקום, תוך חצי שעה³¹² לעלות השחר אסור להתחיל לאכול סעודת קבע, אבל טעימה בעלמא (אכילת פירות וירקות ושתיית משקה שאינו משכר אפילו הרבה, ואכילת מזונות עד כביצה) מותרת.

בר"ד משיחת ליל עשרה בטבת תשנ"ב: שמנצלים את הזמן הנותר עד הצום לעשיית תשובה . שעד עלות השחר (ואפילו עד להתחלת הזמן שלפני-זה, כזהירות להתחיל להתענות עוד קודם עלות השחר³¹³) נותרו עוד כמה שעות – הרי זה ריבוי זמן לעשות תשובה!³¹⁴

עשרת ימי תשובה³¹⁵

בכ"מ בשיחות קודש מובא ע"ד שבעה ימים רצופים בין ר"ה ליו"כ³¹⁶ כנגד שבעת ימי השבוע, התיקון והשלימות דשבעת ימי השבוע דשנה שעברה וההכנה לשבעת ימי השבוע דשנה החדשה. יש לכל אדם לחפש ולמשמש במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה. וספק עבירה צריכה יותר תשובה מעבירה ודאית. להדר ביותר בחומרות שאינו נוהג בכל השנה, ובפרט בכשרות. מי שלא הספיק לעשות התרת נדרים בערב ר"ה, יכול להשלים במשך עשרת ימי תשובה. אין נכון לעשות סעודה או כינוס של שמחה בימים אלו. אבל מותר לעשות שמחה בזמנה³¹⁷. הזרזים מקדימים לרכוש ד' מינים (אא"כ חושב שימצא מהודרים יותר לאחר יום כפור). לוודא שהם כשרים בתכלית (והאתרוג אין עליו חשש מורכב) וגם מהודרים, ולקנות רק ממוחזקים ליר"ש. אין לקנות ד' מינים (וערבות בכללם) מקטן עבור יום הראשון של חג. פרטי דיני ד' מינים – ראה הנסמך בהערה³¹⁸.

שאלות המצויות בדיני צום יום הכיפורים

המסופקים אם חייבים לצום ביום כפור (חולה סכנה, יולדות וכו') ישאלו שאלת חכם בעוד מועד. אחרי לידה: באופן עקרוני, אשה לאחר לידה – עד ליום השלישי מאז הלידה וכולל יום השלישי – אינה צריכה לצום. תוך שבעה ימים – תתייעץ עם רב. לאחר פרק זמן זה – היא חייבת לצום כרגיל, למרות שהיא עלולה להרגיש חלשה מאד.

מעוברות ומניקות: הוויתור מהצום הוא רק אם זה עלול להיות סכנת חיים. לכן, בהריון בסיכון נמוך, יש לצום באופן קבוע אלא אם כן מלווים בכאבי ראש עזים, התייבשות, סחרחורת וכו'. חשוב לצום אפילו אם יצטרכו לישון במיטה כל יום הכיפורים. היכן שזה מעשי, חשוב שהבעלים יישארו בבית במקום ללכת לבית הכנסת כדי לעזור לאשתם שמה. אם בכל זאת מרגישות שמצבם הדרדר חס ושלום במידה שזה הופך לשאלה של סכנה, אז אפשר לשבור את הצום שלהן ולאכול ולשתות לשיעורים (לפרטים, ראה בדיני ליל יו"כ). אפשר להעריך את מצבן הבריאותי

(312) ומה שסתמו הפוסקים בדיני תעניות, דמיירי באוכל פחות מכביצה או בהתחיל לפ"ז. אבל להעיר בשבוע"ת בצה"ח ח"ג סנ"ב סק"ו ר"ל בדא"פ בדעת אדה"י בסידורו (סדר ספה"ע) שלילה שלפני התענית קיל טפי, ומותר לאכול עד עלוה"ש ממש, דל"ג שמה ימשך. וכן ראיתי לעוד אחרוני זמנינו (שבה"ל ח"א סי' קלח, עיי"ש בל"הש"ס וטושו"ע שאוכלין ושותין עד עלוה"ש. ועוד). אבל, נוסף לזה שכ' כן רק מסביר ואין לזה שום מקור, והו"ע הרגיש שהוא דוחק (אף שהביאו עוה"פ בסו"ד, במסקנת הדברים, ושוב בדא"פ), ומסתבר לומר דל"פ רבנן – יל"פ בפשי' דבסידור שם מיירי בטעימה בעלמא (או דקאי בסיום האכילה, כנ"ל), ולא נחית לפרט, מדלא קאי בדיני ק"ש ותפלה. וז"פ. (וידידי הגר"א סלושץ שליט"א העירני מדוגמתו מ"ש"כ הפוסקים שלא להסתפר ולהיכנס למרחץ בעשירי באב עד חצות, אף שבחצות אסור ג"כ מחמת ח"ש לפני מנחה. ופשוט דלא נחתי לכך, שאי"ז מענין הנידון בסוגיא שלא בדוכתא. ודון מינה). וצלע"ג בשו"ת שבה"ל שם, דאוכלין ושותין עד ע"ה אי אפשר כלל לפרש פחות מכביצה. והרי אפשר לפרש בכל שאר האכילות חוץ מפת. וראה גם אשי ישראל פפויפר בתשובות שבסוה"ס אות פו. [ומש"כ בא"ק ח"ג ע' עה שהאיסור מתחיל בעלוה"ש – פשוט, דהיינו באכילה בכלל ולא בסעודה קבועה, וקאי התם במש"כ באה"ת פ"ג "לאכול מעט"].

(313) ראה מזה להלן בלוח ביום צום גדלי' בבוקר בהערה.

(314) וכעיי"ז בסה"ש תשנ"ב ע' 231 הע' 45.

(315) בס' המנהגים ע' 20 נזכר גם עשי"ת בין הימים שאומרים בהם תהלים בלילה לפני חצות. אבל בשאר המקומות נזכר רק ר"ה ויו"כ. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ה'תנשא. וש"נ.

(316) ובסה"ש תשמ"ח ע' 4, שעשי"ת – כנגד עשר כחות הנפש.

(317) ראה שו"ת באתרא דרב סי' יג"ה.

(318) ראה בשו"ע אדה"י סימן תרמה"ט. וראה גם להלן ר"א תשרי. ועוד פרטים – בלוח לערב חג הסוכות.

בעצמן. אם הן חשונות התעלפות, עליהן לשבור את הצום באמצעות שיעורים.

מותר לאישה בלידה לאכול ולשתות. עם זאת, האם מומלץ מבחינה רפואית לאכול ולשתות במהלך הלידה הוא דיון רפואי. ועל כל אשה להתייעץ עם הרופא שלה.

מומלץ שאלו שזקוקים לתרופות יומיים, פעם ביממה, ישנו מועד לקחת התרופות בימים הקרובים באופן שבערב יום כיפור יקחו כדור לפני הצום וכדור נוסף מיד במוצאי הצום. הזקוקים לקחת תרופות ביום כיפור עצמו יבררו אצל רב בעוד מועד מה לעשות³¹⁹.

באופן עקרוני, אדם חלש שיכול לצום רק אם נמצא במטה כל היום לא ינסה ללכת לבית הכנסת או להתפלל באם כתוצאה מכך יהא מוכרח לאכול או לשתות אפילו פעם אחת ואפילו לשיעורים, אלא עליו לצום ולהשאר במטה. מוטב להישאר ביום הכיפורים בבית (בחדר מיזוג, במטה וכדומה) ולצום, מאשר ללכת לבית הכנסת ולהתעייף ולרעוב יותר, ואז יהיה החולה מוכרח לאכול או לשתות אפילו פעם אחת ואפילו לשיעורים. הליכה לבית הכנסת ו/או השתתפות בתפילה היא בחשיבות משנית ביחס למצוה מן התורה לצום³²⁰.

יום שני, ג' תשרי, צום גדלי' – יהפך לשמחה

צום גדליה – היום הוא תענית ציבור, יום האסור באכילה ושת', לפי שבו נהרג גדליה בן אחיקם. ושקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקינו.

מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בימים שאירעו צרות לאבותינו ותכלית התענית כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה³²¹. וכתבו הפוסקים, שלכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים לפשפש במעשיו ולשוב מהן, כי אין העיקר התענית, ואין התענית אלא הכנה לתשובה³²². ולכן אותן אנשים שכשמתענים הולכים בטויל ובדברים בטלים תפסו הטפל והניחו העיקר. ומכל מקום אין לפטור עצמו בתשובה לבד כי ימים אלו הם מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בהם³²³.

319 (ולענין נרות (פתילות) קפאין או טיילנות ביום כיפור – ראה בשו"ת באתרא דרב ס' א' רנז).

320 (ראה שו"ת חת"ס ח"ו סכ"ג. לקו"ש חכ"ט ע' 524).

321 (ראה שו"ת חת"ס אור"ח סר"ח שכתב לדייק מל' הרמב"ם תענית פ"ה ה"א "כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה" שד' צומות נקבעו על התשובה ולא לאבל. וכתב שם, שלכן נהגו לומר וידוים וסליחות. וכדברי הרמב"ם, כ"ה מפורש יותר במאירי ברכות ו, ב: שמתענית כולם נתקנו מפני התשובה. אבל ראה ב"ר"ן תענית ט, א בדפי הר"ף, הובא בתו"ט תענית פ"ד מ"א, שנבקעו לאבל ולא לתפלה. וראה שם ב"ר"ן ז, ו. א. וכ"מ קצת בריטב"א מגילה ה, א ד"ה אבל. שם תענית י, א. ובמאירי פסחים נד, ב לגבי ת"ב (אבל לכאן קאי בכל ד' צומות): אינו אלא לזכר אבל. ומה שחייב להתענות – היינו מחמת צער להרגיש העינוי. ומצינו כע"ז באבילות, כתענית ביום שמת אביו או רבו, וכן התענה דוד כשמתו שאול ויונתן בנו, וכן היה מתענים ביום מיתת החכמים (ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ז, הובא בטור י"ד ששע"ח). אמנם, גם אם נקבעו רק לאבל, הרי המתאבל ג"כ צריך לפשפש במעשיו ולחזור בתשובה (ראה רמב"ם אבל פ"ג ה"ב). ולהעיר מרמב"ם תפלה פ"ג ה"ח שבשאר תעניות קורין ברכות וקוללות כדי שישובו, משא"כ בד' צומות. ובשו"ת הצ"צ אור"ח סי' קי (במהדור"ח) הביא ד' הרמב"ם ה"ה, וסמך לה מש"כ ב"ר"ן כ"ל. ועלה כתב שחובת קריה"ת בד' צומות היא לפי ש"חייב לזכור האבל והחורבן כו' וכמ"ש הגד להם את הבית ויכלמו מעונותיהם כו", ונמצא שג"ז משום תשובה. ובפשטות, שכל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו החרבו לפי שלא עשה תשובה (מדרש תהלים עה"פ קלז, ז. ילקוט שמעוני שם רמז תתפ). וראה שערים מצוינים בהלכה לאאזמור"ר סי' קכא סק"ב, שכתב שלכן תיקנו סליחות ויודיו (וכבר הקדימו בענין זה בשו"ת חת"ס כ"ל) וזעקת י"ג מדות בשעת קריאת ויחל. והביא מש"כ בערוה"ש סתקס"ו ס"ג שמה"ט מפטירים דרשו במנחה לעורר לתשובה, לפי שבת"צ מתודים בסוף היום.

וראה בארוכה לקו"ש חל"ג ע' 159 ואילך, שיש בתעניות אלו שני הענינים, שהחפצא הדיום שהוא בעצם "יום רצון לה'" גם ללא פעולת האדם (ראה שם הע' 40), אבל היותו "יום רצון" מתגלה ע"י הצום והנהגות התענית שביום זה, וכן שדהרן להרגיש ולנצל מעלת היום היא ע"י עינוי הגוף שזה מעורר את האדם לתשובה.

322 (ובחיבור התשובה למאירי: כי ענין התענית אינו מכוון לעצמו אבל הכוונה בו היותו הערה לתשובה ומעשים טובים וכשאין התענית בזה האופן אינה תענית. וראה ראשית חכמה שער התשובה פ"ד. ועוד).

323 (וראה פלא יועץ ערך תענית, שמאחר שהתענית דוגמת הקרבן צריך לצרף עמו התשובה כמו שצריך עם הקרבן, שבלא תשובה עליו נאמר זבח רשעים תועבה. [וראה תולעת יעקב בסוד עשי"ת].

ומשמיר: ואפשר שבתענית אם לא עשה שום דבר מדרכי התשובה יקבל שכר טוב בעמלו ועושה פרי למעלה וכפרה עושה בחסדי האל ית"ש כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, אבל עיקר התענית הוא כדי שיכנע לבבו הערל ויפשפש במעשיו וכו' וישוה אל ה' וירחמנו, ובפרט בתענית צבור כבר כתב הרמב"ם [כנראה הכוונה לתענית פ"א ה"ה] כי מה יתן ומה יוסיף להתענות על צרות שעברו מאי דהוה הוה אלא עיקר התענית הוא כדי שניתן לב שהצרות באו בעונות אבותינו ועדיין לא הטהרנו ומעשינו כמעשיהם ועל כן לא נושענו ובכן נשוב אל ה' וירחמנו.

כתב הרמב"ם כל השרוי בתענית וכו' לא ינהג עידונין בעצמו³²⁴ ולא יקל ראשו ולא יהיה שמח וטוב לב אלא דואג ואונן כענין שנאמר מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו. וכתב השל"ה: ומי שאינו עושה כן לא עלה בידו אלא העינוי שמענה את עצמו, כי ענין התענית הוא להכניע את החומר ולהגביר את כח השכלי ולהיות מדוגמת עולם הבא שאין בו לא אכילה ולא שתיה רק נהנין מזיו שכינה, כן יתנהג גם כן להיות כל היום דבוק בו יתברך בתשובה תפילה וצדקה ותלמוד תורה כנגד כולם³²⁵.

חולים פטורים³²⁶ מלהתענות³²⁷ וכן מעוברות ומניקות³²⁸ המצטערות³²⁹.

חתן וכלה בשבעת ימי המשתה, מתענים.

בעל ברית משלים תעניתו³³⁰ ונותנין הכוס לתינוק לשתות והסעודה עושין בלילה.

גם מי שפטור מלהתענות, לא יאכל מעדנים רק יאכל מה שצריך לקיום נפשו.

הפטורים מלהתענות צריכים שיאכלו בצינעא³³¹.

הצום מתחיל מעלות השחר³³² (לחשבונו 16.1 מעלות: בשעה 5:12).

(324) ובכת"י מס' המספיק לר"א בן הרמב"ם, נדפס בקובץ בית אהרן וישראל אב תשפ"ה: ובצומות אפילו בארבעת אלה אין מותר להתענג בכניסה למרחצאות שלא לצורך או בהרחת בשמים וניחווחות או בטיול בגנים וכיוצא בזה, שכן זה מנוגד לצום וסותר את המטרה בו.

(325) ושם: וקל וחומר שיהיה סר מרע להרחיק מעליו כל נדנדו עבירה וכל מדה מגונה, ובפרט ישמור מהכעס שהוא הפגם הגדול שבעולם, כי הכעס הוא אל זר והוא בא קצת בטבע למי שהוא ריקן מאכילה ושתייה, על כן יגבור על הכעס.

[ומקרא מפורש הוא (וישע' נח, ד'): הן לריב ומצה תצומנו וגו'. וכן הובא בראשית חכמה שער התשובה פ"ד (ועוד) בשם ס' הישר לר"ת (ולפנינו לא נמצא). ובספר חסידים סתר"י (הובא בר"ח שם): כשאדם מתענה ישמור עצמו שלא יח' כעסו ביום כי כשהאדם רעב הוא כעסו ואם יכעוס מוטב לא יתענה ויה' שבע וטוב לבריות שלא יתקוטט. ובפלא יועץ שם: וצריך לזהר ביום התענית מכל מכלול והרהור עון שלא יבא כטובל ושרץ בידו או כנוטע אילנות ומצד אחר מקצץ בנטיעות וביותר צריך לזהר מן הכעס שבימים התענית הוא מעותד מאד לכעוס על עילה כל דהוא ומאחר שהכעס הרי הוא כעס' נמצא שההפסד גדול על השבח וההעדר טוב ממציאות הרע אם לריב ומצה יצום לכן יתגבר מאד ויעמוד על המשמר לכל יגע לריק].

ועוד שם: גם לא ישיח שום שיחה בטילה, רק כל מגמתו תהיה על דבקותו בהשם יתברך ואף אם יהיה לו איזה משא ומתן ביום יאה באמונה ובנחת וימחר לחזור לדבקותו.

ועוד שם בשל"ה: גם אחר התענית לא ירבה בענווין, וביום התענית לא ידבר מענין אכילה הלילה באם אפשר לו – דהיינו שיש לו אשה המכנת לו מאכל – לא יתפעל לחקור מה יאכל בלילה, כי היום שמתענה בו הוא קדוש מדוגמת עולם הבא שאין בו אכילה ושתייה.

(326) ואוכלים כרגיל (ולא לשיעורים כביו"כ).

(327) והמנהג שלא לפרוע התענית ביום אחר. והובא בכ"מ. וכו"ה בכתב ר' ידיד' טיאה וייל בנו של הקרבן נתנאל, נדפס מכת"י בס' הזכרון חמלניצקי ע' טז, שמנהג המורים להתיר ללא פרעון כלל. ויש שכתבו לפדות בממון (ראה תשו' מהרש"ם בשו"ת הד"ר ח"א סל"ה, ונדפס גם בשו"ת בשם"י דע"ת או"ח סע"ד ר').

(328) גם אשה השואבת חלב עבור בנק חלב אם פטורה – ראה שו"ת באתאר דרב סי' ל'תקצו.

(329) ראה בנו"ח השו"ע ורמ"א או"ח סתק"ס ס"א. ואכ"מ. ולהעיר מר"ד ש"פ ויגש תשמ"ט.

(330) ראה במג"א סי' תקנט סק"א.

(331) אא"כ בחולה מסוכן (שו"ת מנח"א ח"ג ס"ג. וראה שו"ת תשועה"ג ח"ב סרס"ה).

(332) זמן התענית מעלות השחר – כ"ה בפוסקים.

אמנם, בר"ם משיחת ליל עשרה בטבת תעני' נזכר בין הדברים שישנם כמה שעות עד להתחלת התענית בעליו"ש, או אפילו הזהירות [להתחיל להתענות] עוד לפני' ואולי הכוונה להמבואר בכ"מ (אג"ק ח"ח ע' תקנו, נעתק גם בלקו"ש חט"ל ע' 225. ועד"ז – ובשינויים קלים – במ"מ הגהות והערות קצרות לאגה"ת פ"ג) בכוננת אדה"ז באגה"ת פ"ג שיכול לאכול עד ג' שעות לפני נץ החמה. ולהעיר מהוספת המלקט בספר המנהגים ע' 45 בשוה"ג (ונמצא בגוכתי"ק בתשורה לנישואי ברוך כ"ג אלול תשע"ז ע' 13) שצ"ע אם בכל תענית דינו כן. וגם בפנים תיקן בכת"י ה' והוסיף "בתענית תשובה". והמסופר מפי השמועה בס' משבחי רבי ע' 47 – כנראה משבשתא היא.

[ובהסברא שתענית תשובה חמור טפי (אף שבד"כ איפכא הוא, ולדוגמא לענין להשלים בע"ש וכן לענין מילה. וראה שו"ת מהרש"ם חט"ס ד', שתענית יחיד קיל דאפשר בשאלה) – ילה"ע מפישר"י תענית יב, א ד"ה עד מתי (בנדו"ז ממש). וראה שרביט הזהב שם. אמת ליעקב תענית יא, ב ד"ה ועיין. אבל ראה גבורת ארי ודקדוקי חברים לפירש"י שם. וח"ה העיר מפישר"י יומא לד, א ד"ה וצריכי (וכן שם ע, ב ד"ה וצריכי), שיש צד נוטה שהנדה צריך לייפותה כדי שתתרצה לדורון והקבלת פנים. וראה עד"ז פירש"י חולין ה, ב ד"ה דלאו (בחומרא) דעולה לגבי חטאת). וראה הגהות מהרש"ם לשם. וי"ל ע"ד תפלת נדבה שצריך שיאה מכיר עצמו שיוכל לכוון יפה. וראה שו"ת שנות חיים סכ"ו לענין מהבב"ע.

והנה יש מי שר"ל איפכא שג' שעות מאוחר יותר מזמן עליו"ש, והיא קולא בתענית תשובה, ודבריו נסתרים מכ"מ, כולל גם מהל' במ"מ הגהות וכו' לאגה"ת שם (ועוד). וחלק מההשגות לסברא הנז' – הועלו עלי גליון בתגובות שנדפסו בהתמים (בית משיח) גל' לה. והמענות שנכתבו שם בהערות בשוה"ג – אין בהן די השב, כמובן. וכן מש"כ בהערות שם ליישב ע"פ תאריכי המכתבים – אינו, וכדמוכח גם מרשימות הנ"ל. ואכ"מ עוד.

ובעיקר זמן עליו"ש בדעת אדה"ז, ובמש"כ באגה"ת, הארכנו במק"א, עודנו בכתובים. ואכ"מ. כן להעיר מביאור מחודש באגה"ת בנר

הנוסע ממקום למקום³³³ צריך להמתין ולהתענות עד צאת הכוכבים במקום שנמצא באותו זמן³³⁴.

הלכתא למשיחא: כל הצומות עתידין ליבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידים להיות יום טוב וימי ששון ושמחה³³⁵. בנוגע לתענית צום גדלי' – ראה בהערה³³⁶.

בשולחן ערוך (סוף הלכות תענית)³³⁷: ולעתיד לבוא יהפכם ה' לששון ולשמחה. ונתבאר בלקוטי

אליעזר גרינפעלד ס"י.

ועי'ל בפשוט שהכונה ב"ד הנ"ל להישן שינת קבע ולא התנה. וכ"מ בשיחה הנ"ל, בסה"ש תשנ"ב ע' 231 הערה 45 בשו"ג. ובמש"כ באגה"ת שם "לאכול מעט" – הנה, בהלחך והלבוש שם מפרש לפי שבאכילה מועטת יותר נוח להתענות כידוע. ויותר נראה, שכוונתו להיפך, עפ"מ שהזהירו בכ"מ (א"ר סתקס"ג סק"א. חסל"א מעין ד נהר מה, הובא בבאה"ט סוסי' תקסח. ולהעיר שבמשנ"ב העתיק שאר דברי הבאה"ט והשמיט ד"ז. וראה בה"ח סתקמ"ט סק"א מכ"מ. ושם, שבאדם כחוש יש להקל) שלא לאכול הרבה יותר מגילולתו לפני התענית, שא"כ לא תועיל לו התענית. ואף אם לא נהגו להחמיר בשאר תעניות (וראה בכנוני נדרים סר"כ ס"ח ע"פ פירש"י נדרים סג, ב. וראה הגהות הרש"ש שם. שו"ת בצנה"ח ח"ב סמ"ח. ובאהל ישרים שערי התשובה (בהוצאת מכון הכתב – ע' 115) שדברי חסל"א תמוהים. ולהעיר מאנ"ק ח"ח ע' (תע) – מ"מ, מקום לומר שבתענית תשובה שהוא משום עינוי חמיר טפי בד"ז. וכ"כ לחלק בא"א מבוטשאטש תניאן סוסי' תקסח, שבה"ל לא שייך קפידא רק בתענית שלהצטער לתשובה משא"כ תענית לישע ותענית ציבור שיש לומר שיותר נכון להכין כח להתענות, ורק בתענית יחיד ליכון ליצר' בכך.

ולהפ' באגה"ת שג' שענות זהו "זמן עלוה"ש או חצי שעה לפני זה" (הובא באנ"ק ח"ח ע' תקנו ועוד) – הרי בלא"ה מותר רק "לאכול מעט", שהרי תוך ח"ש לעלוה"ש אסור להתחיל לאכול סעודת קבע, ומותר רק טעימה בעלמא.

(333) וכשהטיסה מתאחרת אפילו בכמה דקות, הזמנים משתנים הרבה. ויש לברר הדבר במעוד מועד.

(334) באם מרגיש חולשה יתירה וקשה עליו התענית, יש מקום להקל לגמור את הצום לאחר שכבר לילה במקום שיצא משם. וראה שו"ת באתרא דרב ס' טז"מ (אפי' לגבי ת"ב). וש"י.

(335) רמב"ם סוף הל' תעניות – נתבאר בלקוטי שיחות חלק טו ע' 412. ושם, שבתקופה הראשונה יבטלו הצומות (וממילא יהיו ימי הצומות גם ימים טובים). ועוד ענין, בתקופה שני', שענין הצום גופא (ולא רק ימי הצום) יתהפך לששון ולשמחה.

ומעלתם תה' גדולה יותר מכל המועדים שבוה"ז, שהי המועדים שבוה"ז יבטלו לעת"ל, וגם נעלים יותר מימי הפורים שלא יבטלו לעת"ל – סה"ש תנש"א ח"ב ע' 686. וראה גם שיחת ש"פ פניחס תשמ"ז (תורת מנחם ח"ד ע' 99 הע' 17). סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 530. תשמ"ט ח"א ע' 139. שם ע' 167. ובכ"מ.

ע"ד חיוב סעודה לעת"ל (ולא רק איסור הספד ותענית כבפירש"י ר"ה יח, ב ד"ה יהיו לששון ולשמחה. ולהעיר מהשק"ט בסעודות חנוכה אם הם סעודת מצוה): ראה מג"א ס' תקנ"ב סק"א (בנוגע לזמן בית שני, ושלקן מרבים בסעודה הראשונה בעת"ב לזכרון שיהפך במהרה בימינו לששון ולשמחה. וראה סידור יעב"ץ דיני ביהמ"צ שער שלכת אשנב ע' סק"א. ובכ"מ שמה"ט נהגו לעשות סיום במוצאי ת"ב, ובתשעת הימים בכלל – ראה דברי תורה (מוקאטש) תניאן ספ"ב. שלחן מלכים (לנדא) פתיחה להל' תפלין שלום ואמת סקט"ו – רסג, א). נהל אשכול ע"ס האשכול ח"ב הל' ת"ל (18) (דמחוייב בסעודה דאיכתשק למועד כד"ח. אמנם, ברו"ח אי בעי לא אכיל פת). שיחת עשרה בטבת תשמ"ב (דששון ושמחה קאי על סעודת יו"ט בבשר ויין). שיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב (סעודה גדולה ביותר כסעודת שלמה בשעתו).

ע"ד איסור מלאכה (שבלישון הפסוק "מועדים טובים", הרי ר"ח איקרי מועד ולא איקדיש בעשיית מלאכה. אבל בתוספתא סוף תענית, וכן ברמב"ם, יו"ט). ובכמה מקומות "יו"ט" היינו גם איסור מלאכה, ראה מגילה ה, ב (ויודע שכ"כ להוכיח נתן העזתי שר"י). וכ"ה בלשון הרמב"ם בכל מקום. אלא, שבמג"א ח"א ראה רק לענין הספד ותענית: הנה, בפירש"י ר"ה שם משמע קצת שאין איסור מלאכה (אבל שם קאי רק בפ' "ששון ושמחה"). וכ"ה בטו"א שם (ד"ה בזמן) בפשטות (לגבי זמן הבית. וראה גם הגהות חשק שלמה תענית פ"א מ"ד ד"ה וכשהי' (שו"ת) בנין שלמה ח"ב ענינים שונים ס"ח). וכן מוכרח בשו"ת מהרש"ל סס"ד, שכשיבנה ביהמ"ק יקריבו תודה גם בת"ב. אבל ראה בשו"ת תשובה מהבהב ח"ב סרע"ג בהגהות לשו"ע או"ח ס' תקפ (בשם הר"י איידליץ) שאסור במלאכה כבחוה"מ, עיי"ש. וראה דרשות חת"ס ח"א דרוש ל' טבת תרע"ז (פג, א – ד"ה כתיב. וכ"ה בתורת משה תניאן ס"פ ויגש) בדרך אפשר (מטעם אחר, ע"פ המדרש "ולמועדים טובים כנגד מלאכת שבת"). שם דרוש לח' טבת תרע"ז (פט, א ד"ה כתיב). וראה שו"ת עמק התשובה ח"ב בפתיחה ע' לא (מד"ע).

קרבנות: בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 694 נזכר בין הדברים ע"ד קרבנות המועדים, כולל ימים אלו שיהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים. ואולי הכוונה (נוסף לקרבנות מצד חנוכה ביהמ"ק – ראה עזרא ח, לג ואילך שהקריבו בכל יום, גם בת"ב) לקרבנות נדבה, שלמים ותודה (ראה שו"ת מהרש"ל סס"ד. מג"א (ושו"ע אדה"ז) סנ"א וסנ"א (ס"א). ולהעיר בששו"ת מהרש"ל כתב רק בנוגע לעת"ל, ובמג"א שינה וכתב ב' עבר שהי' יו"ט זמא, ומה"ז המקדש, ואדה"ז השמיט ד"ז וכתב רק שהקריבו תודה ולא. גם לא נחית לכאור אם הכוונה בזמן בית ראשון או ב"ש. ולכאורה קאי בזמן ב", ומה"ט לא כתב שהי' יו"ט). ולהעיר גם מקרבן עצים בת"ב (תוספתא בכורים פ"ב, ח. וראה ניצוצי אור (מרגליות) מגילה ה, א), וכן בת"ב נדחה, בעשיירי באב (תענית פ"ד מ"ה. תענית יב, א. וראה שו"ת חת"ס או"ח ס' קנז. הנסמך בשו"ת יבי"א ח"א סל"ד סק"ג). [ולהעיר מהפכו – שקו"ט בנוגע לקרבת קרבנות יו"כ בזמן חנוכה ביהמ"ק בימי שלמה כשאלו ושתו – ראה לקו"ש ח"ח ע' 56 הע' 42]. ולהעיר מההזמנה הזיכרון בברכת אשר אגלנו "יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום", דקאי על ביטול הצומות לעת"ל, שבזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה.

כשמשיח בא באמצע התענית: ראה בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 832 (תוכן משיחת צו"ג תנש"א) בנוגע לנתינת כח לחיית הצום לגמרי בימות המשיח, שמקום לשקו"ט בנוגע לתעניות דרבנן אם משיח בא באמצע היום אם צריך להשלים התענית. וראה גם שם ח"א ע' 26 הערה 105 (שיחה הנ"ל).

(336) אף להדעות שנהרג ברו"ה ונדחה הצום, מ"מ היו"ט לעת"ל יאה אחרי ר"ה (כפשטות הגמרא ר"ה יט, א), בכדי לשמוח ביום שהי' בו צום, א"ז משום שר"ה בלא"ה הוא יו"ט ואין השמחה ניכרת בו – כ"כ בחי' חת"ס ר"ה שם. וכ"ה במג"א מצוה שא סק"ז. שו"ת גור ארי' יהודה או"ח ספ"א. אבל ראה שו"ת התעוררות תשובה או"ח סש"ל. וראה הגהות שו"ת לשו"ע או"ח סתקמ"ט. אשל אברהם למג"ת פ"ג ד"ה בג' בתשרי.

(337) ועד"ז בכוור שם (בשינויים). ונתבאר בלקו"ש חט"ו שם ע' 414 הע' 19).

שיחות³³⁸, שלכן הובא בשו"ע להלכה בזמן הזה, שנוגע למעשה באופן התענית, שהתשובה ביום התענית היא באופן כזה שפועלת (עד) שהצום יהפך "לששון ולשמחה".

בספר השיחות תנש"א³³⁹: בצום גדלי' שנקבע מעיקרו באופן של דחי', מודגשת יותר הנתינת כח לעקירת הצום לגמרי, בימות המשיח, שיבטלו הצומות ויהפכו לימים טובים ומועדים. וענין נוסף . . שבצום גדלי' מודגש הפיכת הצום ל"מועד", להיותו ביום שנקרא "מועד" גם בזמן הזה. ויש להוסיף שהגדלות האמיתית דהצום (צום גדלי') ע"י הפיכתו ליום טוב בימות המשיח, מרומזת גם ב(סיבת) המאורע שבגללו נקבע הצום: בפסוק שבו מסופר אודות הריגת גדלי' בן אחיקם ע"י ישמעאל בן נתני' מודגש שישמעאל בן נתני' ה' מזרע המלוכה . . "מלכות בית דוד", "בעבור זה הרג לגדליהו בחשבו שאליו ראוי הממשלה כי הוא מזרע המלוכה, ולא לגדלי'", "שלא ה' מזרע המלוכה כמזהו". ויש לומר שאף שהמאורע דהריגת גדלי' הו"ע הכי חמור, ועד שעי"ז "נכבת גחלת ישראל הנשאת", שבטלה גם ה"שארית ליהודה" שנתן מלך בבל כדי שיומשכו חיי בני' בהמשך חייהם במלכות דוד³⁴⁰, מ"מ, בסיבת המאורע, קנאתו של ישמעאל בן נתני' "שאליו ראוי הממשלה כי הוא מזרע המלוכה, ולא לגדלי'", נרמז גם ענין טוב – רצון שתהי' "שארית ליהודה" (לא רק במלכות דוד, אלא גם) ע"י מושל שהוא "מזרע המלוכה", "מלכות בית דוד". ועפ"י י"ל שבצום גדלי' מודגשת הפיכת הצום באופן של "אתהפכא" בענין זה עצמו – שהרצון שתהי' שארית ליהודה ע"י מלכות בית דוד (סיבת המאורע דהצום) מביא ופועל החיות של גדלי' (היפך המאורע דהריגת גדלי') – שמסמל המשך חייהם של ישראל במלכות דוד – בתכלית השלימות (באופן של גדלות) בגאולה האמיתית והשלמה ע"י "המלך המשיח שעתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד . . ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל".

מנהג ישראל להרבות בצדקה³⁴¹ ביום התענית. נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית, ליתן לעניים בערב³⁴². אמרו רז"ל אגרא דתעניתא צדקתא.

אין שוטפים את הפה ביום התענית³⁴³.

(338) חט"ו שם ע' 416. וראה שם הע' 38.

(339) ח"א ע' 22 ואילך. ועיי"ש בארוכה.

(340) ועד"ז הוא שם ח"ב ע' 832.

אמנם, בר"ש משיחה הג"ל (מסרט הקלטה): "גדלי' איז געווען פון משפחת המלכות, מלכות בית דוד", (ובהמשך הענין) "משפחת מלכות בית דוד, ויש אומרים פון מלכות בית דוד אליין". ובר"ד משיחה צו"ג תשנ"ב (מסרט הקלטה): "ער איז דאך געווען מזרע המלוכה". [ולפנ"ז שם "ניט סתם פארבונדן מיט ענין המלוכה, נאר פארבונדן מיט אזא מין וואס איז געווען מגזע המלוכה, און ווי עס ווייזט אויס ער איז גאר געווען א קרוב עד כדי כך, וואס ער האט געקאנט זיין א ענין בנוגע צו ממשך המלוכה . . ס'זאל זיין א המשך פון מלכות בית דוד". ועוד שם: "צום גדלי' וואס ווערט דאך אנגערופן על שם פון גזע המלוכה פון משיח, פון דוד', וואס דאס איז דאך געווען דער פון וואנעט גדלי' האט געשטאנען"]. וכן בר"ד משיחה ז' תשרי תשנ"ב לשלוחים שיחיו (מסרט הקלטה): "וואס ער איז געווען מזרע המלוכה פון דוד מלך ישראל". וכ"ה בשמועסן תשרי תש"ט ע' 3: "גדלי' בן אחיקם, פון דער קעניגליכער משפחה פון בית דוד". והעירו שם"ה גם בשיחת צו"ג נדחה תשמ"א (מסרט הקלטה): "וואס ער איז אויכעט געווען פון מלכות בית דוד", וכן בשיחת צו"ג תשמ"ח (מסרט הקלטה): "האט ער ממנה געווען אז פון מלכות בית דוד . . האט ער געלאזט במקומו גדליהו וואס איז געווען מבית המלוכה".

ומצינו ג' (נתעוררתי לזה מאת ה' י"א ש' פ). בתורת משה לחדת"ס תניא פ' ויחי בדרשה לח' טבת תקפ"פ (מו, ד ד"ה לשון. ונדפס גם בחת"ס ר"ה יח, ב). כי אז נכבה שלטי ושררות של בית דוד. ויתר על כן בדרשות חת"ס ח"ב (לו' אב תקצ"ז – שלח, ג. ועד"ז בתורת משה השלם ואתחנן מב, ב ד"ה ונושנתם). מחשבת נבחראדן להשאר שם כורמים ויוגבים ולהמשיל עליהם מזרע דהע"ה כמו גדלי'. ובנוה"ק לבר"פ פ"ג, א (פ' וישלח): גם לאחר החורבן לא פסקו הנשיאים מזרע דוד וכו' וקענין גדלי' בן אחיקם. (אלא שיתכן דקאי אסיפא ע"ד מחוקק מבין דגוליו אלו ראשי גלויות שבבבל, עיי"ש). ולהעיר גם מהפ"י דרוח אפנו משיח ה' (קרא אנדלי' ר"י קרא איכה ד, כ). והנה, בדין דשיחת צו"ג תשמ"ז (מסרט הקלטה) נזכר ג"כ עד"ז שגדלי' ה' ענין אדאך געווען מצאצאיו פון בית דוד". ובמענה למניחים בענין זה, נדפס בליקוט מענות תשמ"ז ע' 8, ש"אין הזמ"ג לחפש וירשמו כנ"ל [מיניו [כדי] שיומשכו חיי בני' כהמשך חייהם ב[מלכות דוד]] – שבכל אופן עיקר".

(341) צדקה זו – לא מכסף מעשר.

(342) אגרא בפירש"י ברכות ו, ב ד"ה אגרא דתעניתא שנותנין צדקה לערב. ומשמעות רש"י שבערב אחרי שהתענו העניים יאה להם מה לאכול. וראה שם"ה מס' תענית רמז. א"ר סתקס"ו סק"ב. משנ"ב שם סק"ב. כה"ח סקט"ז (נסמן בלקו"ש כה"ע 446 הע' 45. שם ע' 470 הע' 86). אבל י"ל כוונתם שנותנים לקראת ערב. וכ"ה בתוס' מגילה כא, א ד"ה ואין מפטירין, וראה גם במטה משה סתנש"ה, הובא בא"ר משנ"ב וכה"ה שם, ליתן צדקה במנחה דתענית, דאגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב, ושמו"ה נכון להפטיר דרשו בערב אחרי שעושים צדקה. ואכתי י"ל, שברש"י מיירי שחילקו מזון לעניים במוצאי התענית, ולכן נותנים אז ערב. וכ"מ בביבה"ל סר"פ.

איברא שברש"י סנהדרין לה, א ד"ה כל תענית – ונסמן בהגהות הגר"י פיק במסות הש"ס ברכות שם – משמע שנתנו לבלי התענית, לפני התענית (וביד רמ"ה שם סתם וכתב "ביום התענית"). ודוחק לומר שבליל תענית הכוונה במוצאי (אף שכ"מ קצת במאירי שם). ואולי תירויהו איתנהו. וכ"ה במפתח הרגל להחיד"א לימוד ג (כא, א) שצריך ליתן לפני התענית ולאחרי.

(343) מי שיש לו צורך מיוחד, כגון שסובל מריח הפה וכדומה, ישטוף פיו בדבר מר (כמריפה וכדומה) ויכפוף ראשו שלא יבלע. וראה שו"ת באתרא דרב סי' א'תתקפח.

שכח ואכל³⁴⁴ מחוייב להשלים התענית. ואינו צריך להתענות יום אחר, אם לא שכוונתו לשם כפרה. ויכול לומר עננו בנוסח: עננו ביום צום תענית הזה. ואם אכל פחות משיעור כותבת בכדי אכילת פרס או שתה פחות מרביעית לא נעקר התענית ממנו ויאמר עננו כרגיל.

מי שאינו מתענה³⁴⁵ לא יעלה לתורה³⁴⁶. קראו לתורה למי שאינו מתענה וצר לו להודיע מפני חילול ה'³⁴⁷ יעלה. וגם בקביעות שנה זו שחל ביום הקריאה (ביום שני), לכתחילה אינו עולה, אבל בדיעבד אם קראוהו בשחרית יעלה ובמנחה לא יעלה.

בצום גדלי' מותר ברחיצה וכיבוס³⁴⁸.

סליחות: בעשרת ימי תשובה אין אומרים סליחות לבד מצום גדליה³⁴⁹.

בספר השיחות תש"נ³⁵⁰: פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר בשם הצ"צ בביאור מנהג חב"ד לומר סליחות לפני ר"ה ולא בעש"ת (אף שבכמה ק"ק אומרים סליחות גם בעש"ת), שעד כאן (עד ר"ה) מצות אמירה, ומכאן ואילך מצות עשי'.

בר"ד משיחת שבת סליחות תשל"ד (בטעם שבזמן הגאונים לא אמרו סליחות בחודש אלול רק בעש"ת, ולאידך, בטעם המנהג שאין אומרים עכשיו אצלנו סליחות בעש"ת³⁵¹): בדורות האלו כשעושים אפי' קצת ה"ז פועל וממשיך עוד יותר מהדורות הקודמים. ולכן ישנם ב' הדברים: מצד אחד – צריכים הכנה קודם ר"ה, ולא בזמן הגאונים שלא היו צריכים לזה, ומצד שני – אדרבה, ע"י אמירת הסליחות קודם ר"ה פועלים שה' מוחל העוֹדֵפִים, ועוד קודם ר"ה כבר פועלים ענין הסליחה, והיינו שעוד לפני השנה החדשה פועלים ענין הסליחה. ולא כמו שה' בזמן הגאונים שאומרים סליחות בעש"ת (שמונה ימים וגם בר"ה), אבל באופן אחר, שזה ה' רק לאחר ר"ה, ואילו עכשיו צריכים הכנה לפני ר"ה, ולאידך פועלים הסליחה עוד קודם ר"ה, שזהו מעלת ימי הסליחות שה' מוחל את העוֹדֵפִים.

שחרית

בשחרית רק הש"ץ אומר עננו³⁵², בחזרת הש"ץ, בין ברכת גאל ישראל לברכת רפאנו. [וכן אומרו

(344) שכח ובידך וזכור מהתענית, לא יאכל אפילו מעט, ויאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

שמע ברכה ממי שאוכל בתענית באיסור, יענה אמן (ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' לז' רלג. וש"נ).

(345) גם מי ששכח ואכל ככותבת או שתה מלא לגומיו לא יעלה לתורה לכתחילה – שו"ת באתרא דרב סי' כט' פז.

(346) ולכן יזהר מאד שלא יהיה בביה"כ כדי שלא יקראוהו.

(347) במשנ"ב סתק"ז סתק"א כתב "אם הוא איש ת"ח". אבל מסתבר דדוגמא נקט, והעיקר אם במציאות יש חילול ה'. ולכאורה בזמננו הרבה כת"ח לענין זה. (וע"ד ב' אנשים כשרים לענין יחוד. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' א' תתא). ואכן, בלוח כולל חב"ד (ועוד) השמיט פרט זה. ולהל"ל א"ש.

[ולהעיר, שבמשנ"ב אתי עלה מחמת חילול ה', ולא משום בושח וכבוד הבריות, ומה"ט נזכר רק ההיתר לת"ח. וראה בשע"א ש"א סי' שכתב להקל משום בושח וכבוד הבריות רק בשחרית וכשלא אכל עדיין. וכ"כ בספרו מט"א סת"ב סי' יז. אמנם, מסתבר שלמשנ"ב הה"נ שיש להתיר משום כבוד הבריות, שעיקר טעמו בשעשה"ח יש לסמוך על הדעות שמוותר לעלות. (ומש"כ להתיר רק בת"ח, אפשר שבע"ה שבימיהם ליכא גם משום כבוד הבריות. ומש"כ בכזה שאינו מתענה שאם חושש שיקראוהו יאמר לחזן שלא יקראוהו – הרי לא נזכר שאומר שאינו מתענה. וגם הוא גנאי קטן שאומר רק לחזן ולא באופן שקראוהו כבר בפני הציבור. ואף שבכ"מ שק"ו בענין ברכה לבטלה משום כבוד הבריות (ראה שו"ת מכתם לדוד או"ח סוסי' טז. לחם שלמה יו"ד סנ"ג. מהרש"ג ח"ג סס"ה. בא"מ ח"ח סרל"ז. יב"א ח"ח יו"ד סל"ב. תשובה"נ ח"א סתשנ"ה). ולהעיר ממשנ"ב סצ"ב בבה"ל ס"א ד"ה ה' צידק) – שאני הכא שלכמה דעות בלא"ה מותר. (וראה עד"ז בשו"ת שבה"ל ח"ג סנ"ג וז"ל סקנ"ז. וצ"ע שהביא שם מבה"ל ה"ל, והיא קצת ראי' לסתור. כן הביאו בשם בעל שבה"ל, שהיה גם בש"צ חיוב. ובכגון דא – איכא נמי להסברא משום ערבות. וראה מכתם לדוד שם).

וראיתי למי שכתב (בשם גדולי ההוראה בירושלים), שבזמננו אין בזה בושח, שיכול לומר שלא חש בטוב, ואין בה משום חילול ה'. וצ"ע הא מנ"ל].

(348) ויש שהחמירו לבעלי נפש ברחיצה בחמין ושאר עינויים ככתשעה באב. וראה אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות שמו. שו"ת אדרת דרב סי' יט' תתצז. [וכבר נזכר בהערה לעיל, מכת"ס' המספיק: ובצומות אפילו בארבעת אלה אין מותר להתענה בכניסה למרחצאות שלא לצורך].

(349) ובמנהג זה – כ"מ במחזור בני רומא. וראה קובץ העו"ב סוכות תשע"ה. אור ישראל מאנסי חו' סא. שערי תפלה ומנהג חב"ב סי' קט. (350) ע' 351 הערה 132. ובאג"ק ח"ב ע' רנ"ג (משיחות תשרי תש"ח, נעתק בסה"ש תש"ח ע' 164) בשם הצ"צ: עס איז דא א צייט ווען מען דארף זאגן און עס איז דא א צייט ווען מ'דארף טאן. [ולהעיר מר"ד בעת הסעודה מוצאי יו"כ" תשל"ב בשם הצ"צ, באר"א, שעד ר"ה העבודה היא בדיבור, ומר"ה ועד יוה"כ פ – העבודה במחשבה].

(351) הועתק בארוכה לעיל בלוח במוצ"ש סליחות.

(352) באם אין עשרה מתענים – אומר הש"צ עננו בברכה בפני עצמה אם יש בבית הכנסת אף רק ג' מתענים. ועל כל פנים כשיש עוד שבעה שאלו פחות מכשיעור. וראה בארוכה בהערה להלן בדיני קריה"ת.

אם הש"ץ עצמו אינו מתענה, אי"פ שלכתחילה אין לא להיות ש"ץ (אפילו אם הוא אבל ר"ל), בדיעבד אם עבר או אם אין ש"ץ אחר –

במנחה, כדלקמן]. שכה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

סדר התפלה לשחרית: לאחר חזרת הש"ץ, תחנון, נפילת אפים, והוא רחום (עד לפני שומר ישראל³⁵³), סליחות³⁵⁴, אבינו מלכנו הארוך – בנוסח של עשרת ימי תשובה ("חדש" במקום "ברך" ו"כתבנו" במקום "זכרנו"), ואנחנו לא נדע, חצי קדיש, א"ל אך אפים, מוציאם ס"ת וקורין ג' גברי³⁵⁵ בפרשת ויחל משה³⁵⁶.

בסדר הסליחות ע"פ מנהג חב"ד: "אלו הנוהגין לאומרים לאחר שמו"ע ונפ"א יש להשמיט: אשרי, ח"ק, לך ה' הצדקה, שומע תפלה, סלח לנו, א"ל אך אפים, אשמנו. ואומרים: אבינו מלכנו הארוך, ובסופם – **חצי קדיש** ולא ק"ש, כמוכן. [ובשולי הגליון שם:] הערה: נ"ל אשר כשאומרים הסליחות בסדר התפלה אין לומר גם הפיוט אז טרם כו'³⁵⁷ – כיון שהוא פתיחה ואין לזה ענין באמצע התפלה [ומתחילין "דרשו"³⁵⁸], אבל לא מלאני לבי להורות כן עד שאמצא עוד רא' לזה. והוא הדין לאמירת דוד אל גד גו' רחום וחננו גו' – אשר נ"ל שאין לאומרים לאחר נפ"א שאמר בתפלתו"³⁵⁹.

בנוגע לאמירת וידי תחנון סליחות ואבינו מלכנו כשיש ברית וחתן וכדומה, המנהג בבית חיינו³⁶⁰,

אומר עננו בשומע תפלה ובנוסח "עננו ביום צום התענית הזה" (מג"א סתקס"ו סק"ז).

(353) כמפורש בסליחות חב"ד ובספר המנהגים ע' 53.

(354) ב"עננו" – הנוסח הוא "עננו קרוב לקוראיו עננו, עננו קשה לכעוס עננו, עננו רך לרצות עננו, עננו רחום וחננו עננו" – כ"ה בסידור תהלת ה'. מחזור חב"ד. סליחות חב"ד. ועוד. (ואבל בסידור תורה אור ועוד סידורים: "עננו קרוב לקוראיו עננו, עננו רחום וחננו עננו וכו' עננו משגב אמהות עננו, עננו קשה לכעוס עננו, עננו רך לרצות עננו, עננו העונה בעת וכו'. ולהעיר, שזוהו ששינוי מל' המשנה "נוח לרצות" – אין הכרח שתסדר ע"פ א"ב מתאים יותר. וראה גם אב"ק ח"ב ע' קקג. ומ"מ משמע שם שהנוסח כאן בעננו בענין זה הוא ע"פ סדר א"ב (ובאמת, בשאר תפלות שאינן על סדר א"ב מצינו אצל הפייטנים הל' "נוח לרצות"). ומה שנכללו אותיות ק' ור' – מצינו כיו"ב בשאר פיוטים).

ועוד שינוי, שבסידור תהלת ה' הניקוד "לְרצוֹת", ובתורה אור – "לְרָצוֹת". והראשון עיקר (ראה באג"ק שם).

גם בתהלת ה' ובסליחות בסופו: "עונה (ובמחזור – "העונה") בעת רצון, ובתורה אור – "העונה בעת צרה". וצ"ע שכבר נזכר "עונה בעת צרה" לעיל מינה על סדר הא"ב.

(355) באם אין עשרה מתענים – אפשר לקרוא ויחל אם יש בביהכ"נ אף רק ג' מתענים.

אלא ש"א שכושרי מתענין שלא מחמת חולי אין להקל, וכדמוכח בשו"ת קול גדול למחר"ם חביב ס"ד דימירי רק באניסי – שו"ת שערי צדק (פאנעט) ס' קיט. פרי השדה ח"ג ס' קסח סק"ב. שם ס' קעט. זכרון יהודה שם. אפרקסתא דעניא ח"א סע"ד ד"ה א"ב. בארות אברהם אר"ח סל"ו. וגם בשו"ת צ"צ במהדור"ח אר"ח ס' קיא דימירי באניסי (וכן בפס"ד שלו ס' תקסו. אבל שם י"ל דנקטי' לדוגמא בעלמא). ועוד להעיר שבכ"מ כתבו רק כשיש עשרה מתענים בעיר, ונוגע לשלוחים הנמצאים בערים רחוקות.

אלא, שבזמננו כשאניס מתענים מחמת העדר הידיעה, כאנוסים דמי, וכתניקות ששנבו. ובהנ"ל דימירי כשפורשים מדרכי צבור בשאט נפש. ועוד, שרובם ככולם של הסבורות שהובאו בשו"ת הצ"צ שייכים גם כנגון דא. (ולסברת הישועה"ו סתקס"ו סק"ב לחלק בין תעניות הקבועות לתעניות שגורו הציבור, שלא נכללו בכלל הגזירה רק מי שאפשר לו להתענות אבל מי שהוא חולה לא עליו היתר הגזירה, אבל בד' צומות ות"ב מה שחולה פטור היינו משום פקו"ז ומיקרי תענית, וכיון דמצוי עביד ע"י הדחק משוי שליח, יעו"ש – איכא למימר אדרבה, שבעצם חולה גרע מבריא שני מתענה, שבתריא ודאי עדיין בכלל חובת התענית הוא (אף שלמעשה לענין ד' צומות לא ס"ל לחלק)). בקביעות שנה זו, אם אין ג' מתענים קוראים בשחרית בפרשת השבוע כבכל יום שני – ראה שו"ת באתרא דרב ס' כ'תיו.

(356) קראו בתורה אחר חצות היום י"א שא"צ לקראו שוב במנחה (שו"ת דברי יהושע ח"ה אר"ח ס"ז). וטעמו הוא שלא תיקנו קריאה למנחה רק שקראו אחר חצות. (וכש"כ להדעות שאפשר לקראו למנחה מחצות וא"צ להמתין עד ח"ש אחר חצות). ועיי"ש שהביא מי שחלק עליו, ודחאו. ועוד יש לדון מטעם אחר, שמצינו בכ"מ שדבר אחר עולה לו לכאן ולכאן, והנ"ל י"ל שעולה לו גם לחובת מנחה. והנה, נתקשו בכ"מ בעצם שקוראים ב"פ בתענית, (ולכמה דעות באמת קוראים רק במנחה וי"א שגם בב' וה' אין קוראים בת"צ בשחרית), ולברינו מנחת תפלה פ"ג ה"ח "צריך לקרות בתורה שני פעמים ביום" – יתכן לומר שהחייב לקראו ב"ב, גם אם שניהם אחר חצי היום. ויל"ע. (ולהעיר ש"א אפי' בת"ב שאין תשלומין לקריאת של שחרית במנחה – ראה שו"ת שבת הקהתי ח"ג סק"ב. אבל איהו קאי להדעות שגם בקריאת דשבת שחרית ליכא תשלומין במנחה, והרבה חולקים). והטוב טוב, שישמעו מציבור אחר שקורא לחובת מנחה.

וראה גליון מיני הלכה תצוה תשע"ח. דברי הצומות ס"ה סק"ח.

(357) וכן מעשה רב וברבים ולפני התיבה, בצום גדלי' תשמ"ט.

(358) כן המנהג. והיינו שמדלגים גם "כי על רחמיך הרבים", לפי שהוא המשך ל"אז טרם" והקדמה ל"א"ל אך אפים". ולא ראינו שמתחילים סליחות עם "כי על רחמיך". ויולד משאר הסליחות שמתחילים בפסוקים עליהם מיוסד הסליחה. ומפי השמועה שכך מעשה רב בתשנ"ב. אמנם, ביומנים נמצא יתירה מזו שדילג עד "את ה' בהמצאו".

אבל בתשמ"ט אמר "כי על רחמיך" ובקול רם. וצ"ע.

(359) ולהעיר מיומן צום גדלי' תנש"א.

(360) חיו בזה כו"כ הוראות במשך השנים. ואכ"מ. בפועל, המנהג כבפנים.

ומפי השמועה, ע"ד הוראה שהחזן יצא מביהכ"ס. אבל ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב ס' כג'תריח. ושם שיש מקום לחלק בין ימי הסליחות לת"צ (אף ש"א שנהגו כך גם בשאר צומות, אבל לא נתברר שה' ע"פ הוראה). ובכל אופן, הנזכר בפנים – היינו כשלא יצא. וראה בר"ד משיחת צ"ג תשמ"ט במעלה דילוג תחנון בת"צ מחמת החתן.

שהקהל (מש"א"כ החתן ובעל ברית) אומרים סליחות אבל משמיטים וידוי, תחנון, ואבינו מלכנו³⁶¹. נכון ללמוד פירוש המילות של הפיוטים והסליחות³⁶².

טוב לעמוד בשעת אמירת הסליחות, ומי שקשה לו יעמוד עכ"פ בשעת אמירת אל מלך יושב³⁶³, י"ג מדות, ובשעת אמירת הוידויים.

המתפלל ביחיד אינו אומר י"ג מדות³⁶⁴, ולא ויעבור³⁶⁵. המתפלל במתינות ואינו מספיק להגיע למקום שהציבור עומדים בסליחות, יפסיק במקום עמידתו בסליחות גם באמצע הפרק בכדי לומר י"ג מדות עם הציבור³⁶⁶. וממשיך אח"כ לומר כדרכו.

פתחת הארון: כשהס"ת מונחת בארון הקודש אע"פ שהוא פתוח אין צריכים לעמוד, אלא שהעולם עושין כן דרך כבוד לעמוד כל שהארון קודש פתוח ואין חיוב בדבר. ויש מחמירים עכ"פ

361 (361) באופן כזה אין מדלגים בסדר הסליחות. והיינו שמתחיל מסלח לנו. גם אומר הוידוי ("אשמנו") כדרכו. [ודי בזה כמה שמניחים מקצת – והיינו מה שמדלג בסדר התפלה על תחנון – מחמת החתן ומילה. וראה קונטרס הסידור להגרא"ח ע"ה נאח סצ"א.

ולכאורה מקום לומר לדלג סלח לנו, כיון שנתקנו כנגד פסוד^ז, והרי אמר פסוד^ז (ראה באג"ק, שנדפס בסליחות ע"פ מנהג חב"ד, לפני הסליחות לצו"ג, בהערה 2. והוא דלא כמ"ש בסידורים חדשים).

אמנם, צ"ע מהי השייכות בין סלח לנו לפסוד^ז. ועד כאן לא שמענו אלא בפסוקים שלפני הסליחות, שעל פסוקים אלו נתיסדה הסליחה שלאחריהם (ראה בליקוט טעמים ומקורות לסליחות הנ"ל ד"ה הסליחות וד"ה אבד חסיד. ובאג"ק שם מציין ללבוש ומנהגים. אבל בלבוש שתקפ"א נזכר כ"פ בננוע להפסוקים. ובמנהגים טיראן (שבפשוט ז"כ בציון למנהגים, כרגיל בכ"מ. וראה בליקוט שם ד"ה איך נפתח), וכן במנהגי מהר"ק, לא מצאנו מזה כלל. ובשלחן מנחם ח"ג ע' קטו הדפיסו המכתב בשינויים. אבל כנ"ל, כ"ה במכתב שנדפס עם הגהות בכת"ק בתשורה בריון-קלמנסון י"א חשוון תשפ"ה.

ולכאורה הכוונה שמן לך ה' הצדקה עד אחרי סלח לנו חטיבה אחת היא הכוללת כמה פסוקים, וכולם כנגד פסוד^ז (אף שסלח לנו גופא אי"ב פסוקים). ואפשר דקאי גם על כי על רחמיך שאחריו הכולל בתוכו פסוק דוידאמר אני אעביר גו'. (ופסוי אז טרם כו' – ענין בפ"ע, שהוא פתיחה, וכבהערה שם שמה"ט אין לאומרו בסדר התפלה ולא מחמת שהוא כנגד פסוד^ז. ולהעיר שבנוגע לאשרי נזכר שם טעם בפ"ע לדלגו לפי שכבר אמרו בתפלה, אף שלכאורה היינו דך דפסוד^ז. ובפשוט, ר"ל שבאשרי פשוט הדבר, כיון שאמר אותו דבר ממש בתפלה). וא"ש בסדר הסליחות, שהסליחות עם י"ג מדות במקום שמו"ע, וכל הקודם לסליחות – הוא כנגד פסוד^ז. (ואף שפסוקי דרשו גו' בסליחות לצו"ג דאי כנגד פסוד^ז הוא, ואין לדלגו – ה"ט ש"ה" מעיקר וגוף הסליחות, ועדיפי ממנה שנאמר ברוה"ק ולא תקנת חכמים ונביאים, וכמו שפשוט שאין לדלג גוף הסליחות מחמת שהם כנגד שמו"ע, לפי שכבר התפלל).

ואין לומר שכמו שבנוגע לאא"א פשוט שאינו כנגד פסוד^ז (וטעם השמטתו בסדר התפלה – לפי שכבר אמרו), לכאורה כ"ה בפשוט בנוגע סלח לנו, שלפי פשוטו שייך ובה כהקדמה לפיוט אז טרם כו' שלאחריו, שהוא פתיחה לסליחות, ומסתיים ברחמיך הרבים, בכדי לפתוח בכי על רחמיך כו' שאח"כ (וכביסו ראשון וערה"כ ראה גם בליקוט שם ד"ה איך נפתח. וכי על רחמיך כו' הוא כהקדמה לאא"א) – שמסתבר כינוי סלח לנו הוא סלח לנו חסיד דפסוקיך לך ה' הצדקה ושומע תפלה, ובה שם בכדי להסמיכו לפסוק (תהלים כה, יא – בשינוי), למען שמך גו' וסלחת לעוננו כי רב הוא, לשלשולי סליחה לסליחה (כדרך הפיוטים והסליחות).

אלא, שבסליחות לת"צ, שנהגו לאומרם באמצע חזרת הש"צ (כבשו"ע סתקס"ו ס"ד), ל"ש לומר שנתקנו כנגד פסוד^ז, שהרי כבר אמר פסוד^ז, ומסתבר שסלח לנו ואא"א נתקנו כפתיחה לסדר הסליחות. ומפורש בליקוט שם ד"ה סלח לנו, ש"נמצא בתחלת כל הסליחות (גם בה"ב כו') כהקדמה לאיל ארץ אפים". וי"ל גם כהמשך לברכת סלח לנו כשאר הפיוטים בחזרת הש"צ עד"ז. ולכן, מנהגנו לדלג סלח לנו ואא"א כשנאמר באמצע התפלה, שאין לזה מקום כשכבר אמר אא"א בתפלה. (ודלא כפי שרגילים לפרש, שסדר הסליחות שבסידור לת"צ מקורם מסדר האמירה לפני התפלה, אף דקושטא קאי שכשאומר לפני התפלה אין לדלג כלל). ולפ"ז כשא"א תחנון, שפיר יש להתחיל בסלח לנו. וכבר נ"ה בהערה לעיל שבקונטרס הסידור שם נקט שגם כשאומרים סליחות בסדר התפלה, מתחילים מסלח לנו. וכ"ה בסידור לקוטי תורה ויוליא תער"ב. ואין מנהגנו כן, כנ"ל. ולאידך, כתב שם במוסגר, שכשיש ברי"מ או חתן בביהכ"נ וא"א תחנון מתחילים מאא"א. ולכאורה לא דק, והכוונה גם בזה (ובמכ"ש וק"ו) להתחיל בסלח לנו.

ועלה בהסכמה אתנו (מטעמים כעין הנ"ל) הרה"ח הרלו"צ שליט"א ראסקין.

362 ובנוגע לאמירת הסליחות ע"י הנשים בשפה המובנת – ראה שו"ת אתרא דרב סי' ד'תרי.

363 בנוגע לנוסח "כמי שהודעת" (או "כהודעת") ב"אל מלך" ו"כהודעת" ב"אל ארץ אפים" – ראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'תרסה.

364 בנוגע לאמירתו בניגון וטעמים כקורא בתורה (והובא ד"ז גם לענין סליחות – כ"ה בפשוט בשו"ע או"ח סתקס"ה ס"ה דקאי לענין סליחות. וראה במט"א סתקפ"א ס"א ועוד) – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ד'תרעא. ולדעת הכה"ח סי' קלא סק"ג, רק בסדר התפלה נכון לאומרו בניגון וטעמים, משא"כ בסליחות.

365 והנה, ו"א שידלג גם חבית" יזכור לנו היום ברית שלש עשרה" וכן בסליחות במקום שזכר זכות שלש עשרה מדות – כ"כ במט"א שם. וראה ט"ז סתקס"ה סק"ה. והעתיקו בשתיקה בא"ר סק"ז (וצ"ע במשנ"ב שם בשע"צ סק"י שהעתיק באו"א). וראה בערוה"ש שם ס"ז. וראה שו"ת מנח"א ח"ג סכ"ב ש"ה גם באומרו בניגון וטעמים, עיי"ש.

אבל ו"א בזה, וס"ל דשפיר דמי לומר תיבות אלה בכל גווי – כ"מ קצת בדעת המג"א סק"ו. וכ"כ בברכ"י סי' קלא סק"י. וראה הנסמן בכה"ח שם סק"ה. ובקצה המטה סתקפ"א סק"ה שכן המנהג. ושכן מפורש בשב"ל סרפ"ב.

366 ואם התחיל אמירת י"ג מדות עם הציבור די בכך, אף שמאריך באמירתו, וכן יכול להתחיל כשהציבור באמצע אמירתו. אבל לא די בכך שהתחיל א"ל ארץ אפים וכדומה, וכן אם הציבור כבר גמרו אין ליחיד להתחיל לומר י"ג מדות – ראה בכ"ז שו"ת באתרא דרב סי' בל'תרנו.

כשרואה הס"ת. ויש להקל בזקן וחלוש³⁶⁷.

בקריאת התורה, נוהגין כשמגיע הקורא ל"שוב מחרון אפך וגו'", הקהל אומרים בקול רם, וכן כשמגיע להי"ג מדות אומרים הקהל בקול רם ה' ה" עד "ונקה" וכן ב"וסלחת וגו' ונחלתנו". ובכל אלו, העולה לתורה וכן החזן הקורא אין אומרים אותם פסוקים עם הקהל, ויש להקורא ומי שעלה לתורה לשותק, רק אחר כך כשיסימו הקהל אז קורא החזן עם העולה בתורה, שיקרא הקורא כדרכו, וזה העולה לתורה עמו בלחש. ומעשה רב, להתחיל עם הקהל ולגמור עם החזן³⁶⁸. וראוי ליזהר שהש"ץ ימתין עד שיסימו כולם ואח"כ יתחיל לקרות כדי שישמעו כולם מהספר תורה.

טעה וקרא בפרשת השבוע, בקביעות שנה זו שחל ביום הקריאה, אין מחזירין אותו, אפילו נזכר באמצע הקריאה.

הלכתא למשיחא: כל שבעת הימים (מהיום והלאה) כהן גדול זורק דם התמידין ומקטיר קטורת ומטיב הנרות ומקריב אברי התמיד כדי שיהא רגיל בעבודות יום הכפורים בכל יום, זקני בית דין קוראים לפניו ומלמדין אותו סדר עבודת היום ואומרים לו קרא אתה בפ"ך שמא שכחת.

שכח ולא הבדיל במוצאי ראש השנה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

מנחה

יש להקדים קריאת התורה, והפטורה ותפלת מנחה שיהיו קודם בין השמשות (היינו, לסיימן קודם שקיעת החמה בשעה 7:06)³⁶⁹.

(367) וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' כ"ב פג.

(368) ונתבאר בארוכה בשו"ת באתרא דרב ס' לח"ע ד.

(369) והיינו, שנוסף לזה שראוי להקדים להתפלל לפני השקיעה גם בשאר ימים, הנה, ביום תענית בפרט נכון להקדים מחמת כמה טעמים וחששות.

ובהקדמה, שגם לענין תפלת מנחה בכלל, כתב אדה"ז בסדר הכנסת שבת רק שאין למחות ביד המקילין וכו' בפרט בשעה"ח בימות החורף שהימים קצרים, אבל ודאי שאין להתפלל אז לכתחילה, שזמן מנחה עד שקיעה"ח (וראה הנסמן בקובץ העו"ב חגה"ש תשע"ד). ובמק"א – בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סט"ו – הארכנו בהחילוק בין נטילת לולב ביה"ש ושאר מצוות שאינו מברך ביה"ש לתפלת מנחה. ועיי"ש (ובהנסמן שם) גם מחמת הסבא דשאני תפלה דרחמי ניהו. ועוד, שעכ"פ עולה לו למעריב. ואכ"מ. [ועיי"ש גם בנוגע לספה"ע. ולהעיר, שבשו"ת תרו"ד סל"ז התייר מחמת הדעות שספה"ע מדאורייתא, ומחמת שנקט שספק ברכות במצוה דאורייתא לחומרא. ואכ"מ].

אמנם, בברכת התורה בקריה"ת וברכת הפטרה חמור טפי. וסב"ל. ואף שיש לצדד ללמד זכות לסמוך להקל מכמה טעמים וכדלקמן – לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה.

[ומהסברות להקל, נוסף להדעות שבכ"פ שקורא בתורה מברך "בכל עת שישכימו עשרה מישראל", וגם שבברכה"ת בשרית לא נתכוונו לפטור קריה"ת, וכש"כ להדעות שברכה"ת בעת קריה"ת דאורייתא. וגם שספק איסור דרבנן דברכה לבטלה אינו דוחה ספק מ"ע דאורייתא דברכה"ת. ובכלל ברכה"ת אינה כ"כ ברכה לבטלה, ראה שו"ת הצ"צ במהד"ח או"ח ס' קיא (לענין קריה"ת בת"צ ב' מתענים), ועיי"ש גם לגבי ברכה אחרונה. ועוד שם, שעכ"פ כשצריך לקרות מספק י"ל דצריך לברך. ובנדנ"ד יש לצרף הסבא שעדיין יושבים בתענית. וחזי לאצטרופי מחמת ביה"ש דר' יוסי. וכהנה בכמה סברות. וראה בחלק מהנ"ל בשו"ת דברי יהושע ח"ג ס"א.]

אמנם, אחתי לא פלטינו מספיקא, שהרי העיקר לדינא שאין לברך בקריה"ת בכל עת מצוא, למרות סברות הנ"ל. וכן העיקר לדינא שאין חילוק בחובות ברכה"ת ביחיד ובציבור (והארכנו במק"א. ואכ"מ). וגם שסבא זו מועילה רק לגבי ברכה לעולה הראשון. וכמה חשש אדמו"ר הצ"צ בשו"ת או"ח סל"ה שלא להוסיף בקריה"ת משום חשש ברכה שא"צ. ויש לחלק. וכש"כ שאינו מועיל לגבי ברכת הפטרה. ואנן קייל"ן לעיקר שסב"ל אפ"י בכמה ספיקות. ועיקר דברי הצ"צ להקל לקרוא בתורה כשיש רק ג' מתענים – לפי שהעיקר שבת"צ חובה ממש לקרות בכל גונו גם כשאנו מתענים, ולא מחמת סברות הנז', משא"כ כשספק אם עבר התענית. ואם מחמת הדעות שמותר לקרוא בלילה (ראה שו"ת מהרש"ם ח"א ס' קנח. פני מבין ס"ל. ועוד) – היינו לפני עלוה"ש, ולא בלילה שלאחריו כשכבר עבר זמנו. ואפ"י את"ל להקל בב' וה' – דאכתי איכא טעמא שלא יעברו ג' בלא תורה, והרי ו"א להשלים ביום שלישי. וגם בביתול הקריאה ביום חמישי, שכבר עברו ג' – אכתי עדיין לן שלא יעברו עוד יום (וראה בנו"כ השו"ע או"ח ס' קלה ס"ב – באה"ט, ברכ"ט, משנ"ב ובה"ל שם). ובשבת מנחה – איכא עכ"פ הסבא דלת"ש. ודוחק קצת. אבל בקריה"ת דמועדים ומי הצומות, הרי כבר עבר זמנו. ולכמה דעות אסור מדינא לקרוא בתורה שלא בזמנו ואפ"י ללא ברכה. וראה שו"ת משיב דבר ח"א סט"ז. תורת רפאל ס"ב. אג"מ או"ח ח"ב סל"ה. ואיכא גם משום מיוחד כשיקרא – ראה ב"ב פה, ב. שו"ת הצ"צ או"ח ס' קל"ז. שם דו"ה ומעתה. אבל יותר נראה שבמקום ספק ליכא למיחש כ"כ, אלא שאין לו לברך. וראה שו"ת רבבות אפרים ח"ה סר"צ. ואשיבה דברי מוזסון או"ח ס"ד.]

והנה, מצינו בכ"מ כפשהשעה דחוקה יתפללו מנחה ואח"כ יקראו בתורה (ראה מקו"ח סר"ב בקיצור הלכות. שם ס' קכד ס"ב. ועוד). ולא נתפרט אם היינו מחמת שלא יספיק הזמן לשניהם, ואם מחשש שימשך בלילה, או מחמת המציאות שאין אור היום לראות, ואם הוא אחרי שקיעה"ח, או בביה"ש דר"ת, ועוד כמה פטים עד"ז. ועכ"פ, עדיין לא נתפרסם להדיא להתייר לקרוא ביה"ש (אף שמסתבר דהכי קאי. ולהעיר, שבכלל, שקו"ט אם מקום לקרוא אחרי שגמר מנחה, אף שהעיקר שאפשר לקרוא אחרי מנחה, עכ"פ בת"צ. (וראה שו"ת תשובה מאהבה ח"א סכ"ח. קנין תורה ח"ב ס' קכז. ועוד). והמסופר שבכ"מ קראו בשבת מנחה ליד החלון מחמת שאיחורו מאד זמן מנחה – הרי

גם במנחה, מוציאים ס"ת וקורין ג' גברי בפרשת ויחל משה. ומפטירין דרשו ה' בהמצאו³⁷⁰.

סדר התפלה למנחה: וידבר, אשרי, חצי קדיש, ויהי בנסוע, קריאת התורה, הפטורה וברכות', יהללו, חצי קדיש, שמונה עשרה ("עננו"), חזרת הש"ץ, תחנון ואבינו מלכנו הארוך – בנוסח של עשרת ימי תשובה ("כתבנו"), קדיש תתקבל, לדוד ה' אורי, עלינו, קדיש יתום.

בתפילת העמידה אומרים כולם "עננו"³⁷¹ בברכת "שמע קולנו". שכח היחיד ולא אמר, ראה אפשר שהוא ממש קודם ביה"ש, וכשעדיין ה' אור היום קצת.

וצ"ב החילוק בין ברכה על קריאת, לקריאת הלל, שיכול לקרות כל היום עד צאה"כ (ש"ע אדה"ז סתפ"ח ס"ג). אבל במק"א (בלוח לימים טובים ולחנוכה) כתבנו דהיינו שלא בברכה. כן בנ"כ זמנה עד צאה"כ כדלקמן, ובפשטות – היינו בברכה (אא"כ נאמר שלמסקנת אדה"ז בסדר הכנסת שבת אינו כן, וכדלקמן).

ולענין אמירת הש"ץ או"א ברכנו אפשר לאומרה בין השמשות. וראה לבוש סתרי"ג ס"ד וש"ע אדה"ז שם ס"ח, אפי' בנוגע לנ"כ, שצ"ל קודם צאה"כ, ומשמע שביה"ש מותר. וכ"מ בפר"ח סי' קכט. כנה"ג שם. ועוד. וכש"כ בנוגע אמירת או"א וכו', עיי"ש. וצ"ע בסיים הסעיף: מבעוד יום. וראה בפמ"ג שם סק"ג שנתפק לענין ביה"ש. ובמשנ"ב בשעה"צ סק"א צירף כמה סברות להחריב בב"ה (ביה"ש דר' יוסי, דעת ר"ת, וכנראה גם הדעות שנ"ב בלילה), ונשאר בצ"ע. וראה הנסמן בש"ת יחז"ל ח"ו ס"מ. יוסף לקח פרץ מועדים ח"א ס"ל. ועוד. וצ"ע בטעמו של הלבוש ואדה"ז. גם יל"ע אם אדה"ז בסידורו (שחזר בו בכמה דברים בענין בין השמשות) ס"ל נמי הכי. ולהעיר מהוראת שעה לישא כפים בנעילה מוקדמת (בשנת תרמ"ו – סה"ש תרצ"ג ע' 80. בשנת ת"ש – ראה מבוא לסה"ש תרצ"ר"ש ע' מ) הנסמן שם. ואינו ברור אם הקדיום גם לפני השקיעה, או רק לפני צאה"כ, ואת"ל לפני השקיעה, הרי בשנת ת"ש אפשר שה' מחמת הסכנה (כמסופר שם. וראה בתשוה ליסון-ווילעלם כ"ד אד"ש תשס"ח ע' 24).

(370) בן ע"ה"מ יכול לעלות שלישי ולהפסיד אם יש מנין או רוב מנין אשכנזים, או שכן מנהג המקום – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' מא"ש. (371) ומי שאינו מתענה מחמת חולי – יאמר "עננו ביום צום תענית זה" (כ"כ כמה פוסקים: ב"ח סתק"ה ד"ה ומ"ש לא שנה, והובא במק"א סתק"ה ס"ב, בעטרת זקנים סד' תקסה, בא"ז סתק"ה ס"ג, חיי"א כלל קלב ס"ג, ש"ת"ז סתק"ה ס"ג, ועוד. ורק שבמאמר סתק"ה סק"א (והש"ק ס"ד. סתק"ה ס"ב) כתב להשיג (כדלקמן). אלא שהעיר בעצמו שלא מצא להאחרונים שהעירו כזה על הב"ח. (ומש"כ שם שבלא"ה נוסח הטור הוא "ביום צום תענית זה" – הנה, באמת י"א לדלג כל התיבות, או שיאמר "ביום תענית ציבור זה" (כ"ה בב"ח ע"ק, נא"ז, ועוד. אבל במג"א דלקמן כתב כנ"ל. וצ"ע מש"כ ב"ש"ת"ז סתק"ה ס"ב) ש"ץ שאינו מתענה שיאמר "ביום צום תענית זה", למרות מש"כ שם סתק"ה ס"ב סק"ג שהנוסח בכלל הוא "ביום צום תענית זה". ושם שבאנו מתענה יאמר "צום צבור זה").

[ובדעת הב"ח, נראה דס"ל להב"ח שבמתפלל עם הציבור שאני. ואפשר גם במתפלל לעצמו, כיון שאינו קובע ברכה בפ"ע (והרי לדינא ש"צ שאינו מתענה ואירע שעבר לפני התיבה אומרה בש"ת כיחיד ואומר "ביום צום תענית זה" – מג"א סתק"ה ס"ק"ז. וזוהי משמע שגם במג"א נקט ככה"ח. ואיבא, דשאני ש"צ עדיף שהוא שלוחו של הציבור. ומש"כ במו"א סתק"ה סק"ג (והעיר מזה במימי שלמה קמחי סתק"ה ס"א) – קאי בשאר צומות ולא בד' צומות. וגו' רק בדרך "משמע" ולא לדינא. ועוד דסיים עלה לעיין בסתק"ה ס"ה ובב"ח. ומנא לן שבס"ל לא הכריע כב"ח. והרי בסתק"ה פסק כוות' עכ"פ בדיעבד). וגם לא מיחזי כשיקרא מחמת דילוג התיבות כנ"ל. וראה גם בב"ח סתק"ה ד"ה יט. מהגאונים, במה שלדעת הגאונים אין אומרים אלא במנחה מחמש בולמוס, שלא לשנות הנוסח לכל הציבור בשחית – כן נראה בביתנו. ונראה ששכח"ה ש"ב"ה ח"ח סי' קלא הכריע נגד כל הני בולמוס מחמת דעת הגאונים שאין אומרים אלא במנחה מחמש בולמוס, והרי הב"ח עצמו נזקק לזה, כנ"ל. וגם בט"ז סתק"ה סק"ב כתב להדיא שאפשר לומר גם בשחית באם מדלג התיבות]. והנה, במשנ"ב סתר משנתו לכאורה, שבסתק"ה סק"ג כתב בשם נה"ש (והב"ד ככה"ח שם סק"ח). אבל בסתק"ה בב"ה"א אחרי שהב"ד החיי"א כתב בשם המאמר דמיחזי כשיקרא, ושדבריו נכונים (והביאו ככה"ח שם סק"ו). ויש שכתבו לחלוק בין הפטור מתענית למי ששכח ואכל. ודוחק. ועוד, שדברי המשנ"ב הם בשם נה"ש, ומימיו עמו מחמת שהוא יום תענית, ומה לי אם שכח ואכל או חולה הוא. ואף גם זאת, שבבב"ל שכתב שלא לומר ענוג, הב"ד המאמר סתק"ה סק"א, שהכריח כן מהג"ט שם סק"ד (ואכן בבב"ל במ"א שם הקשה על ה"ט), דשאני כשאומר ביום צום תענית זה. וכנ"ל ש"כ ה"ט"ז בעצמו בסק"ג שיכול לומר אף בשחית בדילוג התיבות, ובט"ז שהביא להקשות בהחילוק בין ש"צ שאינו מתענה לשמא יאחזנו בולמוס – עכ"פ דלא חילק בהכי, אם הוא מחמת חולי שפטור מעיקרא, או שאחזו בולמוס שכבר התענה וגם משלים אח"כ. וי"ל. (וראה עוד"ז בס' זכרון עיונים בתעניות ח"א ע' תקיח. וחזר ע"ז בשינוי – בשיעור שלימי תודה ביהמ"צ ע' יט, ושם נטה קו. ומהוראתא כדמיקרא). ועוד צ"ב, שאם שכח ואכל שם תענית עליו מחמת שמשלים תעניתו, מדוע הצורך לשנות ולומר "ביום צום תענית זה".

ויש שכתבו לחלק באו"א בין ד' צומות שמד"ק (ואכן בנה"ש כתב הסברא "כיון שתיקנו חכמים להתענות בו") לתענית שגזרו הציבור. (ועיקר החילוק כבר נמצא יסודו במג"א כנ"ל. וראה העמק שאלה סס"ק סק"ג. והביא גם ממארי. אלא שהנהגה שאומרים ענוג רק במנחה (מחשש בולמוס) גם בנ"כ יסודו ע"ד הציבור (ביום חג"ט ס"ה) (ואכן בבב"ל במ"א שם בסוכה. ונראה, שד"ל שהוא בגדר מעין המאורע. [להעיר שגם בערוה"ש סתק"ה ס"ב שמימיו לא שמע מי שיהנוג כן לומר ענוג ביחיד שאינו מתענה – איכא לחזוקי דקאי בשאר ת"צ ולא בד' צומות. והר"ע כתב בסתק"ה ס"י שבת"צ הקבועים יכול ש"צ לומר ענוג (ואפי' ביום צום תעניתו), אף ש"ל דש"צ עדיף, כנ"ל]. ויש שר"ל שמש"כ בסתק"ה הוא רק לדעת המחבר, שאומר ענוג בכל התפלות, ולא לרמ"א שאומרים רק במנחה מחמש שיאחזנו בולמוס. וכ"ז דחיק ואחי' מרחיק (בכוונת משנ"ב ובכה"ח שהב"ד). ובפרט שבנה ציר"ן ממקום למקום. ובד"כ, מש"כ במשנ"ב עיקר לגבי דבריו בב"ה, ובפרט שבמשנ"ב נכתב באחרונה – בסתק"ה.

ולמעשה, נראה ששני החילוקים גם יחד אמת לקולא, שמי ששכח ואכל אפי' בתענית שגזרו ציבור יכול לומר ענוג. וכש"כ, שבת"צ מד"ק גם החולה יכול לומר ענוג. וראה בכתבי רח"א ביחאוסק, נדפס מכת"ב בקובץ הע"ב ג' תמוז תשס"ז ע' 3 (וראה שם ע' 2), שהענין בל' אדה"ז בסידורו, שאף כשאנו מתענה יכול לומר ענוג אם ישימי תיבות "ביום צום תעניתנו", או שביש ציבור שמתענים יכול לומר ענוג. וכש"כ למשנ"ב בשו"צ א"ח ח"ב סי' קי להלל לומר ענוג אפי' בברכה בפ"ע בד' צומות הקבועים כשיש עכ"פ ג' מתענים (וכנ"ל) אצלנו בלוח בשחית.

וגם קטן יכול לומר כד, דלא כמפקקים, ואיכא משום חינוך שכשיגידלי יתחייב לצום ויאמר ענוג, ובפרט אם נאמר שבחולה אומר ענוג, א"כ לכשיגידלי גם אם יאה פטור יאמר. ואדרבה, בקטן עדיף שאינו בר חיובא, וליכא כ"כ חשש מיחזי כשיקרא, שפשוט שכוונתו ליום התענית. שו"מ שכך הורה הרש"ז יגר מבירסק (באיל תערגו שטיינמן עובדות ע' תשפח. והחולקים, אינהו ס"ל שגזול שאינו מתענה אינו

בטבלא שבסוף הלוח.

בחזרת הש"ץ אומר הש"ץ "עננו" בין "גואל" (ברכת "גואל ישראל") ל"רופא" (ברכת "רפאנו"), וברכת כהנים ("אלקינו ואלקי אבותינו") לפני שים שלום.

הלכתא למשיחא: בר"ד משיחת ח"י תמוז (תענית י"ז בתמוז נדחה) תנש"א, שיום זה יכול להיות יום שכן דוד בא, ובמילא יאמרו בתפלת המנחה לא בנוסח דיום התענית אלא ענינים של שמחה, שבברכת "שמע קולנו" מותר להוסיף כמה ענינים.

בר"ד הנ"ל, שכשיבוא משיח צדקנו היום יחסכו לקרוא בתורה במנחה³⁷².

דברי כיבושין אחר מנחה³⁷³.

צאת הצום³⁷⁴ [וזמן תפלת ערבית] בשעה: 7:34.

זמן קריאת שמע בלילה הוא משעת יציאת שלשה כוכבים **קטנים**. ואף שמן הדין די בכוכבים בינונים³⁷⁵ – לפי שאין אנו בקיאים בהם³⁷⁶ צריך להחמיר ולהמתין עד שיראו קטנים³⁷⁷. ולכן, נכון לחזור ולקרוא קריאת שמע כמה דקות אחר כך³⁷⁸.

בנוגע קיום מצות עונה במוצאי תענית – ראה בהערה³⁷⁹.

יום רביעי, ה' תשרי

הלכתא למשיחא: מזים מי פרה על הכהן גדול ביום שלישי להפרשתו.

יום חמישי, ו' תשרי

יאצ"ט-ה'לולא של הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה שניאורסאהן, אם המלכות.

תשליך – למי שלא הספיק בר"ה – היום, יום "שלוש עשרה מדות" (בקביעות שנה זו, שח' תשרי חל בשבת³⁸⁰).

אומר. ועיקר הסברה ש"א שאם הקטן מתענה יאמר עננו, אינו מובן, שאם פטור הוא, מופקע הוא מתענית, ומאי מהני מה שמתענה). (372) ויל"ע אם הכוונה רק למנחה, או דבהכי עסיק התם (דמייירי בשעת מנחה). ולהעיר מהשק"ט בקריה"ת במקום שאין מתענים (ראה לעיל), אם הוא חובת היום או שייך לענין התענית. ויש שכתבו לחלק בין שחרית למנחה. ולהעיר שאת"ל שיקראו בתורה כדין יו"ט – ה"ז רק בשחרית ולא במנחה.

(373) ראה לק"ש ח"ב ע' 352 (וש"ע) ע' מנהג כמה קהילות בעבר לומר ביום התענית בזמן מנחה דברי כבושין לעורר לתשובה, ושכאדי לעורר ע"ד מנהג ה"ל במקום האפשרי – שיאמרו אחר מנחה (לכה"פ כמה מלים) דברי כבושין או מזמור תהלים המתאים, ובמקום שא"פ – שיחשו עכ"פ דברי כבושין.

(374) זמן כוכבים בינונים לאדה"ז.

(375) שפסקו בגמרא הלכה כר' יוסי לחומרא כמו בקריאת של ערבית שאינו ודאי לילה עד צאת הכוכבים הבינונים בגודל גופם ברקיע ובאורם.

(376) והארכנו בזה בקובץ אה"ת ג' תמוז תשנ"ו. וראה משלחן הבד"צ שבועות תשע"ה.

(377) ובסדר הכנסת שבת כתב אדה"ז "להחמיר בקיין [במדינות אלו] לענין ק"ש של ערבית עד שעה שלימה אחר השקיעה". ונתבאר שם אצלנו.

(378) והעיר המזכיר הר"ל ג' ע"ה, שבפעם הראשונה שהרבי רצה שיתפללו בתענית ציבור מוקדם, אמר לי לגשת להרה"ח ר' שמואל הלוי לויטין, באמרו שהיה הוא רב פוסק דינים, ולבקש שישכים להתיר להתפלל ערבית, ולהכריז שאח"כ לאחרי שיה' 36 דקות אחרי השקיעה לקרוא ק"ש שנית (ולא הזכיר שיכולים לסמוך על ק"ש שקוראים בק"ש שעל המטה), ושכן ה' – ואולי יותר מפעם אחד – שהורה להכריז הנ"ל.

וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ג'רג. ושנ"ת.

(379) אם אינו מרגיש חולשה – מותר (ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לט'דנט).

(380) יום י"ג מדות הוא בד"כ בח' תשרי ביום שלפני עיו"כ. ושק"ט בכ"מ בקביעות זמנו כשחל שלא ביום הקריאה, וכמה מנהגים בזה. ובכל אופן, כשחל ח' תשרי בשבת, כקביעות ש"ז, ודאי כ"ה. ואכן, כן ה' בשנת תר"צ שחל יו"כ ביום שני, וכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נסע לתשליך "ביום ה' בשלש עשרה מדות".

ובפרטיות, ראה באלף המגן סתר"ג סק"י שכשיז"כ חל בח' ו' מקדימים יום י"ג מדות לב' וה' שלפניו שלעולם יהא ביום שיש בו קרה"ת. וכ"כ בשו"ת רשב"י או"ח סר"ג בשם מהר"ם שיק ועוד. ושם הוא רק לגבי חל ביום ב' שמקדימים לחמישי, כיון שח' תשרי חל בשבת. והובא במלמד להועיל ח"א או"ח סר"ג. ומהטעמים להקדים ליום ו' תשרי, כיון שמקדימים בלא"ה, וגם שיחול בחמישי ולא בע"ש שאין מתענים אז, משא"כ בחל יו"כ ביום ה'. וכן נהגו בכ"מ להקדים רק בחל ביום ב' ולא כשחל ביום ה'. אך מה שהביא רשב"ן ממנה"ר טירנא – שם משמע איפכא, שבימים סיום הסליחות אומרים י"ג מדות בז' תשרי (כשחל ביום ב') או ביום ח' תשרי (בכל שאר הקביעות). ומוכח

יום ועש"ק פרשת האזינו, ז' תשרי

בשיחת ז' תשרי תשנ"א³⁸¹: דער קביעות פון דעם טאג בימי החודש – שביעי בתשרי, וועלכער באדייט אז עס זיינען שוין דא שבעה ימים רצופים פון ראש השנה. דער עילוי אין דעם: יש לומר, אז יעדער טאג פון די זיבן טעג איז כנגד דער זעלבער טאג אין די אלע קומענדיקע וואכן פון יאר (יום ראשון – כנגד יעדער יום ראשון פון יאר, וכו'), און דעם טאג (שביעי בתשרי) ענדיקן זיך די שבעה ימים. וואס דאס אלעס גיט צו נאכמער אין די המשכת הברכות פון דעם אויבערשטן.

השליח ציבור צריך להפריש עצמו ג' ימים קודם יום כיפור מכל דבר המביא לידי טומאה וילמוד הכוונות מהתפללות³⁸².

העברת הסדרה שנים מקרא ואחד תרגום (פרשת האזינו). הפטרת שבת שובה (ויש נוהגים גם לומר ההפטרה לפ' האזינו: וידבר דוד).

במנחה: אין אומרים אבינו מלכנו.

מנהג בית הרב להדליק בערב שבת תשובה "א תשובה ליכט"³⁸³. [ובשיחת ו' תשרי תשמ"ב (מסרט הקלטה) שמנהג חב"ד להדליק ג' תשובה ליכט].

בד"ה שובה ישראל תשמ"א³⁸⁴: סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר, שאצל הצמח צדק היו בשבת תשובה ג' נרות של תשובה, ואמר הצמח צדק "עס איז פאראן דריי תשובות", וביאר כ"ק מו"ח אדמו"ר שהם ג' התשובות המבוארים בלקו"ת³⁸⁵.

מצוה על כל אדם שימשמש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשכה שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת (בפרט שלבשו בגדי שבת בראש השנה כשהותרה הוצאה לצורך יום טוב).

זמן הדלקת נרות בשעה 6:41 (18 דקות לפני השקיעה).

שבת קודש פרשת האזינו, שבת (ת)שובה, ח' תשרי

בשמיני בתשרי התחילה חנוכת ביהמ"ק³⁸⁶.

הילולא של הרה"ק ר' ברוך נ"ע, אביו של אדמו"ר הזקן (תקנ"ב).

במעלת שבת שובה, השבת הראשונה בשנה, נתבאר בכ"מ, שכוללת ומתקנת כל שבתות השנה, הן בנוגע לתיקון שנה שעברה, היינו עליית כל שבתות שנה שעברה ("ויכולו"), והן בנוגע להכנה לשנה הבאה, המשכת הברכה ונתינת כח לשבתות שנה הבאה ("מיני' מתברכין"), וממילא פועלת גם על כל ימי השנה (כי השבתות בכל השנה כוללים כל ימי השבוע). ובסגנון אחר: ששבת זו היא בבחינת "ראש" לכל שבתות השנה, שכל אחת מהן היא בבחינת "ראש" לכל ימי השבוע – "ראש שבראש".

ונמצא, שישנו עילוי בשבת שובה גם בנוגע לר"ה ויו"כ, כי עיקר הענין ד"ויכולו" בשבת שובה הוא בנוגע לשבוע זה גופא, בנוגע לר"ה. וכמו"כ עיקר הענין ד"מיני' מתברכין כולה יומין" בשבת שובה הוא בנוגע לשבוע זה גופא, המשכת הברכה בנוגע ליו"כ. והיינו שישנו עילוי בתשובה דשבת אפילו לגבי התשובה דיוהכ"פ, עד כדי כך – שיוהכ"פ מתברך משבת שובה³⁸⁷.

שאמרו בע"ש.

וצ"ע בסה"ש תרצ"א ע' 144 שזכר יום י"ג מדות הוא ד' דעש"ת" (בשנה הנ"ל חל יו"כ ביום חמישי. אבל המדובר שם על הענין בכלל. ובכל אופן, גם במקדמים בחל בחמישי, ההקדמה היא ליום שני, היינו יום ז' תשרי, שאינו ד' דעש"ת, לא למנין מו"ה, ולא להמנין מצו"ג, כפי שהוא בספרי סליחות). ואולי היא טעות המעתיק. וצ"ל ו' דעש"ת" (להמנין מצו"ג) או ח' דעש"ת. ויש לברר בכת"ק.

(381) סה"ש תנש"א ח"א ע' 31.

(382) ראה לעיל כ"ז אלול.

(383) ובסה"מ תש"ט ע' כו (בפתח דבר לקונטרס שבת תשובה) שהוא מנהג בית הנשיאים. וראה שיחת שבת שובה תשכ"א ההוראה לכאור"א.

(384) סה"מ מלוט ח"ג ע' טז.

(385) נתבאר שם בארוכה.

(386) ראה מא"ח סה, דה"ב ז, ט (ובמפרשים שם). מו"ק ט, א.

וראה בר"ד משיחת ש"פ האזינו תשל"ז ההוראה מזה. וראה סה"ש תש"נ ח"א ע' 20 הע' 56.

(387) ואע"פ שיוהכ"פ הוא "שבת שבתון", תכלית השלימות בענין השבת גופא, ומבואר בחסידות שביהכ"פ מתגלה בחי' פנימיות

ועוד זאת, שהתשובה דשבת שובה נעלית יותר מהתשובה דכל שבתות השנה, שבשבת שובה מתקנים ומשלימים העבודה דתשובה עילאה שבכל שבתות השנה, ומשבת שובה נמשך הכח להעבודה דתשובה עילאה בשבתות שנה הבאה. ובפרטיות: אף שכל עשיית ענינים תשו"ע, בכ"ז מאחר שימי החול דעשיית ענינים התיקון על העבודה דימות החול של כל השנה, אין זו אמיתית ושלמות העבודה דתשו"ע, משא"כ ביום השבת דז' ימים אלו (בין ר"ה לז' ב), שבו התשובה והתיקון על העבודה דיום השבת של כל השנה, הרי עבודת יום זה היא השלימות בהעבודה דתשו"ע³⁸⁸.

ערבית: תפלת העמידה – ההוספות לעשיית (זכרנו, מי כמוך, המלך הקדוש, וכתוב, ובספר, עושה השלום). ואומרים המלך הקדוש גם בברכת מגן אבות (שכח – ראה בטבלא שבסוף הלוח).

אין אומרים אבינו מלכנו בשבת מפני שאסור לתבוע צרכיו בשבת.

מפי השמועה: בהוצאת הס"ת בשחרית, נהג כ"ק אד"ש³⁸⁹ לומר (כשחל בו' תשרי) "קדוש ונורא שמו"³⁹⁰.

קריאת התורה במקומות המסומנים ("הזי"ו לך").

יש נוהגים סלסול וכבוד שלא יפטיר אלא גדול בשבת שובה. ויש לקרות להפטורה זו איש חשוב. ואומרים אב הרחמים.

במוסף ובמנחה: "מי כמוך אב הרחמים" ולא "הרחמן"³⁹¹.

שכח רצה והחליצנו בברכת המזון בסעודת היום – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

במנחה: קריאת התורה (פ' ברכה). ואומרים צדקתך.

דרשת שבת שובה ע"י הרבנים חברי הבד"צ בשעה 7:00 לפנות ערב.

מוצאי שבת קודש, אור לט' תשרי – ערב יוה"כ פ

צאת השבת בשעה 7:39.

ערבית מוצאי שבת – ההוספות לעשרת ימי תשובה (כנ"ל). וגם "אתה חוננתנו". דיני השוכח ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אין אומרים ויהי נועם ואתה קדוש.

הבדלה (כרגיל עם נר ובשמים).

עתיק, פנימיות התענוג – הרי בנגלה דתורה בהלכה וכו' מצינו את ענין התענוג רק בנוגע ליום השבת, "וקראת לשבת עונג" ולא בנוגע ליוה"כ פ. וע"ד מעלת פורים לגבי יוה"כ פ, שבפורים נמשכים כל ההמשכות והגילויים דיוה"כ פ בתוך ועל ידי הדברים הגשמיים דוקא, "משתה ושמחה". ועד – "לבסומי בפוריא", משא"כ ביוה"כ פ שאז נמצא יהודי במעמד ומצב שלמעלה מכל עניניו הגשמיים. ועד", הוא העילוי דעבודת התשובה בשבת שובה לגבי עבודת התשובה דיוה"כ פ, שעבודת התשובה דיוה"כ פ נעשית בהיות היהודי במעמד ומצב שלמעלה מעניניו הגשמיים, דוגמת מלאכי השרת, אבל עבודת התשובה דשבת שובה נמשכת וחודרת גם בעניניו הגשמיים של כאו"א מישראל, שהרי בשבת ישנו ציווי לענוג בבשר שמן ויין ישן, וע"ד הענין דלבסומי בפוריא (שלמעלה ממשתה ושמחה סתם), שעבודת התשובה חודרת בכל הענינים הגשמיים, והיינו בכל הדברים שבהם צריך להיות העניין דיוה"כ פ, שבשבת מצוה להתענוג בהם.

וזהו גם המעלה דשבת שובה לגבי כל עשיית: יש נוהגין להתענות בכל עשיית בימי החול, ועפ"ז מובן שעבודת התשובה בימי החול דעשיית היא בדוגמת התשובה דיוה"כ פ, שאז נמצא האדם במעמד ומצב נעלה יותר מעניניו הגשמיים, אכילה ושת"ל, ואפילו בר"ה שאסור להתענות בו – הרי ישנו אופן מסוים שבו צריכים להתענות בר"ה (ביום ולא בלילה), משא"כ בשבת דעשיית (שבת שובה) אסור להתענות, ואדרבה: מצוה לענוג בבשר שמן ויין ישן. וזהו המעלה דשבת שובה לגבי שאר עשיית – שעבודת התשובה נמשכת וחודרת בכל הענינים הגשמיים.

388] וראה ביומן כ"ק אדמו"ר (מהור"צ) נ"ע ממוצאי שבת שובה תרס"ו (נדפס בסה"מ תרס"ו ע' רצ): כשתי שעות התארכה החזרה, וכשיצאנו מחדרו של הוד אאמו"ר הרה"ק לחדר הראשון – ששם מתפללים ומחכים להתקבל ביחידות, יצאנו כולנו במחול – גיכאפט א טענציל – חשאי. אחדים מהחסידים שעמדו שם, העירו, כי הגם שהראשי תיבות של שבת תשובה – ש"ת – הוא כמו הראשי תיבות של שמחת תורה, בכל זה הנה שבת תשובה היום ולא שמחת תורה. התלמיד מר מרדכי חפץ שהוא רגשן פנימי, יצא מהמחול, וניגש אל האיש וחבקו בתי ידיו, נשקו במצחו, ואמר: איהר זייט זייער גירעכט, היינט איז שבת תשובה, אבער וועהן מי איז זוכה הערן פון רבי'ן זאהל גיונד זיין, אזעלכע עניני השגות אלקות, וואס מיר האבן זוכה גיווען היינט צו הערן, איז שבת תשובה איך שמחת תורה. [וראה המסופר ביומן שבת שובה תשח"י – נדפס גם בס' חייל בשירות הרבי ע' 201].

389] כ"ה ביומנים (מו' תשרי שחל להיות בשבת) משנת תשל"ב, תשל"ט, תשמ"ו ותשנ"ב.

390] וראה זורח השמש (דבליצקי) ע' מד ובהע' קיי.

391] ער פל קבלת הארץ"ל.

אומרים ויתן לך כבכל מוצ"ש אחר הבדלה.

"יסדר שולחנו בפריסת מפה במוצאי שבת כדי ללות את השבת ויאכל עכ"פ כזית פת. ואע"פ שבשאר ימים אינו מסדר שולחנו רק מקיים סעודת מוצאי שבת במיני תרגימא או פירות, מ"מ בימים אלו יש להדר בכל מצוה ומצוה ביתר שאת".

יום ראשון, ט' תשרי, ערב יוהכ"פ

מהיום³⁹² ועד אחר בדר"ח חשון אין אומרים: תחנון, למנצח, תפלה לדוד.

כפרות

מי שישן על מטתו ונייעור משינתו אחר חצות לסדר כפרות, מברך כל ברכות השחר מיד שנתחייב בהן³⁹³, וכן מברך ברכת התורה. ואם קם לפני חצות, יטול ידיו בלא ברכה ויאמר ברכת אלקי נשמה בלי החתימה, ואינו מברך ברכת השחר וברכות התורה³⁹⁴.

באשמורת הבוקר³⁹⁵ (קרוב לשעה 3 לערך³⁹⁶) שוחטים כפרות³⁹⁷ (הכוונה בזה הובאה בסידור) כמספר בני הבית³⁹⁸. תרנגול³⁹⁹ לזכר ותרנגולת לנקבה⁴⁰⁰. למעוברת⁴⁰¹ – שתי תרנגולות ותרנגול (ביחד⁴⁰², ובנוסף⁴⁰³: אלו חליפתנו⁴⁰⁴ וכו') אלו התרנגולים ילכו למיתה ואנחנו נלך לחיים טובים וכו').

(392) בנוגע לקריאת שמע שעל המטה (בקביעות ש"ז – לאחר חצות): הנה, ליל ערב יו"כ אין אומרים וידוי, שמחזיקים גם ליל ערב יו"כ כיו"ט – ראה שו"ע אדה"ז סתר"ז ס"ד יו"ט. ודעה זו עיקר לדינא. וכן המנהג אצל אלו שאומרים סליחות בעש"ת שמקצרים בסליחות. וצ"ע"ק בהיום יום שהוראה זו נזכרה אחרי סדר כפרות. אלא דמיירי שם רק לענין תחנון גופא.

(393) ויברך ברכת הנותן לשכוי כששומע קול תרנגול בעת הכפרות (כל שהוא מחצות ואילך, אף כשאינה שמיעה הסמוכה לעלוה"ש. וראה פ"י התפלה לר"י בן יקר ובאבודרהם. ובסידור הרוקח שצוה בתחילת כל שעות הלילה ולא פחות מז"ס). ואם אינו שומע קול תרנגול – לא יברך עד שיעלה עמוד השחר. וראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' א'תתקנז.

(394) ראה שו"ת באתרא דרב סי' יא'תקנו. וש"נ.

(395) הן הסיכוב והן השחיטה. וכבר נתפרסם המענה (נדפס בשלחן נחמ"ח ע' קנב), שכפרות עורכים באשמורת הבוקר, אפילו אם השוחט יחטט לאחריו זה. (ועיי"ש בנוגע להפסק בין עריכת הכפרות לשחיטה, שיכול בזמן שביתתיים לעסוק בעניני כפרות (כוונתם וכו"ב)). וראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'תקמט.

ולהעיר מסה"ש תש"ע ע' 278: דער זמן פון שחיטת הכפרות איז ווען עס ווערט טאג. היינו אז די פינסטערניש גייט אוועק און עס הויבט אן ווערען ליכטיג.

(396) אופן החשבון – בשו"ת באתרא דרב סי' ה'תתיז.

(397) בנוגע לשחיטת כפרות שלא ע"מ להכשירן – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יא'קפז.

(398) סידור אדה"ז.

ובשעת הדחק בדלית ברירה, אפשר לנהוג כדעה שאפשר לפטור כמה זכרים בתרנגול אחד וכמה נקבות בתרנגולת אחת. אבל המנהג הוא כנ"ל מסידור אדה"ז.

באם המוסד שבחסותם מארגנים כפרות גובים מחיר מופרז יותר משווי העוף שבשוק (כולל מחיר השחיטה וכו'), מותר לשלם ההפרש מכספי מעשר. וראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' יא'.

(399) באם אין תרנגול, אזי ישתמש בשאר בע"ח (כגון דג), ואם גם זה א"א – אזי ישתמש בכסף, ויאמר בנוסף: "אלו המעות תלכנה לצדקה" (הנוסף מקונטרס קידוש ותפילות ר"ה שמח"ח, קה"ת תש"ג). וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א'קצט. כמו כן, אפשר שאחר יעשה עבודה – ראה שם סי' א'רלט.

כשמשתמשים בכסף נוהגים לסבב המעות על הראש – ראה חיי"א כלל קמ"ד ס"ד. משנ"ב סתר"ז סק"ב. כה"ח סקי"א. אבל ראה טאלקס ענד טילים תשרי תשל"ב גל' שסט ע' 6 הערה ששכעושים עם כסף לא נהוג לסובב על הראש.

(400) ואם היתה טעות, שלקח תרנגולת לזכר (וכן להיפך) – כיון שסבר שכהוגן עשה ה"ז כאילו ה' ממש כראוי.

(401) אחרי ארבעים יום (שקודם לזה ה"ז כמא בעלמא. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ה'תרנח. וש"נ).

(402) ואפשר, גם בזה אחר זה (ולהעיר משו"ת אז"ח ח"א סמ"ו). וצ"ב) והנוסף באופן כזה, "זה חליפתי" לתרנגול, ו"זאת חליפתי" לתרנגולת.

(403) והנה בשער הכולל פמ"ד ס"ב כתב שאדה"ז השמיט מסדורו חליפתו חליפתה וכו', כי אין להעמיס זה בלשונות הפוסקים והמקובלים. וגם בסדור הארז"ל לא נמצא זה.

ודבריו צ"ע: חדא, שכמדומה לא נמצא זה בהרבה מסידורים הישנים, ומה שייך לומר שאדה"ז השמיט. וגם הנדפס בקצת מקומות (כדלקמן) – לאו דוקא שהיו למרא עיני אדה"ז. ובכל"ה (כי לפי האמת מסתבר שהגיעו ליד אדה"ז), הרי מצינו כיו"ב בכמה דברים שאדה"ז השמיט בכלל במקומות שמומן מעצמו שמהכרח לשנות לפי הענין (וראה כמה דוגמאות כיו"ב בקובץ הערות הת' אושען פארוקווי חוקת תש"מ. ויש להוסיף כהנה וכהנה). גם אי"מ כלל לדידי ולדכוותי, מ"ט א"פ להעמיס הדבר בלשונות הפוסקים ומקובלים. וכמדומה, מקובל בכלל לשנות לנקבה ולומר זאת חליפתי (וכ"ה בסידורים חדשים, אף שבפוסקים דלקמן שכתבו לשנות לא דייקו בשינוי בין זה לזאת), אף שג"ז לא נמצא בסידור הארז"ל וכו'.

ולמעשה, נמצא הדבר בהנהגות במנהגי מהר"ל ה' עיו"כ בתחילתו, לשנות בהתאם להענין. וכ"ה במעגלי צדק ס"מ. נוהג כצאן יוסף ע' ערה. לקט וישר ע' 140. שם טוב קטן סדר כפרות. ובסידורים – נמצא הוא בסידור של"ה. סידור עמודי שמים לעי"נ. סידור קהלת שלמה

זמנה: כשאי אפשר לעשות כפרות באשמורת הבוקר – כמה אופנים בדבר, ולהלן סדר הקדימה⁴⁰⁵:

- א. בערב יום כיפור סמוך לנץ החמה.
 - ב. במשך ערב יום כיפור (בלילו או ביומו).
 - ג. ביום "שלש עשרה מדות" – בקביעות שנה זו היינו ביום חמישי, ו' תשרי.
 - ד. בעשרת ימי תשובה (וכל הקרוב יותר לערב יום כיפור).
- ובכלל, עדיף לעשות כפרות עם תרנגול לפני ערב יום כיפור, מלעשות כפרות עם כסף בערב יום כיפור.

סדר כפרות: אוחז התרנגול בידו⁴⁰⁶ הימנית⁴⁰⁷, ואומר "בני אדם – ולשלו" שלש פעמים, ובכל פעם מסבב⁴⁰⁸ סביב ראשו⁴⁰⁹ ג"פ, סך הכל מסבב ט' פעמים.

לא יאמר פסוקים הנזכרים [וכן ברכת כסוי הדם] במקום שיש ריח רע מלול התרנגולים⁴¹⁰, וירחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח, וכן לא יעמוד כנגד הריח.

שחיטה: כשבאים בני אדם הרבה בבת אחת ובידם תרנגולים, והשוחט שוחט לפנייהם תרנגולים – אין נכון לעשות כן לעמוד אצל השוחט ששוחט והם אווזים תרנגולים חיים בידם, שיש בזה חשש צימוק הריאה וגם צער בעלי חיים, אלא צריך שיתרחקו מעט מאצל השוחט באופן שהתרנגולים שבידם לא יראו השחיטה.

טריפות: יזהר לאחוז העוף בנחת⁴¹¹. אם נפל העוף מידי יודיע לשוחט. אין להחזיק העוף בכנפיו מחשש טריפות.

כיסוי הדם: המהדרים מכסים הדם בעצמם. מצות כסוי הדם מוטלת על השוחט. ונוהגים

(לונדן). סידור שפה ברורה להר"ה. סידור נהורא השלם. סידור תפלה ישרה. לקוטי צבי סדר כפרות (אמשטרדם תקס"ט). וכ"כ בקמח סלת הנהגות עיו"כ (קמו, ב). מט"א סתר"ה ס"א. קיצור שו"ע סי' קלא ס"א. ובמנהגי הר"י יעניס מכת"י שבסו"ס מנהגים טירנא ע"י קעד – נזכר רק ע"ד השינוי מזכר לנקבה. ונראה שבנקבה מסבבים אחרים עבורה.

וצ"ע בט"ז סתר"ה ס"ב ועוד שנמצא רק הלשון חליפתך. ומשמע שגם במסבב לעצמו אומר כך. וכ"ה בכ"מ (עמ"מ ח"ב שט"ז פ"ח. בא"ח ש"א וילך ס"ב ועוד). ואולי שהיו רגילים שמסבב אחר – ראה כלבו סדר עיו"כ בתחילתו. או"ח דין עיו"כ ס"א. אבודרהם סדר עיו"כ. ובמנהגי מהר"א חילדק בסו"ס מנהגי מהר"א ק"ע רג שהשוחט מקיף ואומר זה חליפתך וכו'. וראה שלמי חגיגה משפטי עיו"כ ס"ה ס"ה.

ולהעיר שבפסקי הסידור בסוף שו"ע אד"ה (הוצאת תש"כ ואילך) לא הועתקו בהערות ד"ז משעה"כ. והלא דבר הוא.

אמנם, נראה שיש בזה כמה פרטים: גוף החילוק בין זכר לנקבה, שמסתבר שיש לשנות לפי הענין (אף שבכ"מ לא דייקו בזה. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' א'קסד. וגם בכמה מספרים הנ"ל לא דייקו בכ"ז, ולא ע"ז נסבו דברי שעה"כ. ודוק בלשונו "חליפתינו חליפתכן חליפתה"ן). ועיקר דבריו בנוגע השינוי מיחיד לרבים. ולדין שנהגו כהדעה שצ"ל "כפי חשבון בנ"א שבבית" – ליכא היכי תמצא שמסבב לרבים. ומ"מ במעוברת אכתי שייך הענין. וצ"ע דלא נחית לכך. ואף את"ל לומר "חליפתך" מחמת סברה שכפרה אחת היא (וראה הערה הבאה) – עדיין צ"ל "אלו" (אא"כ מסבב כל תרנגול בפ"ע, כבהערה הקודמת).

ועוד איכא גנוזה, שבד"כ נהגו שהמתכפר מסבב לעצמו. ויתכן שסיבבו לאחרים רק כשהמתכפר לא ידע לומר בעצמו. ושו"ר שכ"כ בקובץ הלכות קמינצקי פכ"ה הע' יג. אלא שבכ"מ הנ"ל מוכח שבכל אופן היו מסבבים לאחרים.

(404) כפשוטו. ולהעיר מ"ס מנחת אליהו (קווינט) ח"א ע' פח בשם כ"ק אד"ש בטעם הכפרה על העוברה, באו"א מהנחת בלקו"ש חכ"ב. וגם להבי' בלקו"ש שם יציבא מילתא.

(405) ראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'תתנ.

(406) וראה בשו"ת באתרא דרב סי' א'תרעה בנוגע ללבישת כפפות בעת עריכת כפרות.

(407) ואיטר – ביד שמאל.

(408) משמאל לימין – נגד כיוון השעון.

(409) נכון שלא לסבב העוף מעל ראש אשתו נדה מחשש שמא יגע בה. ואם עומד בריחוק ומסבב העוף גבוה באופן שלא יבוא לידי גניעה, מותר.

(410) ואולי יש ללמד זכות, דסתם לול של תרנגולים הוא בנין המחובר לקרקע (ראה שבת קכב, ב. ב"א יב, ב. ערוך ערך לול. ובב"ח חו"מ סי' קעב, דסתם לול בתלמוד הוא כך), והבנין קטן (ראה משנ"ב ס"ט סקכ"ח), וסתום ברובו (ראה שבת קמו, א, וכבפירש"י שבת קנב, ב ד"ה לול), וממילא רבה בו צואה, והריח גדול מאד, משא"כ במציאות ימינו שנמצאים בקופסאות המיטלטלות, ומנוקבות באופן שהפרוץ מרובה על העומד. אולם, לא מפני שאנו מדמין לחלק נעשה מעשה לכתחילה.

(411) וגם משום צער בעלי חיים. בנוגע לצער בע"ח במנהג כפרות בכלל, ראה שו"ת באתרא דרב סי' ה'תתט.

השושטים בבואם לאיש נכבד שהוא עמית בתורה [=תלמיד חכם]⁴¹² שמכבדים⁴¹³ אותו במצות כיסוי הדם⁴¹⁴. ונכון לשלם לשוחט⁴¹⁵. קודם הכיסוי מברכים⁴¹⁶ "על כיסוי [ה]דם [בעפר]"⁴¹⁷. וראוי שיטול ידיו קודם הברכה. אין לברך שהחיינו גם אם עושה המצוה בפעם הראשונה⁴¹⁸. צריך לדקדק שהכיסוי יהא בדם הנפש דוקא, והיינו שימתין עד שמתחיל לירד טיפין, כדי שיכסה מקצת מדם הנפש (ולא מדם השותת מתחילה⁴¹⁹). צריך שיניח למטה עפר תיחוח [=יבש]⁴²⁰,

412) ואפשר לכבד גם לאשה (אם הוא בדרך צניעות). אבל אין לכבד לקטן – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' ל'תקננו. ורק לגדול בן י"ג שנה ויום אחד שהביא כבר שתי שערות, או שנתמלא זקנו וכו'.

413) בדרך כיבוד ולא בתור שליחות. וי"א להיפך. ויש שכתבו לקיים דברי שניהם – לעשותו שליח בדרך כיבוד, דהיינו שיכבדו להיות שליח (תורת זבח לבעל קיצור שו"ע מזבח העלה סי"ד בהעלה שלמה סוסק"ג. בית דוד סכ"ח ביסוה"ב סק"ה אות א ובעמיה"ב סק"י. ועוד). (ועוד עצה ראיתי, למנות השוחט להיות שלחו לשחיטה, שבאופן זה מצוות הכיסוי שייכת ג"כ אליו, כיוון שהשוחט שחט בשליחותו. ואף להחולקים בהערה הבאה, דס"ל שגם כשהשוחט אינו בעל העוף, המצוה שייכת לשוחט, י"ל שבכה"ג שבעל העוף מינה השוחט לשחוט בשליחותו שאני).

414) בטעם שמקפידים לכסות רק בעוף שערך עמו סדר כפרות – כי לכמה דעות אין ליתן לאחר לכסות רק בעוף שלו, שבכונן דא השוחט שוחט בשליחותו, וממילא המצוה של בעה"ב (ראה שו"ת האלף לך שלמה יו"ד סכ"ג. משיב דבר ח"ב סס"ד. עני בן פחמא יו"ד ס"ג. התעוררות תשובה יו"ד ס"א). אבל י"ח גם בזה – ראה שו"ת שלמת חיים יו"ד ס"ב. דע"ת למהרש"ם סכ"ח סק"ח. שו"ת רב פעלים יו"ד ח"ב ס"ב).

415) אבל השוחט אין לו למכור המצוה בדמים.

416) וכשהשוחט מכבד לכו"כ במצות כיסוי ליכא משום ברכה שא"צ, ובפרט בכפרות, שהעוף שייך לכאור"א מהמכסים.

417) וצריך לבדוק הסימנים והסכין קודם הכיסוי כדי שלא יבוא לידי ברכה בלבטלה.

וויש שכתבו ליישב מנהג המקילים בכמה אנפי.

ולהלן מה שכתבנו לח"א בענין זה: בשאלתו – התחבטתי רבות בזה, ובפרט שבשו"ת מחנה חיים ח"ג יו"ד ס"ח החמיר מאד גם בזמן הקור שקשה להרגיש גמימה דקה מן הדקה, עיי"ש שהשוחט הלך לחדר שהוחם לבדוק הסכין אחר השחיטה, וכשיצא אח"כ להחזיר לכסות הדם לא מצא הדם כי כלבי החצר לקקו הדם ונתבטל ממצות כיסוי הדם, ועכ"ז לא התיר לסמוך על הרוב שהסכין לא נפגם ולכסות מיד אחר השחיטה טרם שיעבדוק. וכן ראיתי בכ"מ שעוררו ע"ז (וכן הביא הרה"ג הרמ"ש ע"ה אשכנזי בהדרכותיו).

ומחוורתא – אף שדוחק קצת – שנוסף לזה שבימינו כמעט מהנמנעות למצוא גמימה הפוסלת אחר השחיטה. וראה בפמ"ג סי"ח במ"ז סק"ז במה שצריך לחזור לבדוק הסכין גם במקום טירחא, ולא סמכינו אחזקה ורובא, לפי שטבע הסכין להתקלקל. וגם למחמירים לברר היכא דאפשר לברורי גם בדליכא מיעוט המצוי, שאני הכא בעינ"כ דאיכא טירחא – עוד זאת ועיקר, (ש)בענין זה סומכים על הבדיקה שלפני השחיטה. או על הבדיקות שלאחמ"כ. וכמו שבנוגע לגוף חיוב בדיקת הסכין בין שחיטה לשחיטה הרוצה להיכנס לספק – מותר לו – אף שיש חשש ברכה בלבטלה על השחיטה (כשהפסיק ביניהם), והעיקר בד"כ – בל תשחית. ועכ"ל שלענין זה סומכים על הבדיקות לפני זה ולאח"ז. וה"ה בנוגע לברכה על הכיסוי. או"י (בישוב ההנהגה העולם, משא"כ בנוגע למה שכתב במכתבו שראה וידאו "מעשה רב" ממעמד כפרות, שנראה שהשו"ב ר"ש ע"ה קלמנסון אינו בודק הסכין בין השחיטה לכיסוי הדם, שאמ"פ ליישב כך) שסומכים על כך שבד"כ מכסה גם דם שאר עופות שנמצא שם, שהרי בד"כ מנעונו הכל יחד. וממה שנשחטו בסכין בדוקה. ועפ"ז יתיישב ג"כ שהרי נהוג בעופות לבדוק ראות בוקא אטמא צומה"א וכו' מצד מיעוט המצוי (ואכ"מ) – ומדוע לא נאמר שיש הכרח לבדוק כ"ז לפני ברכת הכיסוי. (אלא שלפעמים (חלק מ) בדיקות הנ"ל אינן מוכרחות ממש מדינא רק באיכא ריעותא. ובשו"ת שע"א סס"א, הובא בבאה"ט סל"ג סק"ט, לכסות הדם קודם בדיקת הושיט מזוהזוה שמלעיתין. והיא תשרי הצ"ח הקדמון, ונמצא בשו"ת צ"צ סי' קטו. והובא משמו בפמ"ג סכ"ח בשפ"ד סק"ו. (אבל בשע"א שם סי' ט דעתו נוטה שיש לבדוק). והתם ה"ט שהדרך לבדוק אח"כ, ושמא יבואו לידי תקלה וישכחו לכסות. ועוד שם, דל"ש כ"כ קוץ בושט, יעו"ש. וראה גם פת"ש סכ"ח סק"א). ולכאורה ה"א אפ"ל בדוחק גדול שעד"ז הוא גם בנוגע לבדיקת הסכין, שמחמת ההמתנה תתבטל במקצת מצות כיסוי, שהכיסוי יהי' רק ע"י אדם אחד לכו"כ עופות (אף שעדיין תתקיים המצוה), וגם והוא העיקר, שכמעט ולא שמענו בימינו פנימות שחיטת עופות. אבל פשוט לחלק. וראה גם שו"ת מחנה חיים שם, ונדון דידל' ל"ד לדברי הצ"צ, שאם הסכין לפנינו מצרפים מיעוט גמור לחזקת איסור שאינו זבוח ואסור לברך על הכיסוי, שהבשר אסור באכילה, וממילא הדם עדיין אינו מחוייב בכיסוי דלא קרינן ביה איסור יאכל בשרו ויכ"ח ויכ"ח. והוא ע"ד המובא כמה בעפופות קנים לשחוט כמה עופות ביחד מחשש ברכה בלבטלה שכולי האי לא חיישינן שנתבטלו שניהם. ועד"ז מצינו בשוחט עוף אצל ח"י שא"צ לבדוק הריאה שבחי' (ראה דרכ"ט סכ"ח ס"ק קמא בשם זבח שמואל סי"ד. כה"ח שם ס"ק קיא בשם זבחי רצון סי"ט. אבל להעיר מב"ח ד"ה כתב בעל העיטור, שמופרש הפכו. אמנם, התם מיירי בעוף אחד שנתבטל ברוב דם של ח"י, דלא מהני שחיטת העוף עבור החי').

ולהעיר שראויים במוחם שכשנבקשים שישחוט לבדוק כל פעם לפני שמכבדים בכיסוי לפעמים הדם חוזרמא דאחי לידי קולא, הן מחמת שגורם ללחץ על השוחט, וגם שאפשר שבדיקתו לא תהי' כדבעי'.

418) אבל להעיר מסה"ש תרצ"א ע' 147 בהנהגות עיי"כ "ללבוש איזה דבר חדש", ולא נתפרש שם אם הוא מחמת כיסוי הדם (ראה דרכ"ט סכ"ח סק"א ובהכ"ח שם סק"א. אלף המגן למט"א סתר"ד סקל"ב), או מטעם אחר (שהרי גם להדעות שמבדך שהחיינו ה"ז רק בשוחט שמכסה בפעם הראשונה, או עכ"פ כל מי שמכסה בפעם הראשונה).

419) ונכון שיהא גם מדם הקילוח וגם מדם הטיפין שישותת ויורד אחרי הקילוח.

420) ואם מצא כבר עפר תיחוח מונח שם, צריך לכתחילה להזמין בפה שיאמר עפר זה יהי' לי לצורך מצות כיסוי הדם. אמנם, אם נמצא כבר עפר שם לצורך מצות כיסוי הדם בשביל אחר, יכול לסמוך על העפר שתחת דם העוף הראוין שישמש כעפר שלמטה לעוף השני, אא"כ לתלחלח העפר מאד מחמת הדם ונעשה כטיט לח שאינו ראוי לכיסוי. (אבל העפר שהונח למעלה מדם עוף הראשון, כיון שהונח שם בתורת עפר שלמעלה ולא בתורת עפר שלמטה נחשב כעפר שלא הזמין לשם מצוה).

ומכסה הדם מלמעלה, בעמידה, בידו [ולא בכפפות] או בכלי⁴²¹ (ולא ברגלו), ביד ימין⁴²². ויכסה באופן שלא יהא רישומו ניכר, באופן שכל צדדי הדם מכוסים בעפר, אבל אין צריך לכסות כל הדם שלפניו⁴²³. במקומות שהרבה שוחטים בסמיכות זה לזה בבת אחת, יוודא שהדם שמכסה לא נתכסה במקצתו ע"י אדם אחר המכסה סמוך אליו, שלא תהא ברכתו לבטלה, כיון שכבר נתקיימה המצוה⁴²⁴.

לפדות הכפרות בממון ולחלק הממון לעניים.

אל יחשוב האדם שזוהי כפרתו ממש, שהכפרה אינה בסיבוב העוף או בשחיטתו לחוד⁴²⁵, ואין הכוונה במנהג הכפרות רק להעיר לב האדם לתשובה, להראות בעצמו כאילו הוא מחוייב לה', שיחשוב בלבו שהוא חייב מיתה כתרנגול זה (והוא הטעם לקרבנות), וכל מה שעושין בעוף הזה ה' ראוי לבוא עליו בעונותיו, ויתאונן על חטאיו, וישוב אל ה' בכל לבו, והקב"ה ברחמיו יקבל תשובתו. ואין כפרה אלא בדמים שנותנים לעניים.

אסור להתענות היום. ומצוה להרבות בסעודה בערב יום כיפור כשיעור שני ימים. ויש אומרים גם בלילה שלפניו.

בברכת עיו"כ תשמ"ה⁴²⁶: מצד דעם גודל העילוי אין דער אכו"ש פון ערב יוהכ"פ, האט מען געזען ביי די וועלכע זיינען געווען נזהר במשך כל השנה כולה צו נוצן בלויז איין האנט צו אכילה – איז באכילת הסעודה פון ערב יוהכ"פ – ווי איך האב געזען ביים טאטן – האט ער מהדר געווען אויף עסן דוקא מיט ביידיע הענט. און האט געזאגט דערויף דעם טעם אז דאס איז דערפאר וואס דאס איז אן אכילה פון ערב יוהכ"פ, תשיעי בחודש.

כמה נוהגים ללבוש היום בגדי יום טוב. רבותינו נשיאינו לבשו בגדי משי (כבשבת ויו"ט) בשחרית אחרי הכפרות⁴²⁷.

טבילה לפני שחרית.

שחרית: אין מאריכים בתפלה. אין אומרים: מזמור לתודה. תחנון. אבינו מלכנו. למנצח. ותפלה לדוד.

שיעורי חומש ("חת"ת") דשבוע זה – פרשת וזאת הברכה, בפעם הראשונה.

מבקשים לעקאח (עוגת דבש) ואוכלים ממנו⁴²⁸.

421) המנהג בכ"מ – וכן נהגו רבותינו נשיאינו – להשתמש בנוצות העוף. ונתבאר אצלנו בארוכה בהסכמה לס' בגדי מלכות על שמלה חדשה.

422) כ"כ ביפ"ל ח"ג יו"ד סכ"ח סק"ה, והב"ד בדרכ"ת שם סק"י. אבל להעיר ממנחת פתים או"ח סר"ו ס"ד. ואיטר די – ביד שמאלו.

423) ויש מהדרים למצוה מן המובחר לכסות כל הדם. אבל המנהג כפפנים.

424) כמו כן, אם נשחט העוף ע"ג דם שכבר נתכסה משחיטה אחרת, ואפילו ע"ג דם הנשאר מעוף הראשון שלא נתכסה (אחרי שנתכסה במקצת), יש בזה כמה פרטי דינים, שלפעמים פטור ממצות כיסוי.

425) הנה בשעה"כ פמ"ד ס"ב כתב שיעקר מצות הכפרות ברכת השחיטה והשחיטה. אבל היינו רק ע"ד הסוד, ופשוט שאם חסר העיקר ע"ד הפשט – ה"ז כנשמה ללא גוף. ומה שהביא שם מסידור ר"י קאפיל, שא"צ ליתן לעניים (וכ"ה במ"ח מס' ימי תשובה פ"ג מ"י. ועוד) – היינו בנוגע להעוף עצמו. והרי הביא שם גופא משר"ע שיותר טוב ליתן ממון לעניים. ועיקר כוונתו שם, שלא להסתפק בכוונה ע"ד הפשט לחוד ולבטל הכוונה ע"ד הסוד למתק הדינים. וכ"ה גם בכה"ח סתר"ה סק"ה (ועוד), שלמרות שהביא ד"ז שא"צ ליתן לעניים, הוסיף והביא (שם סק"י) גם הכוונה לפי הפשט. וכ"ז פשוט.

ובפשטות, ש"נקרא כפרה כמו שיעיר המשתלח" (ל' אדה"ז בסידורו, והוא מפע"ח שער יוכ"פ פ"א. משנת חסידים מס' ימי תשובה מ"ט). וראה גם שעה"כ דרושי יו"כ פ"א, וד"ז הובא בהן בהלכה והן בקבלה, והרי גם בשעיר המשתלח"ה ז"מ טעם הני"ל. ועד"ז הוא במה שהתרנגול הוא כמו קרבן. וכ"כ בשו"ת כנף רננה או"ח סנ"ט לפרש במש"כ בהגהת צמח בגניד ומצוה ש"אין הכוונה ליתן אותו לעניים ואפי' שיהי' יותר טוב אבל הכוונה היא עבודה למתק הגבורה ונקרא כפרה כשעיר המשתלח"ה (ועד"ז הוא במ"ח שם מ"י) – שהעבודה היא במחשבה שיחשוב בלבו שחייב מיתה כתרנגול זה וכו' (כמ"ש בד"מ סתר"ה סק"ג), והכפרה ליתן לעניים היא ממש אותו תיקון שכתבו המקובלים, יעו"ש. 426) לקוטי שיחות חכ"ט ע' 319.

427) אבל כמדומה ברור במעשר רב שכ"ק אד"ש לא נהג כן.

428) וראה בטעם המנהג באלף המגן למטה אפרים ס' תוד"תרה ס"ק לה (הובא בלקו"ש ח"ד ע' 373 הע' 30. וראה אג"ק ח"ג ע' רפג. ויש שהסמיכו על פסיקתא דר"ב פ' ראה טז, יג ד"ה באספך, בטעם שגולין מבתייהם לסוכה). ונתבאר בסה"ש תש"נ ע' 23. וראה שם ע' 24. שם ע' 33. ר"ד משיחת ח' תשרי תשמ"ט. ליל ו' דחה"ס תש"ג. ולהעיר גם משיחת כ"ח חשוון תשנ"ב.

בספר המנהגים⁴²⁹ חב"ד: ערב יום הכפור נוהג כ"ק אדמו"ר שליט"א לחלק לעקאך לכל או"א כשהוא לבוש בגד משי של שבת וחגור אבנט ומברך את כל או"א בשנה טובה ומתוקה.

בספר השיחות תנש"א⁴²⁹: מ'וועט איצטער מקיים זיין דעם מנהג ישראל צו אויסטיילן "זיסע לעקאך", וועלכער האט אין זיך אויך דעם רמז, אז אזוי ווי מ'קען אנטאפן די לעקאך מיט די הענט, און מ'עסט און מ'פילט דעם זיסן טעם – אזוי זאל מען אויך קענען "אנטאפען" די ברכות פון דעם אויבערשטן בגשמיות וברוחניות, אויף א זיסן אופן.

סעודת ערב יום כיפור לפני חצות⁴³⁰. חצות היום בשעה: 12:48. פרוסת המוציא בדבש. ואוכלים דגים.

אפילו בסעודת שחרית אין לאכול אלא מאכלים הקלים להתעכל כגון עופות ודגים. אין אוכלים שומשמים. אין אוכלים דברים המרבים זרע כשום וביצים⁴³¹. מאכלי חלב וחמאה אפשר לאוכלם בשחרית (אבל לא בסעודה המפסקת).

בשיחת חג הפסח תרצ"ד⁴³²: "ערב יום כפור . . . אין ליובאוויטש . . . אין איין און דעם זעלבען טאג איז געווען א גרויסער אונטערשייד אין דער שטימונג צווישען דעם ערשטען האלבען טאג און דעם צווייטען האלבען טאג. דער חצות היום האט מבדיל געווען אין אזא הבדלה אז עס פלעגט זיין ווי צוויי באזונדערע צייטען אין יאר. . . באלד נאך דער סעודת הבקר האט זיך שוין געביטען די פרייליכע אויפגעלייגטע שטימונג, און עטליכע מינוט נאך צוועלף פלעגט זיך דער טאטע אנהויבען מכין זיין צו תפלת המנחה . . . די עטלעכע שעה פון חצות היום ביז איבער תפלת כל נדרי, פלעגן זיין די העכסטע מדרגה פון מרירות, אזוי ארום איז דער ערב יום כפור געווען דער ערשטער האלבער טאג יום טוב ושמחה, און דער צווייטער האלבער טאג מרירות ועבודה ביראה גלוי⁴³³".

בעריוהכ"פ העבודה היא חרטה על העבר, ביוהכ"פ – קבלה על להבא.

הלכתא למשיחא: מעמידים כהן גדול בשער המזרח ומעבירים לפניו פרים ואילים וכבשים שיהא רגיל בעבודה.

בסדר פטום הקטורת: "שלשה מנים יתרים שמהם מכניס כהן גדול מלא חפניו ביום הכפורים ומחזירן למכתשת בערב יום הכפורים ושוחקן יפה יפה כדי שתהא דקה מן הדקה".

39 מלקות לפני טבילה ומנחה. הנלקה – (לא עומד ולא יושב אלא) מוטה, ושוחה על ברכיו⁴³⁴, ופניו לצפון. מלקות קלות ברצועה של עגל או בכל רצועה. הסדר: כתף ימין, כתף שמאל ותחתיהם באמצע, וחוזר חלילה. המלקה והנלקה שניהם אומרים ג"פ פסוק והוא רחום, בכל הלקאה אומרים תיבה אחת, סך הכל 39 תיבות.

טובלים משום טומאה ומשום תשובה – ג' פעמים⁴³⁵. נזהרים שלא תהא שום חציצה.

(429) ח"א ע' 32.

(430) סה"ש תש"ה ע' 21, סה"ש תרצ"ט ע' 304, ה'ש"ת ע' 10, ועוד. וראה סה"ש תש"נ ח"א ע' 31 הערה 46. תנש"א ח"א ע' 52, ועוד. וראה כה"ח סתר"ד סק"ב. [ולמעשה שבר"ד משיחת עי"כ תש"נ נז' גם ע"ד אפשרות דסעודה שלישית].

(431) בתערובת מאכלים אחרים – כשמעורב ואינו ניכר, ובפרט כשאין ממנו כמות מרובה, אין לחוש. ולכן ביצים המעורבות בקוגל וכיו"ב מותר באכילה. וכן בשום המעורב בתבשיל. וראה שו"ת באתרא דרב סי' לח"ש.

(432) לקו"ד ח"א ע' 264 ואילך.

(433) וראה סה"ש קין ה'ש"ת ע' 10 מה שאמר ר' זלמן שצערבינער לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע: רבי, מיר זיינען זעלנער. ערב יום כפור ביז האלבן טאג האט השי"ת געזאגט אז עס איז יום טוב און געהייסן זיין בשמחה, נאך האלבן טאג דארף מען דאווענען מנחה, זאגן על חטא און תשובה טאן. ושם: דער טאטע איז געווען זייער צופרידן פון ר' זלמן'ס ענטפער. ובסה"ש תרפ"ט ע' 26: ואמר הר"ז לפני אאמו"ר דבר פשוט אבל טוב, וואס דעם ווארט פלעגט מען איבער חזר'ן א פאר יאר נאכדעם. (ושם: א איז איז ווי א סאלדאט, וואס מען הייסט עס טוט ער, אז מען הייסט עס פריילעך זיין – איז ער פריילעך, אז מען הייסט עס וויינען – וויינט ער. אט איצט איז יו"ט מען נעמט א ביסל משקה, און אין 3-4 שעה ארום וועט זיין מנחה איז ר"ל עולם חשך בעדו כו').

(434) וכיון שאינו שוכב על הארץ ורק מוטה א"צ הפסק בינו לקרקע ברצפת אבנים (כ"מ בפמ"ג סתר"ז במ"ז סק"ד. וצ"ע בהנזכר ע"פ קבלה שלא לישב או לכרוע על הקרקע (ראה שו"ת באתרא דרב סי' מא'קנו) שלכאורה שייך גם בזה. ולהפסיק בין המצח לרצפה – ראה לעיל בכורעים דמוסף ר"ה – אינו נוגע כאן, שבר"ב אינו נוגע במצחו ברצפה).

(435) גם הנשים טובלות. ונתפשט המנהג שרווקות אינן טובלות מחשש תקלה. וכן אלמנה וגרושה. ועד"ז בימי טומאה אינן הולכות מטעם הנ"ל. וגם בימי העיבור יש שלא רצו לטבול מחשש סכנה. ונוסף לזה, בכ"מ לא נהגו הנשים כלל בטבילה זו – ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב א'רנח. וש"נ.

מרבית בצדקה. והמנהג להרבות במיוחד בנתינה לקופות וקערות צדקה בהליכה למנחה. רבינו הבעש"ט נ"ע אמר שמקול קשקוש המטבעות בקערות מתפרדים הקליפות.

במנחה: אחר יהיו לרצון הראשון, אומרים וידוי ועל חטא (שכח – ראה בטבלא שבסוף הלוח). מאריכים בהתעוררות תשובה מעומק הלב. בחזרת הש"ץ אין וידוי בתפלה זו. אין אומרים אבינו מלכנו.

וידוי: צריך להתוודות מעומד (ולא יסמוך בכבוד) וכן בכל פעם שאומרים וידוי. טוב לשחות בעת הוידוי (כמו במודים). יכה באגרופו על החזה באמירת אשמנו וכו', על חטא שחטאנו, ועל חטאים שאנו חייבים, סלח לנו וכו'.

בוידוי שבתפלת לחש יכול לענות אמן על המלך הקדוש ושומע תפלה, קדוש ברוך וימלוך בקדושה, מודים אנחנו לך, אמן יהי"ר ואמן על דאמירן בעלמא.

עבירות שבין אדם לחבירו אין יום כפור מכפר עד שירצה את חבירו. יתן אל לבו לפייס לכל מי שפשע כנגדו (ואפילו הקניטו רק בדברים). כשמבקש מחילה יפרט החטא שחטא לחבירו (אא"כ חבירו מתבייש בזה). הנפגע ימחול מיד. פרטי הדינים בשו"ע אדמו"ר הזקן סימן תרו.

הלכתא למשיחא: זקני בית דין מוסרים את הכהן גדול לזקני כהונה להעלותו ללשכת בית אבטינס ללמדו חפינת הקטרת ומשביעים אותו שלא ישנה בהקטרתו.

בסעודה המפסקת: המוציא (לפחות כביצה) וטובלים בדבש. מאכלים ללא מלח. המנהג בפועל בכ"מ שאין אוכלים דגים⁴³⁶. אין לאכול מאכלי חלב וחמאה ולא דברים המחממים את הגוף ולא תבלינים חריפים.

בר"ד משיחת ש"פ קדושים תשי"ז: עס שטייט⁴³⁷ אז ערב יוה"כ זאל מען עסן דריי מאל זופ. כ"ק מו"ח אדמו"ר האט דאך קיין צייט ניט געהאט ערב יוה"כ צו עסן דריי מאל זופ, האט ער געגעסן א לעפל און מען פלעגט צוגיסן אין טעלער נאך א ביסל זופ, האט עס געהייסן שוין א צווייטע טעלער, געגעסן נאך א לעפל און נאך אמאל צוגעגאסן, האט עס שוין געהייסן א דריטע טעלער. נוהגים לאכול קרעפכין [= כיסני בשר⁴³⁸] בערוהכ"פ⁴³⁹.

הרוצה לאכול לאחר ברכת המזון של סעודה המפסקת, יתנה בפירוש שיהא רשאי לאכול ולשתות לאחר הסעודה. ואם לא התנה רשאי לאכול.

יש טובלים אחר סעודה המפסקת סמוך ליום כפור (אבל רק באם עוד היום גדול).

באם נצרך, כדאי להכין כעת את האוכל למוצאי יום כיפור בהיות ועכשיו נהגו כל ישראל לאסור תיקוני מאכלים ביום כיפור למוצאי יו"כ. נוהגים להחמיר שלא להטמין חמין⁴⁴⁰ למוצאי יו"כ (אא"כ לחלושים⁴⁴¹).

לכבד יום כפור בכסות נקיה, ולהציע מפה יפה על השלחן כבכל שבת ויו"ט.

להפסיק לאכול ושאר העינויים [דלקמן] מבעוד יום, ועכ"פ משקיעה הנראית בשעה 6:56. נשים

436) וכ"כ במט"א סתר"ח ס"א. קיצור שו"ע סק"א ס"ב. ועוד. אבל להעיר ממשמעות שו"ע אדה"ז סתר"ח ס"ח. ואולי מיייר רק בסוג דגים שאינם מרבים זרע – ראה עד"ז אלף המגן וקצה המטה למט"א שם.

437) סה"ש תרצ"ז ס"ע 156.

438) שקו"ט בזה מצד שאין אוכלים בשר בהמה. וי"א שבשיעור מועט לית לן בה – ראה עד"ז בנוגע לשריית פת בין בב"ח סתר"ח. ובנוגע לקפה בחלב – פמ"ג שם בא"א סק"ו. מט"א סתר"ח ס"ח ובאלף למטה שם. אלף המגן סתר"ח סק"א. ויש שנהגו בבשר עוף. ומפי השמועה, במעשה רב שהוא מבשר בהמה דוקא. ואיני יודע אם השמועה מבוססת.

[ובהערה שבס' המנהגים שבהערה הבאה – דקאי בבשר כבשים – אין הכרח לכאן או לכאן. ולהעיר שיש"א דוקא לאכול בשר בהמה בעיו"כ שאין שמחה אלא בבשר (ראה ישועו"א או"ח סתר"ח סוסזק"ב, והובא בשד"ח מערכת עיו"כ ס"א סק"ב, ע"פ נדדים סג. ב. אבל במג"א סתר"ח סק"ו, דהיינו בשר עוף. וכ"ז דעת אדה"ז). והרי י"א בטעם אכילת קרעפכין שהבשר מכוסה, שאף שאין שמחה אלא בבשר ה"ז מכוסה לפי שמונת במלאכה].

439) לטעמי המנהג – ראה בהערה בספר המנהגים חב"ד.

440) מותר להשאיר את הקומקום מחובר לחשמל מערב יו"כ (וא"צ לנתק – ראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'תקעט).

441) כדי שתיכף במוצאי יוה"כ ימצא סעודתו מוכנת.

מקבלות על עצמן את הצום ושאר העינויים מזמן הדלקת נרות.

כל איש ושוי⁴⁴² מדליק "א לעבעדיגע ליכט" לבית הכנסת. ולנשמת הוריו שנפטרו – נר נשמה (בביתו)⁴⁴³.

יתור טוב שיניח בביתו לכתחילה נר דלוק⁴⁴⁴ מערב יו"כ שידלוק עד מוצאי יו"כ, מיוחד לצורך הבדלה במוצאי יו"כ [כדלקמן], ויוצא אל הדעות⁴⁴⁵.

בהדלקת הנרות (בשעה 6:38 – 18 דקות לפני השקיעה): להדליק נר של יום הכיפורים, ושהיינו.

(442) כ"ה בשו"ע אדה"ז סתר"י ס"ד: ועכשיו נוהגין. וכן המנהג בפועל. אבל ברמ"א שעושים נר גם לקטנים וכמנהג שהובא בשו"ע אדה"ז ("ונהגו") שנהגו מלפנים וכ"ה בב"מ. וכ"כ בסה"ש תש"ה ע' 14 שעשו לכאול מבני הבית. וראה גם בהנחמן בעהרה שם. וכ"מ גם בסה"ש תש"ד ע' 8.

(443) במט"א סתר"ג ס"ח (הובא בעהרה בשב"ש תש"ד ע' 7) שלשני הוריו – נר נשמה אחד (אבל נר בפ"ע – להוריו הבעל ולהוריו האשה, כך נראה. אבל להעיר ממשמעות מט"א שם באלמנה שמתו הוריו). אבל ראה בא"ר סתר"י סק"ד. ועוד. וכ"כ בדרכי חיים ושולחן שטח"ג – נר לכל נשמה. ועד"ז נוסף בהנהגת כ"ק אד"ש – י"ג נרות.

ובמענה ממחרת יוכ"פ תשמ"ב להר"י שי' ברנברג, באג"ק חל"ד ע' יא: "ולפלא שמדליק רק נר א". ומהמשך הענינים (בהמשך לנו שכבה ביו"כ) משמע דקאי בנר חיים. אבל יתכן שתנ"ל ענין אחר, והוא בהמשך לכתיבתו בקשר לנו נשמה. ואין מכתבו תח"י.

(444) בנפרד מנר נשמה הנ"ל שהוא לכבוד ולא להאיר.

(445) כיון שהוא מניחה לכתחילה בשביל זה.

(ובפרטיות: אע"פ שמן הדין מותר לברך במוצאי יום הכיפורים על האור שהודלק מן האור ששבת דהיינו שהודלק מערב יו"כ מ"מ טוב להחמיר ולברך על אור ששבת מבעוד יום ממש. ולאידך, על נרות ביהכ"נ (וכש"כ נר נשמה, שבנרות ביהכ"נ י"א שעשויים גם להאיר כדלקמן), אין לברך אע"פ שהודלקו מבעוד יום לפי שלא הודלקו בשביל להאיר ואין מברכין אלא על האור שהודלק להאיר.

ואף שאפשר להדליק נר אחד מנר של ביהכ"נ (או נר נשמה) הדולק מעי"ז ולברך על שניהם ביחד – הנה, באמת צ"ב מה מועיל מה שמברך על שניהם (ראה בדרה"ח סדר מוצאי יו"כ ס"ו שנתקשה בדבר, כיון דעל נר ביהכ"נ לבדו אין לברך כיון דנעשה רק לכבוד מה מהני שמדליק נר אחר ממנו. ולהעיר מ"ל ה"ט"ו סתר"ד סק"ד, שכיון שכל היום לא היה דולק להאיר אלא לכבוד היום הוא כאלו לא דלק כלל).

ועכ"ל, שהוא מחמת שמעיקר הדין יכול לברך גם על אור שנדלק מנר ששבת, והוא בצירוף הדעה שנרות ביהכ"נ עשויים לכבוד שמתפללים לאורם (שמוביים בנרות בלילה יותר מבימים, כמ"ש בס' רחצ סוף סי"ז. ולהעיר, שמעיקרא כתב אדה"ז שלא הודלקו רק לכבוד היום וכו'. ואח"כ כתב שעשויין גם להאיר. וכנראה הוא פלוגתא בהגדרה ולא במציאות). [וזהו, נוסף להדעה שאפשר לברך על אור שהוציאו עתה מהעצים ואבנים מעמוד ראשון ואילך. אבל בשו"ע אדה"ז השמיטו. וראה במג"א סק"ד]. ורק מה"ט שפיר מברך על שניהם (ראה בכ"ז לבושי שדר למג"א סתר"ד סק"ד ולרמ"א שם ס"ה. וכ"ה בדרה"ח שם. ובנתיב החיים הוסיף מדברי אדה"ז שם, ושכתב בד"ז לדרה"ח. משנ"ב סתר"ד בבה"ל ס"ד ד"ה ו"א שמברכין.

אבל ראה מש"כ באו"א בראש יוסף ברכות נג, ב"ד הווי, וכ"כ מד"ע בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סק"ב. ומש"כ בראש יוסף ובאג"מ לה"ר מ' תר"י ברכות מ, א – ראה מענין אשר לנצור שבת ח"ב ס' קיב סק"ג. ולהעיר, של מהרי"ל מנהגי יו"כ שבמברך על שניהם ביחד הו"ל גם אור ששבת וגם שנדלק להאיר, משמע דבהכי פיר דמי לכונ"ע. וראה עולת איש שדראים ברכות סקצ"ט.

והעיונינו שבקש"ע סק"א י"ז כתב שנוהגים שכל דמי עושה נר לביתו וכו' עוד נר אחד בשביל נשמות אביו ואמו שמתו לכפר עליהם. ונוהגין שמדליקין אחד בביתו שידלק עד שעת הבדלה ויבדיל עליו ואחד מדליקין בביהכ"נ. וכנראה סמך אמש"כ להלן סק"ג ס"ח להדליק נר אחר מן הנר שהדליק אתמול בביתו ולברך על שניהם. וממה שבס"י קלא לא מירש איזה מהשנים – נר לביתו או נר נשמה – מדליק בביתו, נמצא שאפשר שזהו נר נשמה – דנרע מנר שהודלק לכבוד ביהכ"נ, ובכל זאת משמע שגם בנר נשמה אפשר לצרף נר אחר.

ויל"ע בהסברה, לצירוף נר לנו שהודלק לכבוד – שכעת הנר החדש מוסיף הטעם של "להאיר", דלכאורה, הרי כל הטעם בהדלקה "לכבוד" (כבוד ביהכ"נ, או כבוד הנשמה) שייך רק עד מוצאי יו"כ, שאז – אחרי שכבר נגמור הצורך בהדלקה "לכבוד" (כנ"ל) – כשלוקח הנר (שדלק ביו"כ) לכבוד כדי לברך עליו, הרי לקיחה זו מעידה שעושה זאת כי רוצה להשתמש בו להאיר – ומדוע תהא הארת נר זה פחותה עד שמצריכה צירוף של נר חדש?

אמנם, ראשונ"ב סר"ח בבה"ל לסי"א, שנסתפק אם מהני בנמלך. ונשאר בצ"ע. וראה מה שכתב לצדד בשלחן שלמה להגרשז"א שם אות יד, שכשעומקיא יודע שאח"כ יהא להאיר שני משא"כ כשנעשה ממילא אח"כ להאיר ולא ידע בתחילה. ובשו"ת ר' עקיבה יוסף או"ח סת"ו, להתנות שבמוצאי יו"כ הוא להאיר. ובהערת המ"ל שבכה"ג עדיף טפי).

ובכל אופן, עדיף לצאת כל הדעות. ועוד ועיקר, שכ"ז בנר ביהכ"נ שמתפללים לאורם, משא"כ בנר נשמה. ואף גם זאת, שבימינו כשיש נר חשמל, מעיקרא אינו להאיר (וא"כ הדליקו מתחילה לשם זה. וראה להלן במוצאי יו"כ מה).

וכפנים, כ"כ בדרה"ח שם. משנ"ב שם סק"ג (ומש"כ במשנ"ב שם שכ"מ בדרה"ח – צ"ע, שמפורש הוא להדיא שם). כה"ח סק"ג. ועוד. וכן האירכו מחברי זמננו. וראה מענין אשר שם סק"ד.

ושו"ר בביוריו מנהגים מועדים לדידו הרש"י שליט"א פרידמן ע' 134, שהעיר על מש"כ בגליון התקשרות להבדיל על נר נשמה, שבימינו אין לברך על נר נשמה עצמו, ואף שניתן לברך על נר נשמה על ידי שיחבור אליו נר חדש נוסף, עדיף לחבר הנר הנוסף לנו שהודלק מערב יום כיפור במיוחד לצורך ברכת האש.

[ועוד הביא שם שבאיזהו מקומן נרשם בשם הגר"מ מארלאו ז"ל להדליק נר נשמה בביתו ומבדיל עליו במוצאי יו"כ. והקשה ע"ז. אמנם, נראה פשוט שהוראת הרב מארלאו ז"ל היתה רק בעצם הענין להדליק נר נשמה בביתו. ותו לא].

ויל"ע בנר שכל בעה"ב נשוי עושה לביתו, אם גם זה נר לכבוד, כשמו נר הבריא או נר החיים, או שהוא להאיר, וכהטעם המובא בזה, שכל בעל הבית עושה נר לביתו, ממני שבים הכפורים יד משה עם הלוחות הנישנות והתורה נקראת נר. ופשטות משמעות של נר – ותורה אור – היינו להאיר. ובשו"ע אדה"ז נקרא בסתם "נר לבית הכנסת". ובמט"א ס' תרג סוס"ח נקרא נר של מצוה. ועיי"ש בשלילת אותם המניחים נר נשמה בבית. ולהעיר שלא הזכיר בסבות הנוהגין כן שרוצים לצרפו להבדלה בבית].

טענה בנוסח הברכה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הנרות צריכים לדלוך כשחוזרים הביתה (אא"כ נשארים בבית ונהנים מיד מהנרות)⁴⁴⁶.

בחורים הדרים בפנימיה חייבים בהדלקת נרות בחדרם בברכה.

מדליקים נר [חשמלי] גם בחדר השינה של זוג נשוי.

לובשים קיטל (אא"כ חתן בשנת הנשואין שלבש כבר בחופה). ההולך לפנות עצמו⁴⁴⁷ צריך לפשוט את הקיטל כיון שאינו מיוחד רק להתפלל.

מתעטפים בטלית ומברכים עליה לפני השקיעה. נתאחר מללבוש עד לאחר השקיעה ילבשנה ללא ברכה.

חייב אדם למשמש בבגדיו עם חשיכה, בפרט שלבש בגדי יו"ט במשך היום.

לפני ההליכה לכל נדרי – ברכת הבנים⁴⁴⁸ והבנות. והמנהג – בנוסח ברכת כהנים.

כשרואה בין השמשות ממשמש ובא (מעט קודם השקיעה) יעמוד ויתוודה (אשמנו ועל חטא). מצות וידוי גם לנשים.

ליל יום הכפורים

"לא היו ימים טובים לישראל... כיום הכפורים"

ביום כפור, מצוה מן התורה להוסיף מחול על הקודש (עכ"פ משקיעה הנראית בשעה 6:56).

חמשה עיניים

אכילה ושתייה אסורים אפילו במשהו, אבל ליגע באוכלין מותר. מחנכים הקטנים מגיל 9-10

(446) ויש להדליק הנרות בבית שיושנים שם (ולא במקום שאוכלים סעודה המפסקת וכדומה). וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א'תכה.

(447) ויש שהחמירו גם בהולך להשתין (ראה שלחן שלמה סכ"א סק"א. ועוד), ואפי' בכניסה לחדר (ראה ערוה"ש ס"ו לגבי טלית, אפי' ליכנס לבית המרחץ. וכ"ה במשמעות ל' הא"ר סתר"י סק"ו, לגבי קיטל. והב"ד בפמ"ג ב"מ"ז שם סק"ג. וכ"כ בקיצור שו"ע ס' קלא סט"ו. ואולי מה שהוסיף הפמ"ג "יעו"ש", כוונתו למש"כ בט"ז דלקמן (שציין אליו), והיינו להורות שאינו, ושהחומרא לגבי קיטל שאני, שהוא רק בהולך לפנות, כדלקמן. וכ"מ שהבין בדעת הפמ"ג בקצה המטה דלקמן. וכ"ה הל' בא"ר גופא סכ"א סק"ג, וכדלקמן).
אבל במט"א סתר"י ס"ב מפורש להיתר בצריך רק לקטנים. וראה גם בדה"ח דין לקיחת ציצית מעכו"ם ס"ה שלקטנים ליכא איסורא (ולכא"ו קאי גם אשלפני פניו, היינו גם בטלית. וכן הבין בדעתו במשנ"ב סק"ז, ראה בשעה"צ שם). ולהעיר משינוי הלשון בט"ז סכ"א סק"ג שגלגלי טלית כתב שאין נכון שייכנס לביה"כ, אבל לגבי קיטל כתב רק בהולך לפנות. וכן העתיקו דבריו בלשונו ממש בכמה אחרונים (וכ"ה בא"ר כנ"ל). וגם בשו"ע אדה"צ ס"ג. (וכן הבין בקצה המטה סתר"י סק"ב אדעת אדה"צ דס"ל כמט"א. וראה גם במסגה"ש לקיצור שו"ע שם סק"ח: לעשות צרכיו. וציין (גם) לדברי אדה"צ. ובאמת במהד"ק בקיצור שו"ע (שה' לפני בעל המסגרת) לא הביא ד"ז כלל. אבל בחי"א כלל יב ס"ז ערביהו ותניניה נכחדא, שבשניהם אין ליכנס לביה"כ. ואולי משם מקורו דהקצו"ע). ולכאורה סברת החילוק, שבטלית מרתי איתנהו בה, שהוא בגד של מצוה וגם מיוחד רק לתפלה. וראה בירור הלכה זילבר סכ"א שהוכיח שגלגלי טלית בביה"כ קבוע אין להיכנס כלל, אבל בביה"כ עראי מותר ליכנס וגם להשתין, ובקיטל מותר גם בביה"כ קבוע (כמ"ש במט"א שם. אבל במשנ"ב שם סק"ח השמיט ד"ז).

(448) ובכ"מ (בפרט באשכנז) נהגו שגם האם מברכת (מט"א סתר"י ס"ב. קיצור שו"ע ס' קלא סט"ו. ובתוספות חיים על החי"א כלל קמד סק"ט. וכן בספרו אלף המגן למט"א שם סק"ד העיר מפלא יועץ ערך ברכות בסופו. אלא שלא נפרש שם ע"ד עיו"כ. וראה שו"ת באר שרים או"ח ח"ב סרל"ג סקט"ו). וכמדומה שאצלנו המנהג שרק האב מברך. ודעניד כמר עבדי.

(449) אבל המנהג שאף פחות מכן ט' אין אוכלים בלילה רק בבוקר. (והביאו ממשמעות ירושלמי יומא פ"ו ה"ב שהפסיקו הקטנים בשחרית. ויל"ד, דשמו כבר אכלו בלילה).

ומכל מקום, מה שנהגו המון עם שבליל יום הכפורים מעניין את התינוקות, ואף כשצריכים לאכול אין נותנים להם טעות הוא בידם, ולכן אם רוצים לאכול צריך ליתן להם לאכול ואין להחמיר להם בענין זה (אלף המגן סתר"י סק"ד).

וגם כשהגיעו לליל תענית שעות, מה שמתענה בבוקר שעה ויותר היינו משום שאכל לפנות ערב ושוב אין צריך לאכול עד הבוקר, אבל אם הוא ער בלילה והוא כעת רעב או צמא, לא יתן לו להצטער עד הבוקר אלא כיון שהתענה מעט יתן לו לאכול ולשתות (ראה פיה"מ יומא פ"ח מ"ד. שו"ת אול"צ ח"ד פ"ג ס"א בהערה. ויתר על כן, מקום לומר, שזמן התענית מתחיל מעיקרא מהבוקר, כפשוטו הלשון בפוסקים. ובטור סתר"י" משמע שהתענית רק שעה אחת. ומצאתי בפי"מ שם, שבמקורו בל' ערבי נכתב, יצומנו סאעאת מן אל נהאר, ומירושו יצומנו בשעות האור (אף שיש מקום לבע"ד לדחוק בכוונתו להיפך, שמה שאין אוכל בלילה אי"ז תענית כלל שהרי אכל סעודה מפסקת סמוך לשקיעה, וחנינון שעות הוא שלא יאכל בלילה וגם איזה שעות מן היום, והוצרך להגיש שתענית בלילה אינו מספיק, אבל פשוטו משמעות לשון אינה כך). וכיון שבלא"ה אינם מתענים בשלימות, עדיף להתחיל התענית ביום כשאר תעניות. ורק שבד"כ כבר אכלו לפנות ערב ואין דרך לאכול אח"כ בלילה. וא"כ, אינו סותר להמנהג שבלילה גם בפחות מט' שנה מתענים, שמדינא התענית מתחיל מהבוקר. ולאידך, כשכבר אכל בסעודה המפסקת אין חשש להתענות מהלילה. ושומ"ן כן בחוט שני דיני יו"כ פ"ט סקל"ו – ע' שנה. ושם,

להתענות לשעות. פחות מגיל הנ"ל אין מענין⁴⁴⁹ ומוחים בו מלהתענות⁴⁵⁰. חולה שיש בו סכנה אוכל ושותה (לשיעורים, באם יכול מבחינה רפואית – ראה פירוט בהערה⁴⁵¹), ואינו מקדש ואינו מברך על לחם משנה.

שכן אם הקטנים מבקשים לשתות לבילה נותנים להם.

ולעיר מנז' שסתק"ד ד"ה שאלה בחולה בת", שמתנה קצת, שיתענה ביום. וראה בארוכה מזה אצלנו בלוח למוצ"ש ת"ב לענין זמן הבדלה לחולה. ושמ, שלא נהגו כן. ועוד, שגם לדיד', יש לחלק, דהתם הוא מדיו שלא לפרוש מהציבור, וס"ל דבליה קיל טפי. והכא הוא מדיו חינוך.

(450) ושק"ט בכ"מ אם מותר ליתן מיני מתיקה ומעדינים לקטנים (אם משום השתתפות עם הציבור או משום איסור ספי' ואתי למיסוך ורק לצורכו התיירו). ולמעשה, המנהג להקל.

וה"ט, דל"ש הסברא שבשאר תעניות מחמת צרת הציבור, שהרי יו"ט הוא וחייב לכבדו בכסות נקי, וחולה האוכל אומר יעו", ולכמה דעות איכא גם מצות עונג (וראה בגן המלך ס' קמה שמצוה לכבדו בכל מילי דתענוג. ובשו"ת מהרש"ג ח"ב ס' קי, שמי שעושה פעולה שיעטער ביוהכ"פ אפי' באחת מה' עניינים על אופן שהתורה התירה והוא בא להחמיר כדי שיעטער יהי' לו עונש משום ביזוי יו"ט. אבל ביטוי"ה ש"א פ"ז, של סיווג שיעור האדם בעצמו ובחזו שיוכל לעמוד בו ראוי וישר לעשות. ולחעיר משה"ל ספ"ז: בטעם מצות אכילה בעיניו, שכשאוכל יפה בעיניו ומתענה ביו"כ קשה לו עינויו יותר). אבל ראה שו"ת מהרש"ג ח"ב סנ"ז, דליכא מצוה כלל באכילת סעודה ביו"כ לחולה. וראה שו"ת בא"מ ח"ב סנ"ב. כן להעיר משו"ת הצ"צ או"ח סל"ו שכשהתורה ציוותה תענו את נפשתיכם ביטלה לגמרי מצות עונג שבת. ולפ"ז, כש"כ בנוגע למצות עונג דיו"כ, עכ"פ באכו"ש. ויש לחלק בקל).

ובאמת, אפי' בשאר תעניות העידו בכ"מ שלא נהגו להחמיר כן (ראה ברכ' סתקמ"ט סק"א. ועוד. וראה שו"ת בא"מ ח"ח סצ"ה סק"ו. וראה שו"ת באתרא דרב ס' ה'תשי"ו).

ובכ"מ שחולה כשאוכל א"צ למעט בהנאתו – ראה או"ש מאכ"א פ"ד ה"ד שדחה סברת ח"א, הי ניהו שו"ת עמודי אור ס"ל סק"ט. וכן נקטו האחרונים. ונתקשו טובא במה שלהטור סתר"ז ועוד, והובא במג"א ושו"ע אדה"ז לדינא, מאכילין מהרובט ולא מהמאכל, ובסיבת החילוק ביניהם, וכמה אופנים בדבר – ראה בא"ש פ"י שם. או"ש שם. הלכות חג בחג ימים נוראים ע' תכ. דבר משולם ח"ג ס' קלא. עבודת היום (לב) יומא ח"ב סנ"ז. וחי בהם קאופמן ע' מח. ישורון חו' לו ע' תקפה. בית אהרן וישראל גל' קמו ע' קלג. ועוד. ובשו"ת חת"ס ח"ו סכ"ט – מיירי בבראי שחושש שיחלה. ואכ"מ).

וגם ספי' ליכא, שגז' בכלל צרכו של תינוק כיון שהוא להנאתו. וכיון שאכו"ש בכלל היינו רבתייהו – לא פלוג בין סוגי המאכלים. והדבר כמעט מפורש בס' הישר לר"ת סנ"ב סק"ב. וכן מוכח ממה שאסרו להטעים כוש"ב לקטן משום דילמא אתי למיסוך, ומוכח שאף שאינו רבתי' ממש ה' מותר לולא החשש. ולהעיר מיומא עח, ב ובפירש"י דתבורי מאני למלאות תאותו היינו רבתי'.

[ובלא"ה, לדעת אדה"ז בסרס"ט ס"ג ליכא איסור ספי' באיסור התלוי בזמן, ומאכילים הקטן ביו"כ אף שאין חשש סכנה אם יתענה. (ומש"כ בסתר"ז ס"ד שאסור ליתן לקטן שהגיע לחינוך לאכול – היינו בשעת חינוכו, שמחנכין אותו לשעות. אבל משמע שהוא מצד איסור ספי'. וכן"ה במג"א סתר"ז סק"ב. והעיר מזה בתהל"ד שש"ג סק"ד. וראה משנ"ב סתר"ז בשעה"צ סק"ט. ואפשר שבשעות אלו שאני, שא"ז בגדר צרכו, וכדלקמן. וצ"ע). אלא שלגבי אכילה לפני קידוש מפורש שגז' רק בצריך לכך – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' בתשסח. ושו"ע ואולי יש לבאר, שאף שמה"ת ליכא איסור ספי' באיסור התלוי בזמן, מ"מ מדרבנן גם בזה אין לספות לו (ובס' הישר שם: אע"ג דאניס סכנה לא גזור, ומשמע דקאי בסברא שהיו גזורים מדרבנן), אלא שהתירו לו בצריך לכך, ועוד שעכ"פ איכא מצות חינוך. וכש"כ שב"ה להטעים שההיתר בקידוש הוא מחמת שהתירו לספות איסור מד'ס דהיינו רבתי', ויש לסמוך על כך כשצריך לכך – ראה אצלנו שם. ומ"מ, נראה שבי"כ שאני, שעיקרו משום מצות עינוי, ולא ניתנה מצוה זו לקטנים, וכדלקמן].

וכמו שנתקבל דעת המנח"ח מצוה שיו, הב"ד כה"ח סתר"ז סק"ד, שאפי' בקטן פחות מכן שמונה, אף דאין מענין אותו מ"מ בידיס אסור להאכילו אלא אכל היום ויכול לסבול. ונתפשטה ההכרעה, שמופקיעים לגמרי ממצות עינוי, ול"ד למאכ"א (וכדמוכח ממה שהאיסור ליתן כוס לקטן ביו"כ הוא רק מחשש דאתי למיסוך. ובאבודרהם ערביית יו"כ, דמיייר כשאני רעב וצמא. וראה בכ"ז שו"ת זכרון יוסף להגר"י פיק ס"ו. חלקת יואב או"ח ס"א. מרחש"ת ח"א ס"ב בהערה. וראה בארוכה שו"ת מחזה אליהו ח"א ספ"ג או"ח. והוכיח כן מכ"מ. וראה גם שו"ת נתיבות אדם ס"ו. וצל"ע מש"כ בשו"ת מהרש"ג שם, דהא דמותר להאכיל לקטן ביוה"כ הוא ודאי כדי שלא לצער את הקטן ובמקום דליכא צער אסור). ומצינו בהגהות חת"ס או"ח סתקצ"ו שאפשר שכשהיו חולות בברכים הקטנות שלא הגיעו לכלל תענית אכלו בו מעדינים. ואולי כוונתו רק למאכלים משובחים.

וגם למי שירצה להחמיר (ראה שו"ת שבה"ח ח"ו סקמ"ח. תשובה"ג ח"ה סקפ"ח) – היינו בספי' ממש או במצוה עליו לאכול, או לכל היותר בנותן לפניו לאכול.

(451) להלן פרטי הדינים:

שיעור אכילה ביום הכיפורים הוא ככותבת הגסה, והוא כשני שליש ביצה, דהיינו כ-30 סמ"ק (בערך 1 אונקיה נזולית – Fl. Oz.) זמן ההמתנה בין אכילת שיעור זה לאכילת השיעור הבא הוא כדי זמן אכילת 4 ביצים, והוא תשע דקות מסוף האכילה האחת לתחילת האכילה השנייה. ובחולה הצריך, לפי פקודת הרופא, לאכול יותר מהשיעור הנזכר בתוך תשע דקות, אפשר לצמצם את זמן ההמתנה בין סוף אכילת שיעור לתחילת אכילת השיעור הבא לפי הצורך, 7 דקות, 6 דקות, 4 דקות ואפילו, במידת הצורך, עד 2 דקות.

ביחס לשתיים, משערים מלא לגומי בכל אדם לפי מה שהוא, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו. למעשה יש למדוד מערב יום כיפור את כמות הנזולים שנכנסת כשממלא כל פיו, וחצי מהכמות הזאת, הוא השיעור. עדיף לעשות מדידה זו מערב יום הכיפורים, אך אם לא עשה כן, מותר לעשות זאת אף ביום הכיפורים עצמו. על החולה לשתות כמות כזאת כ' לפ דקות. אם ההשתהות ארוכה מדי לחולה, אפשר לצמצם את זמן ההמתנה בין שתייה לשתייה לשניות ספורות בלבד.

אם ניתן להתספק בשתייה לחוד אסור לו לאכול. כמו כן, אסור לאכול ולשתות יותר מכמות האוכל או הנזולים הדרושה לחולה במשך יום הכיפורים.

אכילה ושתייה אינן מצטרפות יחד לעניין השיעורים ולכן אין צורך להמתין ביניהן.

[בהמבורא ששיעור מלא לגומי, כ"ה ע"פ מש"כ סרע"א ס"ג בבה"ל ד"ה של רביעית. וכ"כ בשיעור"ת ס"ג סקל"ג (אבל לחומרא, וס"ל שבאמת הוא יותר מחצי). וכ"כ בהליכות שלמה פ"ה ס"ו. אבל ראה בחזו"א קונט' השיעורים סקט"ז ד"ה בבה"ל. חו"ב מועיד ס"ט הערות ליומא פ, א. שו"ת מנח"א ח"ה ס"ד סקל"א. מדות ושיעור"ת פט"ז הע' 56].

באם אוכל אפילו פת כל שהוא צריך נטילת ידים כרגיל (האוכל לשיעורים אינו מברך על נט"י).
אכל כזית בכדי אכילת פרס, מברך ברכת המזון, ואומר יעלה ויבוא בנוסח: ביום הכיפורים הזה
ביום סליחת העון הזה ביום מקרא קודש הזה.

הנאת ריח: מותר להריח כל מיני ריח ביום הכיפורים⁴⁵². ואדרבא טוב להריח כדי למלאות מנין
מאה ברכות.

רחיצה אסורה בין בחמין בין בצונן; אפילו להושיט אצבעו במים ואפילו להעביר זיעה.
בבוקר כשניעור משינתו נוטל ידיו ג' פעמים עד סוף קשרי⁴⁵³ אצבעותיו⁴⁵⁴ ויברך "על נט"י". ויזהר
שלא יטול אלא עד שם, ולא יוסיף יותר ממה שמוכרח לו⁴⁵⁵. ולאחר שנגב ידיו במפה, מעביר
המפה על גבי עיניו להעביר מהם חבלי שינה. ואם היה לפלוף על גבי עיניו ודרכו לרחצם במים,
רוחץ ומעבירו.

אסור לטבול ביו"כ אע"פ שבשאר ימות השנה רגיל לטבול לתפלה. וכן אסור לו לטבול⁴⁵⁶ טבילת
עזרא.

אסור לרוחץ פיו.

התלכלך בטיט או צואה רוחץ מקום המלוכלך לבד.

נגע במקומות מכוסים נוטל עד קשרי אצבעותיו. עשה צרכיו או הטיל מים, יגע במקומות
המכוסים ויטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו⁴⁵⁷, ואם עומד לפני תפלה – נוטל ידיו גם בלי לגעת
במקומות מכוסים.

אם לא עשה צרכיו ולא הטיל מים, אין לו ליטול בשביל תפלה בלבד, משום חומר יום הכפורים.

חולה אף על פי שאינו מסוכן, כל שהוא לרפואתו מותר לרוחץ כדרכו.

סיכה בשמן ובמשחות וכדומה אסורה במשהו אפילו להעביר זוהמא, ולרפואה מותר (בהתאם
לתנאים בדיני ממרח ורפואה ביו"ט).

נעילת הסנדל: אסור לנעול נעלי עור ואפילו מחופים בעור⁴⁵⁸. וטוב להחמיר גם בשל עץ. [ובספר
המנהגים חב"ד – בשייכות לתשעה באב⁴⁵⁹: "הולכים בקאלאשי"ן או סנדל שאינו של עור. ודלא

(452) לפי שהריח הוא דבר שאין הגוף נהנה ממנו כלל אלא הנשמה בלבד נהנית ממנו לפיכך לא נאסר ביום הכיפורים.

(453) הלשון "קשרי אצבעותיו" מורה שנוטל עד מקום חיבור האצבע עם כף היד, והיינו לא רק האצבעות גופא אלא גם העצם של
האצבע. וכ"מ בחולין קו, ב: עד הפרק, או לג' ר"ח ור"ף ועוד – עד הפקק. וראה בערוך ערך פקק. רא"ש חולין פ"ח סי"א. וכ"מ בפירש"י
סוטה לט, ב ד"ה לכוף. אבל בכ"מ הל' שנוטל רק האצבעות. וכ"מ בתוס' נזיר ג, ב. ב"י או"ח סי' קסא.

ולמעשה, אא"פ לצמצם. וכל שאין כוונתו לתענוג, ואינו מוסיף יותר מהמוכרח בכוונה תחילה – לית לן בה. (ול"ד למי שמוסיף יותר
מהמוכרח, דלקמן בפנים. ומ"מ במקום ספק, שאני. ראה א"א מבוטשטש סתרי"ג להקל בספק אם צריך נטילה, גם ביו"כ שאיסורו מה"ת.
ואף לפמש"כ במשנ"ב סתרי"א סק"ג שספיקו לחומרא – היינו בספק אם אסור. אבל כשנוטל שלא לתענוג, שאני).

וראה שו"ת מראה דבר ח"ב סט"ו. שאל בני ח"ב ע' תשסו.

ולהעיר שבפמ"ג ס"ד בא"א סק"ז משמע שגם שאר היד צריך נקיון עכ"פ. וי"ל דהיינו כשנגע במקום מטונף, או דלא קאי למסקנא, עיי"ש
במשנ"ק אח"כ.

(454) אף שהטומאה מתפשטת עד מקום חיבור היד לקנה הזרוע, "ביוהכ"פ אין כ"כ שליטה לרוח הטומאה, ולכן כשניעור אינה שורה
אלא עד קשרי אצבעותיו" (אג"ק ח"ג ע' קמח. ולהעיר מכע"ז במגדל עוז תפלה פ"ז ה"ח בשם ר"פ הזקן שביו"כ ליכא סכנת רור"ד שהשטן
וכל סייעתו בטלים).

(455) וראה פמ"ג ס"ד בא"א סק"ז. סתקנ"ד בא"א סק"ג. סתרי"ג בא"א סק"ט. וראה אצלנו בשו"ת באתרא סי' י'תטו. ובפרט שלדעת כמה
פוסקים, ואדא"ה בכללם, איסור רחיצה דאורייתא. וגם במקצת גופו (שלכן ההיתר ידידיו מלוכלכות בטיט ובצואה הוא רק משום שמסרן
לחכמים – ר"ן יומא רפ"ח. אדה"ז סתרי"א ס"ג).

(456) או לשפוך עליו תשעה קבין.

אלא אם הקרי עדיין הוא לח מקנחו במפה ודיו. ואם נתייבש כבר או שנתלכלך בבשרו רוחץ במקומות המלוכלכים שבו לבד ומתפלל.

(457) והנהגים בכל השנה ליטול ידיו ג'פ, יכול ליטול גם היום ג'פ אבל רק עד קשרי אצבעותיו.

אבל אם נכנס לבית הכסא קבוע ולא עשה צרכיו שם ויצא לא יטול ידיו אם נשארו נקיים כבתחלה, רק יש לו לנקותם בצרור או בכותל
וכו' אפילו אם מחמיר בכל השנה ליטול ידיו בכה"ג.

(458) ואפילו מקצתו מחופה בעור. ואם יש רצועות עור קטנה העשו' רק לחזק את הנעל, מותר. אבל אם הרצועה עשו' להגנה על הרגל
אין ללבושו.

(459) וצ"ע אם ביו"כ חמור טפי. גם במשנ"ב סתרי"ד סק"ה הביא שמי שאשפר לו נכון להחמיר. ואילו בהל' ת"ב סתקנ"ד סק"ל השמיט

כהמחמירים".

יולדת כל ל' יום וחולה שהצינה קשה לו ומי שיש לו מכה ברגליו מותרים בנעילת הסנדל. וטוב שיחליפו מנעל של שמאל בימין וכו' (באם אפשר). ובזמנינו שמנעלים שאינם של עור מצויים, כתבו הפוסקים שאין להקל.

מותר לילך ברחוב עם נעלי-בית, גם במקום שאין עירוב, אף שאינם עולים על העקב ומכסים אותו, אם יושבים בטוב ואינם נשמטים מרגליו.

אם נקרעה הרצועה מאחורי נעלי ה"קראקס" ומחוברת רק בצד אחד, מותר לצאת בו בשבת וביו"כ גם במקום שאין עירוב, אם אין דעתו לתקנה, ולא להצניע את הרצועה להשתמש בה לדבר אחר. ואם אכן דעתו לתקנה, נכון ליזהר שלא לצאת בו בשבת ויום כיפור (אף שהעולם אין נזהרין בזה, ומצינו שכתבו הפוסקים ללמד זכות עליהם).

לבני זוג – אסור בתשמיש המטה.

צריך לנהוג כל ההרחקות בין בלילה בין ביום.

קטנים: אסור לנעול להם הסנדל אפילו לא הגיעו לחנוך. וכן אין לרחצם ולסוכם. בעושה מעצמו אין צריך אביו למחות בידו. הגיע לחנוך תענית שעות – אסור גם להאכילו ולהשקותו ואפילו ליתן בפניו לאכול. עושה מעצמו צריך אביו למחות בידו.

יש נוהגים להימנע מלבישת תכשיטי זהב ביוהכ"פ⁴⁶⁰. ויש שנהגו שלא יקשטו עצמן בתכשיטים [גם כשאינם של זהב] שמתקשטין בהם שבת ויום טוב משום אימת יום הדין⁴⁶¹.

הדבר, רק שצוין לעיין ש"ת.

אלא שלא מצינו בפוסקים חילוק בדבר. ומסתבר דלא סבירא לן להחמיר כלל כחומרת שו"ת פנים מאירות ח"ב סכ"ח (הובא בשע"ת לקמן). ואדרבה, להעיר מיומא עה, א, דקס"ד להחמיר בת"צ טפי (ראה תוס' ישנים שם. שייח יצחק שם ד"ה ואמינא). ובס' המנהגים מצוין לשע"ת סתרי"ד בהל' יוכ"פ (אף שעיקר האריכות בשע"ת הוא בסתקנ"ד, ובסתרי"ד הציב ציונים לשם). ובכמה מהסנדלים וכו' שבימינו – מרגיש קצת גושי הארץ (וראה לקו"ש ח"ד ע' 1360, שא"צ להרגיש קושי הארץ וסגי בגושי הארץ לחוד). וכש"כ כשהולך במקום אבנים ועפר ולא ברחובות מרוצפים כבימנו.

וגם באלו הנוחים מאד, איכא טעמא אחריני, שכל שאינו של עור אינו נקרא מנעל. ועוד, שגם לטעם שגושי הארץ מגיעין לרגליו (ולפ"ז באינו מרגיש ליתסר. וכ"כ בס' הבתים שערי שביית יו"כ ס"ח בדעת הרמב"ם. ועוד) – ראה שו"ת מהרש"ג ח"ב סק", שכיון שמנעלים שאינם של עור על הרוב מרגיש שהולך יחף, גם בעושה מנעל מבד עב שאינו מרגיש שהולך יחף לא נקרא מנעל. (ועיי"ש שאסור להחמיר משום כבוד יו"ט שאסור לצער עצמו). והכי איכא לפרושי גם בצפ"נ כלאים פ"ה ה"ו. (אבל יותר נראה שר"ל שאין החיוב גוף הענין להרגיש שהוא יחף, אלא שלא ללבוש מנעל, וכל שמרגיש הקושי אינו מנעל. וראה לח"מ שביית עשור פ"ג ה"ז. ובארוכה – מר דרור מועדים ס"ד ע' רטז ואילך). [וע"ז הסוד, מפורש בכ"מ שהאיסור רק בשל עור, ראה פנ"ח ש"כ ז' פ"ד. מ"ח יומא פ"א מ"א. סידור חמדת ישראל. ס' האריז"ל לר"י קאפלי. טור ברקת סתרי"ד ס"ב. לקו"ת שה"ש מד, א. מאמרי אדה"ז הקצרים ע' שלז. וראה אנ"ק ח"ג ע' קמח].

ויש מאחרוני זמננו שכתבו לחלק, שבנעלים סינטטיים שבימינו הנוחים מאד, דינם כמנעל של עור. אלא שעיקר החילוק כתב בשו"ת פנים מאירות, עיי"ש דמיירי במנעל של בגד העשוי מנעל וכצורתו ונוח לילך בהם כדרך מנעל של עור ואינו מרגיש כלל קושי הארץ. ועכ"ז נקטו הפוסקים דלא כוותי, ושהוא רק מחומרא. ואיהו גופי" כתב בסוד" שכל ירא וחרד לדבר ה' יש לו להחמיר והמחמיר תע"ב. ומשמע קצת שאינו מן הדין (ראה שו"ת מהרש"ם ח"ו סל"ז. מהרש"ג שם. ועצ"ע שבכל דבריו האריך שעיקר החילוק הוא אם מרגיש קושי הארץ). ומה שכתבו לחשוש משום מראית עין (ראה שו"ת הסבא קדישא ח"א ס"א. מנח"ש ח"ב סנ"ח סקכ"ט) – בימינו שמצוי מאד אין מראית עין. ובלא"ה, ראה בערוה"ש סתקנ"ד סט"ו, דמוכח מדבריו שלא חש לזה שנראים כמו עור. וכ"מ בדעת הרא"ש (יומא פ"י ס"ז) כפי שפי' בקנ"ג שם.

ויש מאחרוני זמננו שכתבו שכיון שבימינו מצוי טובא, אדרבה – ג"ז בכלל מנעל, לפי שכ"ה בלשון בנ"א, וגם שהדרך לעשות כן, ודרך לילך בשוק כן. ואף שכ"מ דעת כמה ראשונים – בכ"מ מוכח שהוא מילפוטא דקרא (ראה רמב"ן במלחמות יומא פ"ח. רשב"א שבת סו, א. ועוד), וגם כשהדרך כך הכי דינא (כדמוכח מדבריו ר"ו (הובא בב"י סוסי' שא) ששל שעם רועים יוצאים בו ולכן מותר בשבת, ועכ"ז לא מיקרי נעל לגבי יוכ"פ. ובר"ן יומא שם, שבי"כ דרכן לצאת באותן המינין ולה' הוצאה). וכ"כ בשו"ת חלק לוי או"ח סקצ"א, שגם כשהדרך לילך בהם כל השנה אינו מנעל. וי"ל, שכיון שמעיקרא נאסר רק בשל עור, אף אם הטעם מחמת שכשאינו של עור אין דרך לצאת, לא נשתנה הדין (ראה עד"ז בשלמ"א מועד ע' קז בשם הגרש"א). וראה בארוכה אבן ישראל על הרמב"ם שם. מר דרור שם. הנסמן במועדי ה' (אזולאי) יוכ"פ ע' רפו ואילך. קובץ בית אהרן וישראל גל' צז.

ואף גם זאת, הרי כתב בפנ"ח סתרי"ד ס"ב ד"ה אסור לנעול וד"ה ומ"ש ההגה, שכל שאינו חופה רוב הרגל אין לו שם מנעל אפילו אם בשל עור.

(460) ראה שו"ת באתרא דרב ס' יא"פ. ושי"נ.

(461) ראה שם אצלנו.

סדר ליל יום הכיפורים

בכתר שם טוב⁴⁶²: ע"כ יש חרדה ובכיה ערב יוה"כ לעת ערב שאז שעה אחרונה של עשרת ימי תשובה וביוה"כ לית ליה רשותא לאיסטוני ע"כ בא השטן בכל כחו לקטרג על כל אדם ומזלם חזי ע"כ בוכים אנשים ונשים וטף.

במחזור ויטרי⁴⁶³: שמעתי אין השטן שולט באדם ביום הכיפורים, אלא בכל השנה חוץ מיום זה בלבד, שנ[קרא] השטן, השטן בגימטריה שס"ד, יום אחד חסר ממנין ימות החמה, אמר לו הקב"ה (ירמיה כא, יב) לבקר משפט, כיון שהגיע יום הכיפורים ורואה את ישראל עומדין על רגליהן ויחיפי רגלים כמלאכי השרת, וכולם צגים לובן מוצעפים, אין לו רשות לדבר.

כל נדרי: יגון אבינו מלכנו⁴⁶⁴. מזמורי תהילים קטו"קכג. פתיחת הארון. כל נדרי ושהיינו.

בשיטה מקובצת⁴⁶⁵: תיקנו לנו⁴⁶⁶ להסיר מן המכשול כי כמה בני אדם יש שנודרים ושוכחים הנדר ואין באים לפני חכם להתיר ועוברים על נדרם בשוגג ותיקנו בפתיחת יום הכיפורים בתחילת תפלותיהם יתוודו ויתחרטו מנדריהם⁴⁶⁷ כדי שלא ישכחו הדבר⁴⁶⁸.

וזה לשון הזהר⁴⁶⁹: "בהאי יומא דאיהו יום הכיפורים דאתקרי קודש [ביום הזה שהוא יום הכיפורים הנקרא קודש] שלטא אילנא דחיי [שולט בו עץ החיים] דלא אשתתף עמיה שטן ופגע רע [שאינו משתתף עמו השטן ופגע רע] ומסטריה לא יגורר רע [ומצדו אין רע אלא כולו טוב] ובגין דא ביה נייחין עבדין באילנא דחיי וביה נפקין לחירות [ולכן העבדים נחים בו בעץ החיים, ובו הם יוצאים לחירות ביום הכפורים של שנת היובל] ביה נפקי משלשליהון [בו יוצאים מכבליהם ומהשלשלת שלהם] אינון דאית עלייהו גזר דין בנדר ובשבועה [אותם שנגזר עליהם גזר דין בנדר ובשבועה] ובגין דא תיקנו למימר ביה כל נדרי⁴⁷⁰ ואיסרי ושבועי וכו' כולהון יהון שביתין ושביקין לא שרירין ולא [ולכן תיקנו לומר בו כל נדרי].

בלקוטי תורה⁴⁷¹: האב מפר את הנדר, כי מבחי' אהבה רבה הוא מפר כתרגומו מבטל כל האיסורים והקישורים אשר כנס"י היא אסורה וקשורה, ואין חבוש מתיר עצמו כ"א ע"י מדת אהבה רבה בחי' אביה. וענין האיסורים שהיא אסורה וקשורה בהן י"ל דהיינו חלישת כח הנפש שאין בכחה לצאת מנרתקה ומאסרה כו' חומרות הגוף ונה"ב. . דקישורים אלו נקרא סירכות ברע"מ שהנפש מסתבכת בהם ועי"ז אינה יכולה לעלות. . וי"ל שהפרת נדרים ביוה"כ פ"ה היינו שע"י התשובה נמשך בחי' הפרת וביטול הקישורים וגילוי האה"ר בנפש כו'.

ובאור התורה⁴⁷²: ע"י שמתירים הנדרים לאהפכא חשוכא דק"נ לנהורא שזהו ביכולת החכמים, עי"ז

(462) השלם (הוצאת קה"ת) ש"ל. והובא גם במט"א סתרי"ט באלף המגן סק"ט.

(463) סדר ליל יוה"כ פ"ה שש"א.

(464) בשנים האחרונות (משנת תשמ"ז ואילך) לא נהגו כן.

(465) נדרים כג, ב ד"ה פליגי.

(466) ושם שהיא תקנת אנשי כנה"ג. והוא מחודש. ובכ"מ שתיקוהו גאונים אחרונים או ראשונים. וידוע שהרבה מהגאונים הרעישו נגד אמירתו. ואכ"מ.

(467) ובפ"ה המחזור לראב"ה, וכ"ה בסידור ר"ש מגרמיזא: משום דיום הכיפורים יום מחילה וסליחה הוא ויום תשובה ורוב העולם נכשלים בנדרים ושבועות.

ובראב"ן עירובין קנו, א: משום דאמר בנדרים (כב, א) כל הנודר כאילו בנה מה והמקיים כאילו הקריב עליו קרבן בשעת איסור הבמות ואם נדר מה תקנתו ילך אצל חכם ויתיר לו נדרו ולא יקיימו והשב מרשעו יוה"כ פ"ה מכפר לו ובשאר עבירות אדם שב מרשעו שהדי יודע שהן עבירות אבל בעבירת נדר אין הכל בקיאין שהיא עבירה ואין שב שילך אצל חכם להתיר לו.

(468) ובראב"ן עירובין קנו, א: כדי שתהא התשובה קודם יוה"כ שאז הוא מכפר. וראה בביהגר"א רס"י תריט: משום דבהתרת נדרים כתיב ואם הניא וכו' וה' יסלח לה והיום יום סליחה.

(469) זח"ג (ברע"מ) רנה, א. והובא בשעה"כ דרושי יו"כ בתחילתן. וראה גם באוה"ת דלקמן.

(470) ובזח"ב קטז, א: נדר דאיהו עלמא דאיתי וכו' ובגין דא ביום הכפורים עלמא דאיתי דביה תקינו כל נדרי וכו'.

ובכ"מ הובא מש"כ בתקו"ז ת"ה (קמג, א – ונדפס בהרבה מחזורים) בענין התרת הנדר ושבועה שלמעלה. וכע"ז בב"ב ע"ד, א: אוי לי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי מי מיפר לי.

(471) מטות פה, סע"א.

(472) מטות ע' א"רפט. ועוד שם: פ' הפרדס כי נדר הוא בבניה ומפני זה תיקנו ביוה"כ שהוא הבניה כל נדרי והיינו כי כמו שהנדר הוא בדברים שיש בהן עינוי נפש כמ"כ ביוה"כ פ"ה עינויים שבחי' ק"נ הוא אז פרוש כמו האיסור גמור. . והיינו כדי להמשיך בה"א תתאה מה"א עילאה כו' עוה"ב שאין בו אכילה ושתייה. . כי התרת הנדר בא ע"י חכמה והיינו יסוד אבא. גם כי ביוה"כ פ"ה ניתנו לוחות אחרונות וסוף מ' יום של לוחות שניות ע"כ זהו ודאי אור החכמה יסוד אבא, וכן ביוה"כ פ"ה חמש טבילות ועשרה קדושים שהם חיבור י"ה, לכן זהו הכח להתיר הנדרים והקשרים והאיסורים כו'.

מתעורר למע' להיות ויהפוך את הקללה לברכה שיתחפץ גם הזדונות כזכיות ע"י גילוי הכתר שלמעלה מהחכמה . . ועו"ל כי כמו שאנו יכולים להתיר הנדרים לפי שהוא איסור הבא ע"י דבור האדם, ולכן יכולים להחל הדבור ע"י החכם שמשם מקור הדבור כו' לכן יכול להתיר הדבור האוסר . . והיינו ע"י שהאדם הנודר מתחרט כו' ונטול הרצון מהדבור וכו' אזי החכם מתיר, כמ"כ י"ל למעלה כי אצלו ית' גם כל האיסורים הגמורים באו ע"פ דבורו שהזהיר כן בתורתו דבר אל בני' כו' וזה בא מהחכמה . . דמצד עצמות המאציל זהו דלא איכפת ל' אבל מצד האצ' פוגמים העבירות כו', לכן ביוהכ"פ אשר אז התגלות הכתר יוכל למחול על האיסורים, כדרך שאדם יכול להתיר הנדר שהביא עליו כמ"כ הקב"ה יכול להתיר למחול על איסורים גמורים שהרי באו ע"י אמרי פיז ודבורו. אך עכ"ז צריך שהאדם החוטא יתחרט על זה שהרי אפי' התרת נדר צריך חרטה, ולכן כשהאדם מתחרט על עוונותיו באמת הקב"ה מוחל לו ונהפכו הזדונות לזכיות ע"י שמאיר לו מבחי' שלמעלה משרש הדבור של התורה דמחכמה נפקת . . וא"כ לפ"ז י"ל דענין מנהג אומירת כל נדרי שייך לענין המחילה וסליחה, שכמו שאנו מתירים הנדרים היינו ע"י ביטול אלו ית' ע"י חכ' והתורה שאזי יוכל להתיר כנ"ל, עי"ז נמשך מדה טובה מרובה הימנה שימחול הקב"ה על כל החטאים והעונות כו' ונסלח לכל עדת בני' כו'.

הקהל מברך שהחיינו בלחש, ויזהרו לסיים קודם שיסיים הש"ץ לענות אמן אחריו. מצוה לפרסם שאלו שברכו שהחיינו בשעת הדלקת הנרות – לא יאמרוה עתה. ערבית: ברוך שם וכו' בקול רם.

בד"ה בהעלותך תשמ"ח נבאר, שאף שברוך שם רומז לג' עולמות בי"ע, מ"מ הרי בג' עולמות בי"ע עצמם יש בהם הג' ראשי ראשים שלמעלה מאצילות. וזהו מה שבכל השנה אומרים ברוך שם בלחש וביום הכיפורים בקול רם, כי בכל השנה הרי בגלוי ענין ברוך שם רומז לעולמות בי"ע, ולכן כדי שהאהבה דואהבת תהי' בהמשך להתבוננות דשמע ישראל אומרים ברוך שם בלחש, משא"כ ביום הכיפורים שאז מודגש בגלוי בברוך שם ענין ג' ראשי ראשים כו', אומרים אותו בקול רם⁴⁷³.

בר"ד משיחת ש"פ האזינו תשמ"ב: בתפלות דיוהכ"פ אומרים וידוי כמה וכמה פעמים. ולכאורה אינו מובן הרי ביוהכ"פ נמצאים בני' במעמד ומצב שהם דומים למלאכים, וכמ"ש בשו"ע ש"נוהגין ללבוש בגדים לבנים נקיים ביוהכ"פ כדי להיות דוגמת מלאכי השרת. ועד"ז יוהכ"פ אין בו לא אכילה ולא שתי' – בדוגמת מלאכי השרת. וא"כ, בהיות בני' במעמד ומצב דמלאכים הרי אינם שייכים לענין של חטא כלל, ומדוע אומרים אז "אשמנו בגדנו וכו'"!? זאת אומרת: כללות ענין החטא שייך דוקא כאשר בני' נמצאים במעמד ומצב דבני אדם, ולא כאשר הם נמצאים במעמד ומצב דמלאכים. וא"כ, אמירת הוידוי היתה צריכה להיות בהיותם במעמד ומצב דבני אדם, ולא ביוהכ"פ – שאז נמצאים הם במעמד ומצב דמלאכים! ובפרט ע"פ המבואר בכ"מ, שיוהכ"פ ענינו "אחת בשנה" ובנפש – בחי' יחידה שבנפש, היינו שביוהכ"פ מתגלית בחי' היחידה אצל כאו"א מישראל. דהנה, בנוגע לכללות עשרת ימי תשובה מובא בגמרא הלשון "כאן ביחיד", ומבאר אדמו"ר הזקן, דקאי על בחי' יחידה שבנפש, היינו, שהעבודה דכל עשיל"ת קשורה עם בחי' יחידה שבנפש. ומאחר שגם בבחי' יחידה ישנם כל הבחי' דנפש רוח נשמה חי' יחידה, מובן, שהעילוי דיוהכ"פ לגבי שאר עשיל"ת הוא – שאז העבודה היא בבחי' יחידה שביחידה. ועפ"ז יוקשה ביותר: מאחר שהעבודה דיוהכ"פ קשורה עם בחי' יחידה שביחידה – מה שייך שם ענין של חטא!? הרי אפילו בנוגע לבחי' נפש (שזוהי המדרגה התחתונה בין החמשה שמות דנר"ג ח"ו) איתא בזהר "ונפש כי תחטא – תוהא", היינו, שכללות מציאות החטא אפילו בבחי' נפש הרי זה דבר תמוה ביותר. וצריכים לבאר שמציאות החטא הוא דבר חיצוני בלבד ונדבק בנפש רק מצד זה שיצרו אנסו וכו'. ועאכ"כ, כאשר מדובר אודות בחי' יחידה שבנפש, ובפרט בחי' יחידה שביחידה – הרי בודאי שלא שייך שם ענין החטא כלל וכלל. ואעפ"כ, ענינו של יוהכ"פ הוא – בקשת סליחה ומחילה, ואומרים כמה פעמים "אשמנו בגדנו וכו'". וכמובא בספרים, שבמשך המעט לעת דיוהכ"פ אומרים הוידוי ד"אשמנו בגדנו כו'" **תשעה** פעמים. וכל זה – אע"פ שהעבודה דיוהכ"פ קשורה עם בחי' יחידה שביחידה!

והביאור בזה: ישנם ענינים כאלו שלפי ערך מעמדו ומצבו בהוה אינם נחשבים לענין של חטא כלל, ואדרבה, זהו אופן עבודתו. אבל, כאשר מתעלה למעמד ומצב נעלה יותר, שאז נדרשת ממנו עבודה נעלית יותר – הרי הוא מכיר ומרגיש שענינים אלו שבדרגתו הקודמת נחשבו לענינים רצויים, הנה

473 (ובאו"ת אחרי ע' פז (ועד"ז באו"ת על סידור ע' רצה): לרמוז שאז עליית המלכות להיות במדריגת זעיר אנופין וגם למעלה יותר ולכן יש לה קול ולא כמו בכל ימי השנה שאומרים בשכמ"ו בחשאי שזוהי מורה על בחי' אבל הכלה אין לה בחי' קול כו'.

לגבי דרגתו הנעלית נחשבים הם לענין של חטא כו', ועד שצריך לבקש סליחה ומחילה כו'. ועפ"ז מובן בנוגע לאמירת "אשמונו בגדנו כו" ביוהכ"פ: כאשר עבודת התשובה, "והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה" היא בדרגא נעלית יותר (שבזה אין שיעור כלל) – הרי הוא מכיר ומרגיש שישנם ענינים שצריך לבקש עליהם מחילה וסליחה, אע"פ שבדרגתו הקודמת היתה עבודתו כדבעי. ולכן, כאשר בני נמצאים ביוהכ"פ, "אחת בשנה", ועבודתם קשורה עם בחי' יחידה בשיחידה, היינו, שכאו"א מישאל נכנס להיכל המלך, חדר לפנים מחדר, עד שבחי' "יחידה ליחד" מתייחדת ביחוד גמור עם עצמות ומהות, "ישראל ומלכא בלחודוהי" – הנה דוקא מצד גודל העילוי שבמעמד ומצבם ביוהכ"פ, הרי הם מכירים ומרגישים שמעמדם ומצבם הקודם נחשב לענין של חטא, ולכן מבקשים סליחה ומחילה, ואומרים "אשמונו בגדנו וכו'". ומובן בפשטות שכאו"א מישאל נמצא ביוהכ"פ במעמד ומצב האמור – שהרי כניסת הכהן גדול ביוהכ"פ לקדש הקדשים היתה בשליחות כאו"א מבני, וא"כ, כאשר הכה"ג נכנס לקדש הקדשים, אינו נכנס לבדו, אלא לוקח עמו את כאו"א מבני. ועפ"ז מובן שביוהכ"פ נמצא כאו"א מישאל במעמד ומצב דיחוד גמור עם עצמות ומהות, "ישראל ומלכא בלחודוהי". והנה אמירת הוידוי היא בכל תפלה ותפלה מהתפלות דיוהכ"פ, זאת אומרת, שבכל תפלה הרי הוא מתעלה למעמד ומצב נעלה יותר בהענין ד'הרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה", ולכן צריך להיות אמירת הוידוי בכל תפלה, גם בנוגע לענינים אלו שבעת התפלה הקודמת לא נחשבו עדיין לענין של חטא, כי לגבי הדרגא הנעלית שהגיע אלי' בתפלה זו, נחשבים גם הם לענין של חטא. זאת אומרת: בתחילת העבודה דיוהכ"פ נמצאים בני' במעמד ומצב נעלה ביותר, ולכן, "בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה אנו מתירין להתפלל עם העבריינים". ובכל תפלה ותפלה מתפללות היום מתעלים הם לדרגא נעלית יותר, עד שמגיעים לתכלית העילוי דיוהכ"פ – בעת תפלת נעילה, שאז ננעלים כל השערים, ומסתיימת כללות העבודה דיוהכ"פ.

דין הטועה בתפלת העמידה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אחרי עלינו וקדיש יתום, ארבעה מזמורי תהילים א"ד, קדיש יתום. ואח"כ [בציבור] כל התהילים (מתחילתו). ואין אומרים פסוקי לכו נרננה גו' לפני כן⁴⁷⁴.

קריאת שמע על המטה כבכל שבת ויום-טוב. ברוך שם וכו' בקול רם. אין אומרים תחנון ועל חטא. קודם השינה מזמורי תהילים: קכד-קלב. לא יתעטף בכרים וכסתות ועכ"פ לא יכסה רגליו.

יום שני, יו"ד תשרי, יום הכפורים

בבוקר משכימים לקום. נוטל ידיו רק עד סוף קשרי אצבעותיו ולא יכוון להנאת רחיצה. כהנים העולים לדוכן נוטלים ידיהם (בבוקר ולפני נשיאת כפים⁴⁷⁵) עד פרק הזרוע⁴⁷⁶.

מנגב ידיו ומעביר המפה (המגבת) על גבי עיניו להעביר מהם חבלי שינה. היו עיניו מלוכלכות מותר להעביר הלכלוך. אין שוטפים הפה.

אין מברכים שעשה לי כל צרכי (עד למחר). ברוך שם וכו' בקריאת שמע קטנה בקול רם. וכן בתפלה.

סוף זמן קריאת שמע: 9:43.

אחרי חזרת הש"ץ אבינו מלכנו. י"ג מדות ג"פ ורבש"ע בעת פתיחת הארון.

מוציאין שני ספרים וקוראים בראשון בפרשת אחרי מות עד ויעש כאשר צוה ה'. ועולים ששה גברי. ומפטיר קורא בספר שני בפינחס ובעשור לחודש, ומפטיר בישעיה ואמר סלו סלו עד כי פי ה' דבר, לפי שבפרשה זו נתבאר ענין תשובה ותענית.

להשלים מנין מאה ברכות⁴⁷⁷, יכוון לברכות העולים לתורה ולברכות המפטיר. ואף ששמע

(474) ע"פ מענה בכת"י ק – צילום נדפס בשבועון כפר חב"ד גליון 789.

(475) ראה קובץ דברי תורה כפ"ח ח' ה' ע' 43 (ומשמ, באוצר מנהגי חב"ד תשרי ע' רז) – מפי השמועה (וכדעת הקיצור שו"ע סי' קלג ס"ד). וצ"ע מלקו"ש ח"ט ע' 386 "באם יטלו לנ"כ לסירוגין". וראה שקו"ט בזה בקובץ הערות הת' ואנ"ש כפ"ח גל' קעב (כ"ד טבת תשנ"ח).

(476) וכן הלוי שנוהגים שנוטלים ידיהם קודם שיוצקים מים על ידי הכהנים מותר להם ליטול ביום הכיפורים (כיון שאינם מתכוונים לתענוג), אבל לא יטלו אלא עד קשרי אצבעותיהם ולא יותר.

(477) בסדר התפלה, מברכים רק 66 ברכות במשך יוהכ"פ.

הברכות, אם יש לו מיני בשמים, יריח בהם למלאות מנין הברכות. אפשר לברך על הבשמים כל פעם לאחר היסח הדעת⁴⁷⁸.

אחר קריאת התורה והפטרה, הזכרת נשמות. [אפשר לומר יזכור גם ביחיד⁴⁷⁹]. מדייקין⁴⁸⁰ לאחוז בעץ החיים בעת אמירת יזכור⁴⁸¹.

נוהגין להזכיר נשמות ביום הכיפורים ונודרים צדקה בעבורם לפי שהמתים יש להם ג"כ כפרה ביום הכיפורים⁴⁸² וכשנודרים צדקה בעבורם מועיל להם לכפר בעדם לפי שהקב"ה בוחן לבות ויודע שאילו היו בחיים היו גם כן נותנים צדקה. ומנהג ישראל לידור גם בעד מתים שאינם קרוביו. יש לו אב ואם – יוצא מבית הכנסת בעת יזכור. ונהגו לסגור הדלת. בשנת האבילות נשאר בבית הכנסת, אבל אינו אומר יזכור.

מזכירים שם הנפטר ושם אמו⁴⁸³.

בר"ד משיחת אחש"פ תשכ"ו: מ'אגט דאך אויך יזכור פאר די נשמות שאינם צריכים כפרה, ווי ס'איז יודע מנהג החסידים דערמאנען אויך דעם רבי'ן דעם שווער, און אויך די רביים שלפניו פאר די וואס האבן זיי געקענט, וואס דאס טוט אויף פאר דעם וואס זאגט דאס, מ'מוז אבער אויך זאגען אז דאס איז נותן כח אויף פאר די וועמען מ'איז מזכיר, כנוסח אמירת ההזכרה.

בר"ד משיחת יום ב' דחגה"ש תשמ"ח: נהוג באמירת יזכור לנדב לצדקה, באופן סתמי או גם לפרש הסכום, נהרא נהרא ופשטי'.

אומרים אב הרחמים. "אב הרחמים" – אם יאמרו גם אלו שאין מזכירים נשמות – איז ווי זיי ווילען. דאס איז הזכרת נשמות פון א כלל, ולכן אין אומרים ביום שאין אומרים תחנון. אבל ביום שמזכירים נשמות פרטיות – גם זה יוכלו לומר.

במוסף: כורעים⁴⁸⁴ 4 פעמים (פ"א בעלינו, וג"פ בסדר העבודה כמפורט במחזור⁴⁸⁵). מכים על החזה

(478) והיינו בנמלך ושוב רוצה להריח. וגם אם דעתו להריח אח"כ – יכול לברך שוב אח"כ אם הוא בהפסק גדול של כמה שעות. ולכל הדעות יכול לברך בישן בינתיים, או יצא יציאה גמורה לעסקי, וכן אם יצא ממקומו בינתיים וכשחזר הביאו לו בושם חדש אפי' ה' דעתו עליו כשבידו. וכן אם מברך על סוג אחר לגמרי, כגון שמברך על עשבי בשמים, ולפנ"ז בירך על עצי בשמים (וכן איפכא. אמנם, לא יחזור ויברך על דבר שברכתו מיני בשמים מחמת ספק כגון צפורן שקורין נעגל"ך, אם בירך לפנ"ז על עצי בשמים). וראה פרטים בשו"ת באתרא דרב סי' יא' תרנו.

(479) וראה בשו"ת באתרא דרב סי' ז' תתקס.

(480) ראה סה"ש תש"ח ע' 20. אג"ק ח"ג ע' רכ. ר"ד בעת הסעודה דיום אחש"פ תשכ"ט.

אמנם, מפי השמועה במעשה רב, שביו"כ כשלא עלה למפטיר, מאז שנת תשל"ט ואילך, לא נהג בזה ונשאר על מקומו. (ולפעמים גם בשנים שלפנ"ז נשאר על מקומו), מש"כ בשאר זמנים שאמרו יזכור שעלה למפטיר.

ולכאורה פשוט ש(אף שהכוונה גם למי שלא עלה לתורה, כדמוכח מהמשך הדברים באג"ק שם –) אין הכוונה לכל הקהל, עכ"פ במקום שהעם רב, שהרי ל"ש במציאות. וגם יש בזה משום טירחא דציבורא, ולפעמים – גם אינו כבוד הציבור. ובכ"מ שחזון מחזיק הס"ת (ראה בפמ"ג סי' קמא במ"ז סק"ג, הב"ב במשנ"ב סי' קמו בשעה"צ סק"ח. וראה ס' מטעמים פט').

(481) אבל מה שנוהגין שמי שצריך להוכיח עולה לתורה בו ביום – "לא ראיתי מדייקין בזה" (אג"ק שם. ועיי"ש עוד).

(482) ועל כן הוא נקרא כיפורים לשון רבים לחיים ולמתים.

(483) כ"ה בסידור תורה אור. וכ"ה באג"ק מתאריך י"א ניסן תש"ט (נתפרסם בקובץ העו"ב ש"פ תשא תש"ע). וכ"ה בהערת כ"ק אד"ש לסידור תהלת ה' מהדורת תשנ"ז. וראה ר"ד בעת הסעודה ליל ב' דחגה"ש תש"ל. ליקוט מענות קודש תשכ"ה מענה עח (אחרי שבת בראשית). וכ"ה בכה"ח סרפ"ד סקל"ז ע"פ הזהר (ח"א לו, א). משמרת שלום קודינב מהד"ב ס"י ס"ו. ועוד.

(484) פרטים בנוגע לאופן הכריעה – ראה לעיל בלוח יום א' דר"ה ובהערה.

(485) וכורעים רק ב"הכהנים" של היודים, ולא ב"הכהנים" של הגורלות (אף שבמקדש היו כורעים). ומסתבר, שכמו שא"א לכמה נוסחאות "הכהנים וכו'" רק במקום שנאמר "תטהרו" (ראה תויו"ט דלקמן), גם ה"זכרון ודוגמא" (כלשון ראב"ה יומא סתק"ל) לכריעה שבמקדש, הוא רק בכגון דא. והרי בל"ה בכל יודי נוהגים לכרוע רק פ"א ולא ג"פ, אף שהכהנים והעם שמעו שם המפורש וזכרנו בכל יודי ג"פ, באנא השם, באנא בשם, ובפלגי השם (כ"ה בכ"מ). אבל ראה שו"ת אבקת רוכל סכ"ז. אלפסי זוטא יומא סו, א. שפ"א שם. ולהעיר מעי"מ מאמר מאה קשיטה פ"ב. ולפ"ז גם בגורלות לא כרעו). ויש להוסיף, שהכריעה אינה על הזכרת השם גרידא, אלא זכר למעמד הכפרה בשלמותה, הכולל וידויו של הכה"ג, הזכרת השם, כריעת העם וענייתם בשכמל"ו, וחתומת הדברים ב"תטהרו", ומש"ה נקבעו ג' כריעות כנגד ג' היודים וג' אמירות תטהרו, אבל בעת הגורלות, אף שאמר הכהן להשם חטאת בשם המפורש, כיון שאין וידיו ולא אמירת תטהרו, לא תיקנו כריעה מיוחדת לזכר כריעה שבביהמ"ק.

וראה חכמת שלמה סתרי"א ס"ד. שעני הכולל פמ"ד סי"ז (ע"פ זח"ג סז, רע"א). בית אברהם (נעתק בקובץ יגד"ת נ"י. גל' יע' לב ואילך. וצוין עה"ג בהערת רבינו לשעה"כ שם). סידור תפלה ישרה ראדוויל. תכלת מרדכי דרוקער (תרנ"ד) פ' וילך. חקת עולם דבליצקי ע' כב ואילך. עלי תמור יומא פ"ה ה"ז ד"ה הקרובים.

באמירת וידוי שבסדר העבודה.

ברכת כהנים. לדינים ומנהגים – ראה לעיל ביום א' דר"ה.

אחר מוסף אין אומרים אין כאלקינו (עד לאחר נעילה).

תהילים היומי ומזמורי תהלים קלג-קמא. קדיש-יתום. שש זכירות.

בין מוסף למנחה – מפסיקין. אם באפשרי לכל הפחות שלשה רבעי שעה.

הלכתא למשיחא⁴⁸⁶: מקריבים ביום זה – 2 תמידים כבכל יום. וגם, קרבן מוסף של יום הכפורים (שבפ' פינחס) – פר ואיל [והוא נקרא גם בשם איל העם], 7 כבשים לעולה ושעיר לחטאת (הנעשה בחוץ ונאכל לערב). ולעבודת היום (שבפ' אחרי) – פר ואיל משל כהן גדול, ושעיר לה' (חטאת הנעשה בפנים ונשרף) סך הכל 15 קרבנות וגם שעיר המשתלח לעזאזל [וכל סדר עבודת יום הכפורים כמפורט בנוסח התפלה].

עבודת כל חמש עשרה בהמות אלו – וכן שאר העבודות של יום זה – אינה אלא כבהן גדול בלבד.

הלכתא למשיחא: שיר של יום – ברכי נפשי ושיר המעלות ממעמקים⁴⁸⁷.

פשט טליתו ובא ללבושה אחר כמה שעות⁴⁸⁸ צריך לחזור ולברך עלי'. פשטה על דעת לחזור וללבושה לאלתר אינו צריך לחזור ולברך⁴⁸⁹. ואפילו פשטה על דעת שלא לחזור וללבושה לאלתר

וצ"ע מ"כ בחלק מהג"ל שבמקדש לא כרעו, היפך המפורש בכ"מ בפשטות (וראה משנה יומא לט, א. רמב"ם עבודת יוה"כ פ"ב ה"ו וה"ז וס"מ שם. ערוה"ש קדשים סי' קסב ס"ג. ועוד. ובכ"מ שעשר פעמים כורעים ונחשב גורלות בכלל העשר, וכדמוכח מסדר העבודה גופא בנוסח דידן. ועד כאן לא נחלקו אלא אם לומר "והכהנים וכו'", ולא אם כרעו (ראה אבודרהם. ב"י וכו' סתרי"א. פ' סדר העבודה לר"י אבן גיאת. מלאכת עבודת הקדש בשם רב ששת אבי הריב"ש (בהוצאת תשנ"ט – ע' עב ואילך). תויו"ט יומא פ"ו מ"ב. ברכה משולשת יומא שם. עבודת ישראל להר"י קמחי קיז, ב – במהדור"ח ע' שעה. וראה תפא"י יומא שם). ואפשר דאתיא להדעות שרוב הציבור לא שמעו הנה"ג בעת הגורלות. אבל בכמה נוסחאות דסדר העבודה: וצועק, קורא בקול רם, והצריח בקול רם, פצח בקול. והאריך בכ"ז בנעם אמרים טייטלבוים תשפ"ה ע' מא ואילך. קובץ קושטא דמילתא גל' טז.

486) בנוגע להקרבנות קרבנות אם יבוא משיח בסמיכות ליו"כ (שבנוגע להתענית – ראה דעת"א או"ח סוסי' תרפו. סה"ש תשמ"ט ע' 12. ובארוכה בשיחת עיו"כ תשנ"ב (תורת מנחם תשנ"ב ע' 57) – שקול"מ בכ"מ עד"א אם הקריבו קרבנות בחנוכה ביהמ"ק בימי שלמה. וראה ל' המאירי מ"ק ט, א: בחנוכה בנין שלמה הקריבו ביוה"כ קרבנות של שמחה בלבד ר"ל שלמים ואכלום לקיים מצות שמחה. וראה מצבת משה מ"ק שם. חידושי ר' מאיר שמחה ח"ב סמ"ב סק"ד. לקו"ש ח"ח ע' 56 הע' 42. הנסמך בס' ימיה"מ בהלכה ח"א סי"ט.

[והנה בתקו"ז תכ"א (נז, ב) משמע שלעת"ל יתבטל גם יו"כ"פ ככל המועדים. וכ"מ במדרש משלי פ"ט, ב (ילקוט שמעוני משלי רמז תתקמ"ד) שרק לר"י יו"כ ג' אינו בטל. וראה בארוכה בד"ה להבין מר"ל כל המועדים תשנ"ז]. וכן פ' בכסא מלך וברמ"ק לתקו"ז. וכ"ה בבאר לחי וא"י שם. וראה שער יסכר ומאמר חדש ושירי מאמר יום הקדוש ס"ב ש"ה בנוסח הנני העני. ובבית הכפורת דיני כל נדרי (הוצאת תשס"ד) דבהכי תליא הג"א אם לומר עד יו"כ הבע"ל. וראה ד"ל ע' כן תשי"ז" (סה"מ מלוקט ח"ה ע' קפט) בהערה 9. סה"ש תש"נ ח"ב ע' 532 בשוה"ג להע' 42. ובדעת"א שם דאולי הכוונה שם רק בזמן חינוך ביהמ"ק.

ויש שכתבו לפרש שירגישו תענוג בהעדר האכז"ש. וי"מ דקאי רק לענין נעילת הסנדל כמשמעות המשך הזהר – כ"מ בבאר אברהם לתקו"ז שם. וכ"כ פרי צדיק מוצאי יו"כ אות ב, ושם, שישאר רק ענוי דאכו"ש].

487) מס' סופרים פ"ט ה"ב. אבל לא הובא ברמב"ם. וראה שיחת ליל ג' דהח"ס תשמ"ה.

488) באג"ק ח"ג ע' רי ואילך משמע שהשיעור הוא יותר מ"ב או ג' שעות. ובחידושים וביאורים בש"ס ח"ג סכ"ט נעתק מכתב הג"ל בשינויים (ועיבוד). ושם כתבו דליכא בזה שיעור קבוע, ותלוי בכא"א כמה זמן מעוטף בטליתו (ומ"מ ה"ז יותר מ"ב או ג' שעות). וכ"מ קצת בגוף המכתב. והארכנו מזה בשו"ת באתיקא דרב ס' לחרלו.

489) גם כשלא עברו כמה שעות, אם הולך לישון שינת צהרים, טוב שלא יסיר מעליו הטלית גדול לגמרי רק שיתכסה בו בעת השינה (שמונת לישון בטליתו מעל שראין לא נצא לך – שו"ע אדה"ז סכ"א ס"ד), וכשלוש או כ"א צ"ב ברכה כיון שלא יסיר ממנו לגמרי (ע"פ שו"ע אדה"ז סוסי' ח. וראה אג"ק ח"ג ע' רכג).

ואם לא עשה כן, וישן שינת קבע על מטהו, אפילו לא עברו כמה שעות, יברך (כ"מ בלשון אדה"ז. וכן בארצה"ח ס"ח ס"ד. ומש"כ שם "טוב שלא יסיר וכו'"), ומשמע שספק בדבר, וכשלא יסיר לגמרי מפיק נפשי' מפלוגתא – היינו לחומרא בעלמא, ואינו מעיקר הדין, שלדינא הכל תלוי אם הסירו לגמרי או לא. ועוד ועיקר, משמעות הדברים שאין שום ספק בדבר, והוא מטעם אחר לגמרי, לצאת מחשש ברכה שא"צ, ולא משום ספק ברכה. וכן מוכח במקורו בשו"ת מהר"ם מינץ סי' עה, שלדינא בשינה הול"ה היסה"ד, ה"ל: שמעתי וכו' שמה"ר איסרלן ג"כ לאחר שינת צהרים מברך שנית על טלית קטן [וכ"ה בלקט יושר או"ח ע' 43] וזה ג"ל ברכה יתירתה [ולא ברכה לבטלה] הגם נהי דסבר דשינה הוי היסח הדעת [שכן עיקר לדינא] מ"מ ה' יכול לכסות בו בשעת שינה [וה' נמנע בכך מברכה שא"צ] וכן מנהגי כשאני ישן שינת צהרים אני מכסה על הטלית קטן כזי מציני צריך לברך [שאל"ה ה' מברך] לסלק נפשי מכל הספיצות [מחשש ברכה שא"צ]. וגם אם לא נפרש כן, אין ספקו של מהר"ם מ"מ שמוציא מודאו של תרוה"ד. וכ"כ גם ביוסף אומץ יוזפא סרמ"ה.

אבל במשנ"ב סקמ"ב כתב שיש דעות בין הפוסקים אם זה בכלל היסח הדעת, ואם מכסה בו בשעת השינה כשלוש או כ"א צ"ב ברכה לכו"ע. ומשמע שבספק עומד. וכן מצינו בשו"ת פנ"י ח"ב ס"ו, שבתפילין וציצית שמצוה להיות עליו כל היום ודעתו ע"ז לית דין ולית דין שביה"ס ושינה לא הוי היסח הדעת. כן נתחבטו בדעתו, דהרי לדידי' בנשתהה איזה זמן בלא"ה מברך (ראה שם סקל"ז). ואכ"מ.

ויש שכתבו לחלק דשינה עדיף משאר הפסק, דל"ש בזה היסח הדעת כיון שאין בידו ללבוש הציצית. אלא שבכ"מ משמע איפכא (ראה גם

כי אם לאחר כמה שעות, ואחר כך נמלך לחזור וללבושה לאלתר, אם נשאר עליו טלית קטן אינו צריך לחזור ולברך⁴⁹⁰.

עכשיו נהגו כל ישראל לאסור תיקוני מאכלים למוצאי יו"כ. (לאדם חלוש יש להתיר מזמן מנחה קטנה ולמעלה (4:26) וכדאי ליתן קצת מהאוכל לקטן).

במנחה: וידבר וקטרת. אין אומרים אשרי ובא לציון, ולא ואני תפלתי.

קריאת התורה (בסוף פרשת אחרי) ומפטירים ביונה. העלי' במפטיר יונה סגולה לעשירות ונותנת כח לתשובה⁴⁹¹.

אחרי חזרת הש"ץ: אבינו מלכנו, קדיש תתקבל, לדוד ה' אורי, קדיש יתום. אין אומרים עלינו. משניות וקדיש דרבנן לאבלים – רק אחרי נעילה⁴⁹².

טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתיים, ואינו משלים בנעילה. נרדם בשינה ונתעורר סמוך לצאת הכוכבים יתפלל מנחה תחילה אף שיתכן שיפסיד זמן תפילת נעילה. עבר צאת הכוכבים אינו יכול להתפלל נעילה ואין לה תשלומין בערבית⁴⁹³.

נעילה: קרוב להתחלת השקיעה. "עכשיו הוא גמר החתימה ואנו צריכין לבקשת רחמים, ואם לא עכשיו אימתי".

תפלה זו היא בתענית ציבור נעילת שערי היכל שבמקדש שהיה אחר הדלקת נרות של בין הערבים כעבד הרוצה לצאת מן המלך ומקודם שיצא הוא מבקש פרס ומנת המלך ויוצא ונועל השער אחריו. ויש אומרים, שמה שנקרא תפלת נעילה היינו לפי שמתפללין אותה בסוף היום והיא גמר תפלות של היום ומתפללין אותה סמוך לנעילת שערי שמים שנועלין אותם בגמר התפלות.

"החמשה תפלות דיום הכפורים הם כנגד חמשה דרגות שבנשמה, נפש רוח נשמה חי' ויחידה, דג'

אג"ק שם. ולהעיר מפ' ר"י קורקוס בכורות פ"ח ה"ג. חס"ד תוספתא בכורות פ"ז ה"ז). ולהעיר שיש שחילקו בד"ז בין ט"ג לט"ק, שבת"ג שלובשים רק בשעת התפלה, וגם אין דרך לישון עם ט"ג, הוי הפסק טפי.

וראה בכ"ז שבו"י מזוזה פ"י הע' כג. הלכות יום ביום תפלה ח"א ע' שעב. כאיל תערוג עובדות על גדולי הדורות ע' שלו. ארח"ר ח"א ע' ז. דעת נוטה ח"ב ס"ט. וסותר למש"כ משמו בעזרת אליעזר ימים נוראים ע' 77. תורת מועדים על שונה הלכות סתרכ"א ע' שפב. קובץ הנו"ב ש"פ תולדות תשע"ז. תולדות תשפ"ה. עומק הפשט גל' 319. והנלפענ"ד כתבנו).

490) בשערי תפלה ומנהג אשכנזי ח"א סי' א"ל ר"ל ולחדש שבכל מקום שחזור ולובש מחמת מנהג א"צ לברך שוב, דליכא דין הפסק בכה"ג. וכן ביי"ח שמוכרח ללבוש שוב לתפלה (וראה סברא כע"ז במשנ"ב ס"ח בבה"ס י"ד ד"ה וי"א לגבי מרחץ שמוכרח לחזור וללבוש בגדיו). ועפ"ז כתב לבאר הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ ז"ע שלא בירך שוב על טליתו כשלבשו לסנדקאות. אבל סתימת כל הפוסקים אינה כן. ואדרבה, ראה בספ"ר תרצ"ב ע' 3 שצ"ק אד"ש נשאר בצ"ע בהנהגה הנ"ל. ומה שהעמים שם באו"א – הרי לפי פירושו העיקר חסר מהספר שם. וראה ביאור הדברים אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תקיב.

491) וראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' ה'תקפג. ושם, גם ע"ד הנהגה בכ"מ שהרבה קונים ביחד ורק אחד עולה.

492) כ"נ פשוט שמנחה ונעילה כחדא חשיבי, ואומרים עלינו רק אחרי נעילה. (וכמ"ש במט"א סתרכ"ב ס"א. ובפוסקים כמה דעות בזה. ואכ"מ). וכמו שאין אומרים משניות בין שחרית למוסף. ויש להעיר מכיו"ב משיחת ש"פ ויצא תשמ"ג (תו"מ ע' 541). וכן נקטו במחזור חב"ד מהדורת מועדות.

ולע"ע לא הצלחתי לברר מעשה רב איך ה' בשנת האבילות בתשמ"ט.

[ולאחזונה העירוני שיש שטוענים כעת מזכרונם ע"ד אמירת משניות וקדיש דרבנן גם אחרי מנחה. ויתכן שזכרונם כזיב, כאשר נתברר כבר כמ"פ בכגון דא, בהיות ולא רשמו הדברים בשעת מעשה, והרי קייל"ן דמילתא דלא רמיא עלי' דאיניש בשעת מעשה לאו אדעת' (ולדינא) אומרים שנומרה לו שרואה מה שבאמת לא ראה, ראה שבועות מא, ב, שנדמה לו שפרע בעדים, אף שלא ה' כן. וקייל"ן שאפילו האומר ברי לי שלא נתערב בזה שום פירווי חמץ בשעה שהתיכוהו קודם הפסח אי"ז כלום לפי שאינו זוכר אלא דבר שעשה במתכוון, וכפס"ד אדה"א בשו"ע סתמ"ז סמ"ד וסמ"ז. וכהנה רבות. וראה שד"ח כללים מערכת המ' כלל קעא). וכן העיר רבינו באג"ק ח"ב ע' קמז להגרי"ל ע"ה לנדא, בנוגע לעדותו ע"ד הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהר"ש ב"נ, דמילתא דלא רמיא עלי' דאיניש כו').]

493) כ"כ בלאפסי זוטא לרמ"ע מפאנו ברכות רפ"ז. והובא בברכ"י סי' קח במח"ב סק"ג ובכה"ש שם סק"ב. תורת חיים סופר סק"ג ד"ה כתב הפמ"ג. אבל בפמ"ג סי' קח במ"ז סק"ה כתב בדבשך נעילה משלמה בלילה ומתפלל שתיים של חול. ולכאורה תלוי בטעם שאין תשלומין למוסף, שאם הוא כמ"ש התוס' ברכות כו, א ד"ה איבעיא (ועוד ראשונים) משום שעבר זמנו בטל קרבנו (וטעם זה הביא אדה"ז בשו"ע סי' קח ס"א), הרי תפלת נעילה רחמי היא ואינה במקום קרבנות, ויש לה תשלומין. אבל בכמה ראשונים הביאו עוד טעמים לזה שתפלת מוסף אין לה תשלומין, שהיא תפלה נוספת מחמת מאורע היום, או שאינה כמטבע שאר התפלות. ולדבריהם הה"נ לתפלת נעילה. וגם לדברי התוס', אין הכרח שלנעילה יש תשלומין, ש"ל דחדא מנו כמה טעמי נקטו, דהא מיירי רק לגבי מוסף. ואין בדינו להורות להתפלל תשלומין על יסוד דיוק שאינו מוכרח בסברת התוס', ולא שבקינן פשיטותא דשאר הראשונים מחמת דיוק זה. והעיקר, דכללא קייל"ן בכ"מ שסב"ל, וגם אפ"ל שיצא בתפלת ערבית גופא עבור נעילה – ראה להורות נתן דלקמן.

וראה מזה גם שו"ת יבי"א ח"א או"ח סנ"ד. שבה"ח ח"ד סי"ג. ח"ו ס"פ. ח"ה סי"ז סק"ה. להורות נתן ח"ה סי' מ"ב. (ועיי"ש עוד כמה טעמים לפטרו מתשלומין). רבבות אפרים ח"א סתי"א.

תפלות הראשונות הם בנר"נ ותפלת מוסף דיום הכפורים היא בחי', והגילוי דיחידה הוא (בעיקר) בתפלת נעילה. ולכן נקראת בשם נעילה, כי אז ננעלים כל השערים וגם נבראים הכי עליונים (ואפילו נאצלים וכו') אין יכולים ליכנס, ישראל ומלכא בלחודוהי⁴⁹⁴. ובמקום אחר⁴⁹⁵: "ביוהכ"פ "אחת בשנה", שבו נעשה הגילוי דבחי' היחידה שבנפש, ובפרט בתפלת נעילה, תפלת החמישית, כנגד דרגא החמישית מה"חמשה שמות (ש)נקראו לה", בחי' היחידה, וכידוע הפירוש ד"נעילה" שנועלים את כל השערים ונשארים רק ישראל והקב"ה לבדם – שהכוונה בזה היא לא רק לכלל ישראל בתור ציבור, אלא לכל יחיד ויחיד, שנמצא הוא והקב"ה לבדו".

בלקוטי תורה⁴⁹⁶: בהמשכת י' עומקים בכל עשי"ת, אזי ביוהכ"פ לפני הוי' תטהרו, והוא בנעילה, שסוף היום מכפר, כדאיתא בגמ' שסמוך לשקיעת החמה, ולכן איתא במשנה פרק בתרא דכריתות מי שבא על ידו ספק עבירה ביוהכ"פ אפילו עם חשכה פטור, שכל היום מכפר, שמתכפר לו בסוף היום, שהוא העיקר, שאז הוא זמן נעילה, עילוי המלכות בכתר, עילוי שאין למעלה הימנו, ונקרא לפני הוי', ואז תטהרו, שמשם נמשך טהרה ורחיצה, וכל העוונות מתכפרים.

פותחים הארון לפני אשרי. בקדיש: לעילא ולעילא מכל. חתמנו בספר וכו', מי כמוך אב הרחמים. וחתום לחיים טובים וכו', נזכר ונחתם לפניך וכו'.

בתורה אור⁴⁹⁷: ענין החותם הוא כמו לשון חותם שעל האגרת מבחוץ כדי שלא יקרא באגרת הזאת איש זר אשר אין רצונו שידע הכתוב שם. כך הוא החותם הזה מן הברכה וההמשכה אשר ימשיך. . שהמשכה זו שהיא גלוי ההעלם תהי' רק בבחי' הקדושה לבדה ואין לזרים אתה חלק ונחלה ולכן החותם של כללות ישראל הוא בנעילת יו"כ שאז זוכים למעלה העליונה לפני הוי"ה תטהרו למעלה מבחי' הוי"ה כו' וכמ"ש במ"א.

במכתב כללי משנת תשמ"ה⁴⁹⁸: מדייקים בהפיוט "שערי שמים פתח ואוצרך הטוב לנו תפתח" שאומרים בנעילה – לחבר "לנו" ל"הטוב" – ראה ד"ה אנכי אנכי תרפ"ז⁴⁹⁹: פ. ואוצרך הטוב לנו, תפתח. . שיבואו בחסד פרטי שהוא הטוב לנו בטוב הנראה והנגלה גם למטה ממש. [ובלקוטי דבורים⁵⁰⁰: דער נוסח ואוצרך הטוב לנו תפתח דארף מען מאכען דעם אתנחתא נאך דעם ווארט ואוצרך, הטוב לנו תפתח⁵⁰¹].

באבינו מלכנו: חתמנו בספר וכו'.

בד"ה יוגד לך תרצ"א⁵⁰²: ביוהכ"פ אחרי העבודה כל המל"ע בתשובה, היינו חרטה על העבר וקבלה טובה על להבא, דהחרטה על העבר היא בתפלת מנחה והוידיי דקדוש יוהכ"פ. . והסדר דיוהכ"פ הוא בהקבלה טובה על להבא. . הנה ע"י התשו' דיוכ"פ ואחר כך בתפלת נעילה שאז הוא התגלות נקודת הלב שהו"ע נקודת היהדות שזהו"ע אמירת שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד שענינו הוא המס"נ בפועל, ואמירת הוי' הוא האלקים שזהו"ע היחוד הגמור, ואומרים פסוק זה ז' פעמים שהם ז' מדות, דכל מדה ומדה מכרת ומרגשת את האמת דהוי' הוא האלקים, והיינו דההרגש הפנימי הוא גם מצד הגוף, אז דער גוף ובשר הגשמי דער הערט אויך דהוי' ואלקים כולא חד, ואז נעשה ההחלטה הטובה אשר מרגע זה והלאה יהי' כל עשיותיו לשם שמים, הנה מיד שורה עליו שמחה גדולה בהתלהבות עצומה וקירוב גדול בשיר וזמרה מעומק נקודת פנימי' הלב בשפיכות הנפש כבן המשתעשע עם עצמותו של האב שאין לך שמחה גדולה מזו, דהשמחה היא על העצם והמהות של האב שלמעלה

494 סה"מ מלוקט ח"ה ע' כב. וראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1154 (מאמור הנ"ל). ובכ"מ.

495 סה"ש תש"נ ח"א ע' 90.

496 תצא לט, ד.

497 פ' בראשית (ו, ג). ובסידור שער יוהכ"פ רנ, ד: צ"ל בנעילה דיו"כ בחי' החותם בה"ג דעקתא, כידוע שהוא ענין בחי' ההבדלה להבדיל ולהפריש האור שלא יומשך רק לט"ו דקדושה בלבד, עד"מ כמו החותם הניתן על הכלי לשומרו שלא יקבל ממנו זר הבלתי ראוי, ולהגדיל השמירה עושים חותם בתוך חותם, וזהו בחי' נעילה כמו גן נעול אחותי כלה שמועלת החיצונים כו' וד"ל.

וראה (באו"א) לקו"ת מסעי צא, סע"ד. שם צג, ג ואילך.

498 לקו"ש חכ"ט ע' 526.

499 סה"מ תרפ"ז ע' כא ואילך.

500 נט, א.

501 וראה גם סה"מ תרצ"ו ע' 40. תש"ב ס"ע 22. ד"ה באתי לגני תשכ"ב קרוב לתחילתו. וראה גם שמועות וסיפורים ח"א ע' 159. ושם גם שהפסיק בין "לנו" ל"תפתח". וכ"נ גם בסה"מ תרפ"ז ע' 5.

502 סה"מ קונטרסים ח"א ע' קלו ואילך. סה"מ תרצ"א ע' מא ואילך.

מכל ענין, לא מיבעי ענין פרטי אלא גם ענין כללי שהוא מבוקש דבר, בדבר שחזן ממנו, אבל כאן הנה השמחה היא על הקירוב הזה שהוא מתאחד עם מהותו ועצמותו של האב, והיינו דזה עצמו הוא המבוקש והתכלית, להיות האמת הוא דשניהם אחד ממש, וזהו"ע השמחה הגדולה והעצמית שבאה אחרי העבודה דיהכ"פ ואחרי אמירת פסוקי המס"נ והיחוד [ובהמשך מבאר בארוכה ע"פ משל מהמלך ובנו שמתענגי] בעצם נפשם על הקירוב הגדול לאחר הריחוק].

.. וזהו אמירת לשנה הבאה בירושלים, דירושלים הכוונה יראה שלמה, דבאמת הנה כל אחד מישראל הוא ירא אלקים, אלא שהיראה היא בהעלם, ויראה שלמה הוא שהיראה באה בגילוי בפועל בקיום המצות, שזהו ירושלים, וזהו לשנה הבאה בירושלים, היינו דשנה זו הבאה, מרגע זו בכל משך השנה תהי' כל העשיות ביראת שמים, הנה מיד מתגדל השמחה בהתלהבות עצומה, ונקראת זמן שמחתנו בשמחה כפולה ומשולשת, הא' שהיא השמחה על הקירוב הפנימי והעצמי שבא אחר הריחוק, הב' שהיא שמחת הקב"ה בבנ"י שהקב"ה שש ושמח על כל א' ואחד מישראל בדוגמת שמחת המלך על פדיון בנו יחידו מהשב' וקירובו העצמי אל עצמותו ומהותו, והג' שמחת ישראל על הקב"ה בג' ענינים הא' שיצאו מהשב' והגלות, הב' שנתקרבנו בקירוב עצמי ופנימי אל אבינו מלכנו, והג' שתמורת זה אשר בתחלה היו מלאי עון הנה עתה אנחנו מלאי מצות מה שנתרבו זכויותינו.

בד"ה ביום השמע"צ תש"מ⁵⁰³: בעשרה ימים אלו יש כו"כ עליות, עד לתכלית העל' דיום הכפורים, וביום הכפורים עצמו תכלית העל' הוא בתפלת נעילה (בסיומו וחזרתו של היום), וי"ל דבנעילה גופא – באמירת שמע ישראל (שהוא בסיומה וחזרתה), וכדאיתא בשל"ה שצריך לכוין אז למסור נפשו על קידוש השם ונחשב לו הכוונה כאילו עשה בפועל [ואולי י"ל שהוא ע"ד מאמר הבעש"ט במקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא].

אחרי פסוקי שמע ישראל, ברוך שם, ה' הוא האלקים – קדיש תתקבל עד דאמירן בעלמא ואמרו אמן, מנגנים מארש נפוליון. תקיעה אחת. סגירת הארון לאחר התקיעה. נוהגים שלא לתקוע עד לאחר צאת הכוכבים. לשנה הבאה וכו'. סיום הקדיש.

קוה, פטום הקטורת, קדיש דרבנן ("לעילא" פעם אחת), עלינו, קדיש יתום, ט' מזמורי תהלים קמב"ק⁵⁰⁴. משניות וקדיש דרבנן לאבלים.

כתב הרמ"א: יש שכתבו ליזהר לומר פטום הקטורת מתוך הכתב ולא בעל פה, שחוששים שמא ידלג אחד מסממני⁵⁰⁵. ובכתבי האריז"ל הובא, שצריך למנות הסממנים באצבעות הידים אחד לאחד כדי שלא ידלג ח"ו אחד מהם. והזהירו האחרונים, שאם אומר במרוצה ובעל פה ומכין עצמו שישם לדרך פעמיו לא יהי' לו שום תועלת מאמירה זאת⁵⁰⁶.

לאחר צאת הכוכבים אסור במלאכה עד לאחר אמירת ברוך המבדיל או אתה חוננתנו בתפלה. איסורי עינוי כגון רחיצה סיכה ונעילת הסנדל מותרים מיד אחר שהוסיף מחול על הקודש. איסור אכילה עד לאחר הבדלה.

תפלת מעריב והבדלה, בקיטל וטלית, אבל בכובע (ולא רק בכיפה) והטלית על הכתפים. אתה חוננתנו.

טעה ואמר ההוספות של עשי"ת בשמונה עשרה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

(503) סה"מ מלוקט ח"א ע' שעב.

(504) צריך לסיים אמירת התהלים לפני התחלת תפלת ערבית. ואחרי שענה ברכו, אין לו להפסיק בין ברכו לתפלת ערבית באמירת תהלים (וראה שו"ת באתרא דרב סי' ט"ע). אם הציבור ממהר להתפלל ערבית, ואם יאמר תהלים לא יספיק להתפלל ערבית עם הציבור, יסיים תפלת נעילה לפני המנין, ויאמר תהלים אז.

(505) משום שהאמירה במקום ההקטרה ואמירן שהוא חייב מיתה אם חסר אחת מסממני. וראה הגהות תורת שלום לכה"ח פלאגי סי"ב ס"ח.

(506) ראה כה"ח פלאגי סימן טו"ב ס"ח, צוין בהגהות תורת שלום לסי"ב שם.

מוצאי יום הכפורים

סיום הצום (לאחר הבדלה) בשעה 7:36.

"יוהכ"פ קומט אויס צו פאסטען זעקס און צוואנציג שעה"⁵⁰⁷. ויש להקל בזה, שמקצת שעה כשעה, ולכן די יותר מכ"ה שעות⁵⁰⁸.

אומרים גוט יום טוב.

קודם הבדלה נוטלים ידים (גם הכהנים שכבר נטלו ידיהם לפני נשיאת כפים) שלש פעמים לסירוגין עד פרק הזרוע אבל בלא ברכה, ורוחצים הפנים והפה⁵⁰⁹.

הבדלה – הנה א"ל ישועתי וגו', יין ("בורא פרי הגפן"), נר ("בורא מאורי האש")⁵¹⁰, המבדיל (בין קדש לחול').

כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע היה מקפיד להבדיל בעצמו במוצאי יום כיפור⁵¹¹.

בכל מוצאי שבת, אם אין לו אור אין צריך לחזר אחריו כדרך שצריך לחזר אחר שאר מצות. אבל במוצאי יום הכיפורים, יש אומרים שצריך לחזר אחר ברכת האור (לפי שהיא כברכת הבדלה שמברך להקב"ה שהבדיל לנו זה היום משאר יו"ט שנאסר בו להבעיר אור עד עתה בלילה).

מברכים דוקא על נר ששבת (=ששבת ממלאכה, והיינו שדולק מערב יום הכיפורים, ושבת

507 נה"ב ב"ה ש"ס תרצ"א ע"ה 147. תש"ה ע"ה 21. ש"פ האזינו תשכ"ה.

508 אב"ק ח"ג ע' רצז. וראה שם בנוגע לשבת. ולהעיר גם משיחת ש"פ מקץ תשמ"ג. [נצ"ל שמש"כ בלקו"ד ח"ג תקלד, א "פולע" – לאו דוקא].

509 וראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב ס' ה'תשסט.

510 והמנהג להסתכל בצפרניים.

(והנה, לכא"ו אין טעם בדבר, שגם אם נאמר שטעם ההסתכלות בצפרנים הוא בכדי שיאותו לאורו, לראות שיוכל ליהנות לאורו – הרי הברכה אינה על ההנאה מהאור אלא על "להראות שיום זה הוא מקדוש ששבת מהאור" (שו"ע אדה"ז סתור"ד ס"ה). וכש"כ להטעים שהוא לסיומן ברכה, שזהו רק בתחילת השבוע. וגם את"ל שהוא כברכת הנהנין (ראה בערוה"ש שם ס"ב), וכל"ל אדה"ז (שם ס"ד) – ע"פ מירש"י פסחים נד, א) "לפי שהוא דבר חדש שלא נהנה ממנו ביו"כ שאסור בהבערה" – ההנאה היא מה שכעת מותר בהבערה, ולא ההנאה מנוף האור. ויל"ד שהרי צ"ל נר העשוי להאיר ולא לכבוד, אף דאין כאן הטעם דמוצ"ש דומיא דאדה"ר (שכיון שיצא שבת התחיל ממשש בחושך – ראה ב"ח סרח"צ. משנ"ב שם בבה"ל ס"א במוסגר). ועכ"ל שנה העשוי לכבוד אינו בגדר "מאורי האש" (ובערוה"ש סרח"צ ס"ד: דכיון שהברכה היא על האור שמאיר לנו לצרכינו בעיני שיהיה אור כזה). והנה"נ בנוגע לזה שצ"ל שיאותו. (אבל י"ל שמה שצ"ל במוצאי"כ להאיר – ה"ט שאם הוא לכבוד אין הוראה בהשתמשות עתה שנאסר לפנ"ו ביו"כ בשימוש, שמה שלא השתמש בו ע"ע הוא מחמת שהוא רק לכבוד).

ולמעשה, הנוסקים סתמו ולא חילקו.

ובלא"ה, בכדי שיהא להאיר דוקא, עדיף להסתכל בצפרניים, דהנה חקרוה שרים בנר דידן שנעשה למצוה מ"ט שרי (ראה פת"ש איסורין סרח"צ), שהרי לא נעשה להאיר כלל, ומיד אחר הבדלה מכבין הנר. ויש שר"ל שכשמשסתכלין בצפרניים הו"ל להאיר לאותה שעה. ובערוה"ש סרח"צ ס"ד כתב גם ב"ל, שבאמת כוונתנו להאיר לשעתה והיינו לשעת ההבדלה. ועי"ל, שכל שנעשה לשם מצוה נקבע שהוא בגדר ענישו להאיר ובהתאם להחויבו (ראה עדי"ז ערוה"ש שם), ודוגמא לדבר – בטליתות של מצוה שלנו שאינן להגן (ראה ד"מ ס"ו ס"ק'ו. שו"ת מהר"ם שיק או"ח ס"ה). קובץ שיעורים ח"ב ס"כ"ג, או סוכות שלנו העשויות למצוה ולא לצל (וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' י'תתקעח. ושו"ר מ"ש"כ עדי"ז להשוות הנידונים הגרש"י זיון בקובץ בתורת א"י שנה ט ח' א' ע' ז). ובסגנון אחר, שהעיקר שלא חל עליו שם נר אחר. ומפורש בראב"ן ברכות ס' קפח שנהגו להאיר נר לצורך הברכה, אף שבדאי ה' להם אור בלא"ה משאר נרות. וכל"ה באו"ח בשם התוספות, הובא בב"י רס"י רחצ ובש"ע שם ס"ב, להדליק נר אחר לצורך הבדלה חוץ מהנר המיוחד להאיר בבית. וכן המנהג לברך על נרות שהודלקו לכבוד יו"ט (ודלא כשו"ת צ"א ח"ד ס"ב ס"ק"ג), וצ"ל, שבאו להאיר, והכבוד אתיא ממילא, וזהו כבודו שמאיר בבית.

[כן להעיר שלכמה דעות צ"ל "להאיר בלבד". וכ"פ אדה"ז סרח"צ ס"ח. ולכא"ו הטעם דומיא דאדה"ר. ויל"ע לפ"ו במוצאי יו"כ].

ואם נאמר שיש להסתכל בצפרניים גם במוצאי יו"כ – לכא"ו ה"ז שייך גם בנשים, ודלא כשאר מוצ"ש (דל"ש כאן הטעם שבקצוה"ש ס"ו בבדה"ש סק"ב), אלא"כ נאמר שגם לטעם שיאותו לאורו ל"ש ד"ז אצל השומעים הברכה, שהעיקר שהמוציא נהנה מהנר (כ"ה בתשובה"ג מוסאפיה לק"ט, ושע"ת ס' קג. רי"נ גיאת ה' הבדלה. אהל מועד דיני הבדלה תניב). וכל"כ בחבל יוסף גנזי חיים סרח"צ ס"ד. ומה שנהגו גם השומעין להסתכל בצפרניים – הוא מחמת שאר הטעמים.

ובנוגע לאבוקה (כבמוצ"ש) – בפשוטות, ל"ש הטעם במוצאי יו"כ (ראה ס' השולחן ה' סעודה שע"ח ל"פ שאורה גדול". וראה שלחן שלמה סרצ"ו ס"ב סק"ג בהערה א). אבל מצד נוסח הברכה "מאורי" ל' רבים (ראה ח' הר"ן נמוק"י ומאירי פסחים קג, ב. כלבו סמ"א. אר"ח ה' הבדלה ס"ד). וראה שלחן שלמה שם מזה. אלא, שבלא"ה מברך בל' רבים, מחמת שהרבה גוונים יש באור, וראה הגש"פ עם לקו"ט ד"ה מאורי. ולכא"ו בא בהמשך למש"כ שם לפנ"ו שאין מאחדים הנרות ביו"ט, ושם"מ מתאים הנוסח בל' רבים, וה"ט שבאבוקה מצוה מן המובחר, ואינו חיוב גמור, דסו"ס איכא ל' רבים מחמת הרבה גוונים, אלא שבאבוקה מעלה נוספת ומובחרת יותר) – לכא"ו שייך גם במוצאי יו"כ. וכ"מ בא"מ מבוטשעאש סתור"ד ס"ה. וכ"כ בשש"כ פס"ב סל"ו). וראה בהערה להלן.

511 נה"ב ב"ה מוצאי יו"כ תשכ"ז. יום א' דחה"ת תשל"ל. מוצאי יו"כ תשל"א. ועוד שם, שבמוצאי יו"כ, אפשר ליתן משיירי היין לאחר לשותות.

ממלאכה כל יום הכפורים, כדי להראות שיום זה הוא מקודש ששבת מן האור) ומן הדין מותר לברך גם על נר שהודלק מהאור ששבת. ומכל מקום טוב להחמיר לברך על אור ששבת מבעוד יום ממש, ובתנאי שהנר עשוי להאיר ולא לכבוד. בפועל, נוהגים להדליק עוד נר מהנר ששבת בביתו⁵¹² ומברך על שניהם ביחד⁵¹³.

לא בירך על הנר – אין לו תשלומין למחרת⁵¹⁴.

נשים (שאין יכולות לחכות לבעליהן) יכולות להבדיל בעצמן (ויכולות להבדיל על מיץ ענבים או חמר מדינה כגון תה או קפה), ואם אינן יודעות להבדיל, מותר להם לשותות מים לפני הבדלה, ובמקום הצורך – סודה, ואפילו תה וקפה בלי סוכר ובלי חלב⁵¹⁵.

(512) כשנעשה לכבוד כבנר נשמה. וגם אם הוא להאיר כגון שהדליק בעיו"כ במיוחד עבור הבדלה (ראה מזה לעיל בלוח לעיו"כ) – בכדי שיהא אבוקה. ועוד מעלה בנר ביח"כ – ראה אלף למטה סת"כ ס"ק"ז מחמת שהוא נר של מצוה. ולהעיר שבמט"א שם קורא גם לנו נשמה ונר החיים נרות של מצוה.

(513) ביחד – כ"ה ברמ"א סת"כ ס"ה. אדה"ז ס"ח. ועוד. ובבה"ל ס"ד ד"ה ו"א שמברכין כתב יתירה מזו "בהתבדקו יחד עם נר אחר שהדליקו ממנו". ומשמע לחברם זל". וכדומה שכן המנהג. ומרויח גם מעלת אבוקה (כבהערה לעיל).

ולא כשנ"ת אבני ישפה ח"ג או"ח ס"ג שעדיף להבדיל על כאו"א בעצמו, שחושש שאם האחד הוא נר שנעשה לכבוד, מה שמתחבר אליו נחפץ כמותו. ואין מקור לסברה זו. ומפורש במש"ב סר"צ ס"ק"ל להיפך (כפי שהביא בעצמו). ומה שהביא שבמנהגי מהר"ל הל' מוצאי יו"כ ל"כ "ביחד" – את"ל שיש לדייק מזה (וראה בהגהות למנהגים דק"ק וורמיישא מנהג מוצאי יו"כ ח"א ע' קצו) – איהו קאי כשמדליק נר אבדלתא המזומן בביתו, והיינו נר שקלוק כבר מכמה פתילות מיוחד להבדלה.

(514) הנה, בשר"ת בנין שלמה ח"ב ס"כ: "ונראה ד"ה בליל מוצאי יוה"כ פ"ד דאין מברכין רק על נר ששבת, דג"כ יכולין לברך אפילו לאחר כמה ימים, ומשוהו הוא". (ונש"ר"ל כן גם במוצ"ש בכלל. וראה גם עד"ז שפ"א פסחים נד, ד"ה כאן באור, שבמוצ"ש אם ימצא נר ששבת גם למחרתו מברך. ולדבריו מקום להדר במוצ"ש גם על נר ששבת. ולכא"ל לפמ"ג סר"צ במ"ז ס"ק"א שבמוצ"ש ה"ז בכלל הבדלה – מעיקרא ול"ק. וראה גם הגהות הגרי"מ בידרמן לשפ"א שם. ובהגהות הגר"מ הורוויץ פסחים קו, א כ"כ בדרך קושיא על הרשב"ם, ונשאר בצע"ג. וראה הערות הגריש"א פסחים שם.

וכן להעיר מראב"ה סת"כ שבמוצ"ש עיקר מצותו להדליק ממנו אור חדש ולא נר ששבת. ובמט"מ סתתפ"ח, הביא בשכנ"ג סת"כ ד' בהגב"י ס"ק"ה, שבמוצ"ש מברך רק על אור שנברא ולא על ששבת. ומה"ט ס"ל שבחל יו"כ בשבת יש לכבות הנר ולהדליקו שוב. ובאמת כ"מ בג' הערוך בברכות נג, א – הובא בערך עששית – שמכבה ומדליקה. ובמאמר סת"כ ס"ק"ג תמה על המט"מ ושכנה"ג. אבל בבני ציון ליכטמאן סר"צ סקט"ו פ"י שכוונתם כראב"ה לומר שמצוה מן המובחר היא. והביא שם עוד ראיות לסברה זו.

והנה, מה שהביא בבנין שלמה מכלבו הל' ת"ב – יצוין, דאיהו ס"ל גם הכי בכל מוצ"ש שמברך גם אח"כ – ראה שם הל' הבדלה סמ"א. וכת"ש שבכל מוצ"ש יש ב' טעמים גם מחמת תחילת ברייתו וגם מחמת ששבת. ולאידך במוצאי יו"כ ס"ל – שחמ"ט ס"ע – שמברך על אור היוצא מהעצים ואבנים מעמוד ראשון ואילך].

אמנם, ברשב"ץ ברכות נג, ב בשיח"כ דומה לתחילת ברייתו. ולפ"ז ל"ש תשלומין לא במוצ"ש ולא במוצאי יו"כ. ומברך רק "בשעת יידושו" – ראה אדה"ז סת"כ ס"ד. וראה שו"ת אבני שוהם טאמאשוו ח"ב ס"ז שר"ל שכל רגע אור חדש, ומברך רק מיד במוצ"ש במוצאי יו"כ, אלא שמשום שאפ"פ לצמצום תיקנו שכל הלילה זמנו.

והיעירי ח"א ממה שאנשי מעשה נהגו לעשות יו"כ ב' ימים. אבל מהיכא תיתי שבידכו על הנר או שהבדילו בכלל.

ולכא"ל בנוגע ליום שלמחרתו, מעיקרא לא מספקא לן, וגם במוצ"ש אתא לאפוקי לילה שלאחריו דוקא, דשרגא בטיהרא מאי אהני (וראה בא"א מבוטשאטש סר"צ לענין מוצ"ש. ושם עד משיכיר), אא"כ נאמר דמוצאי יו"כ עדיף טפי ומברך גם ביום.

אמנם, להסברה (והדעה) "שהיא כברכת הבדלה" (ראה ט"ז סר"צ ס"ק"א. לבוש שם ס"א. אדה"ז שם ס"ב. וראה שפ"א שם "מענין הבדלה". ובביה"גרא שם ס"ק"א "שייך להבדלה". וראה פמ"ז במ"ז שם ובא"א שם ס"ק"א וסק"ב), יתכן שגם לענין תשלומין ה"ז להבדלה ממש. אלא שגם בזה תליא באשלי רברבי בדין תשלומין להבדלת מוצאי יו"ט, והבו דלא לוסף. ועוד שהרי י"א שא"צ לחזור אחריו, ולפ"ז אינו כהבדלה, וסב"ל. ובכא"כ איכא טעמא הנ"ל שא"ז שעת חידושו וכו'.

וכ"כ בשש"כ פס"ב סכ"ו בפשטות שמברך רק במוצאי יו"כ וללא מקור.

(515) ואף שיש שאסרו להדיא בקפה (ראה במאמר סר"צ ס"ד). וכ"ה בזכר דוד מודינה מ"ג ספ"א. וראה גם ילקוט מעם לוינו יתרו ע' תקצח גם בדעבד בשבח ושתה), בניש מקום להקל בשעת"ד, ובפרט שיתכן (בדוחק עכ"פ) דאינהו מיירי עם סוכר. ועוד להעיר שמדבריהם משמע שבמקומם נהגו היתר, גם החכמים שבעיר, אלא שקראו תגר על המנהג.

אבל להעיר ממנוק"י ופי' ר"י מלונל פסחים קה, א שאיסור טעימה כולל כ"ד שראוי להבדיל עליו. וראה מאירי שם ד"ה כבר. אלא שדבריהם לא הובאו בפוסקים. וסתימת שאר הראשונים והפוסקים שהאיסור רק בחמרא ושכרא ולא במיא, וכל הדומה למים, ואינו שייך לגדר חמר מדינה. וגדר מים – מחמת שאינו חשוב (ולא מחמת שברך עליו רק לצמאון), והה"נ בכ"ז שאינו חשוב כ"כ, ומה"ט התירו ללא סוכר. והעירו מאמרי נועם להגר"א ברכות מה, א, שתה בלא סוכר דינו כמים שאינו מברך שלא לצמאון. ומצינו מציאה רבתי בעטרת צבי סר"צ ס"ק"א שכתב חוץ ממים שאינו משיב. ולפ"ז, מקום להטיר גם בקפה ותה דלא זייני (ראה עד"ז ביד אהרן בהגב"י סוס"י פט שא' מהגדולים היתר בקפה לפני התפלה שאינו מרבה דם. ולעניינו באול"צ דלקמן. ומקום לומר, שקפה ותה ללא סוכר אכן גרע גם לענין חמר מדינה שא"ל להבדיל עליו, ותה זייני, ראה בפמ"ז ספ"ב בא"א ס"ק"א בטעם שמים ל"ח חמר מדינה).

וראה במנחת שבת סע"ז במנחת חדשה ס"ק"ב לצדד להטיר גם לפני קידוש.

ובאחרוני הזמן – מצינו שיש שהתירו, עכ"פ בדוחק, לזקן ולחולה, ראה שו"ת שלמת חיים סר"ט. שלחן שלמה להגרש"א רס"י רצט. אול"צ ח"ב ס"ב כ"ב ס"ב. בירור הלכה ח"ה סר"צ ט"ו (עיי"ש שהביא מעשה רב, אלא שנתקשה בזה). חוט שני שבת ח"ד סר"צ ע' קי. הל' ת"ב שחל בשבת להגר"ש דבליצקי ס"ע ובה"ע קמד. ובשם הגריש"א – וישמע משה ח"ב ע' פ. (אבל ראה שו"ת אבני ישפה ח"ד ספ"א. ואולי התם מיירי עם סוכר). וחז"ע הל' ימים נוראים. וראה שו"ת יב"א ח"ד ס"א ס"ק"ה. ובשם הגר"ח ק – הליכות חיים פייער ח"א פכ"ו סר"צ"ה

דין מי ששכח ולא הבדיל ונזכר אחר שאכל או ברך – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

איש שכבר הבדיל אינו יכול להבדיל עבור נשים. באם רוצה להבדיל אח"כ עבור אשתו, יכוון שאינו רוצה לצאת בהבדלה שבביה"כ.⁵¹⁶

אם רוצה לסעוד תיכף להבדלה⁵¹⁷ צריך ליהזר שלא יביאו לחם [או מזונות] לשולחן קודם הבדלה. ואם הביאו צריך לכסותו במפה עד אחר ההבדלה.⁵¹⁸

ברכת בורא פרי הגפן על יין הבדלה⁵¹⁹ פוטר שאר משקים מברכה ראשונה ואחרונה⁵²⁰, אם היו לפניו על השולחן כשבירך בפה"ג או שהי' אז בדעתו לשתותם, אף שלא נתכוון לפוטרו בפירוש. אם לא היו לפניו כשבירך בפה"ג וגם לא הי' אז דעתו עליהם, צריך לברך על המשקים שהכל, אבל נפטרים בברכת על הגפן.⁵²¹

המבדיל על היין⁵²² לפני סעודתו, ושתה כשיעור, כיון שאין בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה⁵²³ צריך לברך אחריו ברכת על הגפן⁵²⁴ לפני סעודתו (אא"כ יברך ברכת המזון על הכוס⁵²⁵). ואם שכח ולא בירך לפני הסעודה יברך בתוך הסעודה לפני ברכת המזון. אבל אחר ברכת המזון לא יברך עוד.⁵²⁶

אחרי הבדלה, קידוש לבנה – בחגירת אבנט⁵²⁷ ובסידור. [בנוגע טעימה לפני קידוש לבנה – ראה בהערה⁵²⁸]. וינער שולי הטלית קטן⁵²⁹.

(ע' צח).

[ונפק"מ בכיו"ב, בנודר מן המזון שמתור במים, וכן לענין עירוב שאין מערבין במים, ולענין צירוף לזימון למ"ד שהשותה מים אינו מצטרף. וראה האוצר ג' נ].

(516) אבל אם אינו רוצה לסעוד מיד אינו צריך לכסותו.

(517) שלא יראה הפת בושתו, שהרי מן הדין היה צריך להקדים ברכת הלחם לברכת היין כשרוצה לאכול מיד, לפי שהוא מוקדם ליין בשבח ארץ ישראל בפסוק ארץ חטה ועשורה וגו', אלא שעכשיו אינו יכול להקדימו והרי זה בזיון לו, כן יש לכסותו. (518) כמפורש בשו"ע אדה"ז סקנ"ד סוס"ד. ועוד. וראה בתהל"ד סוס"י קעד שנתקשה מאי שנא מיין שבתוך הסעודה שאינו פוטר. וראה גם משנה הלכה שם ד"ה הלכך. (והו"ע אחר מסברת בתי כהונה, הביאו רעק"א בהגהותיו רס"י קעד שיין דמצוה אינו פוטר משקין. ולהעיר, שבכ"מ הבינו בהגהות רעק"א שהציב ציון למג"א סקנ"ד סק"א בנוגע לכוס של קידוש, שחולק. ויש שכתבו לחלק בין קידוש לשאר מצוה – ראה שו"ת נחלת בנימין סי' ס. דע"ת למהרש"ם שם סוס"ב. אבל באמת מפורש בבתי כהונה שם להדיא דקידוש שאני. וכבר העיר בזה בשו"ת שבה"ח ח"ג סט"ז). וכ"ז הי' בהעלם דבר מהכותב בקובץ הערות הת' ואנ"ש כפ"ח כ' מנ"א תשע"ד (ובעיקר דבריו שם, קדמו בקובץ העו"ב ש"פ וילך תשנ"ג). ובכללות הענין, ראה בארוכה אצלנו בהל' יומית אות תשל"א ובהנסמן שם.

(519) אבל בקידוש מברך ברכה אחרונה כאשר משקין – ראה שו"ע אדה"ז סער"ב ס"ג. והטעם, לפי שברכה אחרונה דקידוש נפטר בהמה"ז, וממילא אין כאן ברכת על הגפן שתפטור שאר משקין. וראה שו"ת אמרי יעקב ח"ג סנ"ה סק"ג בכוונת אדה"ז.

(520) סדר ברה"ג פ"א הכ"א.

(521) הבדיל על חמר מדינה, מברך ברכה אחרונה בכל אופן.

(522) ואם בדעתו לשתות יין בתוך הסעודה, ואפילו אין בדעתו בפרוש לשתות יין אלא שדרכו לשתות יין בסעודה, וכגון בסוכות שמצוה לשתות יין משום שמחת יו"ט (שנחשב שדעתו לכן), והבדיל על שולחנו דהיינו סמוך לסעודה ובמקום סעודה, נחלקו הפוסקים בדבר אם צריך לברך על היין שבתוך הסעודה. ויש לחוש לכתחילה שכשמבדיל קודם שקובע עצמו לסעודה – יכוון בדעתו שלא לפטור בברכת בורא פרי הגפן היין שבתוך הסעודה. וצריך לברך ברכה אחרונה מיד, ואין לו לקבוע סעודה קודם שיברך ברכה אחרונה שמחוייב בה. ובדיעבד כעל כיוון לכך א"צ לברך על היין שבתוך הסעודה, שספק ברכות להקל. ואינו מברך על יין הבדלה ברכה אחרונה כלל (שנפטר בברכת המזון כמו היין שבתוך הסעודה ששניהם הן שתיה אחת כיון שנפטרו בברכה ראשונה אחת).

ואם הבדיל על שולחנו ממש, אחר שקבע עצמו לסעודה על השולחן, פוטר היין שבתוך הסעודה לדברי הכל, ואינו מברך ברכה אחרונה על היין לפני הסעודה. (כ"ז משו"ע אדה"ז סקנ"ד סק"ה ובקו"א שם. אבל בסדר ברה"ג פ"ד השמיט ד"ז. ונתחבטו בזה בכ"מ. וכנראה נמוז לזה בשו"ת ליל השו"ע"ר תשנ"ב. ולמעשה, אם מכוון בדעתו כנ"ל יצא מכלל ספק, ולאידך, כשלא כיוון – למעשה אינו מברך משום סב"ל. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יד'תנתו בין השיטין בד"ה גם אפשר שהצבנו ציונים בדבר).

(523) הואיל ואינו מתכוון לפתוח תאות המאכל אלא למצוה בלבד.

(524) שנפטר בברכה אחרונה שמברך על הכוס של ברכת המזון.

(525) שנפטר בדיעבד בברכת הזן שבברכת המזון לפי שהיין סועד הלב ג"כ.

(526) בנוגע למנועלים – מפי השמועה במעשה רב שהיו בזה שינויים (נעלי בד או עור). וראה לענין ת"ב בשו"ת באתרא דרב סי' מד'תרב. (527) פשוטו הלשון ב' המנוהגים משמע כהדעות שיש להדר לטעום לפני קידוש לבנה (גם במוצאי יו"כ, ולא רק במוצאי ת"ב. וראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב שם). וראה גם ר"ד דיוס א' דחגה"ס תשל"ל. וכן נהגו עד תשל"א. אבל בפועל נוהגים כעת דלא כנ"ל. וראה רשימת ענינים וספונים כתובים בידי הרב"ש מוצאי יו"כ תרע"ג. ושם, בהנהגת אדמו"ר מהר"ש שמקדש הלבוש ואח"כ מבדיל. ולהעיר גם מאג"ק מהרי"צ ח"ג ע' רכח. רשימות דברים חטיריק הוצאה חדשה ע' 409.

(528) וכן מעשה רב, אף שלבשו בטלית גדול.

בת קול יוצאת ואומרת: לך אכול בשמחה⁵²⁹. אוכלים⁵³⁰ ושומחים מפני שהוא קצת יו"ט. מרבים בסעודה ובהרחבה. טובלים פרוסת המוציא בדבש.

בר"ד משיחת שמח"ת תש"נ: "זה עתה התפלל תפלת נעילה... עד לסיומה באמירת "אבינו מלכנו" שמע ישראל" וכו', כולל גם ההכרזה "לשנה הבאה בירושלים", והתקיעה גדולה שלפנ"ז. ובמעמד ומצב נעלה כזה – מהו החפזון והמהירות לאכול?... צריך להשתדל ולפעול על עצמו שיהי' במעמד ומצב... שבסיומו של יום הקדוש אינו חושב ע"ד אכילה ושתיה... אכילתו היא... "לשמה" מצד ציווי התורה "לך אכול בשמחה לחמך" מבלי לערב בזה ה"געשמאק" דהמאכל הגשמי".

בר"ד משיחת אדר"ח חשוון תשמ"ב: רואים בעבודת יוהכ"פ, "אחת בשנה", שזוהי העבודה הקשורה עם בחי' יחידה שבנפש – שבסיום עבודת יוהכ"פ אומרים "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", שזהו כללות ענין המס"ג, ולאח"ז אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" ג"פ, ו"ה' הוא האלקים" ז"פ, היינו שצריכים להמשיך את המס"ג ד"הוי' אחד" בג' המוחין – ג"פ "ברוך שם גו" ובז' המדות – ז"פ ה' הוא האלקים". זאת אומרת, למרות שביוהכ"פ נמצאים בג' במעמד ומצב שהם דומים למלאכי השרת, ועד שבאים לסיום העבודה דיוהכ"פ שאז נמצאים בתנועה דמס"ג בפועל (שהרי באמירת "שמע ישראל גו' הוי' אחד" צריכים לכוון אודות מס"ג בפועל ממש) – אין הכוונה שתהי' יציאת הנשמה מן הגוף, אלא אדרבה: תכלית הכוונה היא שמס"ג זו תתבטא ותתגלה בכל פרטי העבודה דלימוד התורה וקיום המצוות, בהיותו נשמה בגוף דוקא, ותחדור בכל ענייני הגשמיים, ועד שאומרים לו "לך אכול בשמחה לחמך" – תיכף ומיד לאחר המס"ג שבסיום עבודת יוהכ"פ!

אמנם אי אפשר "לקפוצ" מן הקצה אל הקצה, ולכן, לאחר המס"ג שבאמירת "שמע ישראל גו' ה' אחד", צריכה להיות – לכל לראש – ההמשכה בג' מוחין ובז' מדות (אמירת "ברוך שם גו" ג"פ, ו"ה' הוא האלקים" ז"פ) ולאח"ז תפלת ערבית דחול והבדלה, ורק לאח"ז אומרים לו "לך אכול בשמחה לחמך". אבל לאידך, כאשר אוכל סעודה במוצאי יוהכ"פ, הרי האכילה נעשית ע"י יחידה שבנפש, מי הוא האוכל – יחידה שבנפש! האכילה נעשית אמנם ע"י שיניים גשמיות, וע"י כלי העיכול כו', אבל אברים גשמיים אלו בטלים לגמרי וכל מציאותם חדורה בבחי' יחידה שבנפש עד שלא ניכר מציאות אחרת מלבד בחי' יחידה שבנפש.

בר"ד משיחת ש"פ האזינו תשכ"ה: לאחר ההכנות במשך י"ג השעות, באה העבודה דיוהכ"פ במשך כ"ו שעות, ועד למוצאי יוהכ"פ, שעז"נ "לך אכול בשמחה לחמך", דאף שלכאורה אין זה אלא ענין גשמי הקשור עם הנאת הגוף, הנה בזה דוקא מתבטא תכלית העילוי, וכמו לעתיד לבוא שהנשמה תהי' ניוזנית מן הגוף... שהגילוי דעצמות א"ס הוא בגשמיות דוקא, שדוקא במוצאי יוהכ"פ שאז אומרים "לך אכול בשמחה לחמך", יש "אילו ולא למדותיו", וה"ז הזמן המתאים לאמירת התורה בענין "אליו ולא למדותיו", שהכוונה היא וכו' לעצמות א"ס.

529) יש שהקפידו שלא לומר בדיבור הלשון "לך אכול בשמחה לחמך" (ר"ת לאב"ל), אלא בשינוי, כגון "לך בשמחה אכול לחמך", או "לך אכול לחמך בשמחה", או "בשמחה לך אכול לחמך" (ראה אר"ח ק"ש על המטה ס"ד, בסדר הטבת חלום. כלבו דין הטבת חלום ס"ל, והובא בב"י אור"ח ס"ג, ו"אבל שם בשם הכלבו וכנ"י שבאר"ח. וראה א"ר שם סק"ב. ברכ"י שם סק"א). ועד"ז בערך לחם למהריק"ש שם. מג"א שם סק"ב. פמ"ב בא"א שם. משנת חסידים מסכת תענית חלום פ"ב מ"ז. של"ה מס' תמיד נר מצוה בשם ס' פתרון חלומות לר"ש אלמולי ש"ב פ"א בסוף דבור ד. מנורת המאור אלנקואה פרק התפלה במהדורות ענעלאו ע"פ 320. סיפור האירוע לר' אשר סדר הטבת חלום. סיפור השל"ה. וכו' בסידור אדה"ז (וראה הגהות לסידור רבינו הזקן ע' כה). ועוד. וראה בכ"ז הנסמן בירושתנו חו' ע' שכו ואילך. שבת מיהודה (בן דוד) ח"ג ט"א פ"ט.

וכן מפורש בנוגע למוצאי יו"ב בכנה"ג סתרכ"ד בהגה"ט. והביאו בשלמי חגיגה ס"ז סדר יו"פ ס"ב. וראה מהר"ל ה' נעילה בשינויי נוסחאות, הנרשם עה"ג. (ומש"כ המהדיר מאבודרהם – אינו בנוגע לשינוי הלשון, כ"א לגוף הענין לומר כן במוצאי יו"ב, ותו לא). אבל ראה פתה"ד סר"כ סק"ד. וצ"ע הוכחתו, דהתם קאי בבת קול מן השמים, משא"כ באמירתו ע"ב בר"ד.

כן להעיר בשבוע"ע אדה"ז לתרכ"ד ז"ט ליתא תיבת "לחמך", ראה מזה בסה"ש תנש"א ח"א ע' 58 הע' 3. וכאופן השני – כמדומה מזכרוננו קרוב לוודאי, כך שמענו במוצאי יוהכ"פ תנש"א מיד אחרי תפלת ערבית. (ולהעיר, שגם בלקוטי לוי"צ לזח"ג ע' רצב הוא כאופן השני). אמנם, בחלק מהיומנים דשנת תנש"א נרשם "לך ואכול בשמחה לחמך", בתוספת ו'. ולא זכור לי בנוסח זה. ובכל אופן, ג"ז שינוי מלשון הכתוב. ועד"ז מצינו בכ"מ ה' "לך אכול בשמחה את לחמך". וכאופן השני, כן נרשם גם ב' היומנים דמוצאי יו"ב תשמ"ט. אלא שבדידאו מהנ"ל נראה יותר (ואינו ברור) שסיים בתיבת "לחמך".

530) ועדיף אם אפשר לאכול סעודה בשירת. [והרי עושין כעין יו"ט, ובת קול מכרזת לך אכול בשמחה, ואין שמחה אלא בבשר. וכ"מ קצת בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 681. וראה תשובות רב שרירא גאון סס"ט. שטמ"ק נדרים סג, ב ד"ה אלא עד לילי. ולהעיר שלהדעות שלא ירד מן ביו"ב, י"א שאכלו רק בשר (ראה ליקוטי יהודה מהדו"ח פ' בשלח ע' רה בשם השפ"א). ושקו"ט אצל אחרוני זמננו אם להתיר לאכול בשר בליל טבילה, אף שבפשוט אין להתיר. וכן דבן בנודר לאכול בשר רק בשו"ט. וראה קונטרס עזרת אליעזר ימים נוראים ע' 83. ובפ"ל ח"ג סתר"ה סק"ג כתב להחמיר לאכול רק בשר עוף. ולא הוב"ד בפוסקים].

מתעסקים בעשיית הסוכה. ורוב בני ישראל אינם נזהרים בזה במעשה בפועל⁵³¹, ויוצאים ידי חובתם על ידי הדיבור על דבר זה (ובלימוד הלכות סוכה⁵³²). בנוגע קיום מצות עונה במוצאי תענית – ראה בהערה⁵³³.

הכנות לחג הסוכות

כל שמונת [תשעת] ימי החג חייב אדם להיות שמח וטוב לבב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים אליו ושמחה זו היא מצות עשה מן התורה. כיצד משמחים? הנשים קונה להן בגדים ותכשיטים כפי ממונו [ואנשים וקטנים – כדלקמן בלוח לימי חג הסוכות].

לספק צרכי חג הסוכות בהרחבה לעניים.

עסוקים בבניית הסוכה וברכישת ד' מינים.

פרטי דינים בקשר לבניית הסוכה ורכישת ד' מינים – בלוח יומי ח"ב.

יום שלישי, י"א תשרי

תקנ"ג: הכנסה לחדר של אדמו"ר הצמח צדק ע"י סבו, אדמו"ר הזקן.

מחרת יום כפור נקרא "בשם השם" (ג"ט'ס נאָמען). משכימים לבית־הכנסת.

הימים שבין יום כפור לסוכות הם ימי שמחה שבהם היו מחנכין את המזבח בימי שלמה. ואין אומרים תחנון והשייך לזה. אין מתענים עד אחר אסרו־חג (חוץ מחו"כ ביום חופתם).

מצוה לתקן הסוכה ולבנותה כולה מיד למחרת יום הכיפורים אחר יציאה מבית הכנסת מצוה הבאה לידו אל יחמיצנה.

שכח ולא הבדיל במוצאי יום כיפור – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שכח ולא עשה סדר כפרות – ראה בהערה⁵³⁴.

יש ליזהר להזדרז לשלם דמי הזכרת נשמות. ובכמה אגרות קודש הפליא אדה"צ בנוגע לחובת הזריזות בפרעון דמי הצדקה (נוסף לגדר "בל תאחר")⁵³⁵.

יום רביעי, י"ב תשרי

הילולא של הרה"ק ר' אברהם המלאך נ"ע.

יום חמישי, י"ג תשרי – "לכתחילה אריבער"

הילולא של כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע (מלכתחילה אריבער).

ליל ששי, י"ד תשרי

לא קידש הלבנה עד עכשיו, יקדשנה הלילה.

531) ובסה"ש תש"נ ח"א ע' 41: ואני בתוכם.

532) ובשל"ה: "וטוב מיד לאחר ההבדלה קודם שיאכל יתייעץ בענין הסוכה עם בני ביתו איך יעשה אותה ובאיזה מקום".

בענין כל העוסק בתורת בנין כאילו בנה, ואם שייך בלימוד הל' סוכה – ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א'רצו.

533) אם אינו מרגיש חולשה – מותר. ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לט'דנט.

534) ראה שו"ת באתרא דרב סי' יא'שיב.

535) ולהעיר מס' לקט יושר הל' צדקה (יו"ד ס"ע 40) שבעל תרומות הדשן לא אכל בשחרית באסרו חג עד ששלח דמי הזכרת נשמות לגבאים.

מילואים

מילואים א (הערה 1)

הלכות טומאה וטהרה לענידי לבוא

הנפלאות דתורה מתוך גליא דתורה, בבחי' "ותלמודו בידו", משא"כ הפרטים המסתעפים, וכן שקו"ט ופלפולא דאורייתא, לאפשר לה בנגלה דתורה (ראה לקו"ש חכ"ז ע' 240. ולהעיר מד"ה הנה ישכיל עבדי תשל"ב בתחילתו. ולהעיר גם מסה"ש תש"נ ע' 357. וצ"ע בסה"ש תשנ"ב ס"ע 27 (ואילך), ששקו"ט בתושבע"פ ביטל לעת"ל. ובפשטות י"ל, שהכוונה שם לעמל ויגיעה ("במחשכים הושיבני") לברר ההלכה, שזה ל"ש לעת"ל – ראה גם מאמרי אדמו"ר האמצעי דרושים לפסח (ע' קד). ואולי קאי בתקופה שני' דוקא. וע"ד הנת' בסה"ש שם ע' 510 – ראה בכ"ז קובץ הענ"ב לך וחי"ש תשע"ה. ועצ"ע, שבשער האמונה שם מפורש שמישיח לא שפיע נגלה. וצ"ע. וראה גם שיחת אחש"ב תשמ"ז. ולהעיר משיחת ליל ח"י אלול תשמ"ב). ועוד כשה באו"ה בתניא שם (לפנ"ז), ש"למעשה ראוי צריכים [ערב רב] לפרטי הלכות איסור וטומאה **יותר מישראל** שלא יארע להם פסול וטומאה ואיסור כי לא יאונה כו". ולכא"ו לפי ב' זה, עדיין צריכים לפרטי ההלכות, אבל לא כמו בערב רב. וילע"נ].

מילואים ב (הערה 24)

תקיעות בחודש אלול בלילה

ראה מעבר יבק מאמר עתר ענן הקטרת ספ"ד (שלא יהא כגידא בעיני' דשיטנא, כמו שאמרו בהזכרת פסוק ועתה יגדל בלילה, וכן ב"ג מדות בהתחלת לילה משום לא תחסום שור בדשו, וכמו שאמרו ג"כ על תק"ש בלילה שאין ענין לזה כלל שכבר עשה שליחותו). מל"ח ס"א סנ"א (שאינו ראוי לתקוע משחיטה). ערוה"ש סתקפ"א ס"ב (שהתקיעות מעוררים מדות העלינויות ואין לעשות כן בלילה). מנהגי מהר"ץ השלם חודש אלול ס"ב. מנהגי מהר"צ הלוי פכ"א הע' ד. ושי"ג. ובשיחת אדר"ח אלול תשל"ה בנוגע לאנשי הצבא (מסרט הקלטה): "איז א דבר נכון ביותר אז במשך היום קודם הלילה זאל מען תוקע זיין בשופר".

[ולהעיר שאם הוא בדומה לתק"ש דר"ה צ"ל ביום דוקא, וגם תקיעת יובל אינה בלילה. ובכלל, בלילה לפעמים יש משום נזקי שכנים. ומש"כ הטור והרמ"א שתוקעים בערבית – י"מ דהיינו בשעת הערב, במנחה (ראה עד"ז ברמ"א או"ח ס"י קלא ס"א. מאמ"מ שם סק"ד. רמ"א או"ח ס"י קלב ס"ב ובמג"א שם סק"ג) (אבל בטור שם סוס"י קלג: אחר שיגמרו תפלת ערבית). רמ"א או"ח סתר"ב ס"א. וכ"מ שפי' כאן בחי"א כלל קלח ס"א), או אחר מנחה (שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סכ"א סק"ה). וי"מ שהכוונה לתפלת ערבית (ובמט"א ס"ז – אחר ערבית. וראה שו"ת מילי דאבות ח"ה ס"כ), אבל כשהתפללו ערבית מבט"י (אג"מ שם. ושם, שבלילה אינו עת רצון עד חצות). אבל להעיר ממג"א סתקפ"א סק"ד, ומפורש יותר בא"ר סק"ז, דמוכח שפי' שהמנהג לתקוע בלילה דייקא. וכ"מ באלף למטה סק"ח. ולהעיר מל' שבה"ל סדר ר"ה ספ"א: בליל ר"ח אלול. וכן נהגו בכמה ק"ק. ומנהג כמה ק"ק הספרדים לתקוע באשמות הבקר קודם הסליחות, או בעת אמירת י"ג מדה"ר בסליחות].

מילואים ג (הערה 55)

למה הש"ץ מתעטף בטלית שאולה לסליחות

מנהגינו שהש"ץ מתעטף בטלית שאולה. ומש"כ ברמ"א או"ח ס"ח ס"ג (והוא מתעטף"ן קטן סי' קלב, הובא בב"י שם), והובא בשו"ע אדה"ז שם ס"ח, ש"אם לבשו קודם לכן [קודם

מבואר בתניא (אגה"ק סכ"ז – ו' קמג, א) שלימות המשיח יצטרכו לידע הלכות טומאה וטהרה. (ומצות בטלות לעת"ל – היינו בתח"מ דוקא. ואכ"מ). וכ"מ גם מזה שהובאו הלכות אלו ברמב"ם ביד החזקה, דאל"ה מאי דהוה הוה (וכפי שהוכיחו עד"ז בכ"מ – ראה לדוגמא שו"ת הרי בשמים ח"ג סע"ה). ולהעיר, שמש"ק שם בדין תק"ש בכ"מ שי"ב בי"ד שהביאו הרמב"ם – יש ליישב ע"פ שיחת ליל ג' דחה"ס תשמ"ח). ולהעיר גם מצורת הבית להתו"ט (יחזקאל מב, כ) בטעם התרחבות גבולי הר הבית לעת"ל. וזכר לדבר, מארז"ל (פסחים ג, א) שדיני נגעים ואהלות יקרין בעוה"ז, וקפיוין – היינו קלים להבנה (חזד"ג מהרש"א שם. בניהו שם) – לעוה"ב. (אבל ראה מה שפי' במאמרי שם. וראה גם הגהות יעב"ץ ומלא הרועים שם). ועפ"ז, קיום היעוד "את רוח הטומאה אעביר וגו'" (בשלימות עכ"פ) הוא בתקופה שני' דימה"מ, בתח"מ, וכמובן מכ"מ. וראה גם לקו"ש ח"א ע' 221. סה"מ מלוקט ח"ב ע' רפ. סה"ש תנש"א ח"ב ע' 576 ובהערות 9–108. ועוד. ולהעיר ממג"ק ח"ז ע' שזו. ואכ"מ בזה. (ומש"כ בלקו"ש חכ"ה ע' 263 שלא יצטרכו ללמוד גם הל' שבת – בפשטות קאי בתקופה שני' דוקא. אבל, לפ"ז צ"ע הכוונה בהע' 51 שם, שכפה"נ ר"ל ששל' שבת ונדה לא נו' בתניא שם. ועצ"ב החילוק). כן להעיר מדין נט"ב בזה"ז בכדי שיהיו רגילים לאכול בטורה לעת"ל (שו"ע אדה"ז ס"י קנח ס"א). לקו"ש גם ב"ח יו"ד סוס"י קפג – לענין נדה אחרי שיבנה המקדש. (אבל באג"ק ח"ג ע' קנח שגם בתקופה ראשונה דימה"מ ל"ש טומאת נדה, משא"כ שאר טומאות. וראה גם לקו"ש ח"ד ע' 27 הע' 59. וי"ל). וראה זה פלא, כפי שער"י ג"ע (אורח צדיקים דרך ז) שבסוף אלף הששי יתנוצץ אור תוס"ש ויעביר רוה"ט ויהיו קצת מצות בטלות כגון פרשיות טומאה וטהרה וכו'.

[והנה, בתניא שם (קמה, ב) שהנגלות יהיו גלויים וידועים לכל איש ישראל בידעיה בתחלה בלי שכחה וא"צ לעסוק בהם. ומשמעות הדברים, שצ"ל הלימוד בהם תחילה, פ"א עכ"פ, אבל א"צ עסק. וכן פי' בלקוטי ביאורים (סאק"ר). וכ"מ גם בסה"ש תנש"א (שם). וכן לעיל שם ע' 575, שהדגיש תיבת "לעסוק". וכ"ה להדיא בר"ד משיחת ש"פ צו תשמ"ח. וראה גם ר"ד אחו"ק תשמ"ח].

אמנם, בהמשך הענין, ש"גם אפשר וקרוב הדבר שידעו מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלית כמו אברהם אבינו ע"ה ולכן א"צ לעסוק בהם כלל". (ורק ערב רב שלא יזכו למטעם מאילנא דחיי שהוא פנימיות התורה צריכים לעסוק במשנה להתיש כח הס"א הדבוק בהם). ור"ל, שלפי ב' זה, ת"ח א"צ כלל ללמוד הנגלות לעת"ל, והיינו גם ללא התעסקות. (ועיי' בסה"ש בהערה 89. לקו"ש ביאורים שם. וראה בשער האמונה פנ"ו בארוכה. וצ"ע"ק שבכ"מ מבואר להדיא עד"ד לימוד הנגלה לעת"ל – ראה לקו"ש חט"ז ע' 39 בשוה"ג להע' 45. ר"ד משיחת יום שמח"ת תשמ"ח. כ"ח חשון תשנ"ב. וכ"ה בכמה מאמרי דא"ח – ד"ה והמשכילים ויהיו תש"כ. הבאים ישרש תשל"ח. השמים כסאי תשמ"ח. ואולי הדיוק בתניא שם רק **גופי** התורה הנגלית" (וכמ"ש לפנ"ז בתניא שם, ש"יהי" גם **עיקר** עסק התורה ג"כ בפנימיות המצות וטעמיהם הנסתרים". ועד"ז הוא בכ"מ (ראה גם סה"ש תש"ד ס"ע 107 ואילך. וראה"ו הוי' ביום התורה תשכ"ב. ועוד). ולהעיר מהמבואר בכ"מ (סדה דרך חיים סח, ד. חיים אדם לברך תרל"ח פכ"ג. סה"מ מלוקט ח"ה ע' עדר) במעלת לימוד

ויצא מיד ספק ברכה – כ"כ במחה"ש סי"ד סק"ו. וראה אלף למטה סקי"ט. משנת חכמים הל' ציצית. פעולת שכיר למעשה רב הל' ציצית. ובשו"ת האלף לך שלמה ששנ"ד, שיש לחלק בין המתעטף בטלית לסליחות ולע"כ ספ"ג סוסק"ב) – התם מיירי כשממשיך באמירת סליחות (או בתפלה מיד אחרי סליחות) אחרי עלוה"ש. וכן מוכח גם מזה דשתק"ט לרמ"א, אף שבסתקפ"א סק"ב כתב להתעטף בטלית שאולה (ראה גם מו"ק שם). וכן הב"ד הט"ז שאר הפוסקים (וכן בפמ"ג בא"א סק"ג, ומשמע דס"ל הכי גם בדעת המג"א שם, ודלא כמי שעשה פלוגתא, וזולת בא"ר סקי"א דס"ל שאין לעשות כן שיטעו העולם שא"צ ברכה בשאולה. אמנם, לפמ"כ לקמן בדעת אדה"י, ליכא למיחש למידי, שהרי גם ביום אם דעת המשאיל שאינה לובשה אלא משום כבוד ולא משום מצות ציצית א"צ ברכה), וכאן שתקו מזה. וזכ"ב בציצק יקרא סי"ח ס"ג בשם הגרש"א. חוט שני סתקפ"א ס"א. ועוד זאת, דברמ"א שם קאי בדלית ברירה, ויש לו רק טלית משלו – ראה משנ"ב סתקפ"א בשעה"צ סק"ה. וכ"נ בדברי המט"א סי"ד שאחרי שהביא שטוב שישאל טלית, כתב שאם לקח טלית שלו יסירו מראשו וכו'. וכ"ה בעבודת היום אפיסדורף סי"ח ס"ח, שאחר שהביא דברי הרמ"א הוסיף שמ"מ טוב שהש"צ יקח טלית תבירו. ומכאן, דלית תמן קושיא ומחלוקת.

מילואים ד (הערה 67)

מחי ומסי ביחיד

בהקדם, שא"ש שהתפלל ביחיד לא יאמר התפלות בלשון ארמי כגון "מחי ומסי" (ע"פ שו"ע או"ח סי' קא ס"ו ובנו"כ. אדה"י שם ס"ה) – של"ה מס' ר"ה, הביאו במט"א סתקפ"א ס"א. א"י סק"ט (ושם נז' התפלה "במטותא מינייכו". ובכה"ג גרע טפי. וראה לקמן) הובא במשנ"ב שם סקי"ד. לוח כולל חב"ד. ועוד. וכבר נמצא כן במחז"ו סי' קכח. פי' התפלות והברכות לר"י בן יקר ע"כ (ובשו"ת תמים דעים סי' קמז). ועוד.

וכבר הקשו מזה שביקום פורקן מוכח שהיחיד אומר (ורק יקום פורקן השני אינו אומר – סידור אדה"י במקומו. וכ"ה כבר בקיצור של"ה חולין עניני ס"ת. והעירוני שכן נדפס גם בסידור תפלה ודך שירה פפד"מ, תנ"ז. והמט"א עצמו כתב נמי הכי בשע"א ש"י סכ"ו. ולהערי, שגם בזה בסידור ע"ד דא"ח וסידור תו"א הל' "אינו צריך לומר" ולא "אינו אומר").

אלא שכבר כתבו ליישב בכמה אנפי (נוסף להסברא דקיל"ן לעיקר שבתפלות קבועות לציבור לית לן בה (וראה להלן בגדר ד"ז). וכ"נ שתפס במקו"ח להחז"ר בקיצור הלכות סרפ"ד ס"ז (וראה גם שם סי' ק"ד ובקיצור הלכות תנ"ז). קיצור הלכות סתקפ"א ס"א ד"ה השגה). וכ"כ בשו"ת שלמת חיים מהדור"ח סר"ג. אלא שלפ"ז, גם במחי ומסי אין כאן בית מחוש. ולהעיר שלדעת אדה"י סי' קא ס"ה – ג"ר רק לימוד זכות):

א. שביקום פורקן שאני שמתפלל על צרכי שמים, צרכים ורחניים. ב. כשעשית ב' כצביבור (או אצל חולה) ששינה שריו'. ג. שכשעשית בחוץ (ובפרט להמנהג הקדום שהש"ץ מחזיק ס"ת בעת האמירה) שפיר דמי. ד. שבתפלה עבור צרכי הציבור מותר (ולא רק תפלה הקבועה לציבור. וראה גבורת ארי יומא נג, ב. ועוד. וי"מ המעמיסים כן בפ"י וגדר וראה גם מור וקציעה סוס"י. קא. באר שבע סוטה לב, א. ה. שבתפלה הקבועה לציבור. וכ"כ בפמ"ג סי' קמ"ז סק"ד. וגם במקור הדברים בתר"י ברכות ז, ב נזכר החילוק בין צרכי יחיד לצרכי ציבור. וכ"מ באגור סי' קמז. ומוכרח לפרש כן בדברי תוספות שאנץ שבת (נדפס בתוס' הרא"ש מהדורת ירושלים תשע"ז סוה"ס – ע' 271) ממה שזכור תפלת כה"ה בקה"ק. וראה גם מור וקציעה סוס"י. קא. באר שבע סוטה לב, א. ה. שבמתפלל בל' נסתר הותר. ו. שכיון שהוא באמצע התפלה, ומתפלל לפני"ו ולאח"י בלה"ק, שפיר דמי (ראה שו"ת תורה לשמה סמ"ט. וראה בהערות המהדיר במהדורת אהבת שלום שתמה, שהרי גם אחרי מחי ומסי יש בקשות בלה"ק). ז. שכיון שפונים למלאכים באמצע (בתפלת מוכניס רחמים) גרע טפי, שהרי י"א (כדמוכח בכמה דוכתי, ויסודתו בהררי קודש בדברי הגאונים, בתשובה"ג הרכבי ששע"ג, ועוד מקומות. ס' גימטריאות לריה"ח ח"א ענינים שונים סק"פ. וכ"ה פשטות הדברים בתיאור רבתי כס"י הובא בא"ר שם ובמקורו בשב"ל סרפ"ב) שרק ששוקק לסיעו למלאכים אין להתפלל בל'

עלה"ש) כגון בסליחות לא יברך עליו וכשיאיר היום ימשמש בו ויברך, ולא הביאו להתעטף בשאולה (וכה"ק בנה"ש סתקפ"א סק"ד. מור וקציעה שם. ולהעיר שמ"מ בסידורו כתב בדאפשר להתעטף בשאולה. וראה שו"ת שאילת יעקב ספ"ג סוסק"ב) – התם מיירי כשממשיך באמירת סליחות (או בתפלה מיד אחרי סליחות) אחרי עלוה"ש. וכן מוכח גם מזה דשתק"ט לרמ"א, אף שבסתקפ"א סק"ב כתב להתעטף בטלית שאולה (ראה גם מו"ק שם). וכן הב"ד הט"ז שאר הפוסקים (וכן בפמ"ג בא"א סק"ג, ומשמע דס"ל הכי גם בדעת המג"א שם, ודלא כמי שעשה פלוגתא, וזולת בא"ר סקי"א דס"ל שאין לעשות כן שיטעו העולם שא"צ ברכה בשאולה. אמנם, לפמ"כ לקמן בדעת אדה"י, ליכא למיחש למידי, שהרי גם ביום אם דעת המשאיל שאינה לובשה אלא משום כבוד ולא משום מצות ציצית א"צ ברכה), וכאן שתקו מזה. וזכ"ב בציצק יקרא סי"ח ס"ג בשם הגרש"א. חוט שני סתקפ"א ס"א. ועוד זאת, דברמ"א שם קאי בדלית ברירה, ויש לו רק טלית משלו – ראה משנ"ב סתקפ"א בשעה"צ סק"ה. וכ"נ בדברי המט"א סי"ד שאחרי שהביא שטוב שישאל טלית, כתב שאם לקח טלית שלו יסירו מראשו וכו'. וכ"ה בעבודת היום אפיסדורף סי"ח ס"ח, שאחר שהביא דברי הרמ"א הוסיף שמ"מ טוב שהש"צ יקח טלית תבירו. ומכאן, דלית תמן קושיא ומחלוקת.

ולמעשה, הובאו דברי הט"ז בפוסקים לדינא. וכ"ה בפתחי עולם (מגדולי רבני אנ"ש סק"ו. ולהעיר שהמנהג לקח טלית שאולה הובא כבר בראשונים: שמו"ק מנחות מ, ב. ריטב"א שבת כה, ב ד"ה והא. סמ"ק סל"א. פסקי תוס' קדושין ס"ע. וברא"ש הל' ציצית ס"ב שכך נהגו באשכנז (אלא שהקשה עליהם דבלא"ה חייב, כדלקמן).

[ובהיותי בזה, תמהתי מה של"כ הט"ז הכי בכל פעם שמתעטף בלילה, כבתפלת ערבית (את"ל דס"ל שמתעטף גם בזה בטלית). ואולי מחמת שדרכם להתפלל מנחה וערבית זאח"י. וראה מאו"א ח"ד בבאר שבע לסי"ח (י, ב) שאכן כ"כ גם בכל מתפלל בלילה לפני התיבה. ובאמת, שייך גם בט"ק באם לובש כסות יום בלילה. ואדרבה, בט"ק גרע דה"ה מחמת מצות ציצית ולא בשביל כבוד הציבור. ולא שישנו מאן דחש להא מילתא. אלא שבזה הרי מברך אח"כ בבוקר. גם צ"ב מ"ט לא נימא דעדיף שיקיים המצוה בלא ברכה מלבטל המצוה לגמרי. אמנם כה"ג מצינו שערום לא יתורם, וכש"כ במצות ציצית שאינו מחוייב במצוה א"כ מתעטף בטלית. וראה עוד בשו"ת באתרא דרב סי' לה'תתמד].

ולאידך, אף בלובש רק מפני כבוד הציבור, בטלית שלו מקום גדול לומר שצריך לברך (כשהוא ביום), ובפרט כשעובר לפני התיבה שהכוונה מפני כבוד השכינה, וכדמוכח בכ"מ – ראה קצוה"ש ח' בבדה"ש סק"ח. ועוד. והארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב סי' בתקיב. והבאנו לזה גם סימוכין מהנהגת אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע כסנדק, ושגם בזה עלתה הקס"ד להתעטף בטלית שאולה (ראה שיחת ז' אד"ש תשי"א) בכדי לימנע מלבישה ללא ברכה (כבט"ז הנ"ל). ולפ"ז, גם בלילה נחית לספק ברכה. וכ"ה בלבוש סתקפ"א סק"א. וכן מוכח במג"א שם סק"ג ובט"ז שם. [ומש"כ אדה"י סי"ח ס"ד – היינו רק שאין חשש שסבור דלילה זמן ציצית].

ואין לומר דאכתי לא נפיק מספק ברכה שהרי י"א לברך על טלית שאולה (ראה מחה"ש סתקפ"א סק"ג. נה"ש שם) – דהכא שטו"ל הטלית משום צניעות בעלמא כו"ע מודו שא"צ לברך (י"א שם). ועוד, שכיון ששואל טלית מצוייצת קודם אור היום לצאת ידי ספק ברכה, אדרבא דעת השואל היה שלא לברך ומה"ט שאלו, וא"כ ודאי המשאיל לא נתכוון ליתנו במתנה על מנת להחזיר כדי שהשואל לא יצטרך לברך

הגר"א סק"כ סי"ג). ובכ"מ משמע שהיו מברכים בלחש. וגם לדין שמברכים בקול, אין עליהם חיוב לשמוע ברכה זו, גם לדעות שמצוה על הישראלים להתברך (ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ג סוס"ז. ו. או"ח ח"ד סכ"א סוסק"ב. אבל יש מאחרוני זמננו שכתבו ליישב עפ"י דברי הט"ז סק"כ סק"ד, להחיל לש"צ לענות אמן על הברכה שלפני. וביאורו גם עפ"י הדעה שהופכים פניהם כלפי העם לפני הברכה, וכן מה שאין רשאים להתחיל אשר קדשנו לפני שיכלה קריאת כהנים. ויש שהרחיקו לכת שברכה שלפני' מגוף המצוה דברכת כהנים. וראה אמרי אביגדור ציפרשטיין ע' לו. שו"ת תשו"נ ח"ו סל"ח סק"ב. ועוד. ולהעיר מהליכות שלמה תפלה פ"י הע' 18. וע"ד הסוד, ראה מש"כ בשע"כ פ"י ס"ג ע"פ פ"ח שער חזרת העמידה (פ"ו). וה"ז בדומה למי ששומע ברכה"צ מכמה בנ"א. ומה שאין הש"ץ רשאי להתחיל להקריא הברכה עד שיכלה אמן מפי רוב (ו"א כל) הציבור – ה"ט שא"פ לכהנים לשמוע מהמקריא שב' קולות אינם נשמעים.

אמנם, בלבוש סק"כ ס"ח כתב שאין הציבור עונים אמן של ברכת בקדושתו וכו' עד שתכלה ברכת בקדושתו של אהרן מפי הכהנים (ובהמשך הביא גם לגבי ברכת כהנים). וכו"ה בפרישה סק"ד. וכן ביסוד משנה תורה לר"י אלבוטניני הל' נ"ב פ"ד. ותמוה מה דחקם לפרש ש"הברכה" קאי על ברכת אשר קדשנו ולא על ברכת כהנים. ועוד שמהמשך הגמ' סוטה לט, ב, שאין הכהנים רשאים להתחיל בברכה אחרת, מוכח דברכה שלפ"ז – היינו בברכה קמייתא בברכת כהנים ולא ברכה"צ (וכ"כ לדיק בהגהות הרד"ל). אלא שנתקשה מ"ט לא אשמועינן ד"ז בברכה דאשר קדשנו. אמנם, י"מ דברכה אחרת קאי על התפלה שלאחרי ברכת כהנים. וראה באר שבע דלקמן).

ואיך שהיה, נראה שהכוונה המתנית עד גמור הברכה של א' מהכהנים, או על כאו"א בפ"ע כנ"ל, אבל א"צ להמתין לרוב או כל הכהנים. ואכתי תיקשי לדידהו, דמאי קמ"ל, שהרי אין לענות אמן חטופה (וא"ש משה"ק הרד"ל). אלא שבאמת, בהמשך הגמ' שאין הציבור רשאים לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הקורא, קאי בברכה"ת, אף שג"ז פשיטא מצד דין אמן חטופה. ואכן בבאר שבע סוטה שם פ' בדברי הגמרא שממתין עד שתכלה ברכה מפי הכהנים, שכ"ה בכל הברכות ונשנה אגב גררא. וכבר קדמו בראב"ה סק"ז. אבל בכ"מ משמע דקאי בברכת כהנים גופא ולא על ברכת אשר קדשנו. וראה שו"ע אדה"ז סכ"ט. וראה גם בזו משנה הל' נ"ב פ"ד ה"ה, דעד שתכלה הברכה מפי הכהנים היינו כל הברכות של כהנים בין השלשה ברכות שמברכין לישראל ובין הברכה הראשונה שמברכין להקב"ה אבל העיקר קאי על הברכות שמברכין לישראל, דקדק בזה הוא דאייר השתא, אלא דממילא ידעינן דהוא הדין בענין הברכה דאשר קדשנו.

אבל ראה בענפי יהודה למדרש והזהיר פ' נשא סק"ב (בהוצאת זכרון אהרן – ע' שלט), לחתנו של הערוך לנו, שנתקשה בקושיית הבאר שבע דמאי קמ"ל, שהרי כ"ה בכל הברכות. וכתב ליישב, דאפשר שרוצה להשמיענו שאם כהן אחד מסיים הברכה קודם, שימתין הציבור עד שתכלה הברכה מפי כהנים דמשמע כולם. וצ"ע.

ארמי. ח. ועו"ל, שבנוגע ליקום פורקן לא נחתו לדון מחמת ל' ארמי, ומיירי באופנים המתוירים (כגון ביחיד הנמצא בביהכ"נ או בשעה שהציבור מתפללים – להסוברים כן. וראה אצלנו בארוכה בשו"ת באתרום דרב שם. אבל בחלק מהסידורים: "יחיד המתפלל בביתו"). ט. ויתירה מזו, ובהקדם שבכ"מ משמע שיקום פורקן השני ומי שבידך הוא רק להש"ץ ולא להציבור (כ"ה במחז"ו שם. פ' סדר התפלה לרוקח ח"ב ע' תקס. ובכ"מ). ועפ"ז, יל"פ בכוונתם דקושטא קאמרי שהיחיד שבוהיכ"נ א"צ לומר יקום פורקן זה (וא"ש הל' א"צ לומר"), לפי שאמירתו מיועדת לש"צ, ותו לא. ודוחק. וגם בקיצור של"ה שם ועוד מוכח שלא זו הכוונה. יו"ד. ויש שכתבו לחלק, דשאני יקום פורקן שאינה תחנה אלא ברכה, ובל' ברכה מותר. וראה מו"ק ט, ב, כמה ברכות בל' ארמי. (וצ"ע, שיעקיר הענין שלא להתפלל בל' ארמי מיידי בל' ברכה – ראה שבת יב, ב. וכן להעיר מהגהות מרדכי שבת פ"א סתנ"א, לענין יקום פורקן. וי"ל. ושו"מ שעמד בזה כבר בשארית הברכה (אשכנזי) שבת שם, ועיי"ש מה שפ' בדבר. ועוד להעיר דשאני התם בשבת אמרו בל' רחמנא. גם אפ"ל דשאני התם בברכה לחולה שדינה כתפלה. וראה גם ארח מישרים טריוויוס פל"ה בביאורים סק"ד).

ועכ"פ, כיון שההוראה שלא לומר מחי ומסי מקורה בראשונים כמלאכים (אף שיש בקצת מהראשונים גם ע"ד שילית אמירת יקום פורקן מחמת ל' ארמי. ולאידך, לכמה דעות בראשונים מותר בשניהם), והובא בפוסקים לדינא (וגם באותם שהזכירו להיתר ביקום פורקן), ולאידך, ההיתר ביקום פורקן נזכר בכ"מ ובסידורים ישנים, ועכ"ל לא מצינו לפוסקים מפורסמים שיכתבו להתיר עפ"י אמירת מחי ומסי, ושערי תרומים לא נעלו, וגם אין לנו ראי' ברורה להתיר (וגם ההיתר דתפלות הקבועות לצבור אינו רק לימוד זכות, כנ"ל, נוסף להשקו"ט בגדר הענין, ואם צ"ל צרכי ציבור דוקא), הכי נקטינן. וכנ"ל, כ"ה לדינא בלוח כולל חב"ד להגרא"ח ע"ה נאה (ובאג"ק חט"ו ע' כב: "שעברתי עליו"). וראה שיחת שבת חנוכה תשכ"ט. ובפרדס חב"ד גל' 16 ע' 19 נדפסה צילום מהגהות רבינו לאותו קטע). ונח"א העירני ע"ד המשטת ד"ז מליקוט טעמים ומקורות (לכ"ק אד"ש) שנדפסו בסליחות ע"פ מנהג חב"ד. אבל פשוט שאין בכך ראי' לכאן או לכאן, שהרי לא הובא שם גם האיסור לומר י"ג מדות ביחיד, המוסכם לדינא.

וראה שו"ת הר צבי ח"א סס"ד. רבבות אפרים ח"א סרט"ז. שם ח"ה סתנ"ה. בירור הלכה ח"ב ע' עד. ועוד.

[והנה, יש שכתבו בטעם ההיתר ביקום פורקן לפי שהיא ברכה לרבנים שבא"י. ואינו מובן. וכנראה לא תפסו, שזוהי רק ההסברה איך מתאימה אמירת ביחיד, ואי"ז שייך לזה שאין להתפלל בל' ארמי ביחיד. ובדוחק יל"פ בכוונת דבריהם, שמצינו בכ"מ שאין איסור בדבר, ורק שאין תועלת בדבר. ולפ"ז, אף שבד"כ אין מתפללים בארמית ביחיד לפי שאי"ב תועלת, בתפלת יקום פורקן שהיא בקשה וברכה לרבנים שבא"י, שמכו על האומרים דל"ש ד"ז בברכה הקבועה לצבור מחמת חשיבותה].

מילואים ה (הערה 208)

אין הציבור עונים אמן עד שתכלה הברכה מפי הכהנים

ול"ד לברכת כהנים שחייב לשמוע הברכה מכל הכהנים. אבל ברכת אשר קדשנו היא ברכת המצוות, ואדברה, מצינו בכ"מ סדר דקיל משאר ברכה"צ (ראה מאירי סוטה לט, א ד"ה סדר נ"ב. שו"ת גו"ר או"ח כלל א סי"ד בשם שפת ישנים. רד"ל סוטה שם. קרן אורה שם ד"ה ולא. ביאור

מורה שיעור ללימוד היומי ברמב"ם
טו אלול תשפ"ו – יג תשרי תשפ"ז

יום	יום בחודש	ג' פרקים	פרק אחד	ספר המצוות
ו'	טו	פרק יד-טו. הל' טומאת צרעת פרק א.	תורת חכם וגו'. ספר נשים הל' אישות פרק א.	מ"ע קח. קא.
ש"ק	טז	פרק ב-ד.	פרק ב.	מל"ת שח. שז.
א'	יז	פרק ה-ז.	פרק ג.	מ"ע קיב.
ב'	יח	פרק ח-י.	פרק ד.	מ"ע קי.
ג'	יט	פרק יא-יג.	פרק ה.	מ"ע קיא.
ד'	כ	פרק יד-טז.	פרק ו.	מ"ע קב. קג.
ה'	כא	הל' מטמאי משכב ומושב פרק א-ג.	פרק ז.	מ"ע צט.
ו'	כב	פרק ד-ו.	פרק ח.	מ"ע ק.
ש"ק	כג	פרק ז-ט.	פרק ט.	מ"ע קו.
א'	כד	פרק י-יב.	פרק י.	מ"ע קד.
ב'	כה	פרק יג. הל' שאר אבות הטומאות פרק א-ב.	פרק יא.	מ"ע קד. צו.
ג'	כו	פרק ג-ה.	פרק יב.	מ"ע צו.
ד'	כז	פרק ו-ח.	פרק יג.	מ"ע צז.
ה'	כח	פרק ט-יא.	פרק יד.	מ"ע צז.
ו'	כט	פרק יב-יד.	פרק טו.	מ"ע קה.
ש"ק	א	פרק טו-יז.	פרק טז.	מ"ע קה.
א'	ב	פרק יח-כ.	פרק יז.	מ"ע צח.
ב'	ג	הל' טומאת אוכלין פרק א-ג.	פרק יח.	מ"ע צח.
ג'	ד	פרק ד-ו.	פרק יט.	מ"ע צח.
ד'	ה	פרק ז-ט.	פרק כ.	מ"ע צח.
ה'	ו	פרק י-יב.	פרק כא.	מ"ע צח.
ו'	ז	פרק יג-טו.	פרק כב.	מ"ע צח.
ש"ק	ח	פרק טז. הל' כלים פרק א-ב.	פרק כג.	מ"ע צח.
א'	ט	פרק ג-ה.	פרק כד.	מ"ע קז.
ב'	י	פרק ו-ח.	פרק כה.	מ"ע קח.
ג'	יא	פרק ט-יא.	הל' גירושין פרק א.	מ"ע קא.
ד'	יב	פרק יב-יד.	פרק ב.	מ"ע צט.
ה'	יג	פרק טו-יז.	פרק ג.	מ"ע ק.

קיצור דיני שכחה וטעות

מראש השנה עד מוצאי יום הכפורים תשפ"ז

טעות	נזכרה/ה	הדין
ערב ר"ה – שחל להיות בשבת		
הדלקת נרות		
אמרה "להדליק נר של יום טוב"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת ושל יום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	אינה חוזרת ¹
אמרה "להדליק נר של יום הזכרון"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת ושל יום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	אינה חוזרת ²
אמרה "להדליק נר של שבת קודש"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת ושל יום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	אינה חוזרת ³
שכחה ברכת שהחיינו	-	מכוונת בשעת קידוש
יום א' דר"ה – שחל להיות בשבת		
קידוש		
שכח לומר "ויכולו"	לאחר שהתחיל בורא פרי הגפן	אומרו על כוס בתוך הסעודה ¹
אמר הנוסח של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שסיים הברכה ²	חוזר ומברך בורא פרי הגפן וקידוש
אמר הנוסח של ראש השנה ולא הזכיר של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שסיים הברכה ³	חוזר ומברך בורא פרי הגפן וקידוש
הזכיר שבת וראש השנה באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל ראש השנה בלבד	תוך כדי דיבור	חותם "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	חוזר ומברך בורא פרי הגפן וקידוש

1. אבל אינו מברך בורא פרי הגפן, אלא אם כן שבשעה שבירך על כוס של קידוש היה דעתו שלא לשתות עוד יין בתוך הסעודה ולא קודם הסעודה.

2. לאחר כדי דיבור. אבל תוך כדי דיבור אומר "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון" ויצא.

חתם "מקדש השבת וישראל והזמנים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	חוזר ומברך בורא פרי הגפן ¹ וקידוש ²
השמיט תיבות "מלך על כל הארץ" בחתימה	תוך כדי דיבור	אומר "מלך על כל הארץ מקדש השבת וישראל ויום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר ³
חתם "מקדש ישראל והשבת ויום הזכרון" או "מקדש ישראל ויום הזכרון והשבת"	-	אינו חוזר ⁴
שכח ברכת שהיינו	כל היום	מברך מיד אפילו שלא על הכוס ⁵
בירכה שהיינו בהדלקת נרות ובירכה עוד הפעם בקידוש	-	אינה חוזרת ⁶
ברכת המזון		
שכח רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לרצה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	קודם שקיעה: חותם הברכה ומברך "שנתן שבתות" ⁷
		לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן שבתות" ^{8,4}
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	חוזר ומברך ברכת המזון ⁶
		בסעודה שלישית: אינו חוזר ⁵
אמר יעלה ויבוא לפני רצה	קודם שאמר ביום הזכרון הזה ⁷	פוסק ואומר רצה ואחר כך יעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא
שכח יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר ליעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חותם הברכה ומברך "אשר נתן" ⁸
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	בלילה: חוזר ומברך ברכת המזון ⁹
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	ביום: אינו חוזר ⁵

3. כנוסח שבסידור: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה ה' מקדש השבת".

ואם שכח גם יעלה ויבוא מברך: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים לזכרון את יום הזכרון הזה בא"י מקדש השבת וישראל ויום הזכרון".

4. אבל אם שכח גם יעלה ויבוא כולל שתייהם בברכה אחת כנוסח שבסידור: ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים לזכרון את יום הזכרון".

5. אם טעה וסבר שע"פ דין צריך לחזור ולברך ונזכר באמצע ברכת המזון שאינו צריך לחזור ולברך, מפסיק אפילו באמצע הברכה.

6. וצריך לומר "יעלה ויבוא" שוב².

7. ואפשר שגם בנזכר אחרי שאמר "ביום הזכרון הזה", וגם אם סיים יעלה ויבוא, יש להדר ולומר רצה ואח"כ יעלה ויבוא עוד פעם.

8. כנוסח שבסידור: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לזכרון את יום הזכרון הזה בא"י מקדש ישראל ויום הזכרון".

9. אם סיים ואמר "בונה ברחמיו ירושלים" יצא.

צד | לוח יומי, הלכה למעשה – תשרי חלק א' תשפ"ז

הזכיר חג אחר ביעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	חותם הברכה ומברך "אשר נתן" ⁸
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	בלילה: חוזר ומברך ברכת המזון ⁹
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	ביום: אינו חוזר ⁵
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו" (כבנוסח התפילה)	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ובנה ירושלים" ¹¹
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני חקין" וחוזר ל"ובנה ירושלים" ⁹
	לאחר שסיים "המחזיר שכנינו לציון"	חוזר לתחילת ברכה שלישית ¹⁰
מעין שלש		
שכח ולא אמר "ורצה" או "וזכרנו לטובה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"ורצה" או "וזכרנו לטובה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא ^{10,11} ואינו חוזר ¹²
הוספות של עשרת ימי תשובה		
שכח שיר המעלות	קודם שהתחיל ברכת יוצר אור ולא ענה ברכו	אומר שיר המעלות
	לאחר שהתחיל ברכת יוצר אור ¹¹ או לאחר שענה ברכו	אינו מפסיק לאומרו ואומר לאחר התפילה
שכח הש"ן לומר שיר המעלות	לאחר קדיש	אינו מפסיק לאומרו בין קדיש לברכו ואומר לאחר התפילה
שכח "זכרנו", "מי כמוך", "וכתוב", "ובספר"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומרם במקום שנזכר
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר
אמר "הא-ל"	קודם שאמר "הקדוש"	חותם "המלך הקדוש" ¹²
אמר "הא-ל הקדוש"	תוך כדי דיבור	חותם "המלך הקדוש"
	לאחר כדי דיבור	חוזר ¹³ לראש התפילה ¹⁴ יח יכ כא
	לאחר שהתחיל ברכה שלאחר ^{15,כב}	חוזר ¹³ לראש התפילה ¹⁴ כג כד כו
ספק ¹⁶ אם חתם "המלך הקדוש"	תוך כדי דיבור	חותם "המלך הקדוש"
	לאחר כדי דיבור	חוזר ¹³ לראש התפילה ¹⁴
	לאחר שהתחיל ברכה שלאחר ¹⁷	חוזר ¹³ לראש התפילה ¹⁴ כז

¹⁴. וכן הדין בחזרת הש"ן. בר"ה במוסף - מתפלל תשע ברכות.²² במוצאי ר"ה ושבית תשובה - אומר שוב "אתה חוננתנו". בצום גדלי' במנחה (וה"ה בשחרית לש"ץ) - אומר שוב ענו. במנחת ערב יוה"כ ובתפילות יוה"כ - אומר שוב וידוי¹⁷.

בתפלת שחרית בחול אם כבר חלץ התפילין - נכון שיניחם שוב¹⁸. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. ואם טעה

¹⁰. אפילו ב"על המח"י" על פת הבאה בכיסנין וכדומה¹⁹. אבל מי שאין לו פת ויוצא סעודת שבת או ר"ה (בליל ר"ה) במיני מזונות, חוזר ומברך "על המח"י".

¹¹. אפילו אמר רק תיבת ברוך.

¹². אפילו שהיה יותר מכדי דיבור.

¹³. וצריך להמתין כדי הילוך ד' אמות לאחר שאמר "יהי רצון" . . שיבנה וכו'¹⁸.

שכח לומר "לדור ודור... ובכן תן פחדך וכו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "המלך הקדוש" וממשיך "אתה בחרתנו"
אמר "הא-ל הקדוש" בברכת מגן אבות	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"המלך הקדוש"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר
בחול: טעה ואמר "מלך" אוהב צדקה ומשפט	תוך כדי דיבור	אומר "המלך המשפט"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר ¹⁷
תפילת העמידה - ערבית, שחרית ומנחה		
דילג על יעלה ויבוא	לאחר שחתם הברכה	אינו חוזר ¹⁸
אמר "יום תרועה" במקום "זכרון תרועה"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר למקום שטעה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אינו חוזר
התפלל ברכות אמצעיות של חול	לאחר שאמר רק "אתה" ¹⁸ של ברכת "אתה חונן"	ממשיך "בחרתנו מכל העמים וכו"
	באמצע ברכה ¹⁹	גומר אותה ברכה ומתחיל "אתה בחרתנו" ²⁰
	לאחר שהתחיל רצה	פוסק ומתחיל "אתה בחרתנו"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים ²¹ וממשיך להתפלל ממודים עד סוף התפילה ²¹
	לאחר שהתחיל "מודים", קודם שסיים ²² "יהיו לרצון" השני ²³ לא	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	חוזר ²⁵ לראש התפילה

- במנחה ביום ב' דר"ה או ביום כ' מתפלל ערבית פעמיים, ראשונה לחובה ושנייה בתורת נדבה¹. ואין תשלומין לתפילת מוסף ונעילה לאחר שעבר היום.
- ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב) תפילה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפילה. וראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה' תשנ.
- בתפלת ערבית של שבת, נחלקו הפוסקים אם אפשר לצאת ע"י שמיעת מעין שבע מהש"צ. ולכתחילה נכון שלא לסמוך על כך ולהתפלל עוד הפעם².
15. וכן הדין גם בשחרית, אף אם נזכר אחרי שהתפלל מוסף²².
16. אם יודע בוודאות שאמר כל הנוסח מ"לדור ודור כו' ובכן תן פחדך כו" (וכש"כ כשהתפלל מתוך מחזור) אינו חוזר²³. אבל אם מסופק אם אמר כל הנוסח, חוזר.
17. אבל לאחר שעקר רגליו טוב שיתפלל עוד פעם בתורת נדבה וא"צ לחדש בה דבר.
18. וכן אם התחיל גם תיבת "חונן" אלא שלא אמר כל התיבה אלא תחילתה כגון "חו" - או "חונ" - שאינו גומר הברכה. ואם מסופק
- אם אמר כל התיבה יגמור הברכה.
19. בין שנזכר בברכה ראשונה של אמצעיות של חול שהיא אתה חונן, ובין שנזכר בשאר ברכות אמצעיות של חול.
20. אם לא גמר ברכה של חול אלא הפסיק באמצע הברכה ואמר אתה בחרתנו ונזכר אחרי שגמר "מלך על כל הארץ כו" לא יחזור.
21. כמובן, בתנאי שזכר לומר "המלך הקדוש" בברכת אתה קדוש. אם לא אמר "המלך הקדוש" חוזר לראש התפילה.
22. ואפילו כבר אמר שם השם (ה' צור") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"אתה בחרתנו"²⁴.
23. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"אתה בחרתנו"²⁵.
24. והסיח דעתו מלומר תחנונים.
25. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב) תפילה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפילה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה' תשנ.

הזכיר שבת ור"ה: יצא ²¹	-	התפלל כל התפילה של חול ²⁶
לא הזכיר שבת ור"ה: חוזר ומתפלל של ראש השנה עם ההוספות של שבת	-	
ספק אם הזכיר שבת ור"ה: חוזר ומתפלל של ראש השנה עם ההוספות של שבת	-	
אינו חוזר ²¹ ל	בשחרית: אחרי שהתפלל מוסף	
פוסק מיד ומתחיל "אתה בחרתנו"	באמצע ברכה אמצעית	התפלל של שבת
אומר "למדני חוקיך" וחוזר ל"אתה בחרתנו"	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	
חוזר ל"אתה בחרתנו"	לאחר שסיים ברכה אמצעית	
פוסק ומתחיל "אתה בחרתנו"	לאחר שהתחיל "רצה"	
אומר יעלה ויבוא קודם מודים ²²	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	
חוזר ל"אתה בחרתנו"	לאחר שהתחיל "מודים", קודם שסיים ²² ל "יהיו לרצון" השני ²³	
חוזר ¹³ לראש התפילה ²⁵	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	
פוסק מיד ומתחיל "אתה בחרתנו"	באמצע ברכה אמצעית	לא הזכיר שבת
אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו" ²⁵	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	
חוזר ל"אתה בחרתנו"	לאחר שסיים ברכה אמצעית, קודם שסיים ²² ל "יהיו לרצון" השני ²³	
חוזר ¹³ לראש התפילה ²⁵ ל	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	
חוזר למקום שטעה	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	השמיט הזכרת שבת במקום א' באמצע הברכה
אינו חוזר	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	
אינו חוזר ²⁸ ל	לאחר שסיים ברכה אמצעית	לא הזכיר שבת באמצע הברכה וחתם "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון"
אומר "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון"	תוך כדי דיבור	הזכיר שבת וראש השנה באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל ראש השנה בלבד
אינו חוזר ²⁸	לאחר כדי דיבור	
אינו חוזר ²⁹	-	חתם "מקדש ישראל והשבת ויום הזכרון" או "מקדש ישראל ויום הזכרון והשבת"

²⁶ ואם מסופק אם התפלל של חול או של יו"ט יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו.

²⁷ בתפלת ערבית, נחלקו הפוסקים אם אפשר לצאת ע"י שמיעת מעין שבע מהש"צ. ולכתחילה נכון שלא לסמוך על כך ולהתפלל עוד הפעם. ולמעשה, גם בדיעבד שמעו וכיוון לצאת אינו יוצא ידי חובתו (כיון שאין בה הזכרה של יו"ט).²⁷

²⁸ וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו.

התפלל תפלת מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שחתם הברכה	בשחרית: מסיים התפילה ועולה לו למוסף, ואח"כ חוזר ומתפלל שחרית
		בערבית ומנחה: חוזר לאתה בחרתנו ^ה ומתפלל תפלת ערבית או מנחה
הזכיר שם חג אחר	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"ותתן לנו"
	קודם שסיים ²² ל"יהיו לרצון" השני ²³	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	חוזר ¹³ לראש התפילה ⁵⁷
	בשחרית: אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר ^א
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"או"א מלך/מחול וכו'"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "מלך וכו'"
	לאחר שחתם "המחזיר שכינתו לציון", קודם שסיים ²² ל"יהיו לרצון" השני ²³	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	חוזר ¹³ לראש התפילה
מסופק אם אמר "או"א מלך וכו'" או המשיך "ותחזינה" ²⁹	קודם שסיים ²² ל"יהיו לרצון" השני ²³	חוזר ל"אתה בחרתנו" ^ל
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	חוזר ¹³ לראש התפילה
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	חוזר ל"או"א מלך וכו'"
	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	מסיים "מלך על כל הארץ וכו'"
	לאחר שחתם "בונה ברחמיו"	חוזר ל"אתה בחרתנו" ^ל
חתם "מקדש השבת וישראל והזמנים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	חוזר לתחילת הברכה ^ל
השמיט תיבות "מלך על כל הארץ" בחתימה	תוך כדי דיבור	אומר "מלך על כל הארץ מקדש וכו'"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר ^ט
תפלת מעריב		
שכח ולא אמר "ויכולו" ומעין שבע	לאחר שהתחיל קדיש	מפסיק ואומר ויכולו וברכת מעין שבע
	כבר אמר עד "ואמרו אמן"	ממשיך ומפסיק לפני תתקבל (כמו בחצי קדיש) ^ז ואחרי ויכולו וברכת מעין שבע אומר קדיש תתקבל
	לאחר שאמר קדיש תתקבל	אומר קדיש תתקבל עוד פעם ^{טא} אחרי ויכולו וברכת מעין שבע

תפלת שחרית		
שכח ולא אמר "לא לך אשר שבת"	אפילו קודם שסיים ברכת יוצר	אינו חוזר ונכון לאמרו אחר התפלה
תפילת העמידה – מוסף		
לא אמר פסוקי מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ואומר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אינו חוזר
אמר פסוקי חג אחר במקום פסוקי היום	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ואומר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית, קודם שסיים ²² ל"יהיו לרצון" השני ²³	חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{מב}
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	חוזר ¹³ לראש התפילה
	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ואומר כתיקונו
לא אמר פסוקי מוסף של שבת	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון הזה": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון הזה": חותם "מקדש השבת וישראל והזמנים", ואומר "ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרנן מוסף יום השבת הזה" קודם רצה
	באמצע רצה	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון הזה": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון הזה": אומר "והשב העבודה לדביר ביתך ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרנן מוסף יום השבת הזה"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון הזה": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון הזה": אומר "ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרנן מוסף יום השבת הזה" קודם מודים
	קודם שסיים ²² ל"יהיו לרצון" השני ²³	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון הזה": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון הזה": חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון הזה": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון הזה": חוזר ¹³ לראש התפילה

בית דין צדק דק"ק קראון הייטס | צט

חתם "מקדש השבת ישראל והזמנים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	חוזר לתחילת הברכה ^ל
השמיט תיבות "מלך על כל הארץ" בחתימה	תוך כדי דיבור	אומר "מלך על כל הארץ מקדש וכו'"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר ^ט
השמיט הזכרת שבת במקום א' באמצע הברכה	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר למקום שטעה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אינו חוזר
לא הזכיר שבת באמצע הברכה וחתם "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון"	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר ²⁸ לג
הזכיר שבת וראש השנה באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל ראש השנה בלבד	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר ²⁸
חתם "מקדש ישראל והשבת ויום הזכרון" או "מקדש ישראל ויום הזכרון והשבת"	-	אינו חוזר ^ה
התפלל ברכות אמצעיות של חול או שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל של ראש השנה ^מ
	קודם שסיים ²² ל "יהיו לרצון" השני ²³	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	חוזר ¹³ לראש התפילה
התפלל תפלת ר"ה ולא מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ומפני חטאינו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אם לא הגיע עדיין זמן מנחה: חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{מד}
		אם הגיע כבר זמן מנחה: מסיים התפילה ³⁰
	באמצע רצה	אם לא הגיע עדיין זמן מנחה: חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{מד}
		אם הגיע כבר זמן מנחה: מסיים התפילה ³⁰
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "המחזיר שכנינו לציון", קודם שסיים ³¹ ל "יהיו לרצון" השני ²³	אם לא הגיע עדיין זמן מנחה: חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{מד}
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	אם הגיע כבר זמן מנחה: מסיים התפילה ³⁰
		חוזר ¹³ ומתפלל מוסף ³²

30. ועלתה לו למנחה. ויחזור ויתפלל מוסף.
31. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צור") אם לא הגיע זמן מנחה
32. אם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.

חוזר ואומר כתיקונו	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת מלכיות	אמר "ואת מוסף"
אינו חוזר ^מ	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת מלכיות	
חוזר לומר הפסוקים	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	השמיט חלק מהפסוקים במלכיות זכרונות או שופרות
חוזר לתחילת הברכה	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
חוזר לומר הפסוקים	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	השמיט כל הפסוקים במלכיות זכרונות או שופרות
אם לא אמר "ככתוב בתורתך", "וכן כתוב בדברי קדשך", "וכן נאמר ע"י עבדיך הנביאים" "אלוקינו וכו'": חוזר לתחילת הברכה	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
אם אמר ³³ "ככתוב בתורתך", "וכן כתוב בדברי קדשך", "וכן נאמר ע"י עבדיך הנביאים" "אלוקינו וכו'": אינו חוזר		
חוזר ואומרם על הסדר	-	אמר מלכיות זכרונות ושופרות שלא על הסדר
חוזר ¹³ לראש התפילה	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	התפלל ז' ברכות של מוסף והשמיט מלכיות זכרונות ושופרות
ברכת ההפטורה		
חוזר לתחילת הברכה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	אמר הנוסח של שבת ולא הזכיר ר"ה
אומר למדני חוקין וחוזר לתחילת הברכה	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
חוזר לתחילת הברכה	לאחר שסיים הברכה ²	
חוזר לתחילת הברכה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	לא הזכיר של שבת
אומר "למדני חוקין" וחוזר לתחילת הברכה ¹	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
חוזר לתחילת הברכה	לאחר שסיים הברכה ²	
אומר "מקדש השבת ישראל ויום הזכרון"	תוך כדי דיבור	חתם "מקדש השבת וישראל והזמנים"
חוזר לתחילת הברכה	לאחר כדי דיבור	
אומר "מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון"	תוך כדי דיבור	השמיט תיבות "מלך על כל הארץ" בחתימה
אינו חוזר	לאחר כדי דיבור	
אומר "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון"	תוך כדי דיבור	הזכיר שבת וראש השנה באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל ראש השנה בלבד
חוזר לתחילת הברכה	לאחר כדי דיבור	

חתימת "מקדש ישראל והשבת ויום הזכרון" או "מקדש ישראל ויום הזכרון והשבת"	-	אינו חוזר ³⁴
ליל ב' דראש השנה		
הדלקת נרות		
אמרה "להדליק נר של יום טוב"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של יום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	אינה חוזרת ³⁵
אמרה "להדליק נר של שבת קודש" ³⁴ מו	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של יום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת ³⁵ מז
שכחה ברכת שהייתי	-	מכוונת בשעת קידוש
קידוש		
אמר הנוסח של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ומברך בורא פרי הגפן ³⁶ וקידוש
אמר הנוסח של ראש השנה עם ההוספות של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אשר בחר בנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש ישראל ויום הזכרון" ³⁶ מחמט
חתימת "מקדש השבת"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש ישראל ויום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	חוזר ומברך בורא פרי הגפן ³⁷ וקידוש ³⁷
חתימת "מקדש ישראל והזמנים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש ישראל ויום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	חוזר ומברך בורא פרי הגפן ³⁷ וקידוש ³⁷
השמיט תיבות "מלך על כל הארץ" בחתימה	תוך כדי דיבור	אומר "מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר ³⁸
שכח להבדיל בקידוש	לאחר ששתה כוס הקידוש ⁵⁰	מוזג כוס אחר ומברך עליו ברכת הנר וההבדלה ³⁷
	לאחר שנטל ידיו ולפני ברכת המוציא	מוזג כוס ומברך עליו ברכת הנר וההבדלה ³⁷
	לאחר שבירך המוציא	טועם מיד ואח"כ מוזג כוס ומברך עליו ברכת הנר וההבדלה ³⁷
	לאחר שאכל	מוזג כוס ומברך עליו ברכת הנר וההבדלה ³⁷
	ביום שני של יו"ט	מבדיל מיד ³⁸
	במוצאי יו"ט	יוצא ידי חובתו בהבדלת מוצאי יו"ט ³⁸ נא

34. וכן אם אמרה "להדליק נר של שבת ושל יו"ט"³⁹.

35. כל זמן שהנרות דולקות.

36. אבל אם חתם "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש"⁴⁰ ישראל ויום הזכרון" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור – חוזר לתחילת הברכה (וחוזר ומברך

בורא פרי הגפן³⁶).

37. ואינו מברך עליו בורא פרי הגפן אלא אם כן שבשעה שבירך בורא פרי הגפן על כוס של קידוש היה דעתו שלא לשתות עוד יין בתוך הסעודה ולא קודם סעודה.

38. ואינו מברך ברכת הנר.

אמר "המבדיל בין קדש לקודש"	תוך כדי דיבור	אומר "המבדיל בין קודש לקודש"
שכח ברכת שהחיינו	לאחר כדי דיבור	שומע הבדלה מאחר ³⁹ וב
בירכה שהחיינו בהדלקת נרות ובירכה עוד הפעם בקידוש	כל היום	מברך מיד אפילו שלא על הכוס ^ט
ברכת המזון		
אמר רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר
שכח יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר ליעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חותם הברכה ומברך "אשר נתן" ⁸
		לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "אשר נתן"
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	בלילה: חוזר ומברך ברכת המזון ³
		ביום: אינו חוזר ⁵
הזכיר חג אחר ביעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חותם הברכה ומברך "אשר נתן" ⁸
		לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "אשר נתן"
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	בלילה: חוזר ומברך ברכת המזון ³
		ביום: אינו חוזר ⁵
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו" (כבנוסח התפילה)	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ובנה ירושלים" ^{יד}
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני חקיך" וחוזר ל"ובנה ירושלים" ⁹
	לאחר שסיים "המחזיר שכינתו לציון"	חוזר לתחילת ברכה שלישית ^ט
מעין שלש - ראה לעיל ביום א' דר"ה.		
הוספות של עשי"ת - ראה לעיל ביום א' דר"ה.		
תפילת העמידה – ערבית, שחרית, ומנחה		
דילג על יעלה ויבוא	לאחר שחתם הברכה	אינו חוזר ^כ .

39. באם אין לו אחר לשמוע ממנו הבדלה חוזר ומבדיל בעצמו

והחוזר ומברך בורא פרי הגפן^{סא}.

התפלל ברכות אמצעיות של חול ²⁶	לאחר שאמר רק "אתה" ¹⁸ של ברכת "אתה חונן"	ממשיך "בחרתנו מכל העמים וכו"
	באמצע ברכה ¹⁹	גומר אותה ברכה ומתחיל "אתה בחרתנו" ²⁰
	לאחר שהתחיל רצה	פוסק ומתחיל "אתה בחרתנו"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים ²¹ וממשיך להתפלל ממודים עד סוף התפילה ²¹
	לאחר שהתחיל "מודים", קודם שסיים ²² ל "יהיו לרצון" השני ²³ לא	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	חוזר ¹³ לראש התפילה ⁴⁰
התפלל כל התפילה של חול ²⁶	-	הזכיר ר"ה: יצא ²¹
	-	לא הזכיר ר"ה: חוזר ומתפלל של ראש השנה
	-	ספק אם הזכיר ר"ה: חוזר ומתפלל של ראש השנה
	בשחרית: אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר ³⁷
התפלל של שבת	באמצע ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל "אתה בחרתנו" ³⁸
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שהתחיל "רצה"	פוסק ומתחיל "אתה בחרתנו"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שהתחיל "מודים", קודם שסיים ²² ל "יהיו לרצון" השני ²³ לא	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	חוזר ¹³ לראש התפילה ⁴¹
הוסיף ההוספות של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו" ⁴²
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר ⁴²

40. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. ואם טעה במנחה מתפלל ערבית במוצאי ראש השנה פעמיים, ראשונה לחובה ושנייה בתורת נדבה³⁹. ואין תשלומין לתפילת מוסף לאחר שעבר היום.

ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב) תפילה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפילה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת

באתרא דרב סי' כה'תשנ.

41. ואפילו הזכיר של יו"ט ביעלה ויבוא לא יצא.

42. אם חתם "מקדש ישראל וכו". וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו. אם חתם "מקדש השבת וישראל וכו", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש⁴⁰ ישראל וכו" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור – חוזר ל"אתה בחרתנו".

התפלל תפלת מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שחתם הברכה	בשחרית: מסיים התפילה ועולה לו למוסף, ואח"כ חוזר ומתפלל שחרית
		בערבית ומנחה: חוזר לאתה בחרתנו ^ה ומתפלל תפלת ערבית או מנחה
הזכיר שם חג אחר	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"ותתן לנו"
	קודם שסיים ²² ל "יהיו לרצון" השני ²³	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	חוזר ¹³ לראש התפילה
	בשחרית: אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר ¹⁵
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"או"א מלוך/מחול וכו'"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "מלך וכו'"
	לאחר שחתם "המחזיר שכינתו לציון", קודם שסיים ²² ל "יהיו לרצון" השני ²³	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	חוזר ¹³ לראש התפילה
מסופק אם אמר "או"א מלוך וכו'" או המשיך "ותחזינה" ²⁹	קודם שסיים ²² ל "יהיו לרצון" השני ²³	חוזר ל"אתה בחרתנו" ^ה
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	חוזר ¹³ לראש התפילה
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	חוזר ל"או"א מלוך וכו'"
	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	מסיים "מלך וכו'"
	לאחר שחתם "בונה ברחמי"	חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{לז}
חתם "מקדש ישראל והזמנים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש ישראל ויום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	חוזר לתחילת הברכה ^{לח}
השמיט תיבות "מלך על כל הארץ" בחתימה	תוך כדי דיבור	אומר "מלך על כל הארץ מקדש וכו'"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר ^ט
מעריב		
שכח ולא אמר "ותודיענו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"ותודיענו" ^ט
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר ⁴³
		טעה ואכל: חוזר ¹³ ומתפלל
		עשה מלאכה: אינו חוזר

43. אבל עדיין אסור במלאכה עד שיבדיל בין קדש לקודש.

תפילת העמידה – מוסף		
חוזר ואומר כתיקונו	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	לא אמר פסוקי מוסף
אינו חוזר	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	
חוזר ואומר כתיקונו	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אמר פסוקי חג אחר במקום פסוקי היום
חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{מב}	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית, קודם שסיים ²² ל"יהיו לרצון" השני ²³	
חוזר ¹³ לראש התפילה	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	
אומר "מקדש ישראל ויום הזכרון"	תוך כדי דיבור	חתם "מקדש ישראל והזמנים"
חוזר לתחילת הברכה ^כ	לאחר כדי דיבור	
אומר "מלך על כל הארץ מקדש וכו"	תוך כדי דיבור	השמיט תיבות "מלך על כל הארץ" בחתימה
אינו חוזר ^{לט}	לאחר כדי דיבור	
פוסק מיד ומתחיל של ר"ה ^{מג}	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	התפלל ברכות אמצעיות של חול או שבת
חוזר ל"אתה בחרתנו"	קודם שסיים ²² ל"יהיו לרצון" השני ²³	
חוזר ¹³ לראש התפילה	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	
חוזר ל"ומפני חטאינו"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	התפלל תפלת ר"ה ולא מוסף
אם לא הגיע עדיין זמן מנחה: חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{מד}	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	
אם הגיע כבר זמן מנחה: מסיים התפילה ³⁰		
אם לא הגיע עדיין זמן מנחה – חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{מד}	באמצע רצה	
אם הגיע כבר זמן מנחה: מסיים התפילה ³⁰		
אם לא הגיע עדיין זמן מנחה: חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{מד}	לאחר שאמר "השם" בחתימת "המחזיר שכינתו לציון", קודם שסיים ⁴⁴ ל"יהיו לרצון" השני ⁴⁴	
אם הגיע כבר זמן מנחה: מסיים התפילה ³⁰		
חוזר ¹³ ומתפלל מוסף ³²		
חוזר ואומר כתיקונו	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת מלכיות	אמר "ואת מוסף"
אינו חוזר ^{מה}	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת מלכיות	אמר "ואת מוסף"

44. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צור") אם לא הגיע זמן מנחה פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"אתה בחרתנו".

השמיט חלק מהפסוקים במלכיות זכרונות או שופרות	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לומר הפסוקים
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
השמיט כל הפסוקים במלכיות זכרונות או שופרות	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לומר הפסוקים
השמיט כל הפסוקים במלכיות זכרונות או שופרות	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אם לא אמר "ככתוב בתורתך", "וכן כתוב בדברי קדשך", "וכן נאמר ע"י עבדיך הנביאים" "אלוקינו וכו'" חוזר לתחילת הברכה
		אם אמר ³³ "ככתוב בתורתך", "וכן כתוב בדברי קדשך", "וכן נאמר ע"י עבדיך הנביאים" "אלוקינו וכו'": אינו חוזר
אמר מלכיות זכרונות ושופרות שלא על הסדר	-	חוזר ואומרם על הסדר
התפלל ז' ברכות של מוסף והשמיט מלכיות זכרונות ושופרות	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	חוזר ³² לראש התפילה
ברכת ההפטורה		
אמר הנוסח של שבת ולא הזכיר ר"ה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך וחזור לתחילת הברכה
	לאחר שסיים הברכה ⁴⁵	חוזר לתחילת הברכה
הוסיף "ועל יום השבת הזה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש ישראל ויום הזכרון" ויצא ⁴⁶ ³⁷
חתם "מקדש ישראל והזמנים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש ישראל ויום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	חוזר לתחילת הברכה
השמיט תיבות "מלך על כל הארץ מקדש כל הארץ" בחתימה	תוך כדי דיבור	אומר "מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר
תקיעת שופר		
בירך "לשמוע בקול שופר"	-	יצא ³⁸

45. תוך כדי דיבור – אומר "מקדש ישראל ויום הזכרון" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור – חוזר לתחילת הברכה.

46. אבל תוך כדי דיבור אומר "מקדש ישראל ויום הזכרון", אם נזכר ויצא.

46. אבל אם חתם "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון", אם נזכר

מוצאי ראש השנה		
תפילת העמידה – מעריב		
שכח ולא אמר "אתה חוננתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אתה חוננתנו" ⁴⁷
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר ⁴⁷
		טעה ואכל לפני הבדלה: חוזר ⁴⁸ ומתפלל
		עשה מלאכה לפני הבדלה: חוזר ⁴⁹ ומתפלל נדבה ⁵⁰
הבדלה		
לא הבדיל	לאחר שנטל ידיו ולפני ברכת המוציא	מבדיל מיד
	לאחר שבירך המוציא ⁴⁸	טועם מיד ואח"כ מבדיל
	לאחר שאכל	מבדיל מיד
	למחר	אינו מבדיל ⁵¹
אמר "המבדיל בין קדש לקדש"	תוך כדי דיבור	מתקן ואומר "המבדיל בין קודש לחול"
	לאחר כדי דיבור	שומע הבדלה מאחר ⁴⁹ נב סא
צום גדלי'		
הוספות של עשיית – ראה לעיל ביום א' דראש השנה.		
תפילת העמידה – שחרית ומנחה		
אמר הש"צ עננו באמצע ברכת "ראה" וחתם "העונה לעמו ישראל" ולא "גואל ישראל"	תוך כדי דיבור	חותם "גואל ישראל" ויצא.
	לאחר כדי דיבור, קודם שסיים ⁵⁰ ל"יהיו לרצון"	חוזר לתחילת ברכת "ראה" ⁵⁰
	לאחר שסיים "יהיו לרצון"	חוזר לתחילת חזרת הש"ץ
שכח השליח ציבור להוסיף עננו	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	חוזר ואומר עננו ומתחיל שוב ברכת רפאנו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	אומרה ב"שמע קולנו" כיחיד המתפלל, וחותם "העונה לעמו ישראל" ⁵¹ בעת צרה ושומע תפילה ⁵¹
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפילה"	אומרה כברכה בפני עצמה לאחר ברכת "שים שלום"
	לאחר שסיים חזרת הש"ץ	אינו חוזר
שכח היחיד ולא אמר עננו	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפילה"	אומרה (ללא חתימת הברכה) אחר "אלקי נצור", לפני "יהיו לרצון" השני
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	אינו חוזר

47. אבל עדיין אסור במלאכה עד שיבדיל בין קדש לחול.
48. או ברכה על מאכל אחר.
49. באם אין לו אחר לשמוע ממנו הבדלה יחזור ויבדיל בעצמו.
50. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צור") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"ראה".
51. ואם חתם ב"שומע תפילה" בלבד יצא.

חזרתם "שומע תפילה" ויצא ^{טז}	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	אחר שאמר "בכל עת צרה וצוקה" לא חזר לומר "כי אתה שומע תפלת וכו'"
אומר "שומע תפילה"	תוך כדי דיבור	סיים "בא"י העונה לעמו ישראל"
חוזר ומתפלל ברכת "שמע קולנו" ^{סה}	לאחרי כדי דיבור	
אינו חוזר ואומר בשמע קולנו	-	אמר עננו בין גואל לרופא בברכה בפני עצמו כש"ץ
מתפלל מעריב שנים, הראשונה לשם מעריב והשני' לתשלומין ^{52סז}	-	לא התפלל מנחה
קריאת התורה - מנחה		
אינו אומר קדיש קודם העמידה	-	אמר קדיש אחר קריאת התורה או אחר ההפטרה
אומר ההפטרה כשהס"ת בארון	-	החזירו בטעות הספר תורה לפני ההפטרה
שבת תשובה		
הדלקת נרות		
אומרת "להדליק נר של שבת קודש"	תוך כדי דיבור	אמרה "להדליק נר של יום הזכרון"
חוזרת ומברכת ^{35 מז}	לאחר כדי דיבור	
אומרת "להדליק נר של שבת קודש"	תוך כדי דיבור	אמרה "להדליק נר של שבת ושל יום הזכרון"
אינה חוזרת ^{טז}	לאחר כדי דיבור	
אינה חוזרת ^{53 סח}	-	בירכה שהחיינו
קידוש		
אומרו על כוס בתוך הסעודה ³⁷	לאחר שהתחיל בורא פרי הגפן	שכח לומר "ויכולו"
חוזר ל"אשר קדשנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	אמר הנוסח של ר"ה
חוזר ומברך בורא פרי הגפן ^י וקידוש	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
אומר "למדני חוקיך" וחוזר ומברך בורא פרי הגפן ^{יא}	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	בירך שהחיינו
חוזר ומברך בורא פרי הגפן ^{יא}	לאחר שאמר "אלקינו"	

52. ואינו אומר "עננו" בשניהם^{טו}.

53. ונכון שלאחר שנהנית מן האור תאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

ברכת המזון		
חוזר לרצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	שכח רצה
קודם שקיעה: חותם הברכה ומברך "שנתן שבתות" ⁵⁴	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן שבתות" ⁵⁵ סט		
בלילה: חוזר ומברך ברכת המזון	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	
ביום: ראה בהערה ⁵⁵ ע		
בסעודה שלישית: אינו חוזר ⁵		
מעין שלש - ראה לעיל ביום א' דראש השנה.		
הוספות של עשי"ת - ראה לעיל ביום א' דר"ה.		
תפילת העמידה - מעריב, מוצאי שבת תשובה - ראה לעיל במוצאי ראש השנה.		
הבדלה		
מבדיל מיד	לאחר שנטל ידיו ולפני ברכת המוציא	לא הבדיל
טועם מיד ואח"כ מבדיל	לאחר שבירך המוציא ⁴⁸	
מבדיל מיד	לאחר שאכל	
מבדיל ⁵⁶ עד יום שלישי	למחר	
מתקן ואומר "המבדיל בין קודש לחול"	תוך כדי דיבור	אמר "המבדיל בין קדש לקדש"
שומע הבדלה מאחר ⁴⁹ נב	לאחר כדי דיבור	
יום הכיפורים		
ערב יום הכיפורים, תפילת העמידה - מנחה		
לא אמר הוידוי	-	אומר אחר כך, אחרי תפלתו
הדלקת נרות		
אמרה "להדליק נר של יום הכיפורים"	תוך כדי דיבור	אמרה "להדליק נר של יום טוב"
אינה חוזרת ⁴	לאחר כדי דיבור	
אמרה "להדליק נר של שבת קודש" ³⁴	תוך כדי דיבור	אמרה "להדליק נר של שבת קודש" ³⁴
חוזרת ומברכת ³⁵ מז	לאחר כדי דיבור	
שכחה ברכת שהחיינו	-	מברכת לאחר כל נדרי
ברכת המזון ביום הכיפורים - לחולה (או קטן)		
אמר רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר

54. כנוסח שבסידור: "ברוך אתה השם אלוהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה השם מקדש השבת".

55. יש אומרים שאם שכח רצה בברכת המזון בסעודת היום בשבת שובה, ונזכר לאחר שהתחיל בברכת הטוב והמטיב, אין צריך לחזור, השחר^{אע}.

56. ואינו מברך על בשמים ואש אלא במוצאי שבת (עד עלות השחר).

לפי שיש אומרים שיש להתענות בו. ולמעשה צ"ע. ואם נזכר אחר "ברוך אתה ה' בונה ברחמינו ירושלים", לפני שהתחיל ברכה רביעית, לכל הדעות צריך לומר ברכת שנתן שבתות וכו".

שכח יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר ליעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חותם הברכה ואינו מברך "אשר נתן"
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	אינו חוזר ⁵
הזכיר חג אחר ביעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חותם הברכה ואינו מברך "אשר נתן"
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	אינו חוזר ⁵
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו" (כבנוסח התפילה)	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ובנה ירושלים" ^ד
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני חקיך" וחוזר ל"ובנה ירושלים" ⁹
	לאחר שסיים "המחזיר שכינתו לציון"	חוזר לתחילת ברכה שלישית ^ט
הוספות של עשי"ת – ראה לעיל ביום א' דר"ה.		
תפילת העמידה – ערבית, שחרית, מנחה ונעילה		
דילג על יעלה ויבוא	לאחר שחתם הברכה	אינו חוזר ^כ .
התפלל ברכות אמצעיות של חול	לאחר שאמר רק "אתה" ¹⁸ של ברכת "אתה חונן"	ממשיך "בחרתנו מכל העמים וכו'"
	באמצע ברכה ¹⁹	גומר אותה ברכה ומתחיל "אתה בחרתנו" ²⁰
	לאחר שהתחיל רצה	פוסק ומתחיל "אתה בחרתנו"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים ²¹ וממשיך להתפלל ממודים עד סוף התפילה ²¹
	לאחר שהתחיל "מודים", קודם שסיים ²² ל"יהיו לרצון" השני ²³ לא	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	חוזר ¹³ לראש התפילה ⁵⁷
התפלל כל התפילה של חול ²⁶	-	הזכיר יוה"כ: יצא ²¹
	-	לא הזכיר יוה"כ: חוזר ומתפלל של יוה"כ
	-	ספק אם הזכיר יוה"כ: חוזר ומתפלל של יוה"כ
	בשחרית: אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר ^כ

57. ואומר שוב וידו²⁷.

במנחה מתפלל ערבית במוצאי יוה"כ פעמיים, ראשונה לחובה ושנייה בתורת נדבה²⁷. ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב) תפילה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפילה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.

אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. ואם טעה

התפלל של שבת	באמצע ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל "אתה בחרתנו" ^{נג}
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שהתחיל "רצה"	פוסק ומתחיל "אתה בחרתנו"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שהתחיל "מודים", קודם שסיים ²² ל"יהיו לרצון" השנ ²³ לא	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השנ ²⁴	חוזר ¹³ לראש התפילה ⁵⁷
הוסיף ההוספות של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{נד}
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר ⁴²
	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"אתה בחרתנו"
התפלל תפלת מוסף	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר שחתם הברכה	בשחרית: מסיים התפילה ועולה לו למוסף, ואח"כ חוזר ומתפלל שחרית
	לאחר שחתם הברכה	בערבית ומנחה: חוזר לאתה בחרתנו ^ה ומתפלל תפלת ערבית או מנחה
	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"ותתן לנו"
הזכיר שם חג אחר	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית, קודם שסיים ²² ל"יהיו לרצון" השנ ²³ לא	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השנ ²⁴	חוזר ¹³ לראש התפילה ⁵⁷
	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"או"א מחול וכו"
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו"	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "מלך וכו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית, קודם שסיים ²² ל"יהיו לרצון" השנ ²³ לא	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השנ ²⁴	חוזר ¹³ לראש התפילה ⁵⁷
התפלל ברכות אמצעיות של חול	קודם שסיים ²² ל"יהיו לרצון" השנ ²³ לא	חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{לו}
מסופק אם אמר "או"א מחול וכו" או המשיך "ותחזינה" ²⁹	לאחר "יהיו לרצון" השנ ²⁴	חוזר ¹³ לראש התפילה ⁵⁷
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	חוזר ל"או"א מחול וכו"
	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	מסיים "מלך וכו"
	לאחר שחתם "בונה ברחמי"	חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{לז}

קיב | לוח יומי, הלכה למעשה - תשרי חלק א' תשפ"ז

חתם "מקדש ישראל והזמנים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש ישראל ויום הכפורים"
	לאחר כדי דיבור	חוזר לתחילת הברכה ^{יח}
השמיט תיבות "מלך על כל הארץ" בחתימה	תוך כדי דיבור	אומר "מלך על כל הארץ מקדש וכו"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר ^ט
לא אמר הוידי	-	אומרו אחר כך, אחרי תפלתו
תפילת העמידה - מוסף		
לא אמר פסוקי מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ואומר כתיקונו
לא אמר פסוקי מוסף	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אינו חוזר
אמר פסוקי חג אחר במקום פסוקי היום	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ואומר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית, קודם שסיים ²² ל "יהיו לרצון" השני ²³	חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{מב}
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	חוזר ¹³ לראש התפילה
חתם "מקדש ישראל והזמנים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש ישראל ויום הכיפורים"
	לאחר כדי דיבור	חוזר לתחילת הברכה ^{יח}
השמיט תיבות "מלך על כל הארץ" בחתימה	תוך כדי דיבור	אומר "מלך על כל הארץ מקדש וכו"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר ^ט
התפלל ברכות אמצעיות של חול או שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	פוסק מיד ומתחיל של יוה"כ
	קודם שסיים ²² ל "יהיו לרצון" השני ²³	חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	חוזר ¹³ לראש התפילה ⁵⁷
התפלל תפלת יוה"כ ולא מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ומפני חטאינו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אומר קודם רצה: "ונעשה לפניך בתמידי היום וקרבן מוסף"
	באמצע רצה	אומר: "והשיב העבודה לדביר ביתך ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבן מוסף יום הכיפורים הזה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "המחזיר שכינתו לציון", קודם שסיים ²² ל "יהיו לרצון" השני ²³	אם לא הגיע עדיין זמן מנחה: חוזר ל"אתה בחרתנו"
		אם הגיע כבר זמן מנחה: מסיים התפילה ³⁰
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁴	חוזר ומתפלל מוסף ³²
	-	אומרו אחר כך, אחרי תפלתו

ברכת ההפטורה		
חוזר לתחילת הברכה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	אמר הנוסח של שבת ולא הזכיר יוה"כ
אומר למדני חוקיך וחוזר לתחילת הברכה	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
חוזר לתחילת הברכה	לאחר שסיים הברכה ⁵⁸	
חוזר לתחילת הברכה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	הוסיף "ועל יום השבת הזה"
חותם "מקדש ישראל ויום הכיפורים" ויצא ⁵⁹	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
אומר "מקדש ישראל ויום הכיפורים"	תוך כדי דיבור	חתם "מקדש ישראל והזמנים"
חוזר לתחילת הברכה	לאחר כדי דיבור	
אומר "מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכיפורים"	תוך כדי דיבור	השמיט תיבות "מלך על כל הארץ" בחתימה
אינו חוזר	לאחר כדי דיבור	
מוצאי יום הכיפורים		
תפילת העמידה – מעריב		
חוזר ל"אתה חוננתנו" ⁶⁰	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	שכח ולא אמר "אתה חוננתנו"
אינו חוזר ⁴⁷	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
טעה ואכל לפני הבדלה: חוזר ⁴³ ומתפלל		
עשה מלאכה לפני הבדלה: חוזר ⁴³ ומתפלל נדבה ⁴⁵		
אומר כתיקונו	תוך כדי דיבור	אמר "המלך הקדוש" או "המלך המשפט"
אינו חוזר ⁴⁶	לאחר כדי דיבור	
מפסיק מיד	קודם שאמר "ונכתבו"	אמר "זכרנו לחיים"
גומר תפילתו, ומתפלל שוב ⁴³ בתורת נדבה	לאחר שאמר "ונכתבו"	
גומר תפילתו	-	אמר "מי כמוך"
גומר תפילתו, ומתפלל שוב ⁴³ בתורת נדבה	-	אמר "ונכתוב"
מפסיק מיד	קודם שאמר "ונכתב"	אמר "ובספר"
גומר תפילתו, ומתפלל שוב ⁴³ בתורת נדבה	לאחר שאמר "ונכתב"	
הבדלה		
מבדיל מיד	לאחר שנטל ידיו ולפני ברכת המוציא	לא הבדיל
טועם מיד ואח"כ מבדיל	לאחר שבירך המוציא ⁴⁸	
מבדיל מיד	לאחר שאכל	
אינו מבדיל ⁴⁵	למחר	
מתקן ואומר "המבדיל בין קודש לחול"	תוך כדי דיבור	אמר "המבדיל בין קדש לקדש"
שומע הבדלה מאחר ⁴⁹	לאחר כדי דיבור	

58. לאחר כדי דיבור. אבל תוך כדי דיבור אומר "מקדש ישראל ויום הכיפורים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר לתחילת הברכה.

59. אבל אם חתם "מקדש השבת וישראל ויום הכיפורים", אם

מקורות וצייונים לטבלא דיני שכחה וטעות

א. בנוגע לר"ה – מצינו שר"ה נק' בשם יו"ט כדלקמן.

בנוגע ליוה"כ – נחלקו הפוסקים אם עליה לחזור או שיצאה ידי חובתה. ולמעשה, אינה חוזרת. וספק ברכות להקל. ובברכת הבית ח"ב שער מ"ה בשערי בינה ס"ק לו שלכתחילה הנוסח הוא להדליק נר של יו"ט.

[והנה, אף שלדעת אדה"ז סתפ"ז ס"ב (ועיי"ש ס"א במסוגר) בתפילה צריך להזכיר שם יו"ט זה, הרי בהדלקת נרות אין קפידא בדבר, וכבכל יו"ט. ולכא' תלי בשקו"ט אי יו"כ נק' יו"ט (ראה מס' סופרים פ"ט ה"ו שא"א יו"ט מקרא קודש. תו"כ פ"ח ה"ט. רמב"ם ריש הל' שביית יו"ט. וצ"ע במגדל עוז שם פ"ו ה"טז. שו"ע אדה"ז סתרי" ס"ה. ועוד. ולהעיר מכס"מ תפלה פ"ה ה"ב. אבל בכמה ג' בכת"י מפורט שם יו"כ בפ"ע. ולהעיר מל' הרמב"ם שם פי"ג ה"ח והי"ד. וראה כס"מ שם). ובלשון בנ"א ודאי נק' יו"ט, וכבסוים מס' תענית, ובמכ"ש מעיי"כ. וראה רמ"א או"ח ס' תקע ס"א. וראה הנסמן במועדי ישראל ימים נוראים ס' קצא. אנצית ערך יו"כ. וש"נ. וסב"ל.

אלא, שגם אם נק' יו"ט – לכא' ל"ש מחתימה בנוסח מקדש השבת ביו"ט, אף דאיקרי שבת, שה"ז משנה ממטבע שטבעו (ובח"י סתפ"ז ס"ק א הוסיף לפי שנתכוון לשבת. אבל אדה"ז שם השמיט דבריו. וגם בח"י היינו רק משמשה לא יצא גם כשחזר בו תו"כ"ד). אבל יש לחלק טובא, שהזכרת שבת לא משמע להו לאינשי דקאי ביו"ט. ובסגנון אחר, שאין ההקפדה שיהא באותו מטבע ממש, וכדמוכח בכ"מ (ולדוגמא, באמר "מקדש ישראל והמועדים" במקום "הזמנים" (ראה בית השואבה דיני ערבית של יו"ט סי"ז. אצבע קטנה קש"ג סכ"ד סוס"ז)), אבל בשינוי שכזה גרע טפי. וראה שו"ת אבני זכרון ס"ד, עיישה.

אמנם, יתר על כן, מצינו בהשקו"ט בנוגע לר"ה כשאמר "מקדש ישראל והזמנים" ולא "יום הזכרון" – ראה בארוכה באותו לח.

ולהעיר מהאסתפקתא בגמ' (עירובין שם) בנוגע לאמירת זמן בר"ה ויר"כ דלא איקרו רגלים. ובראשונים (מחז"ו שם. מעשה רוקח קמג. פי' ריבב"ן עירובין שם. פסקי ר"ד שם), דרגלים תרגומו יזמני, ור"ה אינו מן הזמנים ול"ש ברכת הזמן. אלא, דרבנן שוינהו כרגלים (תשרי"ג גאון – הובאה בראבי"ה ר"ה סתק"ד. ועוד. וראה תשובות ופסקים חכמי אשכנז וצופת סע"ב). וכן מצינו בכ"מ (שבה"ל סרפ"ו. הפרדס לרש"י הל' ר"ה. סידור רש"י ס' קעז. תניא רבתי סע"ג) במה שא"א "ברכת מועדיך" בר"ה, דר"ה לאו מן הזמנים הוא. ומזה מובן גם בנוגע ליו"כ. ואדרבה, כתבו (שם) שהמנהג הי' לומר "ברכת מועדיך" בר"ה, אבל ביו"כ לא. (וכנ"ל, שא"א יו"ט מקרא קודש ביו"כ, משא"כ ר"ה נקרא יו"ט, וכמש"א בנוסח התפלה (מס' סופרים שם ה"ה)). ויומתי לפמש"כ בבחי' (בא יג, ד – הובא בהגש"פ עם לקו"י ומנהגים ד"ה מקדש) במה שאומרים והזמנים ולא והמועדים, שתלוי בזמני תקופות השנה (משא"כ בר"ה ויר"כ). [אבל ראה באו"א בכסא רחמים ע"מ סופרים פ"ט ה"ז. יפ"ל ח"י או"ח סתפ"ז. וע"פ דא"ח – אוה"ת פינחס ע' א'קצו. ושם, בנוגע לר"ה ויר"כ. פלח הרמן ויקרא ע' רמב.

שם ע' רנב]. אלא שבשו"ע אדה"ז סתקפ"ב ס"י במה שאין אומרים "ברכת מועדיך" לא הביא ד"ו שאינו מן הזמנים. ואדרבה, כת"ש בטעם שאין אומרים "מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון" לפי שלא ניתנו לשמחה, ומ' שמצ"ע הוא בגדר מועדים וזמנים. (ודלא כבלבוש שם ס"ח שא"א לפי שאינו מועד וחג. וכ"ה כבר בכל בו הל' ר"ה ס"ד: שלא מצינו בשום מקום שיהי' נק' ר"ה מועד. וכ"כ במט"מ תשצו. ושם (וכן בלבוש) שבדברי קבלה נק' חג, ומקרא מלא: בכסה ליום חגנו. וברד"ק הושע ב, יג בשם רס"ג דמועדה קאי גם על ר"ה ויר"כ. וראה העמק שאלה שאילתא טו ס"ק. וראה שו"ת חסדי אבות סט"ז). ועפ"ז אתיא כדעת הראשונים שבאמת כתבו לומר ברכת מועדיך מה"ט, לפי שנק' מועד. ולדידו, הטעם כיון שלשון "ברכת מועדיך" שייך רק בג' רגלים, ולא מחמת שם מועד (ראה שו"ת עמק הלכה ח"ב סל"ט). וכדעת רב שר שלום (שהביאו ברא"ש ר"ה פ"ד סי"ד) ד"מועדי ה'" אכולהו קאי (וכ"כ בראב"ן עירובין שם). וכן מוכח בכ"מ (ראה ר"ה ד, ב. וראה טו"א שם ד"ה ראב"י. שם לב, א. וכן בסוטה מא, א. ערדכי' י, ג – ציוני בראב"ן שם). ומ"מ, להלכה קייל"ן שאינו לא חג ולא רגל (רא"ש שם. אדה"ז סתקצ"ט). ויש לחלק בין מועד לחג ורגל, כפשוטו. וראה בצרור החיים לרבינו חיים ב"ר שמואל הל' ר"ה בטעם שאומרים ותודיענו לפי שר"ה נק' יו"ט. [ומה שלא נת' כן בטעם שא"א חגים וזמנים לששון, מחמת ל' חג – י"ל בדוחק שהכוונה לבאר בעיקר בל' מועדים וזמנים]. אלא שלמעשה, מנהגנו שא"א גם פסוק אלה מועדי וגו' בקידוש. (ראה שו"ת עמק הלכה שם).

ולכא' צ"ל בכ"ז כעין מ"ש במחז"ו שם, ש"אינו חשוב לא מועד ולא זמן לקרותו כן בעיקר השם, ואע"פ שכלולין הן בכלל מועדות שבתורה וכו', מ"מ אינן חשובים זמן גמור לקרותם בעיקר השם לא מועד ולא זמן וכו' ואף מהטעם הזה אינו ראוי לקרותו חג, לומר בתפלה חגים וזמנים לששון וכו' שאין חותמין מקדש ישראל והזמנים וכו' למדת שאלה בלבד שם מובהק שלהם וזמן מועד אבל לא הנותרים. [ונכדוגמתו, שחובה"מ לא נק' יו"ט – ט"ז סתרי"ח סק"א. מג"א סת"צ סק"א. שו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ו. וכ"מ בריטב"א עירובין צו, א. שם מו"ק יט, א. ועוד. ועכ"ז מצינו לפעמים שנק' כן. וראה שו"ת הרשב"א ח"ה סרטי"ו. ט"ז סתרי"ב סק"ג. מג"א סת"ע. וראה פמ"ג בא"א שם. וראה ערך השולחן להגר"י טייב סת"צ סק"ב. ועוד. ובחי' הריטב"א סוכה לה, א (הובא בבית מאיר סת"צ שם) בטעם שא"א "את יו"ט מק"ק" שלא לזלזל ביו"ט ממש כיון ששיום בשמותם. וצ"ל שהוא שם המושאל וכינוי, ולא עיקר שמו].

ואיך שיהי', הכרעת האחרונים לחזור בר"ה כשאומר מקדש ישראל והזמנים.

ועדיין יש מקום ספק בנוגע לנדו"ד, בנוסח "יום טוב". ועכ"פ, ר"ה נק' בשם יו"ט בנוסח התפלה (וראה לקוטי מהרי"ח שיש שא"א את יו"ט מק"ק בר"ה, אבל נמצא הוא בסידור רע"ג, ברמב"ם ועוד) וכן אומרים הרחמן הוא ינחילנו (ראה יוסף אומץ סתקס"ו. נוהג צאצאן יוסף

הורו כמה מאחרוני הזמן. ובמעורר ישנים ע' קמו כתב לטעום מעט אחרי קידוש ואח"כ לומר ויכולו. ויש שכתבו למלא שלא יהא פגום. וצ"ע לסמוך ע"ז לתחילה. ובדיעבד כשאמר ויכולו מסתבר שאינו הפסק, שסו"ס הוא מענין הקידוש.

ד. לכאורה י"ל דל"ד לתפלה דתליא בפלוגתא אם צ"ל הזכרה גם באמצע הברכה, והארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב סי' ל'קפב, עיי"ש באורך – דהכא לכו"ע לא יצא, וכבבל ברכה שבמטבע אורך כשאמר רק החתימה ושינה בפתיחה, וכפס"ד אדה"ט סנ"ט ס"א. אבל בתפלה ה"ז מדין הזכרת מעין המאורע, שהרי חובת תפלה אינה משום שבת ויו"ט, ובעצם ה"י ראוי להתפלל י"ח ורק להזכיר של שבת, וכל שהזכיר המאורע באיזהו מקומן מקום לומר שיצא. אבל כאן כל עיקר הברכה הוא בשביל שבת ויו"ט, ולא בירך הברכה כהוגן. וכן מצינו לרעק"א סתפ"ז ס"א לגבי הפטרה. אמנם, מצינו שנחלקו הפוסקים בברכת מעין שלש על כמה מינים שלא הזכיר כולם בתוך הברכה, והצבנו ציונים לזה בדברינו שם. ואף בנדוד"ד דמאי לה. והרי איכא למימר שטופס הברכה היא של שבת ורק שמוסיף להזכיר של יו"ט (או איפכא. ואכ"מ), וכל שקידש שבת ויו"ט בדברים על הכוס, וגם חתם כהוגן, עלתה לו. והה"נ לגבי הפטרה.

אמנם, אם לא הזכיר יו"ט באמצע ברכה גרע טפי שהרי צריך להזכיר שם חג פלוני, כאשר הארכנו שם.

ואחרי שאמר למדני חוקיך אינו חוזר לראש הברכה, כבשח באמצע שאר ברכה ארוכה. ואף שלכתחילה עליו לתקן בכל מאי דאפשר, בנדוד"ד שהתחלת הברכה היא בא"י, אין לו להכנס לחשש ברכה לבטלה מחמת זה. וראה קצוה"ש סמ"ז סקכ"ה. ואף כשאמר למדני חוקיך אין לנו לחוש משום הפסק לגבי ברכת בפה"ג, כיון שהקידוש עלתה לו, והארכנו בהחילוק בין האופנים בדין יו"ט שחל בשבת וחתם רק בא"י מהו.

ה. שהקידוש הפסק, כיון שאינו מענין הברכה שצריך לברך, ואינו בגדר קידוש כלל. ובקידש על כוס מים והי' בדעתו לשותת יין – ראה מג"א סרע"א סקל"ב ובשו"ע אדה"ט שם סכ"ח (ודלא כרעק"א שם בהגהות שם עה"ג. וראה הגהות רעק"א דעת המג"א סרע"ט סק"ו) – אין הקידוש הפסק, לפי ששם קידוש עלה, אלא שלא יצא יד"ח כיון שלא הי' על יין. ושו"ר כסברא זו באפיקי מגינים סכ"ה בביאורים סקט"ו שהחסרון הוא מצד אחר. אבל הכא פטומי מילי בעלמא נינהו ואינו בגדר קידוש. וראה כע"ז בשו"ע אדה"ט סרע"ט ס"ט. והרי כמה אחרונים יצאו לפקפק בדברי המג"א מדין הפסק (נוסף לרעק"א – בחמת משה סרע"ט סק"ד, ושם שכן דעת תורה"ד, במנוה"ט סרע"א בקני המנוהה סקכ"ט, ועוד). ואף דאנו בתר דברי המג"א ואדה"ט גרירין, אפוש פלוגתא לא מפשינן, גם ככה"ג שאינו מענין הקידוש כלל. ול"ד כלל לגביל לתורי ונזכר שכבר נתנו לה לאכול (ראה עד"ז בשו"ת מנח"ש ח"א ס"כ. וקדמו בשו"ת משפטי צדק להר"ש גרמיוזאן סצ"ד) – ראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרז.

ולא גרע משהחיינו בליל ב' דר"ה, שי"א דהוה הפסק – שו"ת רשב"ש סתל"ב. ולדידן שאין חוששים לזה, ה"ט שמחמת הספק מברך, כאשר הארכנו בכ"ז וכיו"ב במקורות

ע' רסד. שעה"כ פל"ד סקי"ד. ר"ד ליל ב' דר"ה תשכ"ט. מחזור השלם לר"ה. אבל ראה מנהגי חת"ס פ"ג בהערות סק"ג. נועם מגדים להפמ"ג לג, ב. אלא שטעמם כיון שי"א להתענות, ושיא"ב שמחה (תירה), משא"כ ביו"ב שלמעשה א"א את יו"ט מק"ק. ומסבירא נראה שה"ז שינוי גמור.

ועדיין י"ל, דשאני בהדלקת נר שאין מעין המאורע מעכב (וילה"ע משלחן מנחם ח"ג ס"ע פג). ומה שהכרענו כהשיטות שאינה יוצאת בהדלקת נר של יו"ט כשאמרה "של שבת" – שאני התם שקילקלה. (ראה קובץ אור השבת יד ע' יט). ולהעיר ממג"א סרע"צ סק"ג. וילע"ע. והארכנו בכע"ז בכינוס תורה דחומה"פ תשע"ט.

ב. ספק ברכות להקל. שיש כאן ב' סיבות המחייבות הדלקת נרות ולא קילקלה בברכתה. נתבאר בארוכה בכינוס תורה דחומה"פ תשע"ט.

ג. ולא יאמרנו בין ברכה (הגפן או ברכת קידוש) לטעימה מחשש הפסק. ול"ד למקדש על הפת שאומר ויכולו אחרי נט"י (ראה קובץ תשובות חת"ס ס"י. ועוד). והרי י"א גם בקידושא רבה במקדש על הפת לומר הפסוקים אחרי נט"י.

ובהקדם, שמעיקר הדין אצ"ל ויכולו על הכוס, וכמ"ש בתוס' פסחים קו, א ד"ה זוכרה וברא"ש שם פ"י סט"ו ובר"י תולדות אדם וחוה נ"ב ח"א וחי"ט, וטעם אמירתו רק להוציא ב"ב, וברמב"ם שבת פכ"ט ה"ב לא נזכר בנוסח קידוש היום, ורק להלן בה"ה הביא שהוא מנהג פשוט בכל ישראל. ובמ"מ שם שכן נהגו ויש להם סמך כו'. (ולהעיר שלא הובא גם אצלו בנוסח תפלת לחש, ולא אחרי התפלה, ראה בסדר התפלות. וראה מעט צרי שם. שפ"א שבת קיט, ב. אבל ראה שו"ת הרמב"ם בלאו קעח, והובא בברכ"י אור"ח סרס"ח סק"א. אבל גם שם רק מחמת המנהג).

וגם ממנהגא, מקומו רק לפני בפה"ג. וראה ק"נ עהרא"ש שם, דמוכח שלא תיקנו לומר ויכולו על הכוס, דאי תקנו על הכוס ה"ל להזכירו כמו הברכה אחר בפה"ג שהוא תחלת קידוש.

ומה"ט ל"ד לשהחיינו בקידוש דיו"ט שאף שאומרו אפי' בשוק, אינו הפסק כשמסדר לה אכסא, והרי בשכח לומר ויכולו ואומרו באמצע הסעודה על הכוס, ונימא שאינו הפסק – דהכא תיקנו דוקא לאומרו לפני קידוש. וממילא גם לדידן שבשכח לומר ויכולו ואומרו על הכוס – אין לזה חשיבות דברכה להתיר שיאמרנו אחרי ברכת בפה"ג. ול"ד לאו"א קיים בבר"מ, שהיא בקשת רחמים.

וראה במשנ"ב סרע"א סקכ"ד וכה"ח שם סקל"ו בשכח ובירך המוציא לפני קידוש שיקדש על הפת ולא יאמר ויכולו. (ואף שיל"ד, דשאני התם שבירך המוציא משום ברכה"נ ולא לצורך קידוש – ראה קובץ מבקשי תורה עניני יו"ט תשנ"ז ח"א ע' קג ובמנח"ש פסחים סכ"ד – לא נהירא. ומש"כ שם ע' תפב, דשאני בקידוש על הפת, שיעקר ענין ויכולו על היין – אינו). וקצת משמע כן מל' אדה"ט סרע"א סי"ט, שאם שכח לאומרו קודם קידוש ואומרו בתוך הסעודה על הכוס, ומשמע שגם בשכח קודם קידוש ונזכר באמצע קידוש אינו אומרו רק בתוך הסעודה. וראה שש"כ פנ"ב הערה פה. ובברכת הבית שמ"ו סי"ט ר"ל שאי"ב הפסק. אבל שוב חזו בו בלוח התיקון שבסוה"ס. וכ"ה בשו"ת שבת הקהתי ח"ג סי' ק, ודלא כמ"ש שם ח"ה סרע"ד. וכן

לחלק דהתם אם נאמר שהוא הפסק יצטרך לברך אותה ברכה פעם שלישית. ועוד, דהתם דנים על ברכה השני' שתהא הפסק בין ברכה ראשונה לשני', אבל בקידוש על המים, השקו"ט על קידוש הראשון שתהא הפסק בין בפה"ג לשתי'. וראה אצלנו במקורות ועיונים שם בגוף השאלה, משא"כ בגדו"ד שבידך ברכה אחרת לחלוטין. ואף שאין סברא זו עיקר, המסקנא שוה. ול"ד למי שטעה בספה"ע שנתעסק בדבר שבידך עליו אלא שלא עלה כהוגן (ראה שו"ע אדה"ז סתפ"ט סכ"ב), דהתם מיירי בברכת המצוות שנתעסק במצוה זו גופא. אבל כאן הטעם שאינו הפסק הוא לפי שקידוש הוא מענין בפה"ג, לפי שללא קידוש אסור בשתי'. או שכן התקנה (וע"ד ברכות אחרות שמסדרים על הכוס כברכת הנר ובשמים ושהחיינו. והביאו ראי' מיקנה"ז לענין כיסוי הדם בראשונים שם), ובגדו"ז אינו בגדר קידוש. וכ"ה בנוגע לטעות בנוסח הבדלה. ובפרט כשאומר "בין קדש לקדש" במקום "בין קדש לחול", "דהוא שקר" (כל' המג"א סרצ"ט סק"ט).

וראה בשו"ת שבה"ל ח"ח סקי"ח שמסתפק בטעה ואמר בין קדש לחול, שמא ההבדלה בין קדש לחול היא גם מענין הברכה, שהרי נמנית במנין ההבדלות. וראה עד"ז שש"כ פס"ב סכ"א. ויש להוסיף, שייסוד ההבדלה מצ"ע בין קדש לחול, שטבעו חכמים לומר בדוקא בין קדש לקדש (ומה"ט יוצא יד"ח בשכח להבדיל במוצ"ש בהבדלת בין קדש לחול שבמוצאי יו"ט – ראה בקיצור דיני שכחה וטעות – תשרי תשפ"ד). ומ"מ כיון שלדינא לא יצא, לא חל עליו גדר הבדלה. ואף הם לא כתבו כך רק כמסתפקים. והבוחר יבחר.

ו. ראה בארוכה להלן הערה לח לענין תפילה. ואין לומר שהזכרת יום הזכרון היא לעיכובא רק בתפלה, שאין מקור לחלק כן. ואף שבקידוש אמר פתיחת הברכה כדן, והרי י"א שאין חתימה מעכבת (משא"כ בתפלה שאין הברכה מתחלת בברוך), ואף שהוסיף וקלקל בחתימתו, אי"ז קלקול לפי שש"ס ר"ה בכלל זמנים – הא אנו קייל"ן שגם החתימה מעכבת. וראה אצלנו בקובץ באתרא דרב גל' ג.

ז. כש"כ מתפלה ראה בארוכה להלן הערה לט.

ח. ראה בשו"ת באתרא דרב סי' ל'תרמו.

ט. ואדרבה, אין לו להמתין ולאומר בקידוש, שאין בזה טעם וצורך (ורב כהנא מסדר לה אכסא – היינו בקידוש הלילה ולא מחמת שרוב ברכות תיקנו על הכוס, כבלבוש סקפ"ב ס"א לגבי ברכהמ"ז. וראה שאלות שאלתא נד. מרדכי יומא סתשכ"ז, אלא) ששייכת לקדושת היום (ומה"ט נהגו הנשים לאומרה בשעת הילתק נרות). אבל להעיר משבה"ל סרפ"ה בשם הגאונים שמה שנהגו לאומר על הכוס משום דהכי שפיר לאקרובי דעתי' טפי. וראה אבודרהם סדר תפלת יו"כ ד"ה ערבית. ומצינו במנ"ח מ' ש, שעלה בספק שבפסח שמא ימתין לקידוש בשש"פ. והיינו לא מחמת הכוס אלא מחמת הקידוש. ולבסוף נראה דדחוי' קרי לה. (וראה נתיבות הי"ם אונסבכר מ' ש. שו"ת מנחת חן ח"ב סכ"ה. המאור גל' תיח' ע' ל). ומוכח מזה גופא, שלא יתקנו בשכח לאומר בקידוש שיאמר על הכוס ולאומר בשוק. וראה פי' ר"י בן חכמון עירובין מ, ב שגם לכתחילה א"צ כוס. ורק לקס"ד בגמ' עירובין זמן בעי כוס. (וצל"ע

ועיונים שם, משא"כ בברכה שאינה מן הענין כלל. וע"ד הסברא בברכת בשמים במוצאי יו"כ שחל בשבת (ס' הבתים הל' שבת פכ"ט ה"ד. ט"ז סתרכ"ד סכ"ב. גוו"ר כלל א ס"ה. הובא בהגהות רע"א לט"ז שם. ולדידן ה"ט דמברכין דס"ל שכן עיקר, נוסף להטעם דעדיף לצאת כל הדעות מלחוש להפסק כיון שיוצא הבדלה ממנו"פ, כבט"ז שם. וראה א"ר שם סק"ב דאכתי ברכה לבטלה היא וגם שותה יין ללא ברכה. ואולי כוונת ה"ט במש"כ "דעדיף טפי לצאת ידי כל הדעות מלחוש להפסק", שכיון שלכמה דעות מברך על הבשמים ממילא אין בזה משום הפסק). וראה שו"ת מהרש"ם ח"א סר"ט בנוגע ברכת על אכילת מצה בין המוציא לאכילה בסעודת היום. וגם למ"ד שברכה אינה בגדר הפסק (וכמשמעות הרא"ש חולין פ"ו ס"ד בכיסוי הדם וברכתו בין שחיטה לשחיטה. ועד"ז הוא באר"ח דיני כיסוי הדם ס"א. ויתר על כן בר"י מלוגיל חולין פו, ב דשאני דיבור של מצוה משיחת חולין) – הנה נוסף לזה דלא קייל"ן הכי, וגם קדוש וקדושה מיקרי הפסק (וראה שו"ת פלא יועץ סט"ז), וגם ברכות הן בגדר הפסק, ושאינו כיסוי הדם שמצרכי שחיטה היא (כבר"ן חולין כה, ב (בדפי הר"ף). ועד"ז בעיטור ש"ב הל' שחיטה (מו, ד) דענינא דשחיטה היא) – עוד זאת דאפי' את"ל דכללל כילו לן בנוגע לברכות בכלל, היינו רק כשהיא ברכה ראוי' ולא כשלא יצא יד"ח ברכה.

ופשוט שאין מקום לומר שכיון שלחד מ"ד א"צ לשתות הכוס בכוס ש"ב (רק שלא תהא נראית ברכת בפה"ג לבטלה) שוב אי"ז הפסק – חדא שג"ז בפלוגתא תליא. ועוד שבקידוש (בשונה משאר כוס ש"ב) ודאי חייב לשתות. ובלא"ה, כיון שבפועל שותה הרי זקוק הוא לברכת בפה"ג לפני'. ואין לומר דדמאי למי שטעה באמצע ברכת הקידוש שאינו הפסק, דהתם עלתה לו ברכה זו לקידוש, שאין שיחה בדברים אחרים פוסלת ברכת הקידוש, ולכן ל"ש דין מאורע שלא בזמנו בקידוש, וממילא אהני ל' גם לגבי ברכת היין. אבל כשכל עיקר ברכתו היא לבטלה כבגדו"ד, ה"ז הפסק גמור ואינו מענין ברכת בפה"ג, וכברכה שלא בזמנה. והאשר הארכנו במקורות ועיונים שם. ואם נפשך לומר בסברא מחודשת שבבידך על המים אינו הפסק לפי שבפה"ג קידוש כחדא מילתא נינהו, וכחדא ברכתא – דבר שזקוק לידוש ובית אב בראשונים וקשה לחדש כן ללא מקור, ובפרט שד"ז לא יועיל לגבי ברכת הנר על נר שלא שבת ובשמים של ע"ז, ראה מקורות ועיונים שם – ל"ש לומר כן כשאין הקידוש עולה לו, ורק בקידוש שאין פסולו בגופו דבר אחר גרם לו שלא יעלה לו לחובה כיון שלא ה' על היין וכו', אבל כשעיקר הקידוש הוא שלא כמטבע שטבעו ה"ז ככל ברכה שלא בזמנה. ודומה למי שבידך שהחיינו באחש"פ – ראה מש"כ בקיצור דיני שכחה וטעות שו"ל לקראת פסח תשפ"ה. וכן מי שבירכה שהחיינו בהדלקת נרות ובירכה עוד הפעם בקידוש – ראה מש"כ להלן הערה ע. וכן ראייתו שהעלה בקובץ אור ישראל חו' מא ע' סז (משיעם אחר). וגם ל' בסגנון אחר, דשאני התם בקידוש על מים, שאותה ברכה בעצמה אינה יכולה להיות הפסק, וכל שתיקנו שיקדש אין הקידוש מהווה הפסק לגבי קידוש השני (וראה עד"ז בשש"כ פמ"ז הע' ריח בבידך ברכת היין ב"פ זאח"ז אם השני הפסק, אלא שיש

בחמרא, דליכא הפסק שהוא מעין הברכה וע"ד טול בריך הביאו לפתן וגביל לתורי. ומצינו כע"ז באחרונים (ראה שו"ת התעוררות תשובה מהדו"ח או"ח ח"ג סשצ"ה. קובץ המועדים שם ע' שעב. חדושים וביאורים מנחות הל' תפלין ס"ג סק"ה) לגבי שהחיינו בליל ב' דר"ה, שגם לראשונים שאינו חוזר ומברך שהחיינו בליל ב' דכיומא אריכתא דמי, היינו שנפטר בברכת שהחיינו בליל א', אבל ברכת שהחיינו מצ"ע שייכת שוב בליל ב', ולהכי כשלוך פרי חדש עולה לו גם בשביל היו"ט. ולהעיר גם מהסברא שברכת שהחיינו ביו"ט היא פעולה נמשכת שכל רגע ורגע חייב בברכה אלא שהברכה בליל ראשון פוטרת כל החג כולו – לקו"ש שם ע' 16. ואף שאין כאן פרי חדש ובדאי שחובבין לברך עוד פעם, אבל עכ"פ דינו בסברא זו לומר שאין להצריך לחזור ולקדש, שאין כאן הפסק, מחמת ששייך לקידוש (וע"ד סברת ה"ט או"ח ס' קח סק"ב בהבדיל בשתייהן יצא לפי שבאמת זמן הבדלה הוא אלא שהוא שלא לצורך כיון שכבר הבדיל – אף דהתם קאי בתפלה דוקא, משא"כ בהפסק בין ברכה לאכילה. ודלא שו"ת משנ"ה ח"ח סוכ"ב ד"ה וקצת) שהי"א שבעיקר הדין חייבת שוב בשהחיינו. ולהעיר גם משיחת ליל שמח"ת תשמ"ט שגם אותם שעשו קידוש וברכו כבר שהחיינו בעצמם עולה להם ברכת שהחיינו שישמענו בקידוש. כן מצינו בהנהגת מהרש"ל שבירך שהחיינו בליל ב' דחנוכה על מנורה חדשה ולא חש להפסק בין ברכה להדלקה. והארכנו בכיו"ב בלוח שכחה וטעות לחנוכה, בדיו טעה ובירך שהחיינו בליל ב' דחנוכה.

יא. ראה קצוה"ש סמ"ז סק"ד. ונשאר בצ"ע. ולכא"מ מוכרח הוא לפמ"ש בהנהגת בשו"ע אדה"ז ס' קפח ס"ג.

יב. ראה שו"ע אדה"ז סקפ"ח ס"ג יד. ס' המנהגים ע' 60.

יג. סידור. ראה שעה"כ פל"ד ס"א. ולדעת רוב האחרונים – כ"ה גם בנוגע לנשים.

יד. כבשח באמצע ברכת המזון שחוזר למקום שפסק. ועד"ז כתב בקצוה"ש סמ"ז סק"ה מטעם אחר, עיי"ש.

טו. וראה חשוך חמד בכורות נ, א באורכו.

טז. נתקשו רבים בכגון דא, דכיון שלכמה ראשונים יוצא יד"ח סעודת שבת ויו"ט במיני תרגימא (וכ"כ מהר"ל בהנהגה על שו"ע אדה"ז ס' קפח ס"ג, בנוגע למיני לחמים שאין קובעים עליהם סעודה שאדה"ז חזר בו בסוף ימיו ולא הצריך לאכול כשיעור סעודה), וא"כ יצטרך לחזור ולברך גם במעין ג'. ולאידך, עפ"ז מקום לומר שלא יחזור בשכח יעו"י בסעודה שלאחרי, לפי שכבר יצא סעודת יו"ט לפני"ז, וממילא לא עדיפא מס"ג בשבת שאינו חוזר. ושקו"ט בזה גם בכל שבת, בנוגע לקידושא רבה הנהגה אחרי מוסף שאוכלים מנזרות לפני סעודת פת. [ומה שבפוסקים נזכר רק בס"ג שלא לחזור, דמיידי במי שכל אכילתו היא פת. ועוד, שבס"ג שאין, ד"א דאי בעי לא אכיל אפילו מלחם שאין קובעים עליהן סעודה, וגם לא מעשה קדירה כ"א פירות וכיו"ב].

אבל בקצוה"ש סמ"ז בבדה"ש סק"ח כתב דהיינו רק בנתכוון לצאת בו יד"ח סעודה. וראה גם תורת חיים סופר סקפ"ח סק"ד. ברכת הבית שיי"ז, כט. שלחן שלמה (להגרשו"א) סרפ"ט ס"א סק"ד.

איברא, דלכא"פ צ"ע בדבר, דהא אנו קייל"ן שמצות אצ"כ

מש"כ במור וקציעה סתרצ"ב, הביאו בבה"ל שם, דשפיר הוא למסמך זמן אכוס דסעודה למאן דלית ליה מגלה למיפק בה י"ח. וגם לדיד', התם שאני שמסדרו אמצאות היום ומשתה ושומחה. ודוגמא לדבר מש"כ בהגמ"י חנוכה פ"ג שלא יברך שהחיינו על הרא' דנ"ח עד שיוסדר כולן על הדלקה שבביתו. וראה שלמי תודה שבועות ס"כ סק"ג שחידש שלכתחילה בשכח יאמרנו על הכוס. ולא נמצא כן בשום מקום)).

וגם איכא חשש הפסק, ובפרט לפמ"ש"כ אדה"ז סתרמ"א ס"א שברכת שהחיינו בקידוש היא בשביל מצות קידוש היום (והארכנו בדבר בקובץ מבית חיינו חו' ט הע' 2). וראה קובץ ותלמודו בידו חו' א' ע' נג.

י. אף שלכתחילה ודאי אין לברך שהחיינו עוה"פ – בדיעבד אפשר לסמוך שאין כאן הפסק, ובהקדם שידוע השקו"ט בעניית אמן על שהחיינו בקידוש משום הפסק כשבירכה כבר לפני"ז (וראה אצלנו בלוח יומי במקומו). וכבר כתבו ליישב בכמה אנפי, ומהם שעדיין שייך גדר שהחיינו על מצות הלילה אם הדליקה מבעו"י, וכדומה. (וכ"פ באלפסי זוטא ר"ה ספ"ג במקדש ליל פסח לאחרים שאומר אח"כ זמן כשמקדש לעצמו דברכת שהחיינו שייכא נמי לאכילת מצה. וראה שו"ת שבה"ל ח"ג סס"ט. מנח"ש ח"ב סנ"ח סוסק"ב – לגבי ליל פסח. משנת חנוך גרוסברג סכ"ג. שלמי תודה יו"ט ס"ז סק"ד. אמנם, סברא זו לא מהני לה"ה, שמע"צ ושבועות. ובאו"א, בתשו' בעל אמירה לבית יעקב הובאה אצל נכדו בשו"ת זכר שמחה סל"ד – לעניינו. ודן מזה בשו"ת צי"א ח"י ס"ט. ולדבריו ברכת שהחיינו בהדלקת נרות היא רק על מצות ההדלקה ולא גוף היו"ט. וראה כע"ז לבעל מעיל שמואל בקובץ המועדים יו"ט וחומ"מ ע' שע ואל"ך. והוא פלא. וראה שם ע' שעד. ע' שעו). ולהעיר גם מהסברא שברכת שהחיינו בהדלקת נרות היא על קדושה כללית שבימים טובים, ובקידוש הברכה על הקדושה הפרטית שבכל חג (ראה שערי תפלה ומנהג אשכנזי ח"ב סס"ב סק"ה – ע' 310 ואילך – לפי דרכו. ולדבריו ל"ד למש"כ הפוסקים להזהיר להמברכות שהחיינו בהדלקת נרות ביו"ט שלא לברך שוב בביהכנ"ס – ראה מט"א דהרי"ט ס"י. חיי"א וכל קמד ס"ד. משנ"ב בשעה"צ סק"ז. ובס' המנהגים חב"ד ע' 63 שמצוה לפרסם – עיי"ש מש"כ לחלק. אמנם, מצינו כה"ג באחרונים גם לגבי קידוש דיו"ט. והובא אצלנו בלוח במקומו).

וכש"כ למש"כ בשו"ע אדה"ז סתרמ"א ס"ג שברכת שהחיינו קאי על מצות קידוש היום שהיא מצוה הבאה מזמן לזמן.

ואף שאין לנו לעשות מעשה לחדש ברכת שהחיינו מה"ט (וראה לקו"ש חל"ז ע' 15 הע' 12 של' אדה"ז צ"ע) – מ"מ משום ספק ברכות קשה להורות לקדש שוב בכה"ג. וראה סימכין לדברי אדה"ז אצלנו בקובץ מבית חיינו חו' ט הע' 3.

וחזי לאצטרופי הדעות שהפסק בטעות ומענין המצוה אינו הפסק. וראה הסברות שהבאנו במי שהוסיף ההוספות של שבת בקידוש (בהע"ג), ובין השאר שם שבמקום שיש ספק שצריך לברך ליכא משום הפסק, וע"ד שהחיינו על הפרי בליל ב' דר"ה, קחנו משם. ומצינו במאירי ברכות יב, א ד"ה והריני, בנקט כסא דשיכרא וכלל בשיכרא וחתם

וג"ל בפשיטות בטעמא דמילתא שבאינו מתכוון לשם סעודה אינו חוזר, כיון דאי בעי לא אכיל כסנין עתה, שהרי בדעתו לאכול פת א"כ, והדר דינא כסעודת הרשות. משא"כ באין דעתו לאכול פת עזר, שמוכרח לאכול עתה. ואף שזה גופא תלוי ברצונו, אם יאכל פת א"כ או לא, דנים רק על ההווה אם מוכרח באכילתו עתה או לא, דאלת"ה הרי גם כל עיקר המצוה תלוי בדעת האדם, שכשאינו עונג עבורו פטור, וכן מותר להתענות תענית חלום בשבת (וראה שו"ע אדה"ז סתצ"ה בקו"א סק"ה). ועכצ"ל, שכיון שעונג הוא לו, ורצונו ודעתו לאכול פת, אי"ז בגדר "אי בעי לא אכיל". אמנם, בחי' תלמיד הרשב"א פסחים קא, א, כתב שאף שא"צ לאכול סעודה ראשונה בלילה, כיון שעלתה לו לחובתו ונפטרה מחמתה חוזר. אבל אין לה"ר מזה, דהתם שאני שאכלה לחובתו.

[ויש שכתבו להסתפק בד"ז מטעם אחר שכיון שנחלקו הדעות בגדר פה"ב, שמא דינה כפת וחוזר (וכמובן, ד"ז שייד רק בדבר שהוא ספק לחם גמור). אבל אינו, שהרי לפ"ז מצריכים אנו שיחזור מעי"ג, וה"ז תרתי דסתרי לומר שדינו כפת, ושיחזור ויברך מעי"ג ולא ברהמ"ז. ורק בסעודה שלאחריו בשכח להזכיר שייד לומר שמא יצא יד"ח בסעודה שלפני מחמת הספק שדינה כפת ולא יחזור לברך. אמנם, באם הוא תוך שיעור עיכול לאכילת פה"ב, י"ל שבלא"ה צריך לחזור, שהרי אנו קיילין שלא יצא חובת ברהמ"ז בברכת מעי"ג (ואכ"מ), וממנ"פ אם אין דינה כפת לא קיים מצות סעודה (למ"ד שצ"ל פת דייקא), וחוזר מחמת סעודה זו, ואם דינה כפת עדיין מוטלת חובת ברהמ"ז עליו.

ועוד להעיר בגוף הענין, שבלא"ה מקום לומר שלא יחזור בשכח מעין המאורע בברכת מעי"ג, שהרי י"א שא"צ להזכיר מעין המאורע במעי"ג. אמנם, לאו כו"ע מדודו בהכי. ובנתכוון לשם מצות סעודת שויו"ט נראה שלמסקנת אדה"ז צריך לחזור גם בברכת מעי"ג. וראה פמ"ג סי' קפח בא"א סק"ט. שו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי"ד. קצוה"ש שם.]

עוד יל"ע מטעם אחר, שבאינו אוכל בזמן הסעודה, תו אין דינה כס"ג (ראה מח"ב סרצ"א סק"ד. משנ"ב שם סק"ו. אבל ראה פמ"ג סי' קפח בא"א סק"ט). משנ"ב שם סק"ו. ולכא"ז תוה"ד"ע, ומזה שטרא לבי תרי). איברא, הכא קיימינן באוכל אחר חצות, וה"ז זמן ס"ג.

והנה, למש"כ בלקו"ש חט"ז ע' 284 הע' 7, במנהג אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, שבאכילת מזונות אחרי קידושא רבה, אוכלים ס"ג לפני ס"ב (וכנראה לא ס"ל שהוא ע"פ מהר"ל הנ"ל בשם אדה"ז, חדא דהתם מיירי רק במיני לחמים שאין קב"ס, והמנהג גם לאכול מעשה קדור וכו"ב. ועוד, שלפ"ז נמצא שדוקא בס"ג הידר לאכול פת ולא בס"ב, וד"ל רחוק מהסבא. ובפרט, שהמנהג אצלנו בס"ג בטעימת איהו דבר ולא בפת). שוב אינו חוזר בשכח להזכיר כשאוכל פה"ב שבקידוש לפי שדינה כס"ג. אלא שבינו"ל ל"ש לומר כן שאין חובת ס"ג. (ובכלל, מקום לומר שמש"כ מהר"ל בשם אדה"ז קאי רק לענין עונג שבת ולא לענין שמחת יו"ט. אבל לא מסתבר לחלק בהכי. וסתירת דבריו דקאי על תרומתו).

ולמעשה מצינו שכן הכרעת הפוסקים, שרק במי שלא הי' לו פת לס"ב ואכל פה"ב כתבו שלא יחזור בס"ג, וטעמם

בדרבנן (וממילא גם בלא ידע שהיום שבת או יו"ט או שאוכל פת יצא – ראה שו"ע אדה"ז סתע"ה סכ"ט). וגם למ"ד שמצ"כ בדרבנן, ובפרט במצות שמדברי קבלה, וכן למ"ד שעונג שבת עיקרו מה"ט (וכן שמחת יו"ט באכילת פת – ראה שו"ע אדה"ז סי' קפח שם), הרי יש בה הנאת הגוף, ובמצות התלויות באכילה יצא גם ללא כוונה. (וראה בית הלוי פ' תרומה ד"ה איתא במדרש. ושם כתב לחלק בין עונג שבת שכל שכונתו לתענוג יצא, לשמחת יו"ט שלא יצא. אמנם לא נחית לדון מצ"כ, ומיירי רק מצד גוף הענין שאין כוונתו לשם מצוה. כן צ"ב במש"כ שבינו"ט לא כתיב עונג. ואולי כוונתו רק בלישנא דקרא. אבל ראה שו"ת כת"ס או"ח סל"ט ד"ה וע"פ דבריו, שכתב שבאכילת בשבת לשם אכילה גסה לא יצא כלל. (וראה גם שם סוסי' קז. אבל התם מיירי לענין מצות אנשים מלומדה ולא מצד חובת המצוה. וראה גם שם סע"ח). וכ"כ בשו"ת פרי השדה ח"ב סי' ס סק"ה ד"ה והנה. ולהעיר מערוה"ש סרצ"א ס"ו). ויש שתירצו, שה"ז כהיפך כוונה, ומעשיו מוכיחים שאינו רוצה לצאת, שאינו לוקח לח"מ וכו' (אף שיש המהדרים גם בזה, כנ"ל). ועצ"ב להסבירם שבמצות שיעקרו התוצאה, גם בכוונה הפכית, יצא יד"ח – ראה גם לקו"ש חט"ז ע' 203.

[ולהעיר מדוגמתו דקיל"ו שיצא יד"ח קידוש בתפלה אף שלא נתכוון לכך, ואדרבה דעתו ורצונו לקדש אח"כ על הכוס. ודלא כמאן דס"ל שאינו יוצא בתפלה לפי שמצ"כ, ובפרט שכל אדם דעתו לקיים המצוה כתקנת חז"ל על הכוס – ראה תוס"ש סרע"א סק"ג, הב"ד במנוה"ט שם בקנה"מ סק"א, ובהגהות רעק"א או"ח סרע"ג לט"ז סק"ב. שו"ת חת"ס או"ח ס"ו. שם סי"ז. סכ"א. הגהותיו לשו"ע או"ח סרע"א למג"א סק"ט. שו"ת שו"מ חמישיאה סי"ז. משנ"ב סרע"א סק"ב. ועוד. וצ"ל, דבכוונה לתפלה סגי, שסו"ס מתכוונים להזכיר שבת – ראה מחה"ש סרע"א סק"ב. וישו"י שם סק"ב. שו"ת ר"י מסלוצק סי"ז. מהר"ם שיק מצוה לא. ועוד. ועוד איכא בגווה שיי"א עיקר המצוה לקדש בשניהם בתפלה ועל הכוס – ראה בה"ג ריש הל' קידוש. פנ"י צ"ח וראש יוסף ברכות ג, א. קצוה"ש סע"ט בבדה"ש סק"א]. ומצינו כה"ג במג"א סתצ"ה סק"ט שבאכל סעודה אחת בפורים אינו חוזר בשכח להזכיר ועה"ג, לפי שכבר יצא יד"ח סעודת פורים. וכ"ה בט"ז סתצ"ג סק"ב. ובאמת, בסעודת פורים חמיר טפי, שלפמ"ג סתצ"ה במ"ז סק"א בעי כוונה זכר לנס. וגם בזה, ה"ז ע"ד היפוך כוונה, שיעקר הסעודה כדבעי הוא אח"כ אחרי מנחה. ונראה, דשאני פורים שאין כאן כוונה שלא לצאת לפי שרצה לצאת גם בראשונה, שמצוה להרבות בסעודת פורים. אבל בסעודת שבת רצונו רק לקיים קידוש במקום סעודה, שבוה גם רביעית יין מועיל, ולא לשם מצות סעודת שבת.

עוד ראיתי למיסבר סבא, שלא יצא גדר סעודה ללא בשר, וממילא רק סעודת פת נחשבת כסעודת שבת (ראה פשוט ועיון ברכות מט, ב). או כלך לדרך זה, שהכל כסעודה אחת דמאי (שו"ת תשוה"נ להנ"ל ח"ה סע"ט). ודבריהם מחודשים, ואין להם בית אב ומשנתן חזקת בפוסקים. [ופשוט לדדי ולדכוותי שגמר הסעודה לענין זה תלוי בברכה אחרונה או בשיעור עיכול שכבר אינו יכול לברך, דאלת"ה, נימא שיצא ס"ג גם באמצע סעודה שני' כשאוכל מיני תרגימא בסוף הסעודה].

וועוד) האריך גיבוי מלים דלא כנ"ל. וכל דבריו אפשר לדחות בגילא דמחטא. ואכ"מ.

וילה"ע, שראיתי למי שכתב בנוגע מי שהזכיר שבת ויום טוב באמצע הברכה, וחתם ביום טוב בלבד או בשבת בלבד, שבמוסף שאני, שהרי דעת הסוברים שאינו חוזר, לפי שאי"ז שינוי ממטבע שטבעו חכמים, שבאמת בדין להתפלל תפלת חול בשבת וביו"ט ולא אטרחוהו רבנו, ובמוסף ל"ש ה"ט, ולכן פוסק באמצע ברכה כשהתחיל של חול. אבל מפורש הפכו בשו"ע אדה"ז סת"צ סט"ו. ובגוף סברתו – הרי מה שפוסק כשהתחיל של חול אינו לכונ"ע, והוא רק מספק. ועוד, ששו"ס אם התפלל תפלת חול ולא אמר רק "ונעשה לפניך את חובותינו בתמידי יום ובקרנן מוסף" באחת מהברכות קייל"ן דיצא. [ובכ"מ (עו"ש סרס"ח סק"ד. נה"ש שם סק"ד. נחלת צבי שם סק"ד. מקור"ח שם סק"ד) כתבו שכ"ה גם לש"י הרמב"ם שפוסק]. עוד ראיתי למי שר"ל, דשאני מוסף, שכל עיקר הברכה (והתפלה) ע"ש קרבן מוסף, ולכן צ"ל בחתימה הזכרת ב' הקרבנות. וזו סברא שאין לה בית אב.

ולכא' נראה שאף שבר"ה שאני שחייב גם באמירת מלכויות, וא"כ א"י להתפלל י"ח ברכות, ה"ז דין וחיוב בפנ"ע, ומ"מ יצא מצד חובת הזכרת קדושת היום. ולא ראיתי שיתעוררו מזה. (ול"ד לתפלת נעילה ביו"כ שחל בשבת, את"ל שגם בזה הדין כן – דשאני התם שמסתבר שאם התפלל י"ח ברכות והזכיר קדושת היום באמצע יצא, דתפלת נעילה ביו"כ אינו חלוק מנעילה בשאר תעניות שמתפללים נעילה. ולדידי פשיטא שבהתחיל ברכה של חול בנעילה גומר הברכה. ושו"ר שכ"כ במכתב שבריש ספר זכרון יונה (גלעד). ובאול"צ ח"ד פ"ט ס"ב בהערה כתב בפשי' להיפך. ודבריו נפלאו ממני).

ולהעיר, שאף גם הנת' בכ"מ שענין מלכויות הוא מוגף הענין דקדושת היום (ועפ"ז א"ש שהרמב"ם לא הזכיר בהל' תפלה פ"ב ה"ו חובת הזכרת קדושת היום בתפלת מוסף. וגם בטור סתקצ"א כתב שכולל קדושת היום במלכויות ולא איפכא כל' המשנה – ראה חידושי הגהות שם), ה"ז רק שמהות קדושת היום היינו ענין המלכויות, אבל אין להכריח מזה דל"ש גדר קדושת היום מצ"ע (וראה להלן הערה לט בדין מי שהשמיט תיבות "מלך על כל הארץ" בחתימה).

ויל"ע, אם יצא יד"ח אם התפלל י"ח ברכות והזכיר מלכויות זכרונות ושופרות וקדושת היום בתוך י"ח ברכות. [וילה"ע ע"ד הרמז, שתשע ברכות הם כנגד תשע אזכרות שאמרה חנה, אף שהתפללה י"ח ברכות (ראה ילקוט שמעוני שמואל ב, א), ותפלתה היתה ברה"ו. ויל"ע]. ולכא' תלוי אם גדר מלכויות הוא כהזכרת מעין המאורע או חובת ברכה, וכזכרונות ושופרות (וראה דרש וחקר שם שהאריך בכיו"ב). ובפשטות, א"י"ז הזכרת מעין המאורע לחוד. ולכא' תלוי בפלגות הגאונים והרא"ש ודעמ', אם היחיד יכול לדלו ולומר רק שבע ברכות. ונפק"מ גם בהשקו"ט אם מהני להזכיר מלכויות אחרי חתימת הברכה קודם שהתחיל ברכת זכרונות (שקו"ט מזה באחרוני זמנינו – ראה שו"ת תשוה"ח ח"ז ססע"ב. חיי הלוי ח"י ס"צ. ובארוכה – קובץ עץ חיים ח' ל' ע' ריא ואילך. ואכ"מ). [וראה זה פלא, בלקט

שה' בדעתו שלא לאכול פת ונתכוון לצאת בזה. (ראה שו"ת דברי דוד מילדולה ספ"ו, הב"ד בעיקרי הד"ט סי"ג סי"ד, ובבית מנוחה דיני ס"ג ס"ג, ובחסל"א סרצ"א סק"א. והובא לדינא בכה"ח ס' קפח סק"מ. אר"ח ספינקא שם סקי"א. תורת חיים סופר שם. ברכת הבית שם. קצוה"ש שם. ולהעיר, שבדברי דוד לא מייירי בפה"ב דייקא. אבל בלא"ה נקטינן שכיון שבדעתו לאכול פת אח"כ חוזר בסעודת פת ולא בסעודת פה"ב. (אבל ראה שיוירי טהרה מע' ב סקנ"ב, ובספרו יוקח נא סתרצ"ג סק"ה שלא חילק בין נתכוון לסעודה או לא. וחולק על מח"ב הנ"ל. ואין דבריו מכריעים).

ולכא' נפק"מ לפ"ז שבבעת ימי המשתה, דקייל"ן שבס"ג א"צ פנים חדשות (א"כ לאלו שהכריעו כהדעה שגם בס"ג א"צ פ"ח ואפי' ללא דרשה. ואכ"מ), שאם אכלו בקידושא רבה אחרי התפלה נצריך פנים חדשות בסעודה שלאחמ"כ אח"כ דין ס"ג (שהרי בטעם שאין מברכים ז"ב בס"ג ללא פ"ח, כיון שאינה עיקר כ"כ – שו"ת מהר"י ווייל סי' קטו. ב"י אה"ע סס"ב. אבל לפמ"ש בב"ח שם לפי שבס"ג אין דרך להרבות במנות, וכ"ה בט"ז שם סק"ה, ודאי אינה בגדר ס"ג). ומעולם לא שמענו שזיהרו בזה. ועכצ"ל כנ"ל, כיון שדעתם בעת הקידוש לאכול סעודת פת אח"כ.

יז. מג"א סר"ח סקי"ז. משנ"ב שם סקנ"ח. כה"ח שם סקס"ז. וראה בארוכה אצלנו בבירור הלכה בענין השוכח ועל הניסים ס"ט.

יח. אמנם, ידוע חידושו של הג"ר אבלי אב"ד ווילנא, הובא בחי"א כלל כד ס"י שבלי"א דר"ה אינו חוזר שאין מקדשין החודש בלילה. וחכמי ישראל הרבו לדון ולפלפל בדבריו. ולמעשה, לא נקטו הכי לדינא. ו"הוא דין מחודש לא שיעורוהו אבותינו הקדושים פוסקים ראשונים ואחרונים" (שד"ח מערכת ר"ה ס"ב סקכ"ט). ויש שהתבטאו ש"מצוה למוחקו למען שלא יכשלו" (שו"ת פרדס רמונים סי"א). וכללא לילן לוי הפוסקים דדבר הרגיל הו"ל להפוסקים להשמיטנו, ומדשקנו ש"מ דלא שמיצא להו. וכבר האריכו (ראה שו"ת דברי נחמ' או"ח סמ"ו. ועוד), שבתר"י (ברכות יט, א בדפי הרי"ף) מפורש שלא כדבריו (אף שהאריכו לחלק בחילוקים מחילוקים שונים). וכן גם משמעות הטור סתקפ"ב, דבערבית קאי, וקאמר עלה שחוזר. וראה בארוכה בקובץ מגדל אור חוברת ח'.

יט. ראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' יא'רלד.

כ. כ"כ בס' הבתים ש"ד ה"ה.

כא. ראה מקור חיים לחו"י סי' קה סק"ד ד"ה כדי הילוך שנשתפק בדבר.

כב. שהוא בגדר שינוי מטבע, ולא רק חסרון בהזכרת מעין המאורע, וכדמוכח בכ"מ. וע"ד מי שלא שאל מטר, או הזכיר גשמים – ראה פמ"ג סי' קכו במ"ז לס"ג. וראה בארוכה להלן הערה לב מה שנחלקו גם בשאר הזכרות. והבו דלא לוסיק עלה.

כג. ראה שו"ת מנח"ש ח"ב סל"ה סק"י (שנסתפק). ובארוכה – קובץ זכור לאברהם תשס"ד בארוכה. ועוד. וראה הרי בשמים (סלומון) בציונים והוספות בסוה"ס סקכ"ה. ובס' דרש וחקר עניני ברכה ותפלה רייסנר סקי"ד

ובגוף סברתו – הרי החיוב לקדשו בתפלה ביו"ט הוא מילפוטא בפ"ע דמקרא קודש (נוסף לדין בכ"י תן לו מעין ברכותיו), ועכ"ז אחיז לן סברא הנ"ל שבחנותם מקדש השבת אינו חוזר. ובכ"מ שגם ברה"י ילפינן לה ממקרא קודש, וא"כ אין סיבה לחלק ביניהם. ומש"כ שם להוכיח כן מזה שבגמ' ר"ה לב, א, נזכר הלימוד להזכרת קדושת היום מ"שבתון", ולא די בדין בכ"י תן לו מעין ברכותיו – הרי נז' שם גם ילפותות לג' ראשונות וג' אחרונות. ובאמת, כבר נתקשו בזה המפרשים על אתר, ראה ריטב"א, פנ"ג, ערול"ג, ועוד. ומכלל דבריהם שאין כאן דין מיוחד לר"ה. ועוד להעיר שהסברא דילפינן לה מ"שבתון" היא דעת ר"א, ולרע"ק ילפינן לה מדין מקרא קודש, והלכה כר"ע מחבירו (נוסף לזה שר"א שמותי הוא), וא"כ דינו כשאר מק"ק שבעל יו"ט. וגם לר"א דילף לן מ"שבתון" אין להכריח שיש כאן חיוב מיוחד – דהרי קושיא זו במה דלא סגי בדין בכ"י תן לו מעין ברכותיו, שייך גם לגבי שאר יו"ט בילפוטא דמקרא קודש, וממילא אין בזה הכרח שהוא גדר בפ"ע, ויל"פ באו"א. ואף גם לדעתו, שנתחדש כאן חיוב מיוחדת של ברכת קדושת היום, יתכן דאסמכתא בעלמא היא, ואין להכריח שבדיעבד מעכב כשלא קבע לה ברכה בפ"ע. והרי גם בשאר יו"ט י"א שאינו מעכב כשלא הזכיר שם חג פלוני. ועו"ל, שהלימוד הוא בנוגע לאופן החתימה "יום הזכרון" ולא "הזמנים", וג"כ אין הכרח שמעכב (ראה בארוכה הערה לח עד"ז)).

ומצו"ב ממה שכתבנו בחילופי מכתבים עם הגאונים בעל עיטורי מרדכי שליט"א ובעל זרע הארץ (דמאי), ושאר חיבורים) שליט"א, ותוכן דבריהן ניכר בין השיטין.

א. מש"כ מדברי הפמ"ג סתקצ"ג בא"א סק"א שאם אינו יודע לומר כל ג' הברכות של מלכויות זכרונות ושופרות, יתפלל ג' ראשונות וג' אחרונות וקדושת היום באמצע, ושכן מפורש במט"א שם ס"א ובאלף המגן שם. והביא גם מהערות להגר"ש ר"ה לד, ב, דלמה נאמר שעקרו הכל ולא יתפלל כך עכ"פ משום מוסף, שה"ז ככל מוסף אלא שהוסיפו מלכויות (ובפמ"ג קאתי עלה מטעם אחר). ומעתה ר"ל לגבי ר"ה שחל בשבת שאם התפלל מוסף של ר"ה ולא הזכיר כלל שבת, שיחזור ויתפלל מוסף של שבע ברכות, ויאמר בברכה אמצעית ברכה של שבת ויום טוב ויחתום מקדש השבת וישראל ויום הזכרון, שכבר יצא ידי חובת תקנת מלכויות זכרונות ושופרות בשמ"ע הראשון אלא שחסר לו הזכרת שבת ולגבי זה מספיק שיחזור על תפילה של שבע ברכות. והוסיף לומר, דלא מבעיא לפי הרי"צ גאות שבתפילת לחש הציבור מתפללים רק שבע ברכות ודאי יצא ידי חובה, אלא גם לדין שגם בתפילת לחש צריך להתפלל תשע ברכות, היינו משום שתיקנו שכל יחיד יאמר את ג' הברכות של מלכויות זכרונות ושופרות, אבל עד כמה שאמר כבר פעם אחת יצא ידי חובה, עכ"ל – הנה, מי שאינו יודע לא יצא חובתו באומר ז' ברכות, רק שקיים חובת קדושת היום, וכמו במי שאינו יודע כל ה"ח ברכות. ומאי שיאט' לנדוד. ושבו כתב אלינו לבאר הדברים. וזו אשר השיבנו: אפשר כוונתי – מהו הקשר בין זה שיכול לברך רק ז' ברכות באינו יודע הנוסח, לנדוד. והוא כמי שאינו יודע כל ה"ח ברכות בחול שלהרבה פוסקים הדין הוא שאומר מקצתן, ועדיין לא יצא חובתו לומר כולן. וכן

יושר ע' 127 שמזו"ש דינן כג' ברכות ראשונות שבעטה חוזר לתחילתן. והוא פלאי. ואכתי לא תברא, שכ"ז מחמת אופן התקנה לכתחילה]. ומצאתי בפנ"י ברכות כט, א, דילפינן מחנה שא"פ לכלול מלכויות זו"ש כא'. אבל אין הדבר מוכרח, שהרי גם בשו"ט מתפלל שבע ברכות לכתחילה, וקובע ברכה בפ"ע לקדושת היום, אף שאפשר להזכיר ולכלול בתוך י"ח ברכות. והנה"ג בזה, והרי בפנ"י שם גופא השווה להדדי. ואת"ל הכי, של"ש לומר כאן הסברא שראוי ה' להתפלל י"ח ברכות, שהרי צריך לקבוע ברכות בפ"ע למלכויות זו"ש, מסתברא שחתימתו ביו"ט לחוד או בשבת לחוד לא מהני בכונן דא. ונפק"מ גם בהתחיל להתפלל של חול במוסף ר"ה, שלכו"ע פוסק, לפי שא"ר להתפלל כאן י"ח ברכות (ושו"ר שכל"ב במילי דברכות (גראדעוונסקי) ח"ב ברכות לא, א ע' לד)).

אמנם, כמעשה נראה לפענ"ד שלא לחלק בד"ז בין התפלות. וטעמי ונמוקי: כיון שכל הפוסקים סתמו ולא חילקו. ועוד שגם מצד חובת הזכרת מלכויות, אף שלכתחילה תיקונה בברכת קדושת היום, יתכן שבדיעבד יצא כשאומרו בברכת קדושת השם כדעת ר"י בן נורי (והרי י"א דל"ש גדר משנה ממטבע במחלוקת תנאים. אבל ראה אצלנו בקובץ באתרא דרב חו' ג). ובאמת מפורש בירושלמי שאם עשה כן יצא יד"ח. (וראה חבל יוסף סתקצ"א. אבל מש"כ שבאמת יד"ח בחתימת "המלך הקדוש" – צ"ע שלא הזכיר "ככתוב בתורתך וכו'"). ועוד שיתכן לומר גם שאפשר לכלול בא' משאר ה"ח ברכות עם קדושת היום (וכן לכלול זו"ש באותה ברכה או אפי' בברכה אחרת. או לחלופין לכלול קדושת היום ולקבוע ברכות בפ"ע למזו"ש). ותו, שיש"ל שמה שכתבו הפוסקים בחותם מקדש השבת לחוד וכדומה שא"ז משנה ממטבע – היינו לפי ההחתימה ראוי מצ"ע ביום השבת, וכן חתימת יום הזכרון לחוד ראוי מצ"ע לולא חובת אמירת מלכויות. ויתכן גם שמה שזכר שבדין ראוי להתפלל י"ח ברכות אי"ז סיבה הגורמת לכך שאינו משנה ממטבע, אלא רק הסברת הענין, וגם במקום של"ש הך סברא לא נשתנה הדין (והרי כמה אחרונים העלו כן גם לגבי נוסח החתימה בקידוש, אף של"ש סברא הנ"ל. אלא שאצלנו כתבנו כדעת החולקים). ועוד וג"ל עיקר, שלכמה דעות אין היחיד חייב בתשע ברכות, ואף שלהלכה לא קייל"ן הכי, מצינו שבאינו יודע מתפלל רק שבע (ראה מט"א סתקצ"ג ס"א. פמ"ג שם בא"א סק"א. מחה"ש שם. ערוה"ש סתקצ"א ס"ד. כה"ח סתקצ"ג סק"ג. אבל ראה משנ"ב סתקצ"ג בה"ל ד"ה מעכבות. וראה משברי ים תפלה וברכות ספ"ג. וצ"ע בדעת אדה"ז שסתם הדברים). ונמצא שבדיעבד יצא ידי"ח קדושת היום, אף אם לא יצא יד"ח מלכויות. ומכיון שכן, ספיר ר"ל דנדוד"ל אגרע ממי שאינו יודע, שמצד חובת קדושת היום יוכל לומר י"ח ברכות ולהזכיר מעין המאורע.

וראיתי בהררי קדם ס"ד שר"ל שבר"ה שאני, דלא סגי בהזכרת מעין המאורע, לפי שחובת ברכת קדושת היום היא דין מיוחד ברה"י כמלכויות זכרונות ושופרות. ולדעתו לא מהני גם בשאר תפלות ר"ה כשמתפלל י"ח ברכות וקובע ברכה מיוחדת לר"ה. אבל כיון שאין הדברים מוכרחים מצ"ע, וכדלקמן, לא מלאני לבי להורות היפך סתימת דברי הפוסקים, ובפרט להחמיר בספק ברכות.

חובתו כשלא ירוח. ויתירה מזו, שיש שחידשו עפ"ז בכל עיקר תפלת תשלומין שאין דינה כשאר תפלה אלא בגדר בקשת רחמים – ראה אשר לשלמה ברמן מועד ס"א. וראה בארובה הראיות והוכחות להסברות מכאן ומכאן, וגם דחיית כמה מהן, בבירורי ברכות מיר בחידושי הגר"א גחווסקי ס"ח – ע' תרעז ואילך – בהערות בשו"ג לידידו הגר"א זנגר שליט"א מח"ס אמרי אברהם מוקצה ושאר חיבורים). ועוד ועיקר, דבנדוננו אפ"ל בסיבת הפלוגתא בפשיטות אם יש כאן ב' מחייבים, וכברכת מעין שלש על כמה מינים (כסברת המח"ב סרס"ח שם), או שהוא מחייב אחד, שהוא יום אחד עם ב' קדושות, וכל שלא הזכיר שניהם בתפלה אחת לא יצא (וכ"כ בבאור הענין במאמר סרס"ח סק"ט. וראה גם עד"ז בשלמי חגיגה, הובא בשע"ת סתקפ"ב סק"ד. ובסגנון פשוט, שבמעין שלש יש ב' אכילות, וכאן חייב בברכה, ועד שיש בראשונים דס"ל שאין לכלול כמה מינים בברכה אחת מעין שלש, ושואן חותמים בשנים, ואין עושים מצות חבילות וכו', אבל כאן יש חובת תפלה אחת ובתפלה זו חייב בב' הזכרות וא"פ להתפלל תפלה לחצאין, כל המט"א סתקפ"ב סק"א, ומאמ"ח שם). ומכיון שכן, גם למ"ד דלא הוה כמאן דלא צלי – הרי הנה גופא החיוב המוטל עליו להזכיר מעין המאורע בברכה אחת כתקנת חכמים מחמת שהוא בגדר מעין המאורע אחד.

ד. בעיקר הפלוגתא בראשונים בין חכמי פרוניצא ורבינו יהודה – לא מצינו הכרעה איזה שיטה יותר עיקרית. ולמעשה מתפלל נדבה. ומה שמצינו שבשו"ט אינו מתפלל נדבה – היינו מחמת ספק. וראה שו"ת בא"מ דלקמן.

ה. בטעה בברהמ"ז ושכח של שבת וחזר לראש מזכיר שוב של ר"ח – במג"א סי' קפח סק"ג ביאר הטעם דהוא יום שנשתחייב הזכרת ר"ח בכל פעם. וראה גם שו"ע אדה"ז שם סי"ד. וכבר נתקשו דלמ"ד דהוה כלי צלי, ובנד"ז כאילו לא בירך הרי בלא"ה צריך לחזור ולומר של ר"ח – ראה שו"ת אבנ"ז או"ח סתק"ז סק"ד. (והוא פלאי שהשמיט שם באבנ"ז דהוי מילתא דתליא בפלוגתא, וכתב כן בפשיטות). אלא שבהגהות לבו"ש למג"א אכן ביאר בטעמו דהו"ל כמאן דלא בירך כלל. וכ"כ בפמ"ג בא"א שם. וצ"ע שאין הדברים עולים יפה בדברי המג"א. ויותר נראה שאין כוונת הלב"ש ופמ"ג כפשוטה, כבפלוגתת חכמי פרוניצא ורבינו יהודה, וממילא אין להוכיח מכאן לענינים אחרים כיו"ב, אלא שהמתיקו הדברים קצת ליתן טעם לדבר. ונראה בכוונתם שכמו שבלא בירך חזר רצה, הה"נ בזה, ותו לא. גם בביתא"א סק"ח כתב דכלא בירך דמי. והמשנ"ב שם סק"ט כנראה העתיק מדבריהם, אלא שכתב בסכינא חריפא שנתבטל ברהמ"ז לגמרי. וראה בשו"ת בא"מ ח"א ס"ו שביאר בדיעת המג"א, שלא הוכרעה הלכה אי הוה כמאן דלא צלי. וכ"כ גם בזכרון שמואל שם. ולכן נתקשה שם בשו"ת בא"מ בנוגע לחנוכה מאי איכפת לי' למג"א שיזכיר שוב של חנוכה. ובאמת בחי"א כלל קנד סל"ט כתב להקשות כבר על המג"א מה"ט, דמה שבידך הוה כמאן דליתא. ולא ביאר נימוקו בזה. [ובמק"א – בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג ס"ג במילואים אות א – כתבנו לבאר שגדור

בטעה בהזכרה המחוייבת חזר ואומר כולן אף שיכול לומר מקצתן באינו יודע. ואדרבה, במזו"ש חמיר טפי מברכות של שאר ימות השנה, שמעכבות זו את זו, שאם אינו יודע כל השלש ברכות לא יאמר כלום. ואף אם נאמר (שהרי בפמ"ג והגר"ש"א כתבו להסתפק בעיקר הענין ולא בירא להו מילתא) שיש ב' דינים בתפילת מוסף של ר"ה. א. דין מוסף רגיל של יום טוב. ב. דין נוסף של מלכויות וזכרונות ושופרות, ושלכן אם לא יודע לומר יאמר רק ברכה אחת מחמת הדין דמוסף הכללי, ונימא שקיים מצות קדושת היום – סו"ס לא יצא דין הב' בהחסיר ההזכרה, שכן היתה תקנה שיזכיר קדושת היום כחלק ממלכויות זו"ש, וכבכל הזכרה שחזור על כל התפלה. וד"ז פשוט אצלי.

ג. ומש"כ שביום טוב שחל בשבת, לפי המחזיק ברכה סרס"ח סק"ט אם התפלל שבת לבד ויום טוב לבד יצא, ולפ"ז לפי המחזיק ברכה יש לו ב' חיובי תפילה נפרדים ואין קשר ביניהם – הרי גם להמח"ב צריך לחזור ולומר כל הברכות, אלא שלגבי ההזכרות יצא אף אם היה בב' תפילות, אבל אינו שייך לחובת אמירת כל הברכות. וגם בזה, הרי רוח"פ חולקים. וכדבריהם מפורש לחד מקמאי בס' הבתים שערי תפלה ע"ד ה"ה, שלא יצא גם בדיעבד. ועד"ז מצינו שנחלקו בשכח יעו"י ובפעם הב' שכח הזכרת גשמים וכיו"ב. (וכמוכח, יש לחלק בין הדברים. ואכ"מ). ובכל אופן, כנ"ל, עד כאן לא שמענו אלא לגבי ההזכרות, אבל זו לא שמענו שיכול להשמיט חלק מהברכות. ועוד להעיר דבשבת גרע טפי, שי"א (יום תרועה ר"ה כט, ב) שמו"ז מה"ת.

ולכא' י"ל שזוהי שיטת ב"ה ביצה זו, א, שמברך ברכה אחת דקדושה אחת היא וא"פ לחלק ביניהם. וכך נחלקו ב"ש וב"ה בעירובין מ, א גם בר"ה שחל בשבת אם מברך תשע או עשר.

ג. מה שרצה לתלות ד"ז בהפלוגתא במי שלא הזכיר מעין המאורע אם הוא כמאן דלא צלי או שרק חסר ההזכרה – כבר קדמום בהר צבי ברכות כו, ב. וכע"ז בשו"ת ארץ צבי ח"א סב"ד. וראה גם זכרון שמואל רזובסקי כ"ב. אבל האמת תורה דרכה, שאף שרגיל הוא בכ"מ לקשר כמה שיותר לפלוגתא הנ"ל – אין הדבר מוכרח כלל. ובנד"ז מצינו להדיא בס' הבתים שפסק במוחלט דלא יצא, כנ"ל, אף שכתב להדיא בלא הזכיר יעו"י במנחת ר"ח וזכר במוצאי ר"ח שאינו חוזר. ולפענ"ד, אכן לא קרב זא"ז, ומכמה טעמי, שבמוצאי ר"ח עבר זמנו ואין בידו לתקן החסרון. אבל הכא עדיין יכול להתפלל כתקנת חכמים מעיקרא, וכל שלא התפלל כהוגן לא עלתה לו תפלתו. וכ"כ לחלק בטוטר"ד בשו"ת אבן יקרה ח"ב סי' קה. וראה גם מגן גבורים סי' קיד באלף המגן סק"ט, שגם אם שם תפלה עלה (והכי נקט שם, ושכ"ה לכל הדעות) – חייב לחזור ולהתפלל עד שיהא בידו תפלה אחת כתיקונה מבלי יחסר דבר.

ובכלל בכ"מ ביאור דלכו"ע אי"ז כלא צלי ממש, ורק שנחלקו אם צריך להתפלל כשלא ירוח. ובסגנון אחר, שדין תפלה יצא אלא שאינו כתיקונה. (אבל מצינו מבארים גם איפכא, דלכו"ע חשיב כלא התפלל, והביאו ראיות לדבר, ושהוא דין מיוחד בתפלת תשלומין, שהתשלומין הוא על התפלה ולא על ההזכרה, אלא שא"פ להשלים

ותו"ד שבשו"ת אג"מ או"ח ח"ד ס"ע סק"ד כתב בפשטות שבשבת ר"ח מי שהתפלל מוסף של שבת בלבד יכול להתפלל רק מוסף של ר"ח, ואיך לא תלה את הדברים במחלוקת תוס' וחכמי פרוניציא, שלא הוכרעה. ומכיון שכן, ר"ל שהאג"מ סבר שכל נידון הפוסקים הוא בשחרית שצריך להתפלל תפילה אחת [כנגד תמיד אחד שהוקרב בביהמ"ק] ולהזכיר בה גם שבת וגם ר"ח או ר"ה וכו', אבל לענין מוסף, שבר"ה שחל בשבת הקריבו שני מוספים וכנגדם צריך להתפלל שתי תפילות מוסף, אלא שחכמים אמרו שלכתחילה צריך לחבר אותן לתפילה אחת ולא להרבות בברכות, אבל בדיעבד כשאנו יכול – סובר האג"מ שאין שום חסרון לכו"ע להתפלל אחת מהן, וכשיכול להשלים, אין שום חסרון שישלים רק את מה שהחסיר. וסיים עלה, שאם הדברים נכונים, כמדומה כפוסט אין ראייה שמישהו חולק על זה, כי כל הדיבורים בפוסקים היו על תפילה רגילה או ברכהמ"ז שכמובן צריך לברך פעם אחת, ולא על מוסף, עכ"ל – הנה, כדברי האג"מ לגבי מוסף, מצינו גם בארחות חיים ספינקא סת"צ סק"ט. אלא שהרחיק לכת שא"צ לחזור שניהם אפילו לכתחילה. והוא מחודש. (אבל להעיר משר"ת זכ"ל אביגדור סמ"ג, שהרחיק לומר שאסור לו להזכיר יו"ט שוב בתפלתו השני, דהו"ל כמחל"ל יו"ט וכחקירת קרבן פעם ב'. ולענ"ד הפריז על המדה, והדברים רחוקים ממוכר הדעת).

ובפשטות מצד דין יום שנתחייב חייב להזכיר כל פעם. (ועוד זאת, שלפעמים מצינו דדיון יום שנתחייב מעכב – ראה ט"ז סי' קח סק"ח. מג"א סתורכ"ג סק"ב. ועוד).

וכדברי כת"ד – כ"מ להדיא בשו"ת אג"מ שם גופא, מחמת שאין המוספין מעכבים ז"א. וכן ר"ל בס' שערי בנימין שרעבי או"ח סתפ"ז סק"א. אבל סיים עלה שבזבחים צא, א מוכח שיו"ט אחיני גם למוספים דשבת. וקדמו הגרש"א בשו"ת מנחת שלמה שהבאנו, עיי"ש ע"פ או"ש עבודת יו"כ פ"ד ה"א. וכן ראיתי מביאים בשם הגר"ח ק.

ובאמת, פשוט הגמרא ביצה ז, א דכל התפלות דמיין להדיא בד"ז.

[ותו, ש"א שבמוסף איכא ב' דינים: דין תפלה כשאר תפלות, וממילא גם מעין המאורע. ועוד חייב מחמת קרבן מוסף. וראה עדת יעקב פרוב ח"ג ס"ט. ועוד. אבל בכ"מ משמע דמוסף קיל טפי דסגי ב"ח ברכות והזכרת קרבן מוסף יותר משאר תפלות – ראה מג"א סרס"ח סק"ה. אמנם, י"א שבאמירתו "ואת מוסף יום השבת הזה" כבר יצא הכל, שביום השבת הזה מקריבים גם מוסף דיו"ט והכל בכלל, דלא גרע מונעשה לפניך תמידיו היום ובקרבן מוסף. אא"כ להסביר שבמפרט מין אחד קילקל. והארכנו במק"א. ותלוי גם בשקו"ט אם העיקר במוסף – היום או הקרבן. ואם נאמר כל' הרשב"א ברכות לג, א ש"צריך להזכיר המאורע עכ"פ, כיון שחידשה בה תורה קרבן עד שאנו מוסיפים לחיוב הזכרת תפלה נוספת – משמע שמחמת הקרבן חל גדר תפלה כמו בשאר תפלות עם אותו חיוב דמעין המאורע].

ומסביר איכא למימר להיפך, דבשאר תפלות הוא רק בגדר הזכרה, ול"ה כמאן דלא צלי, אבל במוסף חסר עיקר התפלה אצלו.

פרסו"נ ולא הזכרת מעין המאורע, וקיים חובתו (בשם המושאל שהרי הזכרת וע"ה אינה חובה) בפעם הראשונה. ומה שמזכיר כל פעם שאוכל – היינו מצד הסעודה ולא מחמת היום. ואכ"מ].

ו. אכן מצינו פלוגתא ביו"ט שחל בשבת ושכח רצה והזכיר יעו"י וכשחזר ובירך שכח יעו"י והזכיר רצה (או איפכא) אם עולה לו. והביא הדעות בברכת הבית שיו"ט סכ"ט. ובשו"ת אר"צ הנ"ל כתב לקשר לפלוגתת הראשונים הנ"ל. ויש שכתבו לחלק דברהמ"ז קיל טפי ולכו"ע ל"ה כמאן דלא בירך, דלא גרע מס"ג שאינו חוזר מחמת שאינו חייב לאכול. ויש להמתיק שבתפלה ה"ז מדין קדושת היום שזוהי עיקר הברכה, ולא הזכרת מעין המאורע גרידא. והארכנו בזה במק"א (קובץ באתרא דרב ח'ו' בהע"ז 16 ובשו"ג אות ה). ותתיישב עפ"ז גם דעת המג"א. ולדברינו לעיל, גם בתפלה לכו"ע שם תפלה עלה אלא שנחלקו אם חייב לחזור כשלא ידווח (וראו שו"ת גור אר"י יהודה סי"ו, בדעת המג"א בנוגע לחנוכה, דלכו"ע ידי תפלה יצא ידי חזרה לא יצא). אמנם, יש לציין דאיכא דס"ל איפכא ממש, דברהמ"ז גרע טפי דלכו"ע הוה כמאן דלא בירך. וכן אפ"ל בדעת המשנ"ב הנ"ל ודעמי'. וכתבנו גם מזה שם.

ז. ומש"כ כת"ר שליט"א שבשו"ע או"ח סי' קפח ס"ט לגבי זימון שאם שכח יעו"י אינו חוזר ומזמן מוכח שהשיטה היותר עיקרית להלכה שנחשב ברכהמ"ז אלא שחסר הזכרה – הרי ד"ז הוא אליבא דכו"ע גם לדעת חכמי פרוניציא. ומוכרח הוא מזה שהכלבו סי"א הכריע כדעת חכמי פרוניציא שחוזר ומתפלל במוצאי ר"ח, ועכ"ז איהו מרא דהאי שמעתתא (שם סכ"ה) שא"צ לחזור ולזמן. ולאידך, הריטב"א דס"ל בברכות מט, ב שחוזר ומזמן איהו גופא ס"ל שם כו, ב, שבשכח יעו"י במנחה ר"ח אינו חוזר ומתפלל מוצאי ר"ח. ומוכח דהני פלוגתא לאו בחדא מחתא מחתינהו.

ובערוה"ש סי' קפח סכ"ב כתב: כלומר דאע"ג דכל הברכות הוה כאלו ברכו שהרי חוזרין ומברכין מ"מ מברכת הזימון נפטרו וראה שהרי אין חוזרין רק לברכת הזן ולא לברכת הזימון והטעם דברכת הזימון הוי כברכה בפני עצמה שהרי אינה רק כשאוכלין בזימון. וכבר כ"כ בשו"ת רדב"ז ח"ח סכ"ח לענין זה: זימון מילתא באנפי נפשה היא וא"צ לחזור ולזמן שאינו מעיקר ברהמ"ז, יעו"ש. וכן מורה פשטות ל' הכלבו שהעתיק בשו"ע: כי מידי זימון כבר יצאו.

וי"ל גם באו"א (וא"ש אם נאמר כהדעות שזימון הוא עד סוף ברכת הזן), להסביר לעיל דברהמ"ז שאני דלכו"ע לא אמרינן דהו"ל כאילו לא בירך. (ובדעת הריטב"א – אפ"ל להיפך דס"ל שבברהמ"ז לכו"ע הוא מנוף הברכה ולא בגדר הזכרה. או"י שהוא דין בתשלומין שא"צ לחזור כשלא ידווח ול"ש כלל להסביר שהוא כאילו לא התפלל). או שבאמת כו"ע ס"ל גם לגבי תפלה דשם תפלה עלה. ועוד כתבו לבאר שהזימון קאי אברהמ"ז בפעם השנית – ראה בר אלמוגים ספ"ט.

ויש שביארו שפקע כבר חובת זימון כשכיוונו כבר לזמן. ודוחק.

ח. ומש"כ כת"ר שליט"א למיסבר סברא דשאני מוסף,

אדה"ז סתפ"ז ס"ב שא"ז שניו ממטבע שטבעו חכמים שהרי מן הדין ראוי ה' לעשות כן. וש"מ שנתקשה בזה בשו"ת עמק התשובה ח"א ס"ד סק"א.

ולאידך, בדעת החי"א מקום לפרש דקאי רק כשנזכר בברכת רצה, אבל בנזכר לאחמ"כ יודה שיאמר יעו"י שם, שלא לגרום לברכה לבטלה. ותו, שהרי עיקר טעמו שהזכרת מעין המאורע מהני רק בדיעבד אבל לכתחילה צ"ל ברכה בפ"ע לקדושת היום, וכל שסיים כבר רצה כבדיעבד דמיא, שלא להצריכו לחזור ולברך בברכת רצה. (ועפ"ז, אולי מקום לומר יתירה מזו בדעת החי"א, שאם הזכיר כבר של שבת ברצה, אין לו לחזור לאחר המעשה, גם כשלא סיים הברכה). אבל לשונו "דאפי" נזכר קודם מודים לא מהני" משמע דבכל גוונא מיירי. ואדרבה, נקט הדוגמא דנזכר קודם מודים, שבפשוטות הכוונה שסיים כבר רצה, ולרבותא נקטי'. ואולי כוונתו להשיענו שאפי' בברכת רצה שהיא מקום הזכרת יעו"י לא מהני. ועדיין יל"ע אם ס"ל שגם אחרי שכבר הזכיר של שבת חוזר ומברך ברכה בפ"ע.

וראה ברכת הבית ח"ב שמ"א סכ"א ובשע"ב לשם ובהגהת המחבר שם. וכן העלה בשו"ת אול"צ ח"ב פ"ט ס"ב לחלוק על החי"א, ונראה מדבריו שר"ל שכל עיקר הטעם שתיקנו ברכה בפ"ע דלא אטרחוהו להתפלל י"ח, אבל כשכבר התפלל ברכות של חול, אין טעם שיחזור. ועו"ל בסגנון אחר, שמעיקרא לא תיקנו חובת ברכה בפ"ע לשבת, וסגי בהזכרה לחודה, ורק כיון שפטרוהו מלהתפלל י"ח ברכות ממילא נזקקו לתקן ברכה לשבת, אבל גם אחרי התקנה אי"ז תקנת ברכה כ"ח חובת הזכרה, ואמטו להכי, באופן שהתפלל כבר י"ח הדרין לעיקר הדין ומוכיח של שבת בעבודה. (ואה"נ שלשי' ב"ש ביו"ט שחל בשבת שמברך שתי ברכות בפ"ע לקדושת היום (ביצה יז, א) משמע שאחרי שלא הטריחוהו כבר תיקנו חובת ברכה, אבל אנו בדעת ב"ה אייריני הכי. ויל"ע בדעת הפר"ח סתפ"ז ס"א שבינו"ט שחל בשבת וחתם באחד מהן לא יצא, אי ס"ל שאחרי התקנה ה"ז חובת ברכה, או"י שאף שנשארה חובת הזכרה לחוד, מ"מ משנה ממטבע שטבעו במתפלל (שבע). ועוד, שכיון שמן הדין ראוי להתפלל כן, אלא שהחכמים הקילו על האדם" (כל"ה הרא"ש ברכות פ"ג סוסי"ז. אדה"ז סתפ"ז ס"ב), נמצא שאין כאן תקנה לברך ברכה בפ"ע, אלא קולא שלא לברך י"ח. וכל שכבר בירך י"ח אין מקום להורות לו להתחיל לברך ברכה בפ"ע, שאי"ז חומרא אלא קולא. [לאידך, פשוט שאי"ז לכתחילה להתפלל מעיקרא י"ח ולהזכיר של שבת, וכל"ה כל הפוסקים (ואבהוהו דכולהו – בשו"ע סרס"ח ס"ד) יצאו, דהיינו בדיעבד, ומפורש כן בשו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ג, ואף אנו במאי עסקינן כשכבר התפלל י"ח. וק"ל. וכבר האריכו לתונן הטעם שלא הטריחוהו משום כבוד שבת כנ"ל עם הטעם שבידוע שלא ברכות פ"ה סוף ה"ב שאסור משום בקשת צרכיו. וכ"ה בשו"ע אדה"ז סרצ"ד ס"א. ואף אנו בעניינותי כתבנו מזה – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב (כת"י) סי' יב"א. ולהעיר מפני" ברכות כז, א בפי' הגמ' שם "הני שבע דשבתא כנגד מי", דמשמע דס"ל שהיתה תקנה מיוחדת לברך ברכה בפ"ע, ודלא כנ"ל. אבל ראה יד דוד יצאנהיים ברכות כז, א. (ולהעיר ממשי"ב שם כא, א). וגם בד' הפנ"ג אפשר להעמיד כדברינו, שכ"ז רק כשאנו מתפלל י"ח, אבל מתפלל י"ח

ולמעשה, בעל שלמי חגיגה שחלק על המח"ב כ"ב להדיא גם במוסף – ראה שם הל' ר"ח ס"ד הגה לדיון. והובא בזכ"ל ח"א ערך ר"ח, הב"ד באר"ח ספינקא סתכ"ה. (ושם כתב "שמש צדקה". וצ"ל "שלמי ציבור" – ראה שו"ת לבו"מ מהדו"ת סי"ב). וכ"כ בחסל"א סתכ"ג ס"ג (אף שהו"ע הב"ד המח"ב שם סרס"ח סק"י. וכנראה הדר הוא לכל חסידיו).

ולהעיר בדומה לדומה מזה שאין תוקעין לכל מוסף בפ"ע – רמב"ם חמ"ק פ"ז ה"ה.

כד. ראה שו"ת שערי דעה סע"ה. ובמהדו"ח הביאו מה שהעיר בשו"ת בית אב ח"א סצ"ב. וראה פת"ז או"ח ס"ו. או"צ ח"א סכ"ד. שש"כ פנ"ח הע' כח. רבבות אפרים ח"ב סי' קפה סק"ב. ובכע"ז [לענין עננו] – ראה גם ארחות חיים ספינקא תקפב סוסק"ג. קצה המטה סתר"ב סק"כ. אלף המגן שם סקט"ז.

כה. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יתשלו.

כו. שוע"ר סי' קח ס"ז.

כז. אבל ראה שד"ח מערכת ר"ה ס"ג סק"ח, שסתימת הפוסקים שבכל גווני צריך לחזור. ולמעשה ספק ברכות להקל – ראה הנס' בשו"ת באתרא דרב סי' אקנא.

כח. שו"ת בנין שלמה או"ח ח"ב סמ"ד ד"ה היוצא.

כט. אמירת יעו"י מהני גם לכתחילה בנזכר אחרי רצה – כ"כ בדה"ח סי' קיא ס"א, והב"ד במקרא קודש (ואורבאך) סי"ח ס"ד, ובכה"ח סתפ"ז סק"ו. ודלא כחי"א כלל כח ס"ו, הב"ד בפת"ש סרס"ח ס"ד ובפת"ע שם סק"ד ובארחות חיים ספינקא שם סק"ה ובמשנ"ב שם סק"ג ובכה"ח שם סק"ה (וסו"ת ד"ע ממש"כ בסתפ"ז לגבי יו"ט. ודוחק לחלק בין שבת ליו"ט, כיון שנוסח יעו"י ל"ש לשבת (ראה כע"ז בדעת החי"א בתה"ד סרס"ח סק"ו. ולהעיר ממחה"ש סרס"ח סק"ה שר"ל בדעת הרא"ש לחלק עד"ז בין שבת ליו"ט) – שהרי יכול להזכיר קדושת היום באו"א באמירת "רצה נא במנוחתנו ביום השבת הזה" וכדומה. ובחי"א גופי' כ"כ גם בנוגע ליו"ט.

[ולהעיר שבדרה"ח שם סע"ד ס"ו נשאר בצ"ע. אבל מתו"ד בסי' קיא נראה שהוקשה לו רק כשכבר התחיל מודים. ואולי יל"פ באו"א, דפשיטא ל' רק כשנזכר קודם מודים, משא"כ כשנזכר אחרי התחלת רצה. ולכא' כשנזכר אחרי סיום רצה, אם יאמר ברכה אמצעית של שבת יצטרך לחזור על ברכת רצה עוה"פ וה"ז ברכה לבטלה, וממילא מורין ל' שיאמר יעו"י שם. אבל כשלא גמר רצה, שפוסק באמצע הברכה (שבברכות אחרונות לא אמרו שיוגמור הברכה, כפשוט. וכן מפורש בדרה"ח סס"ז ס"ב. קיצור שו"ע סע"ו סי"ח. ועוד. וראה תה"ד סרס"ח סק"ז. ובאמת ליעקב קמניצקי סרס"ח ס"ב עלה ונסתפק ב"ד ואישתמיטת" כל הנ"ל), חוזר ומתחיל ברכה אמצעית של שבת (אף שנמצא מברך י"ט ברכות). וכ"מ קצת בשו"ת ר' אברהם בן הרמב"ם סע"ט סק"ו שבנזכר אחרי שומע תפלה חוזר לאתה קדשת ולא מהני שיאמר מעין המאורע שם. (אלא שיי"מ בדעתו ובדעת אביו הרמב"ם שבדיעבד יצא בהתפלל של חול בשבת גם בלא הזכיר מעין המאורע כלא. ואכ"מ). וצל"ע.

ובעיקר הקושיא שהקשה בדרה"ח – ראה חכמ"ש סרס"ח ס"ד. ומה שתי' שזה משנה ממטבע שטבעו – צע"ג לדידי ולדכוותי, שהרי לכו"ע יצא יד"ח בדיעבד. וראה גם שו"ע

קבד | לוח יומי, הלכה למעשה – תשרי חלק א' תשפ"ז

ל. כ"מ במג"א סת"כ סק"ג. ועוד יותר בפמ"ג בא"א שם ובמשנ"ב שם סק"ז ובשעה"צ סק"ח. וה"ש שגמר התפלה הוא אחרי סיום הפסוק, וכל שלא סיים מכלל תחנונים הוא. וכן נקטו כמה אחרוני זמננו. ואף למש"כ בירושלמי ברכות פ"ה ה"ג, שהסיח דעת כמי שעקר את רגליו, והובא ברשב"א ברכות כט, ב ובמג"א שם, וכ"כ בשו"ע אדה"ז סק"ז ס"ה "שבאמירת פסוק זה עשה היסח הדעת מלומר עוד תחנונים ונשלמה תפלתו" – אין לומר שההיסח"ד הוא ההתחלת הפסוק, וממילא בתחילתו דינו כבר כעקר רגליו, אלא מוסיף שם דלא סגי בגוף סיום התפלה אלא צ"ל גם היסח"ד, אבל ודאי שגם הפסוק גופא הוא מכלל התחנונים. וכ"ה גם משמעות המג"א שם, לאידך גיסא, דלא סגי בהיסח"ד וצ"ל גם אמירת הפסוק. אמנם, אפשר שההיסח"ד הוא כבר בתחילת הפסוק, וממילא אין לומר שכל שלא סיים הפסוק אכתי לא הסיח דעתו, ונימא שיכול לחזור לתפלתו. ועכ"פ, הו ברירא לן שאחרי שהסיח דעתו אין לומר שיכול לחזור בו מהיסח"ד.

ומה שכתבנו ש"ה גם באמר שם ה' – ה"ט שמעיקר הדין א"צ לסיים הפסוק אפילו אחרי שאמר שם ה', הן מצד ש"ש לבטלה (ראה חסל"א סרט"ו סק"י). חיי"א כלל ה ס"ב. שו"ת צ"א ח"ב ס"מ. וכבר העירו שמש"כ בכוונת החיי"א – צ"ע, ורצונו שם בחיי"א כדברי החסל"א. וראה גם אצלנו בבירור הלכה בענין מי ששכח ועה"נ בשוה"ג הא' להע"ד. ושי"ג, והן מצד כל פסוקא דל"פ משה (ראה בכל הני"ל, ומשמע מחמת שכוונתו להשלים הפסוק, ואף גם בנדו"ד בפעם הב' ישלים. ואם נפשו לחלק – עוד טעמי אחרתי איכא לחלק, בסדליק עניני וביחיד ובאקראי, ובפרט בתהלים (ראה כלבו הובא מג"א סת"כ סק"ח. מור וקציעה סנ"א. אבל ראה נשמ"א שם משה"ק. וגם לדבריו בנדו"ד ה"ז דרך בקשה ושאני, ועיקר הדין בקריה"ת), וכן כשיש סיבה וליכא למיטעי – ראה שו"ת שבת הקהתי ח"א סק"ח ס"ט, וכשי"כ בנדו"ד שטעם גדול דבר, והיכי דלא אפשר פסקין – ראה שו"ת חלק"י או"ח סק"א.

ויש שהטעמינו וכתבו שכל שלא סיים הפסוק ה"ז כאילו עומד עדיין במקום שהוא צריך לחזור. ולדעתנו בלאו האי טעמא, הכי הוא. ובמכש"כ מזה שלכמה דעות אסור לענות קדושה וחייב לחזור לתקן תפלתו. ואף להחולקים – יש לחלק טובא.

לא. בכ"מ נסתפקו אם לענות מאחר שעי"ז מופסקת תפלתו ויצטרך לחזור לראש. אבל בפשטות אין טעם שיצטרך לחזור לראש, דלא שנה מאמירת תחנונים שאין תפלתו מופסקת עי"ז. וכן נקטו כמה אחרונים – ראה א"א מבוטשאטש סת"כ ס"א (ונשמע בשו"ע מהדו"ח) שאף שנסתפק בדבר, לזה דעתו נוטה. וכן הביא בשו"ת מתת ידו ח"ב סט"ו בשם האור גדול ממניסק (אלא שחלק). וכ"כ בייצעות האהל על האהל מועד ח"א סא, א. שו"ת יגל יעקב או"ח סב"ב. אג"מ ח"ג סנ"ו. הליכות שלמה תפלה פ"ח סל"ט. ועוד. [וכבר כתבו שבשו"ת שו"מ קמא ח"ג סס"ט – קאי בע"א, במי שנוהג שאומר יהיו לרצון רק פ"א, ואמרו בכדי שיוכל לענות קדושה, וסברתו שגוף אמירת יהיו לרצון הוא כהיסח"ד. וראה כה"ח סי' קכב סק"ג].

והסברא שהוא כאילו עומד במקום שהוא צריך לחזור, שכינן שדינו לחזור ה"ז עדיין עומד לפני המלך (כ"מ

חזור לעיקר הדין, והפנ"ר"ל שכינן שפטורו מלומר ח"י ברכות, ממילא נזקקו לתקן ברכה בפ"ע בכדי שיהיו במספר שבע, אבל אין כאן חובת ברכה מצ"ע. וראה גם בצל"ח ברכות לג, א ד"ה בתחלה קבעוהו. ויתר על כן, מצינו בברכ"י סי' קכד סק"ג (וראה בשלמי חגיגה הל' יו"ט ס"א ס"ב בהערת הרב המג"ל) למיסבר סברא להורות לכתחילה לכן חול' ביוט"ש להתפלל של חול ולהזכיר של יו"ט בעבודה בכדי להוציא בני א"י, עיי"ש בנדון ידיד].

ובלא"ה, כיון שבדיעבד לכו"ע יוצא, ונחלקו האחרונים, הרי במקום ספק נקטינן דסב"ל. (אבל לפום סברא הנ"ל, שכינן שכבר התפלל ברכות של חול אין טעם שיחזור, הרי גם בנוכר אחרי ברכת ש"ת יש להורות שימשיך ויאמר רצה ויזכיר מעין המאורע ברצה, שהרי כבר גמר ברכות אמצעיות של חול. ולא הכרענו כן בפנים, שהרי גם אם יזכיר ברכה בפ"ע לקדושת היום לא הפסיד שאין כאן ברכה לבטלה, משא"כ בנוכר אחרי שגמר רצה).

וצ"ע לסברא זו, כשנוכר אחרי מודים, מדוע יחזור לברכה אמצעית (שכ"מ מסתימת ההלכה בשו"ע סרס"ח ס"ה ובשו"ע אדה"ז ס"ח) ולא יזכיר שם. ואולי אכן בצ"ל, ורק כשגמר כל הברכות וסיים תפלתו אלא שלא עקר רגליו לא מהני הזכרת שבת. ובאמת בהכי מיירי בשו"ע שם, וכן גם במקור הדברים בסמ"ק סי"א, שסיים תפלתו, ולא נתפרש להדיא באופן שנוכר לפנ"ז. ובל' הלוש סרס"ח ס"ה (ובא בהמשך לס"ד, עיי"ש) מדויק עוד יותר, שרק בסיים תפלתו אלא שלא עקר רגליו אמרו שיחזור לברכה אמצעית, עיי"ש. ויל"ד. אבל בדרה"ח גופא בסי' קיא מפורש שגם לדעתו בנוכר אחרי מודים מורגין ל' לחזור לברכה אמצעית (אלא שנתקשה בטעם הדבר. וראה שם סס"ז ס"ב).

ולמעשה, כיון שיש"א דלא מהני הזכרת שויו"ט רק בברכות אמצעיות או בעבודה ולא בברכות אחרונות (ושקו"ט בזה. ואכ"מ). יש להורות שכשנוכר אחר מודים יחזור לברכה אמצעית, והרי גם הדרה"ח נקט לעשות כן (אף שהוקשה לו בטעמא דמילתא). ולאידך, בנוכר קודם מודים יאמרנה שם, שלא ליכנס לברכה לבטלה בחזרת רצה עוה"פ. ומה גם שיל"פ כן גם בדעת החיי"א. והרי הזכרת שויו"ט ברצה עדיף טפי מהזכרה בברכה אחרת, שהרי מעיקרא כך ה' ראוי לאומרה בעבודה לולא כבוד שויו"ט (אדה"ז סרס"ח ס"א. אבל בסתפ"ז ס"ב כתב בסתמא "בברכה אחת מהן"), אלא שיוצא יד"ח באיזה ברכה שיהי' (אדה"ז סרס"ח ס"ז). ומפורש יותר בסתפ"ז שם. ואולי קאי רק בברכות אמצעיות או בעבודה. וראה שו"ת עמק התשובה שם סק"ט בכוונת אדה"ז לגבי הזכרת קרבנות מוסף. ואכ"מ. אבל כשנוכר אחרי ש"ת, וכן באם התחיל רצה ולא סיימה, יחזור לברכה אמצעית, שאין בכך הפסד. ובפרט שכ"מ דעת ר"א בן הרמב"ם כנ"ל. (וראה שו"ת מתת ידו ח"ב סוס"ד שנקט בפשיטות שאחרי ש"ת חזור לשל שבת, אבל לא נחית לכ"ז). וכן ראיתי שכתב בפשיטות בכרם שלמה האס דיני תפלת יו"ט (נדפסו אחרי סתק"ט), וכן במעשה בראשית (בן אדה"א – מגדולי רבי המערב, נלב"ע בשנת תרפ"ו) ח"ג מצוה תלג (ע' 36 – במהדו"ח). וראה מש"כ בדעת האול"צ במורי' ניסן תשע"ט ומה שהשיגו באדני שלמה סרס"ח ס"ה. ושניהם לא נחתו לכמה מהפרטים לדלעל.

דה"ה בשבת. וכ"כ במנחת שבת על קש"ע סעי' סקל"ה. אמנם בכלים של שלמה גאלדמאן סי' קכו שם, כתב להכריע בשו"ט שחזור, ומשני טעמים, חדא מה שהביא בשו"ב סי' קכו סק"א, שאחרי הגלות נגלות שו"ת הרשב"א כתי" שכתב לפסוק לחזור, ואילו הו" שמי' להו הו" הדרי בהו, ועוד מחמת דקדוק לשון אדה"ז, וממילא כתב שדיינו לפסוק כן בר"ח. ואף וכתב שבר"ח וחוש"מ בודאי אין לזוז מפסק אדמו"ר ואינו חוזר, אבל בשו"ט נראה שחזור, עכ"ד.

אמנם אנו בעניינתי הארכנו שם שאין להוכיח מאומה משו"ת הרשב"א, ואז"ל לכפול הדברים כאן, קחנו משם. ועוד נת' אצלנו שם כנ"ל שאדה"ז השמיט כל עיקר ד"ז שיש מקום לספק בדין היחיד.

ועכ"ז, אכתי לא ביריד לן מילתא, שיש מקום לומר דשאני שו"ט שלא יצא כלל חובת תפלה של שבת, ול"ד לר"ח דחסר לו רק הזכרת מעין המאורע. ושאינו ש"צ שמקילים גם בשו"ט דאיכא נמי משום טירחא דציבורא. אבל ז"א, חדא דלכמה דעות גם בר"ח הו" כמאן דלא צלי. ולאיידך, גם בשו"ט י"א שהוא רק בגדר מעין המאורע. ותלוי בב' הדעות באם מתפלל שוב כשלא ירדו תפלתו שוב, שנחלקו בזה הן במנחת שו"ט שהתפלל של חול, והן במנחת ר"ח כשלא הזכיר יעו"י – ראה שו"ע סי' קח ס"א. אדה"ז שם סי"ז. ולאחרי כל ההסברות בדבר, דוחק גדול לחלק בד"ז בין שו"ט לר"ח. ועוד, שגם בש"צ זקוקים אנו לב' הטעמים טורח ציבור ושתפלת מוסף לפניו, ועל כרחך דסגי במוסף גם לשו"ט. ועכ"צ"ל דסבירי רבנן שגם אם דינו כלא התפלל, מ"מ סי' להש"צ בתפלת מוסף מאיזה סיבה שתהי'. (ויש שביארו בדבר שאחרי שמתפלל מוסף כדן שעי' תפלת מוסף כדן מצטרפת ההזכרה במוסף לתפלת שחרית, וחזר הדין בנוגע לתפלת שחרית דהו" כהתפלל כראוי). וחזרנו לתחילת הדין דלא גרע דיעבד ליחיד מלכתחילה לרבים. וראה קובץ אסיפת חכמים חו"י ע' קפח ואילך. ולחנם האריך בזה. (ובשאר דבריו שם בעיקר הדין – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב שם).

איברא, שיש להסתפק בטעה והתפלל תפלת חג אחר, או ביו"ט שחל בשבת, והזכיר רק א' מהן, אם אפ"ל חוזר בנוצר אחרי מוסף, וכן בש"צ כשנוצר לפני מוסף, ש"ל דהוי כלא התפלל כלל, כיון שאמר קדושת היום ולא אמרו כדבעי, ולא דמי למי שהתפלל תפלה שלימה של חול ולא הזכיר מעין המאורע. אבל במשנ"ב סי' קכו בבה"ל לס"ג ד"ה והכי נהגו מבואר דלא כנ"ל. וראה מה שהאריך בזה בקובץ קול התורה גל' סח ע' קכה ובמעדני כהן קופשין ח"ה סי'.

לז. ראה בשו"ת באתרא דרב סי' לקפב.

לד. כ"כ בס' הבתים ש"ד ה"ה.

לה. ולא מהני שיחזור לומפני חטאינו לפי שקלקל הברכה שהזכיר שקר לפני המקום – הקרבת קרבן מוסף.

לו. ע"פ שו"ת גו"ר או"ח כל ד סי"ט – הובא בהגהות רעק"א סתפ"ז ס"א. ערוה"ש שם ס"ד. כה"ש שם סק"ל. וראה תשובות הפוסקים (כ"ץ) סכ"ג – באורא. והגלענ"ד כתבנו.

לז. ראה קצוה"ש סמ"ז סי"ב. לקט הקמח החדש סי' קכ סק"ב (השני). חשוקי חמד בכורות ג, א בארוכה.

שנקט בשו"ת מתת ידו שם. וראה עמק ברכה פומרנציק תפלה ס"א) – לא מצינו לזה מקור. ולדבריהם יצטרך להפסיק באמצע אלקי נצור ואסור לו לסיים פסוק וכו', ולא מצינו כן בשום מקום. (אבל ראה אפיקי מגינים סק"ז בביאורים סק"ג). ואם נאמר שבטעה הו" כמאן דלא צלי (למאן דס"ל הכי), ונימא דמה"ט הו"ל כעומד במקום שהוא צריך לחזור (ראה שו"ת אר"צ ח"א סכ"ד ד"ה עוד יש) – פשוט דלאו לכל מיילי איתמר, ובודאי שם תפלה עלה. ואדרבה, י"א שכיון שטעה הו"ל כאילו תפלתו מופסקת כבר מחמת שצריך לחזור לתקן תפלתו, ומותר גם לענות קדושה. (ובכ"מ הנדזו בזה. וראה קובץ כינוס תורה חו' כ' ע' קט ואילך בדעת אדה"ז בהג"ל).

ומה שי"א דאמירת קדושה הו"ל כהסיח דעתו (וראה תה"ד סי' קכב סוסק"ד) – לא מצינו כן בשום מקום, וכן לא אישתמיט בשום מקום לומר שאחרי עניית קדושה מותר לענות אמן על כל הברכות. ואדרבה, קי"ל דבהיסח"ד לא סגי וצ"ל גם אמירת פסוק יהיו לרצון. וראה באר יעקב קרויזר סק"ב סק"ג. לקט הקמח החדש שם סק"ט.

ומפורש מצינו בשו"ת הרשב"א ח"ז סת"ה בביאור ד"ז שברגיל לומר תחנונים עונה קדושה ועכ"ז דינו כאילו לא גמר תפלתו לגבי דין מי שטעה בתפלתו, ה"תם הוא שהקלו כדיון שרגיל לומר תחנונים הרי הוא כמתפלל עדיין ואין צריך לחזור לראש אבל שניתן לתחנונים אלו דין חומר עיקר תפלה שלא להפסיק לקדיש ולמודים לא" – הרי לנו דלאו מיילי סתראי נינהו (אף שברשב"א אינו מוכרח דקאי בחד גוונא, במי שטעה וגם ענה קדושה. וראה שו"ת שבה"ל ח"י סי"ז). ועוד ראינו, שאפ"ל בטעה ודינו לחזור לא אמרינן שהוא עדיין כעומד לפני המלך, ושאיסור להפסיק. ומה"ט נראה שיותר אפ"ל לענות קדושה לכתחילה אחרי שנוצר שטעה. ושז"ר מה שהאריך בזה בקובץ שערי ציון (כולל אמרי יושר) חו"ו (ירושלים, תשפ"ד) ע' קע ואילך שהאריך בכע"ז. (אלא בנוטה להחמיר בטעות המלקת, כגון ששאל מטר בימות החמה שאין לו להפסיק לענות קדושה. והנלפענ"ד כתבנו. וראה שם מה שהשיג עליו שם ע' קפט. ואין דבריו מוכרחים).

לב. והנה, בשו"ע אדה"ז סי' קכו ס"ג סתם הדברים, שבנוגע לש"צ הכריע שסומך על תפלת מוסף לכתחילה לא רק בר"ח אלא גם בשו"ט. אמנם, בנוגע לדין היחיד שבנוצר בדיעבד אחרי מוסף אינו חוזר – הביא ד"ז רק בנוגע לר"ח ולא בנוגע לשו"ט. וטעמא בעי. וסבור הייתי לומר, שבאמת ש"ה בשו"ט, ולא נצרכה להדגשה עוד פעם, דהיינו הך, ש"ה והוא הטעם, דלא גרע בדיעבד ליחיד מלכתחילה לרבים. ואדרבה, בר"ח (כשחל בחול) יש מקום להורות לו שיתפלל נדבה. אבל בשבת ל"ש להתפלל נדבה. וכ"כ בפמ"ג סי' קכו בא"א סק"ג. (אבל ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כו'תלג שביארונו בדברי הפמ"ג באורא, עיי"ש). והנה, בפמ"ג סתכ"ב בא"א סק"ג נחית לשקו"ט בדין היחיד בשו"ט, דספק שמא אין דנים יחיד מש"צ, וספק שבשו"ט ש"צ נמי חוזר. ועכ"ז העלה שלא להחמיר. וכש"כ לדין שאדה"ז השמיט כלל הספק בדין היחיד. והארכנו מזה בשו"ת באתרא דרב שם. ומה גם לדעת אדה"ז בסידורו (בכ"מ ואכ"מ) להחמיר גם בס"ס בברכות. ובקצוה"ש סע"ח ס"ג ובבדה"ש סק"ט פסק נמי

קבו | לוח יומי, הלכה למעשה – תשרי חלק א' תשפ"ז

אבל אם ידע שהיום ר"ה מודה שאינו חוזר, הבו דלא לוסף עלה באופן שסירא דלישנא נקט.

ושו"ר שפקקו בדבר כמה אחרוני זמנינו – ראה שלמי מועד ע' לד' בדעת הגרש"א (אלא שביטל דעתו לדעת המט"א). קובץ הלכות (קליימאן) דיני ר"ה פ"ו סי"ג (בהערה). וכן ראיתי בשם הגרש"א. וראה פרד"י החדש על ר"ה ע' קסט (ומקורו ממשברי ים (פיש) תפלה וברכות ס"ה סק"ב) בשם כמה אחרוני זמנינו. אבל לא נחתי לכהנ"ל.

ושבו נמלכתי שאין ראוי מכל הנ"ל, והיינו שאף את"ל שר"ה נמי בכלל זמנים (ראה מכ"ז באת א'), ומשו"ה י"א שאומר (או חותם) גם "זמנים" בברכה אמצעית, אבל לכו' חובה להזכיר בחתימה גם "יום הזכרון", שכן טבעו חכמים. וגם במחז"ו נראה פשוט שהכוונה כן. והכי מוכח במס' סופרים פי"ט ה"ח שחתימתו משונה מכל יו"ט. ושם ה"ה שביו"כ חותם "מקדש ישראל ויום צום הכפורים והזמנים וכו'", ולג' הגר"א שם ה"ח צ"ל גם ברה"מ "מקדש ישראל והזמנים ויום הזכרון". (וראה גם בן ארי' לרמב"ם תפלה שם). שו"ר בארוכה בעלי תמר (ברכות פ"ט ה"ב. ר"ה פ"ה ה"ו) להוכיח כדברינו שלכל הנוסחאות חייב להזכיר "יום הזכרון" בחתימה. ומצאתי און לי בפ' הר"ש משאנן לתו"כ אמור פי"א, א, שמשמעות דבריו דמקרא דשבתון ילפינן דין קדושת היום, והיינו שצריך להזכיר יום הזכרון ולחתום בו. והוא כדברי ס' אמרי חן הנ"ל. (ולהעיר מהשק"ו בנוסח הדלקת נרות ברה"מ. וראה המכתב בשלחן מנחם ח"ג ע' פה, ודון מינה). ול' כאן לומר שדומה ליו"ט שחל בשבת וחתם בא' מהן שאינו חוזר, והה"נ בחתם "והזמנים" ללא "יום הזכרון" (לשי' זו), שיעקר החתימה לר"ה הוא "יום הזכרון", וה"ז שנינו ממטבע. והיינו שביו"ט שחל בשבת יש כאן ב' חייבים וכוללם כאחד, משא"כ כאן שחובתו רק מצד ר"ה אלא שמזכיר גם כל הזמנים. ודו"ק).

ואיך שיהי' הטעם, למעשה הורו כן גדולי הפוסקים, כנ"ל, וכיון שכבר הורו זקנים אין אחרי דבריהם כלום. בחל ר"ה ויו"כ בשבת – כיון שיצא אפילו באמירת מקדש השבת גרידא בדיעבד (מחמת מחלוקת הפוסקים וספיקו להקל), אמרינן דל מינה הוספת תיבת והזמנים, שהיא רק הוספת שבת בסוף ברכתו, ומשו"ה יצא. אמנם, לכא' י"ל שכיון שקילקל בחתימתו גרע טפי. וע"ד הסבא (אף שיש לחלק) שגם לדעות שאין החתימה מעכבת בברכה, כל שחתם גרע טפי ולא אמרינן דל מינה החתימה. ודומה לדברי הפמ"ג, הובא אצלנו בהערה מט כשחתם ביו"ט מקדש השבת, דלא מהני בתיקון תוכ"ד ואמר ישראל והזמנים א"כ חוזר ואומר מקדש, מחמת שאל"כ לא מינכרא החזרה, דדמיא לנוסח ברכה דיו"ט שחל בשבת. והה"נ בעניינו דל"ש למימר דל מינה הוספת והזמנים, כיון שחתם בנוסח דיו"ט שחל בשבת ולא בנוסח דר"ה.

ול"ד למה שמצינו במי שחתם מקדש השבת וישראל והזמנים בשבת חוה"מ שחרית שיצא, דהתם חוה"מ בכלל זמנים הוא, שהרי כך חותמים במוסף. ואפ' להאומרים שיצא גם בשבת דעלמא (ואכ"מ), דל מינה הך חתימה – התם כבר נמר ברכתו אלא שהוסיף בה דברים אחרי החתימה, משא"כ כאן שלא גמר הברכה עדיין, שהרי צריך לחתום ויום הזכרון (או ויהיכ"פ), כל שחתם שלא כהוגן

לח. ואפרש שיחתי: בטעה ואמר "והזמנים", הנה במט"א סתקפ"ב סי"ח כתב לחתום אח"כ כדיון. ולא חילק בדבר. אבל כבר הקשו עליו בכ"מ. ויש שכתבו דמירי בזכר תוכ"ד. ויש שהקלו לחזור רק לאור"א מלוד וכו'. ועכ"פ באופן הנ"ל ודאי עדיף.

ובגוף הענין שלא יצא – הנה, מקור הדין במח"ב ס' תקפב סק"ה, והב"ד במט"א שם. ובמח"ב כתב דלא יצא רק אם לא חשב על ר"ה. והיינו להשיטות שגם ביו"ט חוזר כשחתם מקדש השבת רק מחמת הכוונה לשבת. ועוד כתב טעם אחר שלא יצא כיון שלא ידע שר"ה בכלל זמנים. אבל, בכ"מ – כולל במט"א שם – משמע שחוזר מצד גוף השינוי, מדסתמו ולא חילקו בדבר. (וכפס"ד אדה"ז בחותם מקדש השבת ביו"ט, והיינו גם כשכוונתו לשבת, והשמיט דברי הח"י שם דמירי שכיון לשבת. וגם בח"י מוכח דהיינו רק שמשו"ה לא יצא אפ' בתיקון עצמו תוכ"ד). וראה שו"ת מנח"א ח"ג סי"ט. שו"ת אבני זכרון סי"ד. יב"א ח"ד או"ח סנ"א סק"ט.

ועצ"ע, דעובא יש לחלק, דשאני התם שיעקר שבת ע"ש שבת בראשית, ולא משמע להו לאינשי דקאי ביו"ט. (וראה בשו"ת מנח"א שם, בהקושיא מאי שנא מברכה כללית כשהנ"ב וכיו"ב שיוצא יד"ח. והארכנו בזה בקובץ באתרא דרב גל' ג' הע' 45. וראה אות שולם על הל' מילה סרס"ו סק"א. וצ"ע שסותר ד"ע בשו"ת מנח"א שם). ובהעמק שאלה על אסילתות (שאלתא ח סק"). שם שאלתא עג סק"ב) אסברה לה, שברכות נתקנו כלשון בנ"א. ולפ"ז ודאי שאני הכא. וראה שו"ת בצה"ח ח"ה סי' כנד סקט"ו משה"ק על ההעמק שאלה. וגם לפי דבריו יציבא מילתא, שסו"ס עיקר שבת קאי על שבת בראשית (ראה בצה"ח שם. באתרא דרב שם). משא"כ בנדו"ד, דלכא' גם ר"ה בכלל זמנים, וכדמוכח במח"ב גופא שם (עיי"ש), וכיון שבשאר יו"ט א"צ להזכיר בחתימה שם החג, מהיכא תיתי שהזכרת שם החג ברה"מ מעכב. ובמכ"ש מהדעות שיצא יד"ח בשמע"צ שאומר "את חת"ה הזה".

ועכצ"ל בדעתם, דס"ל שזה גופא מטבע שטבעו חכמים. אבל הא גופא צ"ע מנא להו. וראיתי בס' אמרי חן (לעווענבערג) עניני הלל ס"ב, שר"ל שיעקר גדר מקרא קודש מדאורייתא הוא להזכיר בתפלה יום הזכרון דוקא. עיי"ש. וראה באור"א עד"ז בהררי קדם ס"ד. ואף שדבריו ערבים לחיך, אין הדברים מוכרחים כלל. ולע"ע לא נמצא כדוגמתו בגמ' ובראשונים. ועיקר ענין מקרא קודש לקדשו בתפלה היינו רק להזכיר היום יו"ט. ואפ' את"ל שצריך להזכיר יו"ט פלוני דוקא (וכ"מ דעת אדה"ז) – היינו בגוף הברכה ולא בחתימה.

ויש שכתבו ליישב של' זמנים קאי על תקופות השנה (וראה מזה באות א' בענין הדלקת נרות בעיו"ז), וד"ז ל"ש ברה"ה. ועוד כתבו בכמה אופנים לבאר נוסח החתימה דר"ה שאין אומרים והזמנים (ראה דברי ירמיהו לרמב"ם תפלה פ"ב ה"ה. ועוד). איברא, שבמח"ב גופא כתב שגם ר"ה בכלל זמנים. ועוד, שמצינו במחז"ו ששכ"א–שכ"ב שחתומים ברה"מ מקדש ישראל והזמנים. וכ"מ במירש"י גירובין מ, ב ד"ה לברכה. וראה גם שפ"ח ברכות מט, א שנסתפק בדבר אם יצא או לא, עיי"ש. ולכא' אף שיצא הדבר מפי גדולי הפוסקים, כיון שגם להמח"ב ה"ט שחוזר לפי שכיון ליו"ט,

הם עליהם. ובהקדם, שבהשקפה ראשונה תמוהים ד' האבודרהם שהרי חותם בל' מלכיות "מלך על כל הארץ", וכמפורש שם להדיא. ובא"ר סתקצ"א סק"י העתיקם ככתבם ללא היראה. וצ"ב. וראה ס' מחזור קטן (לנקאר) שנתקשה כנ"ל בדברי אבודרהם. ובס' חיים לישראל (מחכמי תוניסא) ר"ה לב, א, רצה להג' בדברי האבודרהם. ובשלמי חגיגה פי' שר"ל שא"ז בהקפדה. ודוחק קצת. וכנראה כוונתו שהוא תואר בעלמא ולא מדין חתימה במלכיות. ועדיין הדברים דחוקים. ויל"פ להיפך, שא"ז חתימה דמלכיות אלא הא גופא חתימה דקדושת היום, שהרי חתימה זו היא בכל התפלות ואינה מיוחדת למלכיות דייקא. אי"ה, שכוונתו לומר שאין כאן חתימה במלכיות לחוד, כיון שחותם גם בקדושת היום. ובא"ר קצת, שעיין החתימה בקדושת היום. וכנ"ל שהבין בפמ"ג סתקצ"א במ"ז סק"ב. וכן מצאנו במק"א שהותקף ל' הארץ (וכלבו) בנוסח כזה: שהמלכיות אין חותמין בהן מדין מלכות אלא מקדושת היום. ועוד יל"פ בלשונם דקאי על "סמוך לחתימה" שכיון שסמוך לחתימה נז' מענין קדושת היום ולא מענין מלכיות (ובלשוננו: לא להניחו עד סמוך לחתימה שאינה מענין המלכיות), לכן אין מסיימים בפסוק של מלכיות בסוף הברכה. וראה גם עמק התשובה שם. ואין שיהי, אין לנו הכרח בדעתם לכאן או לכאן. ובא"ר וכלבו וס' המכתם גופא תלוי בב' תירוצים שם. וכת' ראשון – כ"ה בס' המחכים ע' 38. וגם ל' הארץ נראה משובש קצת. ועוד, שגוף קושיית האבודרהם, מצינו בראשונים ליישב בא"ר – ראה ראב"ה סתקצ"א, והב"ד ברא"ש ר"ה פ"ד ס"ג, וביבין שמועה לרשב"ץ פי"ט, ובטור סתקצ"א. וראה ב"י ב"ח ולבוש שם. וראה בא"ר ר"ה סרס"ב בא"ר. ואדרבה, משמע שלהטור עיקר הברכה במלכיות וקדושת היום נכללת עמה – ראה אצלנו בלוח במוסף דר"ה – ומסתבר שמה"ט מיהא בת' האבודרהם. ושור"מ שכ"כ בס' חבל יוסף סתקצ"א (למח"ס חדרי דעה).

ואי"ז סותר למש"כ בשעה"כ פמ"ב ס"א במה שמנהגנו לומר "ודברך מלכנו אמת" שיהא מעין חתימה סמוך לחתימה, כיון שלמעשה נהגו לחתום כך בכל התפלות. וכן עולה בקנה א' עם המבואר בכ"מ שענין העיקר דר"ה הו"ע המלכויות כדמוכח מחתימות הברכות בכל התפלות (ראה לקו"ש ח"ט ע' 617. ובכ"מ – לפי שההוכחה היא מחמת המנהג. וגם בזה, היינו שמהות קדושת היום היינו מלכויות ולא שד"ר מעכב בהזכרת קדושת היום (ראה עד"ז לעיל הערה כג)).

ואף שגם למאירי אין לנו הכרח שחתימה זו מעכבת בברכה בתפלת מוסף, מ"מ נראים הדברים שלדעתו ה"ז מטבע שטבעו בברכה. וכנ"ל, כ"מ גם דעת הרמב"ם. ואף שלר"י בן נורי אין מלכויות נכללות בברכת קדושת היום – הארכנו בקובץ באתרא דרב חו' ג, שגם במחלוקת תנאים שייך דין משנה ממשעב. ובנוגע לסברת הנשגב"א לענין מוסף, שיצא יד"ח גם בהזכיר חלק מהחתימה – מצינו בכ"מ הפכו. וראי' גם מיו"ט שחל בשבת, דלא מהני הך סברא. וראה משנ"ב סתפ"ח בבב"ל. וראה עמק התשובה שם. וראה גם לעיל בלוח במוסף ר"ה. ואף את"ל שבדיעבד יכול לכלול מלכיות בברכה אחרת או בי"ח ברכות (ראה בלוח למוסף עד"ז), וא"כ ה"ז דומה להסברא ביו"ט שחל בשבת שבעצם יכול להתפלל י"ח ברכות – מ"מ לא דמי לחתימת יו"ט שחל

קילקל. ויש להוסיף עוד, שכיון שכבר פתח ואמר מלך על כל הארץ, הרי שינה מחתימה דשאר שבת (אף שלדינא יל"ע אם ה' מסיים רק מלך על כל הארץ מקדש השבת לחוד, אם יצא).

אבל למעשה נראה שיצא, ואף שהוכחנו בארוכה, שבאומר "והזמנים" לא יצא, אבל בהשמיט "מלך על כל הארץ" יצא – עכ"ל, כשחל בשבת שאני, שבאומר "מקדש השבת" וישראל והזמנים" לא גרע מהאומר "מקדש השבת" לחוד שאין מחזירין אותו, ואף את"ל דלא נקטינן הסברא דדל מהכא "והזמנים", ואכ"מ, הרי באמירתו "והזמנים" פשוט שלא קלקל הברכה, שבעצם ר"ה ג"כ בכלל זמנים, כאשר כתבנו לעיל. ושור"ר שנסתפקו בזה כמה מאחרוני זמננו. וכדברינו העלה גם בחשושי חמד סנהדרין יא, ב מטעמים דומים. אלא שנשאר בצ"ע.

לט. הנה, בגוף הענין, כ"פ גדולי הפוסקים, מט"א סתקצ"ב ס"ט, חיי"א כלל כח ס"ז, ועוד. ובנשמ"א שם סק"ז נסתפק בנוגע למוסף, ונוטה לומר שגם במוסף יצא. אמנם, בשלמי חגיגה, הב"ד בשע"ת סתקצ"ב ס"ו, כתב לחלק בין מלכויות במוסף לשאר התפלות אבל נראים הדברים שלמעשה נוטה שלא יחזור גם במוסף. וכן העתיקו מקצת מהאחרונים בשמו.

והנה בשו"ת עמק התשובה ח"ג סמ"ו יצא לחלוק עליהם, ובידים מוכיחות, שלשון הנ"ל הוא מעיקר החתימה, ונדחק ביותר להעמיד דבריו הראשונים שלא יצא. ואף את"ל שראיותיו מסתברות לאזן שומען, אין בידיו לחלוק על גדולי הפוסקים. ובפרט, בספק ברכות. ואף הו"ע, אם כי עבד איניש לאחזוקי דיבורי, נטה למעשה לפסוק כדבריהם. ובאמת, כבר קדמוהו בליקוטי הגר"ח ס"ב בשם הגר"ח מבריסק. ובכ"מ משמו. (וראה זה פלא בכה"ח סתקצ"ב סק"כ שהביא בשם מט"א שם ס"ח שלא יצא. אבל מפורש שם בס"ט איפכא, שיצא. וגם להעיר בקצוה"ש הערות למעשה ע' קיז אחרי שהב"ד המט"א שיצא, כתב עלה, שרבים חולקים עליו. ואיני יודע למי כוונתו). [ולהעיר בדעת הגר"ח שמלך על כל הארץ הוא דין בקדושת היום – דלכא' מוכח קצת שאינו כן מברכת אשר נתן בשוכח מעין המאורע, שאין חותמים כן].

ואנו אין לנו אלא דעת גדולי הפוסקים הנ"ל. ובפרט, שמצינו להדיא במאירי ר"ה לב, א שהחתימה במלך על כל הארץ היא מחמת הזכרת מלכויות. ומפורש יותר בחיבור התשובה למאירי מ"ב פ"ב שבשאר התפלות וקידוש היום א"צ לחתום כן והוא רק ממנהגא. וראה שם פ"א. ומכלל דבריו למדנו, שאין נוסח הנ"ל מעכב, ורק במוסף ה"ה מעיקר החתימה. וכע"ז הוא בפסקי הרי"ד ר"ה לב, א. ושם שתקנת הגאונים היא לחתום כן בכל תפלה. וכ"כ מד"ע בערוה"ש סתקצ"ב ס"ג. וילה"ע גם מל' הרמב"ם תפלה פ"ב ה"ו לענין תפלת מוסף, שחותם בכל אחת מהן מעניינה. ומשמע שהחתימה היא מחמת הזכרת מלכויות. אלא, שמכ"ז משמע שבמוסף ה"ז מעכב, ובפוסקים הנ"ל נראה דס"ל להקל גם במוסף.

[וגם בדעת אבודרהם, שהביא בשלמי חגיגה, וכ"ה באר"ח וכלבו בס' המכתם, שכתבו שהחתימה אינה מענין המלכויות (ולכן אין מסיימים בפסוק של מלכויות בסוף הברכה כבזכרונות ושופרות), לא ברירא מילתא שחלוקים

קכח| לוח יומי, הלכה למעשה – תשרי חלק א' תשפ"ז

להדיא דל"ג ממי שלא הזכיר פסוקי מוספין כלל) – ראה בכור' סתרנ"ט סק"א. חיי"א כלל כח סט"ו. משנ"ב סי קה סקל"ח. סתפ"ח סק"ג. ועוד. וכ"פ בשו"ת חבלים בנעימים ח"ב המאסף לחאו"ח סק"י. מנח"י ח"ח סמ"ט. שבה"ל ח"ד סס"ג. ח"י או"ח ס"ז שאלה ט (עיי"ש החילוק מקריה"ת שבקרא קרבנות אחרים לא יצא. ועצ"ב. וראה בשו"ת שו"מ שתיתאם סכ"ב דאזיל בתר איפכא).

אבל ראה עולת שמואל סי' קג. שו"מ רביעאה ח"ב סי' קח (לחזור כיון שהזכיר מאורע שלא בזמנו. וס"ל דמ"ד דל"ה הפסק הוא רק בתפלת תשלומין. וילה"ע, שלרופ"פ גם בתפלה עיקרית שייך לומר הכי, ולמעשה מתפלל נדבה. אמנם, ביו"ט ל"ש להתפלל נדבה). פת"ש לס' תרסג (שבסוכות שקרבנות מעכבים זא"ז חוזר. וראה הנסמן שם. ובשו"ת שבה"ל ח"ד שם העיר מפסק הרמב"ם (תו"מ פ"ח ה"ב) שמוספין אין מעכבין זא"ז. וכבר הקשו (ראה מנ"ח מ' ש) שד' הרמב"ם הם נגד פשוטות הגמ' (מנחות מד, ב) לחלק בין סוכות לשאר המועדים. ובשו"ת מנח"י העיר לנכון מחיי"א כלל כח בנשמ"א סק"א שבמצאו עוד באמצע היום חייבים להקריב, וא"כ ה"ה בתפלה, עיי"ש מש"כ). הנסמן בארוחות חיים סתרנ"ג סק"א. דע"ת שם (נוטה שיחזור גם בגרע ממספר הקרבנות). משמרת שלום קוידינוב בהדרת שלום הוספה לסמ"ג. שו"ת עמק התשובה ח"א ס"ב. ח"ו סי' רל. תשוה"נ ח"א ספ"ח. בצה"ח ח"ב סס"ח. רבבות אפרים ח"ו סס"מ. שו"ת ללוות נתן ח"ח סכ"ז (רק כשהוסף במספר הקרבנות).

וקצת ראי' (ראה עד"ז בשו"ת רבבות אפרים שם) ממה שבספרד ל"א פסוקי מוספין דילמא אתי למיטעי, ועדיפא להו לבטל לכתחילה מנהג קריאת הפסוקים, אף שיוצא רק בדיעבד (ווי"א שגם בדיעבד ל"י), ולכא"ז צ"ל הטעם שבעטע גם בדיעבד לא יצא. אבל בשו"ע אדה"ס תקצא ס"ה הוסיף: ותתבלבל תפלתם. ומ' שבזה שיש חשש טעות לחוד לא סגי לבטל קריאת הפסוקים.

ובטעה בספיקא דיומא, לכו"ע יצא כשהזכיר יומו, דאנן בקאינן בקביעא דירחא.

ולכאורה מקום לומר, שכשהחליף פסוקי יו"ט אחד בחבירו, והזכיר שם חג אחר להדיא בפסוקי הקרבנות (פסח לה"י, וביום הבכורים בפסח וסוכות, וכדומה), דלא יצא, כמו בהזכיר יו"ט אחר בתפלתו. (ולהעיר משו"ע אדה"ס סתפ"ז ס"ב). ואין לומר שכיון שהזכיר במקומו, לא איכפת לו, ועכ"פ ה"ז כמזכיר מאורע שלא בזמנו – שה"ז שגר גמור, דלדידן חוזר ומתפלל נדבה (ואכ"מ), וד"ל ל"ש בשו"ט ובפרט במוסף.

אבל, עפ"ז לכא"ז נראה שגם באינו מזכיר שם חג אחר, כ"א יומו מימי החג, או תאריך אחר בחודש, ה"ז שגר. ומדוע לחלק בכ"ז. ויתירה מזו, מסתבר שגם הזכרת קרבנות אחרים ה"ז שגר, שאומר "ואת מוספי יום חג פלוני נעשה ונקריב וכו' כאמור", ומסיים בענין אחר. והדרין לסבא קמיתא. ראה בעיקרי הד"ט או"ח סי"א. ובשו"ת מנח"י שם בסו"ד ר"ל דל"ה שגר כיון שהיא טעות דמוכח. וצ"ב. וראה גם בשו"ת משנ"ה ח"ז סע"ג באו"א. ועד"ז בשו"ת שרה"מ ח"ג סוס"י לא. ועצ"ב בכ"ז.

מג. ובהערה כג הארכנו שיתכן שבר"ה לכו"ע פוסק לפי

בשבת, שיצא בדיעבד בחותם בא' מהן לפי שחתימה זו ראוי' ביו"ט או בשבת לחוד, דאף שחתימה זו ראוי' בשאר התפלות, מ"מ נקרא משנה ממטבע כיון שבמוסף אין חתימה זו ראוי'.

ועכ"ז לא מלאני לבי להורות נגד דעת הפוסקים הנ"ל בנוגע לתפלת מוסף, ובפרט בספק ברכות, שמ"מ יש מקום לקיים הדברים בשו"י אבודרהם ודעמ'י. ועוד, שגם למאירי אין לנו הכרח גמור שהדבר מעכב. ועוד זאת, דאכתי איכא למימר שחתימה זו ראוי' מצד קדושת היום שדינה בשוה בכל התפלות, ולא מצד חובת מלכיות שהיא חובה נוספת במוסף, ואילו רצה מתפלל קדושת היום ויצא יד"ח קדושת היום עכ"פ, וכעין מה שכתבנו לעיל הערה כג.

וביה"כ לכו"ע אם השמיט "מלך על כל הארץ", יצא בכל התפלות.

מ. ראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'תתד. וש"נ. ולהעיר מכע"ז בהשקו"ט בליל פסח שחל בשבת כשהתחיל הלל (ראה אצלנו בלוח לפסח תשפ"ב), שאין מפסיקים אותו משום הקדמת ויכולו שהיא תדירה, לפי שהקדמת תדיר היא למצוה בעלמא. אבל אין הנידון דומה דהכא נחתנין לשקו"ט באמירת קדיש לפני מעין שבע, וזמנו דומה דהכא נחתנין תתקבל. ומ"מ, הדין אמת כנ"ל, שכל שהתחיל קדיש (היינו עד "ואמרו אמן") אין להפסיק.

מא. ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ד ס"ע סק"ג. אבני ישפה או"ח סנ"ד ואילך. רבבות אפרים ח"ב סצ"ו (ולא ראה דברי רבו בשו"ת אג"מ). ואף שיל"ד שמעין שבע אינו בגדר תפלה וחזרת הש"צ (וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' יח'תקסו), מ"מ לו יהא שפסק בדבר, יש לאומרו עוד פעם. וראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' טז'רמב, בענין שלילת אמירת תתקבל ב"פ. ומובן, דהכא שאני מטעם הנ"ל. וק"ל.

מב. נחלקו הפוסקים ודעת האחרונים שאינו יוצא נזכרה בפשטות (ובסתמא) בשיחת ש"פ נצו"י תשמ"ז (בלתי מוגה). ושם, שאף שבלא הזכיר פסוקי קרבנות בכלל יצא – במזכיר קרבן אחר קלקל וגרע טפי. וע"ד הדין שבהתחיל לומר פסוקים צריך לומר כולם. וכש"כ בשינה וקילקל. ועד"ז כתבו כמה אחרונים (דלקמן). וראה אצלנו בקובץ "באתרא דרב" (מהדו"ב) גליון ג' הע' 26 בכיו"ב. וש"נ. וי"ל דוגמא: אמירת "מוסף" ולא "מוספי" ביום א' דר"ה שחזור – ראה הגהות רעק"א סתקצ"א סק"ג. מט"א ס"ה. שעת שם בשם הלק"ט. אבל במשנ"ב בשעה"צ סק"ו שחזור רק בלא סיים הברכה. ובה"ח סי' קנא ס"ב, שאינו חוזר כיון שאומר "מלבד עולת החדש" ואומר ג"כ "ושני שעירים". ועד"ז, במוסף שבת ר"ח והזכיר של שבת ולא של ר"ח (או בנדו"ד – ביו"ט שחל בשבת – של שבת ולא של יו"ט), דלא סגי במשנ"ב ונעשה לפניך קרבנות וכו', שכיון שפירט פסוקי שבת ולא ר"ח גרע – ראה שו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קס. וראה מה שכתבנו בענין זה בקיצור דיני שכחה וטעות לשבת ר"ח. אבל ראה בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סכ"א סק"ג מש"כ לחלק. ושם, אפי' הזכיר של שבת בהברכה. אבל, ג' פשוט שאם אמר "ואת מוספי יום השבת" ולא אמר פסוקי שבת, דיצא. וכ"מ מסתימת האחרונים.

אמנם, דעת רוב הפוסקים שלא יחזור (וכמה מהם כתבו

שלא התפלל מלכויות זכרונות ושופרות.

מד. ולא מהני שיאמר ונעשה לפניך בתמידי היום וכו' לפי שחיסר מלכויות זכרונות ושופרות. ואף שבאינו יודע מברך ז', ויוצא יד"ח קדושת היום (שהוא חיוב בפ"ע מהזכרת מזו"ש, והארכנו לעיל הערה כג) - התם שאני שאין ביכולתו לומר מזו"ש, אבל בידוע חייב לחזור ולהתפלל.

מה. אמירת "מוסף" ולא "מוסף" ביום א' דר"ה שחוזר - ראה הגהות רעק"א סתקצ"א סק"ג. מט"א ס"ה. שעת שם בשם הלק"ט. אבל במשנ"ב בשעה"צ סק"ו שחוזר רק בלא סיים הברכה. ובדה"ח סי' קנא ס"ב, שאינו חוזר כיון שאומר "מלבד עולת החדש" ואומר ג"כ "ושני שעירים".

אמנם, כמה רבונות ס"ל שיצא בכל אופן. וראה הנסמן בשו"ת דברי שלום מזרחי ח"ד סק"ג. חזו"ע ימים נוראים ע' קעג. ובארוכה - באנצ"ת ערך מוסף ע' רו ואילך.

וראה בקיצור הלכות המועדים פט"ו הערה ה, שיש כמה צירופי דעות שאינו חוזר בכל גוונא, עיי"ש.

מו. כמו בתפלה - ראה להלן הערה מט.

מז. ע"פ קו"א לשו"ע אדה"א סרס"ג סק"ג וסק"ד. [וראה גם בקונטרס באתרא דרב חו' ג' הע' 45 ואילך. והארכנו בזה בכינוס תורה חוהמ"פ תשע"ט. וצע"ק מש"כ מפי השמועה בס' הרב אשכנזי].

מח. דומיא לברהמ"ז, שגם בשח באמצע אינו חוזר ומברך. וראה מש"כ לקמן גבי ברכת ההפטורה. ועד"ז הוא בתפלה, ראה להלן הע' נג-נד.

מט. ראה פמ"ג סתפ"ז בא"א סק"א שדייק כן מל' המג"א שם, דאל"כ מאי קמ"ל. וכדברי המג"א, כ"ה בבאה"ט סק"ב ובשו"ע אדה"א ס"א.

ומשה"ק בכה"ח סק"א דמאי שנא משאר טעויות שיכול לתקן תוכ"ד כגון דנקיט כסא דשכרא ואמר בפה"ג, ותיקן ואמר שהנ"ב, וכנהה רבות בשאר טעויות כיו"ב, וה"ט לפי שהיא בגדר הוספת שבח (ראה שו"ת הרשב"א סל"ה. רשב"א ברכות יב, ב) - צ"ל דשאני הכא שבחתם מקדש השבת וישראל וכו' ה"ז טופס דיו"ט (ור"ה ויו"כ) שחל בשבת ולא מינכרא התיקון. (וא"ש מה שבספה"ע בטעה וספר חמשה ונזכר תוכ"ד א"צ לחזור ולומר תיבת היום (ראה שו"ע אדה"א סתפ"ט סכ"ב במוסגר - דהא ליכא ספירה ד"חמשה ארבעה, ומינכרא התיקון). ועוד, דשאני התם שעוקר חתימה הקודמת לגמרי, אבל כאן משתמש בתיבת "מקדש" שבחתימה הקודמת. וי"ל דוגמא לדבר במברך על פת"ע בנוסח "בורא פרי הגפן והענף" שבדואי ה"ז שינוי מטבע. ועוד שהוא שקר גמור, שה"ז כאילו אומר שהיום שבת, וגרע משאר חתימה שמתקן תוכ"ד, ובל' הפמ"ג ואין היום שבת". וראה באבודרהם סדר תפלות של חול ברכות המצות ומשפטיהם, במה שאינו מזכיר ביו"ט שחל בחול שבת (וילה"ע גם מזה שמזכירים שבת בנוסח "ותודיענו", אף שאינו שבת, שהיא הוספת שבח בברכה) "מפני שדרך להזכיר בשבת בלא יו"ט ומיחוי כשיקרא". (וכמו בשאר מאורע שלא בזמנו דלא אמרין שהיא הוספת שבח לחוד. אלא שדנו בזה מטעם אחר, מצד הפסק). וראה גם בשולחן שלמה ספ"ז ס"א סק"ב. ואף גם זאת, דל"ד לשאר ברכות, שהעיקר בברכה מה שמזכיר שבחו

של מקום, וכל שהוסף בו שבח אחר לא איכפת לו, שגם שבח זה תמיד מן הענין הוא (אף שלא תיקנוה רק בזמן שמברך על מין זה). אבל כאן עיקרו הזכרת מעין המאורע, וכשהזכיר מאורע אחר שלא מן הענין קילקל בחתימתו. (והא דמהני באומר שוב תיבת "מקדש" - ה"ט משום דמוכח מינה שמבטל דבריו הראשונים דלקמן). [וראה כע"ז לחלק (בענין אחר) בין שאר ברכות לחתימת הברכה במעין המאורע בפמ"ג סתקפ"ב בא"א סק"ב ע"פ הלבוש שם, דל"ה כמוסיף שבח. וראה נה"שסר"ט סק"ג. שו"ת אול"צ ח"א ס"א. וראה חזו"א סי"ח סק"ג בסו"ד מש"כ לחלק בין מאורע שאר ימים דהוי הפסק לאמירת מוריד הגשם בימיה"ח שהוא כמוסיף שבח]. ותו, שגוף הסברא שהוא כמוסיף שבח - הנה, בכ"מ מצינו בגדר תוכ"ד באו"א, שהיא מחמת עקירה לדבריו הראשונים, ולא (רק) מדין הוספת שבח. וראה מאירי בתובות יח, ב. שטמ"ק שם. נשמ"א כלל כד ס"א. שו"ת שו"מ מהדורא ה' סנ"ב ד"ה והנה בשנת. וראה גם שבת אפרים לנדאו ח"א ס"ו סק"ה ואילך. עטרת המועדים מדולב סצ"ב. ובכ"מ נת' יתר על כן, שגם הסברא דהוספת שבח יסודה מדין עקירה וחזרה, ומה שצריך לדון הוספת שבח הוא רק בכדי שלא יהא בגדר הפסק. וראה גם שו"ת עמק התשובה ח"ג ס"ח ד"ה איברא. שו"ת מנחת פרי ורטנברג ח"ג ס"ג סק"ד. ביוריו סגויות ברכת הפירות לדידנו הגר"י וקסשטוק שלי"א סר"ט אות ג סק"ד (אלא שדחה). ועמדנו בזה בדברינו בכינוס תורה לחוהמ"פ תשע"ה בענין טעה ואמר ותן טל ומטר ותיקן עצמו תוכ"ד. ואכ"מ.

ולהעיר שבכה"ח צירף לזה דעת האומרים שגם ביו"ט אם חתם בשל שבת לחוד יצא דיו"ט איקרי שבת. ולא קייל"ן הכי. (וראיתי למי שכתב שכדברי הכה"ח מצינו גם בערך השולחן הספרי סת"צ סק"ה. אבל אינו, דהתם קאי בשבת חוה"מ שחיות, שחתם מקדש השבת ואכ"ב טעה וסבר שאינו שבת אלא יו"ט ואמר ישראל והזמנים, וטעמו שחזרה בטעות ל"ה חזרה. ואין הכרח בגוף הענין אי ס"ל שצריך לחזור ולומר גם תיבת מקדש).

[וכבר העירו שצ"ע וביאור בדעת המשנ"ב, שמחד גיסא בסתפ"ז סק"ג הביא שצריך לחזור ולומר תיבת מקדש וכדברי הפמ"ג, אבל לאידך בבה"ל שם ד"ה תוכ"ד הביא לעניינו הסברא (מדברי שו"ת הרשב"א שם) שבתיקון תוכ"ד הו"ל כהוספת שבח].

איברא, שמצאתי בפסקי חמו"ד הל' ר"ה סי"ד שבר"ה שחל בחול ואמר מקדש השבת וישראל ויום הזכרון אפשר דא"צ לחזור. ומשמע מדבריו שכ"ה אפילו אמר כך בטעות, ולא רק באופן שרצה לתקן תוכ"ד. והוא מחודש. ולא נתבאר שם טעמו. ולא שבקינן פשיטותא דהפמ"ג מחמת ספיקו דהחמו"ד. ודברי הפמ"ג הובאו לדינא בפת"ש איסרלין ס"א ואר"ח ספינקא שם, ועוד. ומה גם שדברי החמו"ד לא באו אלינו בשלימות וקשה לסמוך ע"ז. ונראה בסברתו דס"ל שאי"ז שינוי מטבע שטבעו, כיון שהוא מטבע דל"ה שחל בשבת, והוא בגדר הוספת שבח, ולכל היותר ה"ז בגדר מאורע שלא בזמנו שנחלקו בזה, והרי בשו"ט אינו יכול להתפלל נדבה. אבל בדעת הפמ"ג נראה שהוא שינוי מטבע ממש.

וראי' לסברת הפמ"ג מהפולגותא ביו"ט שחל בשבת וחתם

קל | לוח יומי, הלכה למעשה – תשרי חלק א' תשפ"ז

למודני חוקק.

נה. ע"פ שו"ת גו"ר או"ח כלל ד ס"ט – הובא בהגהות רעק"א סתפ"ז ס"א. ערוה"ש שם ס"ד. כה"ח שם סק"ל. וראה תשובות הפוסקים (כ"ץ) סכ"ג – באו"א. והנלענ"ד כתבנו.

נו. עפ"י שו"ע אדה"ז סרצ"ד ס"ז. וראה בארוכה בביור הלכה בענין שכח לומר ועל הנסים בשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ג ס' ג. בענין הזכרת השמות שלא לצורך. ואכ"מ.

נז. בברכת הפטרה – לא הזכיר של יום טוב רק בחתימה לא יצא. וראה א"א מבוטשטאטש סרפ"ד שאם התחיל מעל הכל ולא הזכיר שבת בפתיחת הברכה לא סגי. וכן מוכח מהגהות רעק"א סתפ"ז ס"א לגבי ברכת הפטורה בשמע"צ שחל בשבת, עיי"ש. אף ש"א שאם הזכיר מאורע שלא בזמנו חוזר ומתפלל, היינו משום הפסק, אבל בברכת הפטורה שאין, ודמאי לברהמ"ז, שגם בשח באמצע אינו חוזר ומברך. וראה משנ"ב ס"ה סק"א. וילקט יוסף שנה שמינית קונ"ט ז סס"ח. ומ"מ כל שלא סיים הברכה, יחזור לתחילת הברכה לתקן ברכתו, כיון שאין כאן חשש ברכה לבטלה – ראה קצוה"ש סמ"ז סי"ג ובבדה"ש קכ"ה.

נח. כ"ד רה"פ ודלא כמי שכתבו שלא יצא. וצינו לשו"ע אדה"ז סתקפ"ה ס"ד. וליתא. ולא נרמז שם לא דבר ולא חצי דבר מזה. ופשוט, דהתם קאי לכתחילה דוקא. ואדה"ז העתיק דברי ב"ח ט"ז ומג"א כהוייתם בטעם הדין, ותו לא. ופשוט, דליכא לאוכוחי מידי מסו"ד שם במש"כ שאם בירך על תקיעת שופר וכיו"ב יצא, ולא הזכיר נדו"ד. ואדרבה, אתיא בק"י, ובכלל מאתים מנה. ולהעיר, שרק בנוגע לתקוע וכדומה מצינו חולקים, ומשו"ה נזקק להוציא מדעתם. ובאמת, כדיוק הנ"ל איכא למימר גם בב"ח ומג"א סק"ב. ועמד בזה בפמ"ג במ"ז סק"ב. ולמעשה נקט בא"א סק"ב שייצא. והביא כן מהא"ר סק"ד. וכ"כ במט"א ס"ג. חיי"א כלל קמא ס"ז. משנ"ב סק"ד. כה"ח סק"י (ושם כ"כ בדעת אדה"ז). ועוד. ובכ"מ כתבו אפי' לכתחילה לברך כך. וכ"ה הנוסח בריבי ראשונים, רבו מספור, וכש"כ שאין לומר שבדיעבד לא יצא. (וראה מזה בשו"ת שאילת יעקב ח"ב סוס"ט. דברי שלום מזרחי ח"ד סי' קא מזה). וסב"ל. ובפרט שנראה שאינו אפי' בגדל ספק. וראה הערות הת' ואנ"ש מאריסטאון חיי"ש תשמ"ט. ובביאור ב' הנוסחאות ע"פ דא"ח – ראה תורת שמואל תרל"ו ע' ח"ב ע' שמז.

נט. ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' מ'תתקכ.

ס. נחלקו הפוסקים אם יכול להבדיל למחרתו, ובצום גדלי' – היינו ע"י שיתן היין לתניוק (ראה שו"ת אס"ד מערכת ה סקט"ו) (והובא בשש"כ ח"ב פנ"ח הע' צז. וראה שם פס"ב הע' י). וספק ברכות להקל, ובמק"א הארכנו במשמעות דעת אדה"ז בזה.

סא. לפי שה"ז הפסק גמור. ועד כאן לא מצינו שטעות בברכה אינה בגדר הפסק, כי אם בבירך ברכה הנצרכת לו כעת, אלא שלא עלתה בידו, כגון בקידוש על היין ונמצא מים, ויין מוכן לפניו לשתותו, שאין ברכת הקידוש הפסק בין בפה"ג לשתית היין, אבל בנדוננו שא"צ לברך שהחיינו או לישב בסוכה שהרי כבר בירך, ה"ז הפסק. ואינו דומה למש"כ הט"ז או"ח סי' קח סק"ב בדיון הבדיל בשתייה יצא

רק בשבת (או ביו"ט), שלדעת הכנה"ג ודעמ"י יצא בדיעבד, ואינו בגדר משנה ממטבע לפי שלא שינה ממטבע שטבעו בכל יו"ט, וגם היום הוא יו"ט (וראה אריכות לשון אדה"ז סתפ"ז ס"ג). והא קמן שאם שינה ואמר מטבע שאינו מתאים ליום זה לא יצא. וראה אצלנו בקובץ באתרא דרב חוברת ג' בענין הטועה בנוסח חתימת הבדלה, במה שהארכנו בכי"ב.

ול"ד למי שטעה ואמר בשבת דעלמא, בנוסח מקדש השבת וישראל והזמנים שהתוספת היא אחרי גמר הברכה שאמרה כתיקון – ראה שו"ת מהרי"ף סצ"ח, הביאו בברכי" שם סק"ו בנוגע לשבת חוה"מ שחרית. (ובכ"מ משמע דקאתי עלה מטעם אחר, מחמת שהיא חוה"מ דאיכרי יו"ט לכמה דעות עכ"פ, ואינה טעות, ועכ"פ אינו שקר. ולכאורה תרוויהו אינתנהו בה, שבטעם האחרון לא סגי כיון ששו"ס שינה המטבע. והארכנו בזה במקומו בקיצור דיני שכחה וטעות לשבת שחל אחר יו"ט. וראה גם בארוכה אצלנו בקובץ באתרא דרב שם. ולהעיר מכה"ז בחתימת ההפטרה דשבת חוה"מ פסח בנוסח מקדש השבת וישראל והזמנים – ראה אצלנו בדיני שכחה וטעות בלוח לפסח. אבל להעיר ש"א יתירה מזו, שייצא יד"ח בשבת חוה"מ שחרית בחתימת ישראל והזמנים, אפילו לא חתם בשל שבת כלל – ראה בא"א אופנהיים עה"ג בשו"ע או"ח סת"צ ס"ג. והארכנו מזה במקומו. ואכ"מ).

ג. ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כא"ד.

נא. כ"כ בשו"ת הר צבי ח"א סי' קסו. וי"ל, שאינו דומה למש"כ במג"א סרצ"ט סק"ט ופסק כן אדה"ז שם סי"א, שבמבדיל הבדלת מוצ"ש בליל יו"ט מברך בין קדש לחול, לפי שאמירת בין קדש לקדש הוא שקר, והארכנו מזה בקובץ באתרא דרב גל' ג) – דשאני הכא, שעיקר ההבדלה במוצ"ש בשרשו הוא בין שבת לחול, אלא שבהיות זמן הבדלתו הוא במוצאי יו"ט בעת הקידוש, תיקנו חכמים וטבעו מטבע "בין קדש לקדש" (ואם שינה מהמטבע לא יצא, כפי שהארכנו בקובץ שם). ובסגנון אחר, שיו"ט לגבי שבת מוצ"ש נקרא חול, ומ"מ מחמת קדושתו תיקנו "בין קדש לקדש". אבל בנדו"ד כשכבר פקעה קדושת יו"ט, חזר הדין שחייב להבדיל בין קדש לחול, מחמת עיקר חובת הבדלה. (וראה עד"ז בקובץ האוצר גל' טז. שו"מ בשו"ת ויען דוד ח"א או"ח ספ"ד שהעלה ג"כ כן ומטעם אחר. והנלפענ"ד כתבנו). ולהעיר (אף שאינו דומה ממש) ממש"כ באגרות הרמ"ה בסופו, בטעם שאין מבדילין בין יו"ט לחבירו, דהבדלת מוצאי יו"ט סלקא לתרווייהו (ועיי"ש עוד אופו).

נב. נתבאר באריכות בכינוס תורה דחוה"מ פ' תשע"ד וי"ל בקובץ "באתרא דרב" גליון ג.

נג. וא"צ לחזור לראש התפלה, אף שה"ז שקר מוחלט. ראה תהל"ד סרס"ח סק"ט ואילך. ואכ"מ.

נד. ה"ז בגדר מזכיר מאורע שלא בזמנו שנחלקו הפוסקים. ולמעשה, גומר תפלתו ומתפלל תפלת נדבה. אבל בשו"י"ט שאין מתפללים נדבה בהכרח שיגמור תפלתו. אמנם, בנוכח קודם חתימת הברכה ודאי יחזור לראש הברכה לאפוקי נפשי' מפלוגתא ושתהא תפלתו כהוגן אליבא דכו"ע. וגם באמר כבר שם השם – כיון ש"א שמחזירין אותו, חותם

לאברהם תשס"ה ע' תנב ואילך.

עוד שאל הנ"ל האם צריך לחזור בכגון דא על ברכת כהנים כשהש"ץ חוזר ומתפלל, והעיר משו"ת הר צבי ח"א או"ח סס"א בכיו"ב. ומצ"ב המענה:

הנה בהר צבי מיירי ביעו"י דוקא. וגם בזה יש חולקים. והנה, שם תלה הדבר בדעת החת"ס בשו"ת או"ח כב, שאין לישא כפיו שוב באותה תפלה, ובדעת ר"י דלא כחכמי פרוניצא שעלתה לו תפלות, וכן בסברא שעכ"פ תפלת לחש עלתה, ושגם לחכמי פרוניצא היינו בנזכר אחרי שעקר רגליו (וצ"ע), שהרי אחרי שעקר אינו חוזר בשכח יעו"י. ועוד הוסיף שאין חובה לישא שוב, שהרי כבר עלו פ"א באותו יום.

ולאחרי כ"ז, סברתו שנ"כ היא משום תפלת הלחש צע"ג. והרי בפשטות עבודת ציבור (ראה תוס' סוטה לח, א ד"ה וכתוב) היינו חזרת הש"צ דוקא (וראה שו"ת חת"ס שם), שהרי תפלת לחש לא בעי עשרה. וכמ"כ בפירש"י סוטה לח, ב ד"ה שאינו. (ומה שה"ר בהר צבי מהא דאיצטרך ילפותא שאין נ"כ בלילה, ותיפוק ל' שאין חזרת הש"צ (וכן פ' בגהש"ס לירושלמי תענית רפ"ד, הביאו שם בהר צבי) – יש לחלק דערבית שאני, ראה עד"ז בשו"ת נוב"ת ז לגבי קדיש אחר תפלת לחש, דל"ד לערבית. והרי בלא"ה נ"כ היא בהודא, והיאך יאמרו באמצע לחש. ותו, שהרי לשמואל בימא פז, א בנעילה אינו מתפלל תפלת העמידה כלל, ומה שייך נ"כ בנעילה, והרי צריך לעקור בעבודה ולאומרה בהודא (כה"ק בגבורת ארי יומא), וראה תוספת יוה"כ פ' מרומי שדה שם. ועכצ"ל, שתיקנו בהודא רק כשיש חזרת הש"צ (וכ"כ בשיירי קרבן לירושלמי שם. וראה עמק ברכה הל' נ"כ ב). ודון מינה. וא"כ בתפלה שיש חזרת הש"צ ליכא נ"כ על תפלת לחש. וראה מטה יוסף ח"ב ס"ב בשם המנהיג. ובהכי מידחיא גם מש"כ בהערות הגריש"א יומא פה, א ובזוה"מ. א להוכיח שצ"א בחזרה, ממה שבירכו ב"כ גם לפני תקנת חזרת הש"צ. וכמו שגוף הענין לישא בתפלה דוקא אפשר שהיא רק תקנה מדרבנן – ראה בה"ל רס"י קכח. ועוד דאפשר שבירושלמי אמרו גם למ"ד תפלת ערבית חובה, ואיכא חזרה גם בערבית. וגם לפמ"ג קכח במ"ז לה דאיכא נ"כ שלא בשעת חזרה (אבל בפרישה שם מח לא ס"ל הכי) – היינו אחר שכבר התפללו. וראה פת"ד קכח, טו. ואכ"מ). וגם תמוה מצ"ע, וכי במקום שמאיה סיבה לא שייך חזרת הש"צ נ"כ בתפלת לחש. וזו לא שמענו. גם צע"ג לומר שיש ב"ת כשאינו מוסיף ברכה. גם עיקר טעמו מחמת שסמך אחת"ס. ולא כו"ע מודו.

ובנדו"ד שתפלתו כמי שאינה וחוזר גם אחרי עקירת רגליו, צ"ע לומר שלא ישאו כפיהם. ואדרבה, בהכי א"ש דברי מהרם מינץ שהביא מ"א קכח, ג, לישא כפיו באותו ציבור, שבפשטות קאי גם באותה תפלה, שהיא מילתא דלא שכיחא לגמרי, ואפשר דקאי בכה"ג. ומ"מ למעשה שוא"ש עדיף, ועכ"פ שלא יברכו, וכ"כ קצוה"ש כג בבדה"ש מז. ונכון שיאמר שצ"א או"א. בכ"מ הביאו מא"א מבוטשאטש ככו. ולא ביריא לי עם כוונתו לברכת כהנים לא לאו"א.

סג. בשו"ע אדה"ז סי' קיט ס"ה: העונה בעת צרה ושומע תפלה. אבל נראה פשוט שהוא לפי הנוסח שבענינו חותמים רק "העונה בעת צרה". אבל לנוסח אדה"ז בסידור, כדעת

לפי שבאמת זמן הבדלה הוא אלא שהוא שלא לצורך כיון שכבר הבדיל, דשאני התם בדין הפסק בתפלה שהעיקר ששייך לתפלה, משא"כ בהפסק בין ברכה לאכילה. והוא דלא כשו"ת מנחת שלמה ח"א ס"ח. וכפי שהארכנו בכיו"ב במקורות ועיונים להל' יומית אות תרז.

סב. ראה משנ"ת להלן הערה סה שלא יצא לא היחיד ולא הש"צ בברכת ש"ת כשחתם את העונה. ודון מינה ואוקי באתרין. וגדו"ד אתיא בק"ו. וכ"כ בגליון מים חיים תפלה עמ' 69 בשם בעל חוט שני. וצל"ע מש"כ בקובץ מה טובו אהליך יעקב חו' כג בשם הגר"ק שיצא. ומשמע דס"ל שחתיתם העונה בעת צרה וגואל ישראל הכל ענין אחד. וצ"ב, דהא איהו ס"ל שלא יצא בש"ת בחתיתם העונה אף שהוא קרוב יותר להיות ענין אחד. ואפשר דס"ל דבש"ת גרע, וטעמו כשחתם ממנו. ואדרבה, בברכת גואל ישראל אין התפלה על גאולה המצרות ע"י תפלה דוקא. ולכן, גם להדעות שיצא בש"ת הכא גרע. וכן מצאתי בגל' אליבא דהלכתא צח ע' ט מכתבי הגר"א גניחובסקי שכתב נמי שלא יצא בחתם העונה בעת צרה במקום גואל ישראל. ובהערה שנדפסה בע' שלפנ"ז חילק כנ"ל, דשייך יותר לש"ת. וכדבריו, כתב גם בשו"ת משנת יוסף ח"ד סנ"א. ועיי"ש שכתב יתר על כן. שאם נזכר קודם תיבות העונה בעת צרה יחתום גואל ישראל ולא יחזור לומר עננו כברכה בפ"ע. וצע"ג, שהרי תיקנו עננו כברכה בפ"ע בין גואל לרופא, ומדוע לא יעשה כתקנה.

ומצו"ב מה שכתבתי לח"א שליט"א בענין הנ"ל שר"ל להקל לדעת המשנ"ב סי' קיט בבה"ל ד"ה אם דילג, שמסתמך על סברת הראשונים שחתיתם אינה מעכבת, אבל לאידך התם קאי בברכה שיש לה פתיחה:

להעיר מדעת שו"מ קמא ג, עא ושם תנינא א, טו, שהטועה ואומר חתימת נוסח ברכה אחרת הול' כעומד באמצע ברכה עושה שו"ת ידך נעקב מב. מהרש"ם ד, קמח. אבל בשו"ע אדה"ז קיד, ח ומשנ"ב שם לד הבינו במג"א שאינו כן. וראה גם אמרי יוסר, ב ט. כן להעיר בעמק ברכה תפלה בטעות בתפלת העמידה, וכן בתש"ו הגר"ח"ש בישמח לב סאוויץ ע' נג, לענין טעות בברכת הנישואין כה"ג, שנטו לסברא שגם כה"ג בברכות שאין פותחות בברוך, מהני בדיעבד ללא חתימה. וסברת העמק ברכה שם דלא גרע מהבינו – צריכה רבה, דמאי שנא משוכח המלך המשפט, ועכצ"ל שרק בהבינו מועיל כן. וראה קצוה"ש כא בבדה"ש כח. וראה גם א"א מבוטשאטש תקפב, א שאאפ"ל חצי התפלה בנוסח הבינו וחצי כתיקון. ובשו"ת שבה"ל י, ערה בגדון הנ"ל בטעות בברכת נישואין, נחת עלה מטעם אחר שגם שאינה מעכבת – בחתם בענין אחר גרע.

והנה פשטות המג"א קיד, ט בדין טעה בחתימתו, שגם להדעות דחתיתם אינה מעכבת אינו מועיל כן. ובביהגר"א בשו"ע שם (אף שדס"ל שחתיתם אינה מעכבת) ל"כ מאומה. וגם המשנ"ב שתק מינה. וכן בטעה ביו"ט וחתם מקדש השבת ואיפכא, שקו"ט בבה"ל תפז, ולא הביא כלל דעת הגר"א. ושו"ר תש"ו בעל מגדנות אליהו נדפסה בכמה קובצים – ראה קובץ שערי זבול ד ע' לט ועוד – שכתב בפשיטות שבברכה שאינה פותחת בברוך ודאי לא מהני ללא חתימה. ושו"מ מפורש מזה בשו"ת חקרי לב או"ח נד. וראה כמה דעות בטעות בברכת הנישואין בקובץ זכור

אבל לכאוף אינו, שהש"צ חותם כך על ברכה אחרת, ברכת ענוו, וכאן איירינן מדין ברכת ש"ת, שלא מצינו מטבע כזה בש"ת. ובשגם, שגם הש"צ לא יצא אם חתם ש"ת בנוסח "העוונה וכו'", כמשמעות המג"א הנ"ל (והרי הוכיח המג"א כן מזה שש"ת כולל גם מילי דתענית, ומינה איכא למישמע שבהיפך לא יצא. אבל יל"ד, שעיקר דבריו לגבי ברכת ענוו ולא מחמת ברכת ש"ת. וראה הגהות לבו"ש שם. ולהעיר גם שכו"כ כתבו הפוסקים להשיג על המג"א, וכתבו שיחתום בש"ת לחוד לפי שגם למג"א יצא בדיעבד בכה"ג, ומשמע מדבריהם שבהעוונה לחוד ודאי לא יצא. וכ"מ באפיקי מגנים סי' קיט סק"ב. ומש"כ בסידור יעב"ץ לפני ענוו שאם חתם באחת יצא, וקאי על הש"צ – יל"ד שכוונתו בחתם רק בש"ת ולא איפכא).

ובלא"ה, גוף הסברא צ"ב, שמה יועיל שהוא מטבע הברכה לש"צ, אבל ליחיד אינו ממטבע הברכה, ול"ד לפלוגתא הפר"ח וכנה"ג בטעה ביו"ט שחל בשבת והזכיר רק אחד מהן – שאמר מטבע הברכה ליום זה, אלא שלא הזכיר שבת, אבל הכא אי"ז מטבע ברכתו שמחוייב בכך.

וגם צ"ע, דמאי שיאט' דיני חתימה בשתים לדין משנה ממטבע, שלא הרי זה כהרי זה, שבדיני חתימה בשתים, "חדא מילתא" היינו שהענינים קרובים זל"ו (ראה ברכות מט, א ובראשונים, וראה מאירי שם לגבי ברכת הנפרע לעמו וכו' אחרי המגילה), וע"ד דין מעין חתימה סמוך לחתימה שהוא רק מעין ודוגמת החתימה, אבל בדין שינוי מטבע, גדר חדא מילתא (ראה ט"ז או"ח רס"י רצד) היינו שהוא אותו הענין ממש, ואפי' אם הוא מעין הענין לא די בכך.

ודוגמא לדבר: בחתימת מקדש השבת ביו"ט אף שיו"ט איקרי שבת. וכן גם בחתם מעין שלש על הגפן במקום על המח' דודאי לא מהני, אף שבחזו"ש בשניהם אי"ז חתימה בשתים (אבל התם ה"ט דארץ היא דמפקא מזון ופירות וכו'. ועכ"ל, פשוט שגם בחזו"ש על הארץ לחוד לא יצא). וה"נ לא סגי במקדש ישראל לחוד, עכ"פ בקידוש (ראה מג"א סתפ"ז סוסק"ב), אף שאי"ז חתימה בשתים דישאל הוא דקדשינהו לזמנים. וכן גם למש"כ הלבוש סי' קיד ס"ו בטעם שמהני להזכיר מוריד הגשם אחר מח' המתים, שכחתימה אריכתא דמאי ואי"ז חתימה בשתים דחדא מילתא היא – שבדואי לא מהני כשיחתום מוריד הגשם במקום מח' המתים. [ובאמת, גם בחתימת מנחם ירושלים בברכה שלישית דברה"מ, דחדא מילתא היא עם בנין ירושלים, לא הביאו הפוסקים ד' הירושלמי ברכות פ"א ה"ו שיצא (וראה פני משה למהר"ם חביב ומגיד תעלומה לשם), וברמב"ם כתב בשינוי, שאומר "בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים", וכבר העירו שגורס בירושלמי פ' באו"א (ראה עלי תמר ירושלמי שם). וכמה מפרשים פ' בירו' שר"ל שלא הזכיר מלכות ב"ד, ולא ששינה המטבע, והיינו שגורסו כך בחתימת הברכה. ואיך שיהי', שאני התם שבאמת חדא מילתא היא, שנחתם ירושלים היינו בנינה. ודוגמא קרובה לנדו"ד שמושיע ישראל ובונה ירושלים הוא בגדר חתימה בשתים – ראה ברכות שם. ובאמת, ברא"ש ברכות פ"א סכ"ב כתב בשם יש מתרצים, שמנחם עמו ובונה ירושלים הוי חתימה בשתים, ורק מנחם עמו בבנין ירושלים חדא מילתא. ובשם רבינו יונה שג"ז חתימה בשתים ורק

הטושו"ע רס"י תקסו, שגם בענוו חותמים בהוספת "לעמו ישראל" (וראה בארוכה בענין זה בויצבור יוסף בר ח"ג פי"ד) פשוט שכצ"ל גם בזה. ולית דין צריך בושש. ושו"ר שהעיר בזה על לוח כולל חב"ד בס' בצאתי לירושלים שלזינגר בחלק השו"ת ס"ד במכתב לכ"ק אד"ש. (והמענה אליו נדפס באג"ק ח"כ ע' רפג, ודן רק בפרטים אחרים שבמכתבו).

סד. שג"ז בכלל מעין חתימה סמוך לחתימה, שהרי אמר "כי אתה ה' העוונה לעמו" שהוא מעין חתימה. ואף שאינו אותו הענין, עכ"פ ה"ז מעין ודומה לחתימה. וראי' פשוטה, מברכת הבינונו לג' רמב"ם ר"ף מחז"ו ועוד. וראה שו"ת אבני זכרון ח"ג ס"ז. וראה יתר על כן בשו"ת שו"מ מהדור"ק ח"ג סי' קע.

סה. וה"ט, לפי ששינה ממטבע שטבעו חכמים, וכדמוכח בל' הרמ"א סתקס"ה ס"א. וקאי אנוסח חתימת הברכה (וכ"ה להדיא בלבוש ס"ב. וראה גם בביהגר"א שם שהוכיח שהוא שינוי מטבע. ודלא כא"ז סק"ג וערוה"ש ס"ב שפי' בד' הרמ"א דקאי אנוף אמירת ענוו ביחיד המתענה). ובחיי"א כלל קלב סי' ד שהחותמים בהעוונה וכו' טועים טעות גדול. וכ"פ בשו"ת מעט מים סע"ח, שאין העוונה בעת צרה בכלל ש"ת, עיי"ש.

וכן נקטו גדולי ההוראה – ראה שו"ת משנ"ה ח"א ספ"ח. הליכות שלמה פי"ג ס"ח. שמעתתא דמשה סתקס"ה ס"א. ובשם הגריש"א – שערי שמחה יזדי ס"א. ובשם הגר"ק – אשי ישראל פמ"ד ס"י. וראה גם מפי השמועה בחיזוק למשכני יעקב פי"ג ס"א. שו"ת שבה"ל ח"ח סי' קלב. רבבות אפרים ח"א סש"צ.

אבל בשו"ת עין אליעזר סמ"ט פסק שיצא, מתרי טעמי, חדא שסמך אמ"ד שגם המשנה ממטבע שטבעו יצא. ועוד שכתב דחדא מילתא היא, וה"ר ממש"כ המג"א סי' קיט סק"ז שש"צ ששכח לומר ענוו אומרו בש"ת וחזו"ש בשניהם.

אלא, שאין רא' משה, דהתם טעמא מאי שש"ת כולל גם תפלת תענית (ע"פ פירש"י תענית יג, ב ד"ה בשומע), ויש בכלל מאותם מנה (וראה גם א"א מבוטשאטש או"ח סי' תקסו. ולפלא שלא הביא ד' המג"א. ועיקרי דבריו אינם מובנים שלא מצינו כה"ג בטושו"ע), ומה"ט אם חתם הש"צ בש"ת לחוד נמי יצא. אבל איפכא לא שמעינן, שאין בכלל מנה מאתים. וכעיי"ז כתב בשו"ת מעט מים שם. (ולהעיר שכמה פוסקים חלקו על המג"א. אבל אדה"ז פסק כוותי' שם ס"ה). והעיקר, שדבריו הרמ"א ברור מללו שהוא בגדר שינוי מטבע.

ובאמת מצינו בס' רבינו שלמה הנדמ"ח בשם הגאונים שגם היחיד חותם בשתים. אבל בשו"ת מהר"ל החדשות סנה' לגבי אלו החותמים בשתים ד"רובא דעלמא טועים", ושם שהחותמים בשתים דס"ל דחד ענינא הוא. ואיך שיהי', אין רא' משה כנ"ל.

ובשו"ת יבי"א ח"ז ס"ג דרך אחרי ד' שו"ת עין אליעזר סבברות כעין הנ"ל, והוסיף להטעים שאי"ז שינוי לפי שכך מטבע חתימת הברכה לש"צ. וכסברתו כ"כ בשו"ת ר' עקיבה יוסף או"ח סי' קעט (ומש"כ המהדיר שם בשם א"א מבוטשאטש הנ"ל – אינו, דהתם מיירי בחתם בשתים).

מוכרז הוא לפמ"ש בהגה בשו"ע אדה"ז סי' קפח סי"ג. אבל פשוט שאינו חותם. ובקצוה"ש לא נחית לזה.

ע. בכה"ח סתקצ"ז סק"ז ובקצוה"ש הערות למעשה ע' קיח ואילך שאינו חוזר. וראה גם שלמי תודה ימים נוראים ע' קכג. שיעורי הראל"צ ח"א ע' פו. קובץ בית הלל חו' נ ע' עג. אבל סתימת הפוסקים ששתקו ול"כ כן משמע דלא ס"ל הכי. ובשו"ת אול"צ ח"ד פ"ו ס"ז כתב שחוזר בבכל שבתות השנה. ועיי"ש טעמו, שכל ששתה מכוס קידוש גילה אדעתו שאינו מתענה. ועו"ל בזה דלא פלוג משאר שבתות. וראה שו"ת שבה"ל ח"א סי' קלט. קובץ שערי הוראה ח"ד ע' עא. עיטורי מרדכי לידידנו שליט"א ימים נוראים ע' קפט בשם הגר"ח ק.

ואכן, מצינו במט"א סתר"ד סט"ו, והובא במשנ"ב שם סק"ב (ולהעיר מבני ישכר מאמרי תשרי מאמר צומא רבה סי"ח), שהמתענה תענית חלום בש"ש צריך למיתב תענית לתעניתו (משא"כ ברה"ש שחל בשבת – ראה שו"ת תרומה"ד סרע"ח (והשמיט ד"ד ברמ"א סתקצ"ז ס"ג). מג"א סתקצ"ז סק"ו. מט"א שם ס"ח. וראה דרה"ח סרע"ז ס"ז ומט"א סתקפ"ג ס"ד לענין רצה ויעו"ל ברה"ש שחל בשבת. וראה בקיצור דיני שחכה וטענות לרה"ש שחל בשבת).

ולהעיר ממשמעות ל' אדה"ז בשו"ע סקפ"ח סי' שבר"ה אין חיוב לאכול פת. ולפ"ז, שאני ר"ה (דלא רק שיש מתירין להתענות, אלא שגם לדינא מותר לאכול פירות), משא"כ בשבת שחייב לאכול פת. (אבל יל"פ באו"א שם, דקאי אכולהו חוץ מרה"ה. וראה שו"ע אדה"ז סתקכ"ט ס"ו). וראה בפסקי חמודי דינאל למג"א סי' קפח סק"א, בדעת המג"א.

וגם להמתירים להתענות בש"ת, לכאז"ל מצוה כבר"ה, כ"א מצד דין תשובה, וע"ד תענית חלום. ואפשר, שבש"ת מותר להתענות רק אם מתענה בכל עשי"ת, משא"כ ברה"ה. (וראה כע"ז בהרי"ק קדם ח"ב סקנ"ד).

ועו"ל, שאף שגם דברי המתירים להתענות ברה"ה אינם עיקר, מ"מ יש לחוש לדבריהם עכ"פ לענין ברכה לבטלה, אבל דעת הסוברים להתענות בשבת שובה היא מיעוטא דמיעוטא, וכמו שתמה הרא"ש (סוף מס' ר"ה) על דעת רב נטרוניא גאון שהתיר להתענות בשבת שובה ואסר ברה"ה. וראה או"ח ח"ב סרנ"ז, שאין רא' להתיר להתענות ברה"ה וכש"כ שאין רא' לשבת. ועפמ"ש"כ במהר"ל הל' ימים נוראים ס"ח ובפמ"ג סרצ"ב בא"א סק"א, שבר"ה שחל בשבת אסור בתענית בשבת לכו"ע. וראה גם הגהות חת"ס לשו"ע סתקצ"ז ס"א. (ותענית חלום ברה"ה שחל בשבת שאין, לפי שהראו לו מן השמים שתעניתו חביב, עיי"ש בפמ"ג). ואכ"מ.

עא. ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כז'תרצו.

עב. נחלקו הפוסקים. והכרעת רוח"פ שלא יחזור. וכ"ה בלוח כולל חב"ד. ויש שכתבו לתלות בהקדושה אם המלקד קדוש בגדר מטהב או הזכרה. ואינו מוכרז, שאף אם נאמר שהוא בגדר מטבע, ושבעש"ת ה"י שינוי מטבע לומר הא–ל הקדוש, ולא רק העדר הזכרת המאורע, אינו שינוי מטבע בשאר השנה.

מנחם ציון בבנין ירושלים חד היא. וראה בשו"ת שואל ונשאל ח"ה סי' קיד שיש שהקפידו דוקא מה"ט לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים, ולא מנחם ציון ובונה ירושלים].

וכמה נתחבטו הפוסקים בחתם גאל ישראל במקום גואל ישראל, וכן להיפך, או מקדש ישראל והמועדים במקום והזמנים, ובר"ה מקדש ישראל והזמנים ולא יום הזכרון, ובר"ח מקדש ישראל והזמנים או ויום הזכרון, וכן גם בהזכרת חגה"ס במקום שמע"צ, וכמה מהם החמירו טובא דלא יצא יד"ח, אף שבכולם ודאי חד ענינא הוא. (ול"ד לחתימת "שאותך לבדך ביראה נעבוד", שג"ז מטבע שטבעו, ויסודה בירו' יומא פ"ז ה"א, ונ"ו בכמה דוכתי. ובאמת בפאה"ש הל' א"י ס"ב סי"ז כתב גם בזה ששינה ממטבע שטבעו חכמים ולא יצא. וראה בית ישראל שם. וכן גם חתימת הפורס סוכת שלום בשבת, שג"ז מטבע שטבעו, וג"ז מירושלמי, הביאו הראב"ה סל"ג וסוסי' קצו, והטור או"ח סרס"ד ועוד. וכל עיקרו תלוי במנהג, ולכן הטועה בזה יצא יד"ח).

ועוד זאת, דהכא גרע טפי, ולא יצא גם מטעם שאין ליחיד לקבוע ברכה לעצמו כמ"ש התוס' תענית יג, ב ד"ה אלא. ובאמת, ה"ט גופא שהיחיד אינו קובע ברכה לעצמו, לפי שמשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכת ש"ת – ראה שו"ת בנימין זאב ח"ב סי' קפה.

(ומקום לומר יתירה מזו, בגדר תפלת עננו דהיחיד, שלא רק שאינו חותם בנוסח ברכה, אלא שמעיקרא נתקן רק בדרך בקשה, וכשאר בקשות שכוללן בש"ת, ולא שחל על היחיד חובת ברכה, וחתימת הברכה היא ש"ת. או כלך לדרך זה, שבאמת ברכת ש"ת כוללת ב' ברכות וחתימת ש"ת מהני אתרווייהו, אבל חתימת העונה ה"ז ברכה אחרת לגמרי.) וגם למ"ד שהיחיד יכול לקבוע ברכה בפ"ע בין גואל לרופא, שדחוה הראשונים (ראה רי"ו נ"ח ח"א), אבל אכתי מחוייב בתפלת העמידה ולומר ברכת ש"ת.

אמנם, מצינו בלקט יושר ע' 113 שהביא קס"ד לחתום רק בהעונה גם ליחיד. אבל גם הוא סיים אח"כ בנוסח דידו, ושכן עיקר. ועוד ועיקר, שאא"פ לסמוך ע"ז בהיפך מד' כל הפוסקים. ובכלל קשה לסמוך על לקט יושר להלכה למעשה, דלא מר בר רב אשי חתים עלה, ואין למדין הלכה מפי מעשה (ובמכ"ש ממה שהנדזו בכ"מ מלסמוך לגמרי על מנהגי מהר"ל, שנכתבו ע"י מי ששימשו וכו' – ראה הסכמת הגר"ח מוואלוזין למעשה רב. שו"ת חוט השני סל"א. ואכ"מ). וכן בשו"ת מהרש"ל סס"ד הביא שכ"ה בסידורים. אבל לא כתב לעשות כן. ואדרבה.

סס. שו"ת מגידות סצ"ה.

סז. נתבאר בהערה בד"ן טעה בנוסח התפלה בשבת שאחרי יו"ט, ומשם תדרשנו.

סח. כבר שקו"ט במנהג נשים צדקניות לומר תחינות אחרי ההללקה והברכה לפני שנהנית מאור הנרות, וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' לה'תתקעא. ועכ"פ, רוב הסברות שנת' בזה שייכות גם בנדו"ד.

סט. ראה קצוה"ש סמ"ז סקי"ד. ונשאר בצ"ע. ולכאז'

סליחות

LECHA HASHEM HATZEDAKAH

— c o x o —



*When we ask Hashem for tzedakah,
we will ensure that every family
in Crown Heights is ready for Yom Tov
with joy and abundance.*

KerenAnash.com